DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

Hoca
Sadettin Efendi

TACÜ'T-TEVARİH
5

TACÜ'T-TEVARİH
5

№ 6443

F. 70 Lira

SATIŞ VE DAĞITIM YERİ: İstanbul'da Devlet Kitapları Müdürlüğü ve İllerde Millî Eğitim Bakanlığı Yayınevleri

Kültür Bakanlığı Yayınları : 301
Bilim Dizisi : 1

Onay: 20 Aralık 1978 gün ve 1703 sayı
Baskı sayısı: 10.000
Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979

HOCA SADEDDİN EFENDİ

TÂCÜ'T-TEVÂRİH

5

HÂTİME
(Son Bölüm)

Yalınlaştıran
İsmet Parmaksızoğlu

Kültür Bakanlığı Yayınları

Birinci baskı, Mart 1979

Kapak : Said Maden

Günümüzün insanı, bildikleriyle yetinmeyen, hızla değişen koşullarda kendini yenileyebilen, özgür, barışçı, insancıl, hoşgörülü, toplumuyla bütünleşmiş, kendi kişiliğini geliştirirken başkalarının gelişmesine de çalışan toplumsal bir varlık olmak durumundadır.

Bu, çağın gereklerine uygun, ama kendi benliğinden, geçmişinden, toplumunun öz kaynaklarından kopmamış bir insandır. Çünkü insan ancak ulusal özelliklerini koruduğu ortamda, çağdaş uygarlığa, evrensel kültür değerlerinin oluşmasına ve zenginleşmesine katkıda bulunabilir.

İnsan, içinde yetiştiği çevrenin bir ürünüdür. Benzer koşulları paylaşanlar benzer biçimde düşünürler. Kültür, toplumu oluşturan bireylerin duyuş, düşünüş ve davranış birliğidir. Duyuş, düşünüş ve davranış birliği ise, bir ulusun, bir toplumun öbür toplumlardan değişik olan koşullarının etkisiyle oluşur. Bu anlamda kültür, ulusal bir nitelik taşımaktadır; ama özellikleri çok başka olan toplumların bile birbirlerine benzeyen bazı koşullara sahip olması ve çağdaş dünyada bu benzer koşulların hızla artması, kültürün evrensel yanını ortaya çıkarır.

Uluslar arasındaki kültür alışverişinin artması, insanların birbirlerini daha iyi anlamalarına, ortak yanlarını bulmalarına, evrensel barışın oluşmasına katkıda bulunur. İşte, bu nedenle kitap, iletişimi kuran araçlardan biri olduğu gibi, kültürün ulusallıktan evrenselliğe ulaşmasında da en önemli etkendir.

Kitap insanlığın belleğidir. Zaman içinde her şey unutulabilir. Ama yazıya geçmiş her şey belge niteliği taşır. "Söz"ü sonsuzlaştıran, kitaptır. İnsanlık tarihinin gerçek anlamda değer bulması, "yazı"nın bulunmasından sonradır. Tarihi yaratan insan, kendini tarih içinde yazıyla, "kitap"la var etmiştir.

İnsan kendi çevresinin bilgilerini sindirdiği oranda dünyadaki bilgi birikimlerinin de farkında olmalıdır. Bununla yetinmeyip, kendi çağından önceki bilgileri de kavramalıdır. Ancak böylece "zaman"ı aşar, bütün zamanları kavramış gerçek bir "aydın" olabilir.

Geçmişten geleceğe doğru gelişen düşünsel ürünleri saptayıp topluma ulaştırmak, bizim çalışma alanımızı çizmektedir. Klasik ve çağdaş yapıtlarla kültür alanını canlı tutmak gerekir. Öncelikle ele alınması gerekli geçmiş ve çağdaş kendi yaratı ürünlerimizin yanı sıra, başka toplumların benzer ürünlerini de değerlendirmek, kültür anlayışımızın doğal bir sonucudur.

Kültür Bakanlığının yayınları, özlemi duyulan insanın Türk insanının, bu anlayış içinde oluşmasına katkıda bulunma amacını gütmektedir.

Doç. Dr. Ahmet Taner Kışlalı
Kültür Bakanı

Son Bölüme Giriş

Hoca Sadeddin Efendi'nin ünlü yapıtı Tâcü't-tevârih 'in yalınlaştırılması bu cilt ile son buluyor. Yazar, Osmanlı devletinin ilk dönemini oluşturan üç yüz yıllık tarihinin siyasal, toplumsal ve askerî gelişmesini eleştirici bir anlatım içinde açıkladıktan sonra bu bölümü yani, Hâtime'yi yazmakla da bu devletin kültür ve bilim tarihine eğilmiş olmaktadır. Yalınlaştırmanın ön sözünde de belirttiğimiz gibi yazarın ne denli bir Tarih anlayışının iyesi olduğu da gözler önüne serilmektedir.

Genellikle Bursa, Edirne ve İstanbul ekseni içinde Osmanlı Türklerinde bilimin gelişme sürecini, Hâtime bölümünü okuyunca çok yakından kavramak olanağı doğmaktadır. Osmanlı medreselerinin doğuşları, bilimsel gelişmedeki yerlerini alışları bu bölümde izlenebildiği gibi, müderrisler arası, padişahlar, vezirler, şeyhler arası ilişkiler, bilim adamları ile çağın eğiticileri şeyh ve mutasavvıflar arasındaki tartışmaları, çekişmeleri, yadsınmaları ortaya koymakla Osmanlı - Türk bilim tarihinin bir kesimini canlı bir biçimde tanıtmış bulunmaktadır. Öyleki daha sonraki yüzyılda Osmanlı toplumunda, yazarın kendi kurduğu aileyi de içine alan ulema sülâlelerinin, bilgin ailelerinin doğuşlarını bile Hâtime'de izlemek olanağı vardır. Yapıtta, çağında bilimin koruyucu hükümdarı Fatih Sultan Mehmed bütün görkemiyle tanıtılmaktadır. Onun değerli veziri Mahmud Paşa da olumlu bir anlatımla ama, yeri gelince kusurları belirtilerek sunulmakta, Karamanî Mehmed Paşa ise, ağır eleştirilere uğramaktadır. 'Ulema sülalelerinden ise Fenarî zadelere ağırlık verilmiştir.

Hâtime'nin tasavvuf ehli ile ilgili kesimleri incelendiğinde bu üç yüz yıl içinde Osmanlı toplumunda tutunan Sünnî tarikatlere ağırlık verildiği saptanmaktadır. Bunlardan Söhreverdîye, Zeynîye, Halvetiye ve de Nakşıbendiye dervişlerine ayrılan dilimler, Bektaşî, Kalenderî ya da Şeyh Bedreddin gibi Sünnî düzen dışına çıkan hétérodoxe tarikat ya da düşünüş biçimlerine ayrılanlardan çok fazladır. Öyle ki, Hacı Bektaş-i veli, Eşrefoğlu ya da Şeyh Bedreddin için yazarın ayırdığı satırlar Ak Şemseddin, Şeyh Abdullah-i Simavî v.b. ne ayrılan satırlarla kıyaslanama-

yacak kadar kısadır. Ayrıca onların düşünce biçimlerini de kapalı bir yöntemle açıklamaktadır.

Hâtime'nin en önemli yönü ise, ne Hoca Efendi'den önce, ne de ondan sonra hiç bir Türk tarihçisinin uygulamadığı bir yöntemi kullanmış olmasıdır. Bütün Türk tarihçileri yapıtlarında bilim adamlarına, mutasavvıflara yıllık olaylar sonunda ölümleri nedeniyle değinirlerken, Hoca Efendi üç yüz yıllık bir Tarih diliminde bilim ve düşün adamlarını bir arada sunmakta, bunların uzantılarını yani, Osmanlı - Türk bilim ve düşün dünyasının esinlendiği, etkilendiği ortamları da tanıtmaktadır. Böylece gerek bilim, gerek düşün tarihimizin bir yönünü daha açıklamaktadır. O zaman, XIII - XVI. yüzyıllar arasında Türk düşün yaşamının bir yandan Azerbaycan, Şiraz, Horasan, bir yandan da Halep, Şam ve Kahire doğrultusunda etkilendiği gerçeği kendini göstermektedir. Bu dönemde Osmanlı bilim yaşamına Endülüsten ve Bağdat'tan ancak birer kişi katılmakla Türk biliminin dayandığı temelleri de ortaya koymuş bulunmaktadır.

Hoca Efendi, yapıtının Tarih bölümünde olduğu gibi, bu bölümde de yararlandığı kaynakları yeri geldikçe okuyucusuna duyurmakta kıskançlık göstermemiştir. Bunların en önemlileri İbn. Hâcer el-Askalanî'nin ed-Dürerü'l Kâmine fi âyâni'lmi'e es-sâmine, Celaleddin es-Süyuti'nin Husnü'l-muhadara fi ahbari'l-Mısre ve'l-Kahire, Sinan Paşa'nın Tazarruât, Taşköprü zade Usameddin Ahmed'in eş-Şakayıku'n-numaniye fi ulema'i'd-Devleti Osmaniye ile Mihtahu's-Saâde ve Misbahu's-siyâde yani, Mevzuatü'l-'ulûm adlı yapıtlarıdır. Ayrıca babası Hasan Can'dan ve de baba oğul Taşköprü zadelerden de sözle öğrendiği bilgileri kitabında yeri geldikçe kullanmıştır.

Hâtime'yi yalınlaştırırken gerek bilginlerin, gerek mutasavvıfların yaşam öykülerinin sonunda onları tanımada yardımcı olur diye her biri için kısa bir kaynakça eklemede yarar gördük. Ancak bu kaynakçaların bugün için tam olduğunu ileri sürecek değiliz. Bu küçük kaynakçalar araştırıcılara ilk anda bir anahtar değeri taşıyabiliyorsa mutlu oluruz. Ne varki, Hâtime bölümünü yalınlaştırmakla Türk bilim tarihine bir katkıda bulunduğumuza inanmaktayız.

HATİME

SON BÖLÜM

Osmanlı padişahlarının savunucu ve koruyucu gölgeleri altında halk için güven ve huzur kaynağı olarak tanınan ve mutluluk otağında baş köşede oturmuş bulunan büyük bilginler ile ermişlik yoluna baş koyan erenlerin her birinin adları zaman sayfaları arasında ün tutmuştur. Onların öğünülecek yapıtları ve beğenilen davranışları, tutumları ise gün ortasında parıldayan güneşe benzemektedir. İşte adaleti seven padişahların, keremde bulunmayı rehber edinen bu hakanların geçirdikleri olaylar ve yaşamları ile ilgili açıklamaların bitiminde, onların savaşlarını, yiğitliklerini anlatan bu kitabın sonunda parlak nakışlar işleyen kalemle bu ulu kişileri zaman sıralaması içinde tanıtmak uygun ve yerinde görüldü. Böylece Osman Gazi döneminden başlayarak temiz varlıkları ile Rum diyarına şeref veren, bilgelikle parıldayan bilgin ve erenlerin tanıtılmasına girişilmiş oldu.

Şeyh Edebalı

Yüce makam sahibi, bilimi ve bilgeliği özünde toplayan bilgelerden biri idi. Karaman ilinde doğmuştur. İlk öğrenimini orada yaparak, bilgisini arttırmak için Şam'a (Suriye) gitmiş, Şam erenlerinin yanında gece gündüz çalışarak Tefsir ve Hadis bilimlerini, Fıkıh alanında da yön ve uygulama yöntemlerini öğrendikten sonra yurduna dönmüştü. Osman Gazi'nin hizmetine girerek onun pek yaygın olan ilgisini kazanmıştı. Şeriat konularında ve gün-

cel sorunlarda kendisine baş vurulan bir kişi oldu. Gizli açık her işin başında o vardı. Dindarlığı ve kötülüklerden sakınması ile tanınmış ve duâsının Tanrı katında kabul görmesi ile ün yapmıştı. Bütün insanlar onun bereketli nefesinden dilek eylemeyi, bütün gönüller her yönden ona yönelmeyi iş edinmişlerdi. Varlıklı bir kimse olup, her kese cömertçe yardım ederdi. Osmanlı toprakları üzerinde bir tekke yaptırmıştı. Osman Gazi buraya zaman zaman gelip gece yatısına kalırdı. Daha önce anlatmış olduğumuz ünlü düşün bu tekkede görülmüş olduğu söylenmektedir. 726 yılında (1326) yaşı yüzyirmiyi bulmuşken tekkedeki postu onun gözle görülen varlığından boş kaldı. Ondan bir ay sonra da Osman Gazi'nin eşi olan kızı öldü. (1) Dört ay geçince de Osman Gazi;

Cennet bahçelerine göçüp gitti

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. Çeş. yer., Hoca Sadeddin. Tâcü't-tevârih. İstanbul 1974. I. Çeş. yer., Neşrî. Tarih. Ankara 1949. I. Çeş. yer., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. I. Çeş. yer., Gibbons. Osmanlı imparatorluğunun Kuruluşu. İstanbul 1928., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. Çeş. yer., A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1931., H. Namık Orkun. Osmanlıların Aslına Dair. Türklük 1939., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mütalealar. Belleten 1939. III. 9.

Tursun Fakih

Bu şanlı bilginin de doğum yeri Karaman ilidir. Edebalı'nın yanında dinsel hukuk bilgilerini ve uygulamayla ilgili sorunları ve hükümleri öğrendikten sonra gönlünü saflaştırmaya ve gizli belgeleri bellemeye yönelmiş, çağdaşları arasında pek ileride bir saygı toplamıştı. Edebalı ile olan yakınlığı sonunda onun güveyi, ardından da Edebalı postuna oturarak gerçekleri öğretenlerin öncülerinden olmuştu.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 18, 199., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi Moskova 1961. 28 a, 36 b., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 271, 294., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 201, 206.

Karahisarlı Ebü'l-Kasım oğlu Hattab

Ömrünün başında ve öğrenmeye başladığı yıllarda beldesindeki bilginlerden olgunluk ve erdem yolunda yararlanmıştı. Sonra Şam'a giderek ol diyar bilginlerinden dinsel bilgilerdeki eksikliklerini tamamladı. Asıl yurduna yani Karahisar'a (Afyon) döndü. Orada da rahmet âlemine göçtü. Ömer-i Nesefi hazretlerinin Manzume-i hilafiyesine yararlı bir açıklama yapmış, bu manzumede ki güçlükleri inceleyip çözmüştür. Sözü edilen eser 717 Saferinde (Nisan - Mayıs 1317) tamamlanmıştır. Kaynaklarda Hattab'ın asıl adının Haydar olduğu ve 717 de öldüğü belirtilmektedir.

Tâcü't-terâcüm. 20., Cevahirü'l-mudiyye. I. 230., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 1510, 1824, 1868., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 289., Brockelman. GAL. s. I. 761., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 195 IV. 103., H. F. Karatay. Topkapısarayı Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1958. II. 422.

Erenler

Şeyh Arif bi'llah Muhlis Baba (Paşa)

Önceleri Karaman diyarına yerleşmişti. Sonraları da Osman Gazi ile birlikte onun çoğu gazalarına, uğraşlarına katılmıştı. Kötülüklerden kaçınanların yolunu tutmuş, ap açık kerâmetler göstermiş, ulu makam sahibi bir ermiş idi. Sırrı kutlu olsun.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 1., E. J. W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 176 178., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 17

Şeyh Arif bi'llah Muhlis Baba'nın oğlu Âşık Paşa

Asıl adı Ali'dir. Karaman diyarında Kırşehrini yurt edinmiş olup, kabri de ol beldede tanınmış bir ziyaretgahtır. Gönül ıssı olanlar onun nice olduğunu bilirler. Tarikatte yol nice alınır, bu konuda hem bilgi sahibi, hem de bilgeliğin inceliklerini bilen bir kişi idi. Tasavvufta yol ve yöntem konusunda Türkçe bir manzume yazmıştır. Bu eser değerini hâlâ korumakta ve halkın elinden de düşmemiş bulunmaktadır.

Asıl adı Ali Beşe olan Âşık Paşa'nın 1272 ile 1322, bir söylentiye göre de 1333 yılları arasında yaşadığı sanılmaktadır. Onun hakkında derlenebilen bibliyografya şöyledir.

Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. Medhal ve Çeş. yer., Taşköprü zade. şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Âlî. Künhü'l-ahbar. Basılmayan bölüm., Hammer. Geschichte der Osmanichen Diehtkunst. I. 54., Ş. Süleyman. Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye. İstanbul 1328., F. Reşad. Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye. İstanbul 1913. 57 - 65., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 194 - 295., Ayn. yaz. Anadolu'da İslamiyet. Edebiyat Fakültesi Mecmuası. İstanbul 1922., H. Hüsameddin. Amasya Tarihî. I.223, 394, II. 395, 455, 470, III. 55 Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 109., Ayn. yaz. Aşık Paşa. Türk Derneği mecmuası. I. 12. - 19., E. J. W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 108 - 436, II. 124, 388, III. 349., J. Thury. XVI. Asır sonuna kadar Türk dili Yadigârları. Milli Tetebbular Mecmuası. IV. 106 v.d., C. Brockelmann. Alt Osmanischen Studien I. Die Sprache Aşık Paşa und Ahmedis.

ZDMG. LXXIII. 1919., A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1931. 346., Ayn. yaz. Yunus Emre. İstanbul 1936. 55., H. F. Turgal. Aşık Paşa. Çankırı Duygu Gazetesi. 1937. 342., C. Hakkı Tarım. Kırşehir Tarihi Kırşehir 1938. 86 - 111., Ayn. yaz. Kırşehir Tarih ve Coğrafya Lugati. Kırşehir 1940., S. Nüzhet Ergun. Türk Şairleri. İstanbul. 129 - 145., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 274 - 275., A. Saim Ülgen. Kırşehirde Türk Eserleri. Vakıflar Dergisi. II. 254 - 261., A. Sırrı Levend. Aşık Paşa'nın bilinmeyen iki Mesnevisi. Fakrnâme ve Vasf-i hal. Türk Dil Araştırmaları Yıllığı. 1953., Ayn. yaz. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 264, 480, 508., İslam Ansiklopedisi ve Türk Ansiklopedisi ile kataloglardan Rieu. 160, 162., Flugel. 650., Pertsch. 206., Blochet. A. F. 413., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. Türkçe Yazmalar. II. 89, 343.

Şeyh Bilge Âşık Paşa oğlu Elvan Çelebi

Amasya'ya yakın bir yerde yurt tutmuştu. Verimlilik kaynağı olan mezarı da oradadır. Yaygın bilgeliği ve ulu cezbesi olan bir kişi idi. Onun da tasavvufta yol ile yöntem konusunda Türkçe şiirleri vardır.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 114., H. Hüsameddin. Amasya Tarihi., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 206, 291.

Ünlü Şeyh ve Bilge Ahi Hasan

Veliliği yüzünden okunur kerâmet ehli bir kişi idi. Bursa kalesinde Saray-i hümayuna yakın bir yerde zâviyesi vardır. Ulu Tanrı ona rahmet eylesin ve keremini arttırsın.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 29, 36., Hüseyin. Bedayi'ü'lvekayi'. Moskova 1961. 34 b, 36 a., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 183., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 26, 276, 294.

Sultan Orhan Gazi Dönemindeki Bilginler

Molla Kayserili Davud

Memleketinde öğrenimini yaptıktan sonraMısır'a giderek orada da matematik bilimlerle sözlü bilimler üzerindeki bilgisini tamamlamıştı. Ayrıca Tasavvufla ilgili bilimleri de öğrenerek gönlünce de arınmış oldu. Şeyh Ekber hazretlerinin eseri olan Fusus'u açıklayan bir yapıtı vardır. Tasavvuf yolunda uygulanacak yöntemi belirtmek için sözü edilen açıklamanın girişinde koyduğu kurallardan onun matematik bilimlerdeki yeteneği de belli olmaktadır. Osmanlı devletinde ilk kurulan medreseye yani, Orhan Gazi'nin İznik'te yaptırdığı medreseye müderris olarak atanmıştı. Onun üstünlüğüne bir sınır çizmek ya da öğülen ahlakına bir had göstermek olasılığı yoktur. Molla Davud 1350 yılında ölmüştür.

Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 42, 199., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 57 b., Taşköprü zade. Şekayıku'n-numaniye. Kahire 1299. Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Hoca Sadeddin. Tâcü't-tevârih. İstanbul 1974. I. 73., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 266, 888, 1038, 1262, 1338, 1720, 1987., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 67., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 2., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 266, 267, 278, 281., C. Brockelmann. GAL. g. II. 231, s. II. 323, 793., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam. 1957. IV. 142. H. F. Karatay. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. Arapça Yazmalar. III. 133, 138, 335.

Molla Tacüddin-i Kürdî

Çağının öğretmenleri tarafından eğitildikten sonra el-Metali'nin yazarı Kadi Siracüddin-i Urmevî hazretlerinden çeşitli bilim konularında yetiştirilmişti. Böylece bütün

bilim dallarında bilgisi ve üstünlüğü ile tanınmıştı. Molla Davud-i Kayserî ölünce İznik medresesinin müderrisliği ona verilmişti. Bir kızını yukarıda sözü edilen Şeyh Edebalı, birini de Molla Hayreddin-i Kadî ile evlendirmişti. Anlatıldığına göre Sultan Orhan düşmanın saldırıya geçmesi üzerine Lala Şahin'i görevlendirmişti. Savaş kazanılınca ve düşmandan çok sayıda toyumluk alınınca bunları başarısından ötürü Lala Şahin Bey'e armağan etmişti. Böylece Lala Şahin'in eline sayılamayacak ölçüde mal geçmiş oldu. Ama bir süre geçince Sultan Orhan verdiği armağandan pişmanlık duymuş ve konuyu Molla Tacüddin'den sormuştu. Molla armağanlandırılan azad edilmiş köle ise verilen armağandan geriye dönmek olasılığı yoktur diye yanıtlamıştı. Lala Şahin gerçekten de azadlı olmakla Orhan Gazi'de verdiği sözü yerine getirmek zorunda kalmıştı. Lala Şahin bu para ile Bursa kalesinde Sırcaniye adı verilen medreseyi yaptırmış, Kirmastı'da da bir köprü ile bir zâviye kurdurmuştur.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 42, 199., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 290 a., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 2.

Molla Kara Alaeddin

Türkler (Ehl-i Rum) arasında Kara Hoca sanıyla şöhret yapmıştır. Önceleri İran'a (Acem) giderek oradaki bilginler yanında matematik ve sözlü bilimler üzerinde çalışmıştı. Rum diyarına döndüğü zaman Sultan Orhan İznik medresesini Molla Tacüddin'den sonra ona vermişti. Bu medresede müderris iken Vikaye'ye kolay anlaşılır bir açıklama ile Usul-i Mugni'ye güzel birşerh yazmıştı. Her iki eser, değerlerini bugün de korumaktadırlar. Anlatıldığına göre Molla Fenarî önceleri onun öğrencisi olmuş ama, aralarında doğan bir anlaşmazlık yüzünden Hoca'yı bırakıp Cemaleddin-i Aksarayi'nin öğrenciliğini seçmiştir. Kara Alaeddin 1398 de ölmüş ve İznik'te gömülmüştür.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 204., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 210., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 351., A. Adıvar Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 2., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 32., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 266, 281., I. Ünver. Afyon Karahisarlı Şairler, Hattatlar, Yazarlar. Ankara 1971. 173., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. VI. 291.

Molla Çandarlı Halil

Cendereli Kara Halil denmekle tanınmış idi. Molla Kara Alaeddin'in öğrencilerinden idi. Söylendiğine göre bir gün Sultan Orhan Kara Alaeddin'i ziyarete gitmişti. Onun namaz kılmakta oduğunu öğrenince, bir an durakladıktan sonra öğrencilere dönmüş Molla gelinceye değin biz de namazımızı kılalım diye buyurmuştu. Bunun üzerine Molla Kara Halil imamlığa geçmiş ve namazı kıldırmıştı. Molla Alaeddin evinden gelip Orhan Gazi'nin katına çıkınca Sultan, ondan birini çıkan anlaşmazlıkları hukuk yoluyla çözmek üzere görevlendirmesini istemişti. Kara Alaeddin bu görevi hangi öğrencisine önerse her biri bağışlamasını dileyip yan çizince, en sonunda Kara Halil zorla bu görevi yüklenmişti. Ama, bunun sonunda Halil devlete vezir olup Hayreddin Paşa sanıyla ün yapmış oldu.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 40, 50, 54, 55, 70., Hoca Sadeddin. Tâcü't-tevârih. İstanbul 1975. I. 68, 74, 111, 119, 142, 143, 159., Âli. Künhü'l-ahbar. İstanbul 1283. V. 43., Taşköprü zade. Şakayıku'n - numaniye. Kahire 1299., Meccdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. Çeş. yer. Ayn. yaz. Osmanlılarda İlk Vezirlere dair Mütalea. Belleten 1939. 9. 99. v. d., Ayn. yaz. Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa. Belleten

1959. 91. 457 v.d., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. Çeş. yer., İslam Ansiklopedisi ile Türk Ansiklopedisi.

Molla Kayserili Muhsin

Kayserili Molla Mecdüddin'den din bilimlerini ve yazın sanatlarını okuduktan sonra Şam'a gitti. Tefsir ve Hadis ile ilgili bilgileri elde edince tekrar yurduna döndü Fıkıh konusunda pek güzel bir manzumesi vardır. Ferâizi de çok olgun bir dille dize biçiminde yazmış sonra da dönüp onun hakkında bir şerh meydana getirmiştir. Ayrıca arûz biliminden Endulusî özetini de şerh etmiştir.

Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 550., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 266.

Erenler

Şeyh Karaca Ahmed Sultan.

İran ülkesinde padişahlık etmiş hükümdarlardan birinin oğludur. Kendisine cezbe erişince Rum ülkesine geldı. Akçahisar'a yakın bir yerde yurt edindi. Kabri orada tanınmış ziyaretgâhlardan biridir. Onun türbesinin duâların kabul edildiği bir yer, temiz toprağınında hastalara şifa verdiği inancı Rum diyarında halk arasında yaygın biçimde yaşamaktadır.

Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 200., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 57 b., Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 44, 94, 220, 224., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası İstanbul 1952. 339, 389.

Şeyh Geyikli Baba

Asıl adı bilinmemektedir. Geyig'e binerek dolaştığı için bu sanla tanınmıştır. Azarbeycan'da Hoy kasabasında

doğmuştur. Bağdadlı Şeyh Ebü'l-Vefa tarikatinde Baba İlyas'dan el almış, cezbe dönemine girince Rum ülkesine gelip, Bursa'nın fethi sırasında Orhan Gazi ile yakın ilişkiler kurmuştu. Bursa'ya yakın bir yerde yurt tuttu, kabri oradadır ve halk katında tanınmıştır. Doğa üstü pek çok davranışları görülmüştür. Osman Gazi'nin beylerinden olup, yakın dostlarından bulunan Turgut Alp yaşlanıp da sefere eşemez duruma gelince bugüne değin Turgut ili denmekle tanınan yöreye yerleşerek sözü edilen Baba'nın hizmetine girmişti. Sultan Orhan da onun aracılığı ile Baba'yı tanımış ve onu pek çok sevmişti. Hatta yurtluğu İnegöl'e yakın bulunmakla bu yöreyi malikâne olarak Baba'ya vermişti. Ancak, Baba bunu kabul etmeyip mal ve mülk sultanlara, beylere gereklidir. Dervişler dünya malına yüz vermezler diye yanıtlamıştı. Padişah bu konuda fazlaca diretince, imdi bari kaldığımız köy çevresini dervişlere odunluk olarak bırakın demiş, konu böylece kapanmıştı. Söylendiğine göre bir gün Orhan Gazi Baba'dan yarlıgamasını dilemiş, Baba bunun üzerine "Duâdan gafil degilüz amma, duâyı deminde eylerüz" diye yanıtlamıştı. Bir süre sonra elinde bir kavak fidanı ile gelip, Bursa sarayında Babü's-saâde önüne dikip gitmişti. Sultan Orhan bunu işitince Baba'nın dileğini kabul ettiği kanısına vararak pek fazla sevinmişti. Sözü edilen ağaç bu güne dek dikildiği yerde durmaktadır.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 196, 199., Hüseyin. Bedayı'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 57 b., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 220., E. J. W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. III. 38, 364., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 38, 177, 217, İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 276

Şeyh Ahi Evren

Duâları Tanrı katında kabul olunur, nefesi miskler gibi kokardı. Kerâmet ve doğa üstü davranışlar ol sırla-

rın kaynaklandığı varlıktan ortaya çıkmıştır.
Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 200., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 183, 224, 238.

Şeyh Abdal Musa

Orhan Gazi ile Bursa fethinde bile bulunmuştur. Kabri Bursa'nın ünlü ziyaret yerlerinden biridir. Şöyle bir söylenti vardır. Bir gün kıpkızıl kor olmuş bir ateşi bir beze sarıp Geyikli Baba'ya yollamış, Baba da ona bir kâse süt göndermiş. Aracı olan derviş, Abdal Musa'nın buna şaştığını görünce, süt göndermekte şaşılacak ne var ve sizin yaptığınızla ne ilişkisi var? diye sormuş. Onun bize yolladığı ceylan sütüdür. Yaban hayvanı evcilleştirmek bizim ateşi tutmamızdan daha zor bir iştir yanıtını vermiş.

İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 213., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 38, 291, 302., Ayn. yaz. Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi. İstanbul 1935., A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1931. 70., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 276.

Şeyh Abdal Murad

Bursa fethinde Orhan Gazi ile bile bulunmuştur. Kabri, Uludağ eteğinde Bursa'ya bakan yamaçta yüksekçe bir yerde olup gezi alanlarından biridir.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 205., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 16 a ve b., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 212., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 217., Ayn. yaz. Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi. İstanbul 1935., E. J. W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. IV, 141., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 276.

Şeyh Duğlu (Toklu) Baba

Bursa fethine katılan erenlerdendir. Savaş sırasında gaziler susadıkça ayran döğüp dağıttığından bu sanla tanınmıştır. Keşiş (Ulu) dağındaki kaldığı yer de bu adla anılır. Kabri orada olup halkça pek fazla bir saygı görmektedir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 57 b., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 235., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 276.

Sultan Orhan oğlu Sultan Murad Dönemindeki Bilginler

Molla Kadı Mahmud

Babasının adı Mehmed'tir. Bursa'ya bağlı Sultanönü denilen yerde doğmuştur. Arapça bilgisi yanında Tefsir, Hadis ve Fıkıh usulü gibi bilimlerin her birini bölüm çağının bilginlerinden alarak, her bilimde yaşıtları arasında beceri ve bilgisiyle üstünlüğünü ispatlayınca, Sultan Murad Gazi onu Bursa kadılığına getirmişti. Bilgiyi ve bildiğini özünde uygulamayı, kötülüklerden sakınmayı, şeriat yolundan çıkmamayı kendine ilke edinmiş olmakla yıllarca Bursa kadısı olarak geceyi gündüze katıp halkın hoşnutluğunu kazanmakla geçirmiş, ömrünü bu yolda yitirmiş olmağın, Koca Efendi denmekle ün salmıştı. Bursa Kalesindeki Kavaklı mescid ile Hatib oğlu mahallesindeki mescid onun hayır eserlerindendir. Bu yapıların masrafları için pek çok vakıf da meydana getirmiştir. Mahmud adındaki değerli oğlu bilgelik yolunda yetişirken genç yaşta göçünce, Musa Paşa adında bir oğlu kalmıştı. Bu delikanlı yetişme çağında iken Acem ülkesindeki bilginlerin ünlerini duymakla ol diyara gitmeyi kararlaştırmış ancak, bu niyetini yakınlarından gizlemişti. Sonra kız

kardeşi onun bu tasarısını öğrenmiş, mücevher ve takılarından kimilerini kitapları arasına koyarak gurbet diyarında bunları harçlık etmesini düşünmüştü. Bir gün birden bire yakınlarına veda ederek İran'a doğru yola çıktı. Horasan'a varıp bu ülke bilginlerinden öğrenmesi gereken bilgileri iyice aldıktan sonra Maveraünnehr'e gitti. Bu ülkenin bilginlerinden de sözle belirtilmeyecek ölçüde bilgi derledikten sonra kendisini her alanda tanıttı ve Kadi zade-i Rumî sanıyla o ülkede ün yaptı. Sonra Semerkand hükümdarı Ulug Bey'in yanında görev aldı. Onun pek çok lutfuna ve keremine ulaşarak en yakınlarından biri oldu. Mirza Ulug Beg matematik bilimlere özellikle eğilim gösterdiğinden sözü edilen Molladan matematik okuyup bu bilim alanında tek kişi oldu. Anlatıldığına göre bu öğrenim döneminde ayrıca Seyyid Şerif'in de öğrencisi olarak ondan bir süre ders almıştı. Ama zamanla öğretmenle öğrenci arasında görüş ayrılığı doğdu. Bunun üzerine Kadı zade-i Rumî Seyyid Şerif'in derslerini boşladı. Seyyid Şerif onun hakkında matematik bilimler bütün düşüncesini kaplamıştır derken, o da Seyyid Şerif bana matematik öğretecek güçte değildi diyerek durumu açıklamıştır. 814'te (M. 1411) astroloji alanında ünlü yazar Çagmini'nin yapıtına bir şerh hazırladı. Bir yıl sonra da Eşkalü't-tesis'e şerh yazdı. Anlatıldığına göre Semerkandte dört köşe biçiminde yapılmış bir medrese varmış. Medresenin her köşesinde bir derslik bulunup çevrede de pek çok softa odası (hücre) bulunuyormuş. Bu medresenin bir köşesindeki derslikte sözü geçen, müderris olup derse başladığında öteki üç medresenin hem müderrisleri, hem de öğrencileri kendi derslerini bırakıp onu dinlemeye gelirlermiş. Bir gün o müderrislerden birinin görevinden alındığını hazret duyunca ders vermeyi kesmiş. Ülkenin padişahı bu olayı öğrendiği zaman nedenini kişisel bir rahatsızlık sanarak hatırını yoklamak için onu ziyarete gitmiş. Sapasağlam olduğunu görünce dersi neden bıraktığını sormuş.

Kadı zade Ulug Beg'e kimi şeyhler bana şöyle sağlıkta bulundular. Dünya makamlarından görevden alınma gibi bağlantısı bulunan hiç bir işi üstlenme dediler. Ben de öğretim görevliliğini böyle sanarak yapmaya girişmiştim. Ama gördüm ki, o da öteki görevler gibi geçiciymiş. Bu yüzden ondan da vaz geçtim diye yanıtlamış. Bunun üzerine Mirza görevinden aldığı müderrise medresesini yeniden verdiği gibi, and ederek bundan sonra hiç bir müderrisi görevinden uzaklaştırmayacağına ilişkin söz de vermiş. Kadı zade'ye de pek çok lutuflarda bulunarak medresesine dönmesini rica etmiş. Gıyaseddin Cemşid'in Semerkand'te yapımına giriştiği rasadhane tasarısı onun ölümü ile duraksayınca Ulug Beg Kadı zade'yi bu işle görevlendirdi. Ama tasarı tamamlanmak üzere iken o da öldü. Bunun üzerine rasadhanenin tamamlanması Molla Mehmed oğlu Ali Kuşçu'ya verilerek tasarı bitirildi.

Koca Efendi Kadı Mahmud ve oğlu Kadı zade-i Rumi Musa Paşa konusunda şu yapıtlara bak.
Âşık Paşa zade.Tarih. İstanbul 1332. 200 ve not., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 293 a, 510 a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 105, 359., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 275, 276., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. III. 291., C. Brockelmann. GAL. g. I. 468, s. I. 865., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 4-6, 33, 45, 48, 73, 76., Ö. Kehhale. Mucemü'l - müellifin Şam. 1957. XI. 319., Hoca Sadeddin. Tacü't-tevarih. İstanbul 1974. 150, 151., İ. Hakkı uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 190, 266 ve not.

Mollaların en ulularından Aksaraylı Cemaleddin

İmam Fahr-i Razî torunlarındandır diye söylenir. İmam Fahreddin'e gelince o hem Ebu Bekr'in (Sıddıkî), hem de Hazret-i Ömer'in (Farukî) soyundan olarak bilinir.

Nitekim Molla Musannifek, Mahmud Paşa (Veli) adına yazdığı ahlâk kitabının ön sözünde bunu açıklamıştır. Musannifek'in de sözü edilen imamın torunlarından olduğu bu kitapta belirtilmiştir. Tanrı olanak verirse yeri gelince anlatılacaktır. Molla Cemaleddin gerek Arapçada, gerek dinsel bilimler ve matematik alanında hepsinde başarılı ve üstün bir kişi olarak tanınırdı. Gerek dersleri ile gerek yazıları ile şöhret yapan tanınmış bilginlerden bir çoğu onun öğrencisi olarak yetişmişlerdir. Bunlar arasında Molla Fenari ki, ünü bütün kulaklara ulaşmıştır, onun önde gelen öğrencilerinden biridir. Keşşaf'a bir haşiye yaptığı gibi, İzah-ı Me'ani'ye de bir şerh yazmış ve Mu'cez-i Tıbb'ı şerh eylemiştir. Karaman beldesinde Zincirli medresesi müderrisi idi. Bu medreseyi yaptıran kişi müderris olarak Sihah-ı Cevheri'yi ezberine alan müderrislerin atanmasını vakıf şartı koştuğundan, bu özellik de sadece Molla Cemaleddin'de bulunduğundan medresede öğretmenlik görevi ona verilmişti. Üç nitelikte öğrencisi vardı. Birinciler medreseye gelişlerinde yol boyunca ders alırlardı ki, onlara meşşâiyyun, yürüyenler (1) adı verilmişti. İkinciler medresenin revakları altında ders gördükleri için onlara da revâkiyyun, saçak altındakiler (2) denilmişti. Molla hazretleri medreseye varıp da atından inince önce revakta bulunanlara derslerini gösterdikten sonra iç dersliğe girer ve burada oturan değerli kişilere ayrıca ders verirdi. Mollanın değeri ve üstünlüğü çevre ülkelere yayılmakla Seyyid Şerif hazretten yararlanmak için Rum diyarına gelmişti. Geldiği ilk günlerde onun izâh şerhini görünce bu yapıtı sığır etine konmuş kara sineğe benzetmişti. Aslında izâh basit bir metin olup, adeta Telhîs'e şerhmişçesine yazıldığından pek çok yerinin yeniden açıklanmasına gerek yoktur. Sözü edilen şerh ise öz olarak yazıldığından asıl metinden belirlenmesi için metni kırmızı mürekkepie yazmak zorunu olduğundan görünüşte kırmızısı siyah mürekkeple yazılı olan şerhten fazla olduğu için sığır etine

konan sineğe benzetilmiştir. Bu benzetmeyi öğrenen kimi öğrenciler onun Mollayı tutmadığı kanısını çıkartmışlardı. Hazretin ders anlatışının kaleminden üstün olduğunu, güzel buluşlar ile herkesi kendisine bağladığını söyleyerek Seyyid Şerîf'i onun yanına gitmeye inandırdılar. Ama o, Karaman'a geldiği sırada hazret ölmüş bulunduğundan görüşme olasılığı bulunmadı. Seyyid bu sonuçtan ziyadesiyle üzüldü. Molla Fenari ile görüştükten sonra yanındakilerle birlikte yola çıkmaya karar vererek Mısır'a gidip Şeyh Ekmelüddin'den dinsel bilgilerdeki öğrenimini sürdürdü.

Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 201., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1269., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1283., el-Fevâidü'l-behiye. Kahire., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 265., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 11., Ö. Nasuhi Bilmen. Tabakatü'l-müfessirin. İstanbul 1960. 391.

Molla Kadı Bürhaneddin Ahmed

Erzincan kadısı idi. Beyler arasında çıkan çatışmalar sırasında yani Eretna devletinin yıkılışında Erzincan'a bey oldu. Olgunluğu ve üstünlüğü ile tanınmış, büyük şöhret yapmıştı. Telvîh'e Tercîh adını verdiği beğenilen bir haşiye yazmıştır. Bu yapıt hala bilginler arasında değerini korumaktadır. Şeyh İbn. Hacer ed-Dürerü'l-Kâmine adlı yapıtında Kadı Bürhaneddin'in yaşamını anlatırken onun Halep'teki bilginlerden ders okuduğunu, dinsel bilimlerde yetiştikten sonra memleketine döndüğünü ve sözü edilen beyin güveyiliğini kabullendiğini, bir süre geçince ikisi arasında anlaşmazlık çıktığını ve kayın atasını yaptıkları bir savaşta öldürerek onun beyliğini eline geçirdiğini yazar. Ayrıca güzel şiirleri bulunduğunu, yiğit bir kişi olarak savaş meydanlarının arslanı olduğunu b-

lirtir. 800 (M. 1398) yılı sonlarında Akkoyunlu Türkmenlerinin başbuğu Tur Ali oğlu Kara Osman Bey yani, Karayülük sanı ile tanınan Akkoyunlu hükümdarı ile Kadı Bürhaneddin arasında yapılan bir savaşta Kadı'nın öldüğünü anlatır.

İbn. Tanrıberdi. en-Nücumü'z-zâhire. Kahire., Ayn. yaz. el-Menhelü's-sâfi. Kahire., Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi. Bezm ü Rezm. İstanbul 1928. 42, 6, 186-265 ve türlü yer., Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 73., Hüseyin. Bedayi' ü-l-vekayi. Moskova 1961. 89 a, 93 a, 93 a, Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Hoca Sadeddin. Tâcü't-tevârih. İstanbul 1974. I. 203-206, 303., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 143, 497., M. Süreyya. Sicill-i Osmani. İstanbul 1314. II. 14., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 396., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Sivas Şehri. İstanbul 1928., Ayn. yaz. Anadolu Beylikleri. Ankara 1937. 51., Ayn. yaz. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. Tür. yer., H. Edhem. Düvel-i İslamiye. İstanbul 1928, 384, vd. Ayn. yaz. Kayseriye Şehri. İstanbul 1334., Tevhid. Kadı Bürhaneddin. Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası. İstanbul 1330/31. Cüz. 28-32., V. Cem Aşkun. Sivas Sultanı Kadı Bürhaneddin. Eskişehir 1964., M. Fuad Köprülü. Selçuklular Zamanında Anadolu'da Türk Medeniyeti. Türkiyat Mecmuası, İstanbul 1928. II. 219., Ayn. yaz. Divan-ı Fuzuli. İstanbul 1924., Ayn. yaz. Azeri Edebiyatına Ait Tetkikler. Baku 1926. L. Livonyan. Kadı Bürhaneddin Gazel ve Rubaiyatından bir kısmı ile Tuyugları. İstanbul 1922., T. D. Kurumu. Kadı Bürhaneddin Divanı. İstanbul 1944., E. J. W. Gibb. A. History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 204, 214, VI. 16, 1895., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. I. 159, 294., İslam Ansiklopedisi. Akkoyunlular, Azeri ve Kadı Bürhaneddin maddeleri ile Türk Ansiklopedisi.

Ermler

Şeyh Bilge Hacı Bektaş Sultan-Veli

Kerâmet sahibi velilerden biri idi. Türkmen ilinde kabri büyük bir kubbe altında bulunmaktadır. Yanında da bir zâviyesi vardır. Gerçeği bilenlerce ziyaret yeridir. Kimi sapkınlar yalan yoldan ana kendilerini bağlamak çabası gösterirler. Ama, onun temiz eteğinin bu pislerin bağlamış çamurlarından arı olduğu büyükler katında bilinmektedir.

Nihanî. Hacı Bektaş Velayetnâmesi. Yay. A. Gölpınarlı. Menakıb-ı Hacı Bektaş-i Veli (Velayetnâme) 1958., Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 200, 204, 205., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. II. 22., A. Cemaleddin. Bektaşî Sırrı Nam risaleye Müdafaa. İstanbul 1324., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. ..dır. yer., Ayn. yaz. Anadolu'da İslamiyet. Edebiyat Fakültesi Mecmuası. İstanbul 1922. Ayn. yaz. Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi. İstanbul 1935. Ayn. yaz. Mısır'da Bektaşîlik. Türkiyat Mecmuası. İstanbul 1925., Yabancı yayınlar için Bak. Ayn. yaz. Madde. Bektaş. İslam Ansiklopedisi., A. Gölpınarlı. Melamîlik ve Melamîler, İstanbul 1933. 151., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 275, 227., E. J. W. Gibb. A. History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 165, 179, 357, 358, V. 106., İ. Erişen-K. Samancı gil. Hacı Bektaş-i Veli. Bektaşîlik ve Alevîlik Tarihi. İstanbul 1966., M. Sertoğlu. Hacı Bektaş-i Veli. İstanbul 1966. A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 437.

Şeyh Mehmed Küşteri

İran'dan Rum ülkesine gelip Bursa'da hâlâ Küşteri mahallesi diye tanınan mahalleye yerleşmişti. Ulu cezbe ve yaygın kerâmet ısısı idi.

Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 200. Karagöz Oyunu ve Şeyh Küşteri ile Bursa'nın Alakası. Turizm Dergisi. 1958. 80-81, 1965. 54.

Cezbe İssi Bilge Pustin-pûş Dede

İran'dan Rum ülkesine gelip Bursa'da yurt tutmuştu. Cezbe ve kerâmeti ile pek çok kimseyi kendisine bağlamıştı. Yakarmaları kabul olunur bir veli olarak bilinmekte idi. Sultan Murad Han Gazi Yenişehir'de onun adına bir zâviye yaptırmıştır. Kabri bu zaviyededir.

Hoca Sadeddin. Tâcü't-tevârih. İstanbul 1974. I. 130., 130., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 223., M. Fuad Köprülü. Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi. İstanbul 1935., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 276.

Sultan Murad Han oğlu Sultan Yıldırım Bayezid Dönemindeki Bilginler

Üstünlükler ve olgunluklar ışığı, önceden ve sonradan geliştirilen bilgileri derleyen, sağlam bilgileri özünde toplayan olgun bilgin Mehmed oğlu Hamza'nın oğlu Şemsüddin Mehmed Molla Fenari. Tanrı onun kabrini durmamacasına akan rahmet çeşmelerinden sulasın. Gerek matematik, gerek sözlü bilimlerde çağındaki değerli kişilerden yüce, bilimleri değerlendirmedeki üstünlüğü ise apaçık ortada idi. Yazdığı yararlı yapıtlar ve değerli kitaplar bütün ülkeler bilginlerinin ellerinde dolaşıp durmakta ve adları dillerde yinelenen ata sözlerine benzemektedir. Bunlar arasında Usul biliminde Fusûlü-bedâyi'fi usûli'şerâyi' adlı kitabı ki, Pezdevi metni ile Menâr'ı, Fehreddin-i Râzi'nin Mahsûl'ünü, İbn. Hacib'in Muhtasar'ını ve Usul'de değerli bilinen öteki kitapların özetlerini derlemiş, dört başıyla sapa sağlam bir inceleme olup, çağındaki bütün bilgiler onda toplanmıştır. Molla Fenari değerli ömrünün otuz yılını bu kitabı derleyip yazmaya harcamıştır. Sure-i Fâtiha'ya da bir cilt büyüklüğünde bir tefsiri vardır. Ayrıca Unmuzecü'l-'ulûm adında bir yapıtı da-

ha olup, yüz kadar bilimden söz ederek sağlam bilgiler vermiştir. Elif, Nun, Zal 751 Saferinde (Nisan 1350) de doğmuş, Dad Lam ve Dal 834 yılı Saferinde (Ekim/Kasım 1430) ölmüştür. Öğrenime başladığı gençlik çağında Kara Alaeddin ile Cemaleddin-i Aksarayi'den okumuş sonra öğrenimini tamamlamak amacı ile Mısır'a giderek Hidâye'yi şerh eden Şeyh Ekmelüddin'in öğrencileri arasına katılmıştı. Ayrıca Mısır'ın ünlü öteki bilginlerinden de okuyup geriye, Rum diyarına döndüğü vakit Osmanlı tahtında oturan şanı yüce Sultanın gözünde tam değerini buldu. Bursa kentine kadı oldu. Büyük bir mal varlığı ve yaygın bir nüfuzu vardı. Söylendiğine göre sadece sahibi olduğu para yüz elli bin dinarı buluyordu. 822 (M. 1419) yılında hacca gitmek niyetiyle Kahire'ye geldiğinde bu kentin bilginleri ile yaptığı yüksek ölçüdeki bilimsel görüşmelerde hepsi de onun üstünlüğünü tanımışlar ve bu yücelik ırmağından bol bol içip kanmışlardı. Rum ülkesine geldikten kısa bir süre sonra gözlerine remed indi, belki de kör oldu. Sonra Tanrının lutfuyla körlüğü geçerek iyileşti. Bu söylediklerimiz İbn. Hacer'in ed-Dürerü Kâmine'sinden alınmıştır.Hem İbn. Hacer demiştir ki, Kahire'ye geldiğinde onunla görüşmek şerefiyle değerlenip kendilerinden tam yetkiler veren bir icâzet aldım. Süyutî ise, üstadım Şeyh Muhyiddin-i Kâfiyeci Molla Fenarî'nin derslerine katılıp, onun yardımcısı olduğundan Molla Fenarî'yi öğmekte pek ileri giderdi diyor. Niye Fenarî diye anıldığını sordum. Buna onun fenercilik sanatı ile uğraştığını söyleyerek yanıt verdi. Rahmetli Taşköprü zade, Tanrı onu mutlular arasında bulundursun, onun Fener adlı bir köyde doğmuş olduğunu kimi kişilerden duyduğunu söyler. Fenarî'nin kimi torunlarının anlattıklarına göreyse Unmuzecü'l-'ulûm adlı risalenin asıl yazarı Molla Fenarî'nin oğlu Muhammed Şah'tır. Onun başka bir risalesini gördüm. Yirmi parça manzumeden oluşmaktadır. Yapıtın her dörtlüğü bir bilimden bir sorunu açıklamaktadır. Asıl konu ise kapalı

bir biçimde yazılmış olup, çağının bilginlerini sınamak için her bilimin adı lugaz yoluyla işaret edilmiştir. Çağındaki yetişkinler arasında bunların sırrını çözmeye kimse yol bulamamıştır. Aslında da bu risalenin girişinde "İşte bu hızla gittiğinizde bir gün olacak istediğinizi görebileceksiniz." demektedir. Sözü edilen risaleyi oğlu Molla Muhammed Şah Fenarî açıklayarak içindeki bilimlerin adlarını belirttiği gibi, lugazlarla olan kimi ilişkileri de meydana çıkarmış, konuların zorluklarını çözmüştür. Her dörtlüğün sonuna bir dötlük daha ekleyerek kimisinde sözü güçlendirmek için söyledim mi? kimisinde de yanıt olarak söyledim demiş, en güzel biçimde her birinin karşılıklarını vermiştir. İsagucî adıyla tanınan Risale-i Esiriye'ye (3) de bir şerh yazıp metne uygun düşen soruları incelemiştir. Ön sözünde bu yapıtı kısa günlerden bir gün güneş doğarken başladım. Akşam ezanı okunurken de bitirdim demektedir. Feraiz-i Siraciye'ye de sağlam ve güzel bir şerh kaleme almıştır. Seyyid Şerif-i Cürcanî'nin Şerh-i Mevakıf'ını okuduğu sırada kimi notlar koyarak, bunlarda onu çoğu taraf tutmakla kınamıştır. Ama pek çok risale ve haşiyeleri temize alınmayıp öyle kalmıştır. Müftülük, öğretmenlik, kadılık gibi uğraşları bunların beyaza çekilmelerini engellemiştir. Şöyle bir söylentiye göre, Manastır medresesinde öğretmenlik ederken Bursa kadılığı ile bütün Osmanlı ülkelerinin müftülük görevini özünde toplamakla geniş bir nüfuza ve üstün bir duruma sahip olmuştu. Hatta Cuma günü camî'e çıktığı sırada kapısı önünde öyle bir kalabalık toplanırdı ki evi ile cami arası halkla dolup taşardı. Padişahın bolca bolca verdiği armağanlarla pek çok mal edindiğinden hizmetlileri, kapı adamları, câriye ve kölelerin sayısı bir hayli artık idi. Hatta derler ki, Rum ülkesinin sayılı bilginlerinden Hatib zade-i Rumi bir gün Sultan Mehmed Han Gazi'ye, Molla Fenarî'nin yazdıkları güzel sözlerin derlenmesinden başka bir şey değildir. Ben onları kısa bir inceleme sonunda ne değerde

olduklarını belirtebilirim. Hal böyle iken onun elde ettiği saygınlık ve sahib olduğu çok sayıdaki köle ve mal öyle bir ölçüde ki hizmetinde olan on iki kölesi pahalı giysiler, nefis ve kıymetli kürkler giymekteler, kırk cariyesi de seraser arakıyeler takınmaktadır demişti. Yine Söylendiğine göre, bu kadar çok mal ve paraya, elde ettiği bunca saygınlığa karşın özü için âdi giysiler seçer, başında küçük bir dolama ile halkın karşısına çıkardı. Tasavvufta Zeyniye tarikatine girmişti. İpekçilikten anladığından, kendisine yetecek parayı sağlamak için bu işle uğraşır, yiyeceği, giyeceği için gerekli parayı kendi eliyle sağlardı. Bunca gücü varken âdi bir kılık içinde dolaşmasını kendisi şöyle açıklardı. Elimin kazancı daha fazlasına yetmiyor. Söylendiğine göre Molla Fenarî ile Padişahın arası bir sıra şekerrenk olmuştu. Molla bu durumda yüksek görevini bırakıp Karaman ülkesine gitti. Karaman oğlu ise hazrete gerek saygı, gerek ikramda pek titiz davranmış, kadir bilirlik ve cömertlik göstermek için Mollaya günde bin akça, örencilerine de beş yüz akça ödenmesini buyurmuştu. Molla Sarı Yakup ile Molla Kara Yakup onun en başarılı öğrencilerinden olup, Molla onlarla öğünürdü. Her iki Yakup da tartışmalarda arı beyi gibi baş çekerlerdi. O da benim yetiştirmelerimdir diye memnunluğunu belirtirdi. Her ne ise Sultan yaptığına pişman olup Mollayı Karaman oğlu'ndan istetti. Pek çok ikramlarla eski görevine getirtti. Hazretin iç temizliğini gerçekleştirerek tarikate girişi de ün yapmıştır. Hacı Bayram hazretlerinin mürşidi olan Şeyh Hamid'in yakınlarından olduğu ve tasavvufu ondan öğrendiği söylenir. Babası Molla Hamza Şeyh Sadreddin-i Konevî'nin yetiştirmelerinden olmakla Molla'ya Şeyh hazretlerinin eserlerinden Miftahu'l-gayb adlı kitabını Şeyh'ten okuduğu gibi, öğrencilerine de öğretmekle kendini tanıtmıştı. Molla'nın bu kitabı şerh edip tasavvuf bilgileri arasında kulaklara ulaşmamış, zihinlerde ve ellerde gezip dolaşmamış nice

ince bilgiler kattığı anlatılmaktadır. Şeyh Zeynüddin-î Hâfî hazretlerinin en büyük halifesi Şeyh Abdüllatif-i Makdisî Rum diyarına şeref verdiğinde, Molla onun gelişini parlak bir manzume ve güzel bir şiirle kutlamıştı. Şeyh hazretleri de ayni bahir ve uyakta bir karşılık söyleyerek pek çok, öğücü sözler yazmış ve Molla'ya göndermişti kî bu şiirin sonu budur.

Dilerim İlahî sürüp gitsin onun ikbali
Cin, insan her kes alsın ondan feyzini
Ömrüne kurban olam, güçsüz şi'rim bu yanıtta
Hassan'ın şi'riyle Hâtem cömertliği yanında
Övgüm se bir üstünlük kazandırmaz benden sana
Hafif sayılırız elbet bütün şâirlerden daha
Eğer bu sözlere derseler utanırım öyle
Fenarî zade övgüsüne İbn. Gahim yanıtı diye

Molla Fenarî zamanına dek öğrencilerin hafta tatili Cuma ve Salı günlerinde yapılmaktaydı. O sırada büyük bilgin Taftazanî'nin yapıtları yayılıp pek çok ilgi toplayınca, Molla bunları anlatmaya, öğrenciler de yararlanmaya kalkışınca, iş karıştı. El altında fazla nüsha bulunmadığından öğrenciler bunları yazmakla uğraşıyorlardı. Ama buna zaman el vermediğinden Molla, Pazartesi günlerini de hafta tatiline ekledi. Ol zamandan dek tatil süresi öylece sürdü gitti.

Bir öykü. Sultanın veziri olan Hacı İvaz Paşa bir konuda Molla Fenarî'ye kızmış bulunduğundan gözleri görmez olunca şamata olsun diye demiş ki, dilerim ol kör kocanın namazını ben kılam. Bu söz Molla'nın kulağına ulaşınca buyurmuş. Ol cahildir. Cenaze namazını kıldırmayı beceremez. Cenab-ı Hakk'ın kapısından umudum budur ki, bana hemen şifa buyurup, anı kör eyliye ve ben anın namazın edâ idem. Çok zaman geçmeden Molla, Tanrı'nın lutfuna erişip görmeyen gözü aydınlanıp, Allah'ın gizli bağışı ile gözündeki mil açılıp, Cenab-ı Hakk'ın rahmeti aydınlığı ile gözleri nur doldu. Tam bu günlerdeydi

ki Sultan, sözü edilen vezirin gözlerini kızgın demirle kör eyledi ve Paşa öldüğünde cenaze namazını Molla kıldırdı.

Hazretin miskler kokan kabri nurla aydınlanan cami'inin yanındadır. Bursa kentinin en yüksek kesiminde bulunmaktadır. Camiin yanında bir de medresesi vardır. Ayrıca bir çok hayır işlerini gerçekleştirmiştir. Bunlar arasında kale'de Manastır mahallesinde ve Debbaglar semtinde olan mescitler ile Pınarbaşındaki Dârü'l-hadis onun öğülecek yapılarındandır. Kudüs'te de bir medreseyi satın alıp masraflarını Rum diyarında yaptığı vakıflar gelirinden karşılamıştır. Ulu Tanrı bunları kabul etsin ve karşılığını da en hayırlı mükâfatlarla versin.

Aşık Paşa zade. Tarih İstanbul 1332. 200, 201. Hoca Sadeddin. Tâcü't-tevârih İstanbul 1974. I. 295., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 19961. 113 a, 170 a, 415 a, Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mevzuatü'l-'ulûm. İstanbul 1287. 239 Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 390., Rif'at. Devhatü'l meşâyih. İstanbul., İlmiye Salnamesi. İstanbul 1334., I. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1947. I. 265, 266, 278, 285., C. Brockelmann. GAL. g II. 233, s. I. 651, 807, 842, II. 328., Ahlward, IV. 32., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı, Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. I. 551, II. 619, III. 147, 261, 266, 670, 671, 672, 673. Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1961. II. 328, 331.

Özünde üstünlükleri toplayan, sorunları en iyi biçimde çözen, yer yüzünde ne gibi bilgi varsa hepsini derleyen, bilgin molla İbnü'l-Bezzâzî diye ad yapan Hafızüddin Muhammed b. Muhammedi'l-Kerderî. Fetavâ-yi Bezzâziye adıyle bilinen eseri pek çok tanınmış olup, gün ortasında güneş gibi parlayan bir kitap olarak, bu çalışkan bilginin kaleminden çıkmıştır. Tanrı rahmet eylesin İmam-ı âzam hazretlerinin öğülecek menkıbelerini anlatan nefis bir ki-

tap daha yazmıştır ki, pek çok yararlı bilgiyi burada toplamıştır. Rum ülkesine geldiği zaman Molla Fenarî ile bilimsel tartışmalarda bulunmuştu. Füru'da üstün olduğu usûl ve öteki bilimlerde geride kaldığı bu tartışmalar sonunda anlaşıldı. 827 Ramazanın ortasında (5 Ekim 1419) ölmüştür. Allah rahmet eylesin.

Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 202. Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 187 a.

İnen buyrukların sırlarını bilen, yorum yönteminde doğru bilgilere sahip olan Şeyh Şihabüddin-i Sivasî. Sivas halkından birinin kölesiydi. Çocukluğunda temel bilgileri öğrenmeye başlamış, sonra çağının bilginlerinden okuyarak bütün bilimlerde parlamış ve yaşıtlarını geçmişti. Zeynüddin-i Hâfî hazretlerinin halifesi Şeyh Mehmed'le yakınlık kurmuş, bu ulu şeyh ile Ayasulug (Selçuk) kentine giderek Aydın oğlu'nun ikramlarını görmüş ve orada yerleşmişti. Sekizinci yüzyılın sekseninci yılı başlarında (Mayıs 1475) öldü. Şerefli kabri Selçuk'un en tanınmış ziyaret yeri olup, dileklere açık bulunmaktadır. Tefsir-i Şeyh sanıyla tanınan 'Uyûnü't-tefâsir'i yazdığı gibi nahivde de Lübbü'l-elbab'a özlü bir şerh meydana getirmiştir. Ayrıca tasavvufta Risaletü'n-necât 'an şerri's-sifât adlı bir kitabı vardır.

Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299, Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 426 a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 80 Ö. N. Bilmen. Tabakatü'l-müfessirin. İstanbul 1960. 394.

Kara Alaaddin'in oğlu Hasan Paşa.

Önce kendi babasından okudu. Sonra Molla Cemaleddin-i Aksarayi'nin derslerini izledi. Orada Molla Fenarî ile tanıştı.

Bir öykü. Bir gün Cemaleddin-i Aksarayî öğrencileri. nin davranışlarını anlamak için gizlice medreseye gele. rek onlara gözükmeden hücreleri gözlemiş. Görmüş ki, Hasan Paşa yan yatmış dersini okumakta iken, Molla Fenarî derslikte olduğu gibi, dizi üstüne oturmuş öylece okuyor ve okuduğu kitap üzerine durmadan notlar yazıyor. Bu görünüş üzerine Hasan Paşa için iyi bir molla olamaz, üstün bir kişiliğe de ulaşamaz. Ama öteki pek çok üstünlükler gösterecek ve ileri derecelerde ün yapacaktır. Adı, halk arasında övgü ile anılacaktır. Bilimsel derecelerde de en üstün rütbeye ulaşacaktır. demiş ve de dediği gibi çıkmıştır. Hasan Paşa'nın Sarf-ı Zencanî'ye, Merah'a şerhleri olduğu gibi, Mısbah'a da iftitah adında bir şerhi vardır.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 100., Hoca Sadeddin. Tâcü't-tevârih. İstanbul 1974. I. 261., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 289., Bursalı M. Tahir Osmanlı Müellifleri. İstanbul 13333. I. 271., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1961. I. 44.,

Molla Safer Şah

Bütün bilimleri öğrenmişti. Özellikle belagatteki başarısı pek üstündü. Matematik ve sözlü bilimler, füru' ve usûl ne gibi bilgi varsa hepsini okumuştu. Molla Fenarî matematik konularında kimi sorunlarla karşılaşırsa yazıp ona gönderir ve sorularının yanıtını isterdi. O da gereken yanıtları verip hazretin katına "görevlendirilenlerin kusuru hoş görülür dileği ile" deyip gönderirdi.

Çeşitli bilimlerle ilgili kısa kısa yazılmış açıklamaları ile pek değerli sayılan hutbeleri vardır.

Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünün. İstanbul 1943. 45.

Tanrıdan bilgin Şeyh Kutbeddin-i İznikî

Dinsel kuralları iyi bilen bir bilgin, kötülüklerden sakınan dini bütün bir kimse idi. Tasavvuftan büyük zevk alırdı. Çağının bilginlerinden okumuş ve gereken bilgileri almış, her bilimde özellikle dinsel alanda tam yetişmiş ve kendini tanıtmıştı. Namazla ilgili sorunları açıklayan değerli bir kitabı vardır.

Bir öykü. Anlatıldığına göre Timur, Rum ülkesine geldiği sırada sözü edilenle görüştüğü zaman hazret ona, halkı telef etmek, ülkeleri yağmalatmak dürüstlüğün gereği değildir. Haram yere kan dökmekten kaçınıp sakınmak, baş ve buğluk havasında kanat açanlara gereklidir. Müstüman olana ve din yolunu kollayana İslam ülkelerini korumak başlıca amaç olmalıdır, diye konuşunca Timur buna karşılık Ey Şeyh, her nerde konaklasam çadırımın kapısı doğu yöne bakarken, sabah olunca batıya dönmüş olarak görüyorum. Ata bindiğimde çevremi elliye yakın insan sarıyor. Onları benden başka kimse görmüyor. Önüme düşüp bana rehberlik ediyorlar yanıtını vermişti. Bunun üzerine Şeyh, ben de seni akıllı bir kişi sanıyordum. Şimdi bildim ki, hata eylemişim dedi. Timur bu yanıtın nedenini sordu. Şeyh de sen kendini Yaradanın kahrına ulaşan İblis'e benzetmek istiyorsun dedi ve konuşmayı kesip yürüdü gitti.

Kutbeddin-i İznikî 885 (M. 1480) yılında ölmüştür.

Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 201., Hüseyin. Bedayi' ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 b., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. I. 97., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 417, 457, 843, 862, 871, 884, 890, 891, 1701., İsmail Paşa. Zeyl. İstanbul 1952. II. 184., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 13333. I. 159., Ş. Sami. Kamusü'l-alam. V. 3672., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam. VIII. 133. XI. 153, 191, XII. 81. 81., Darü'l-kütübi'l-

Mısrıye. V. 3., Brockelmann. GAL. s. I. 808, g. II. 225, ek. II. 315, 318, 328., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. III. 148, Türkçe Yazmalar Kat. I. 80.

Adı güzel Allahımızın lutuflarına erişen ulu kişi, Yusuf oğlu Ali oğlu Muhammed oğlu Cizreli Şeyh Muhammed. Babasının anlattıklarına göre 1350 yılının 27 Kasım Cumartesi günü yani, 25 Ramazan 751 gününde Şam'da doğmuştur. 764 yılın da Kur'an'ı ezberlemeye başlamış, 65 tarihinde bunu tamamlayıp, hatimle namaz kılmıştır. 68 yılında ise Kur'an'ın okunuşundaki yedi biçimi de (kıra'at-i seb'a) öğrenip o yıl hacca gitmiştir. 69 tarihinde Mısır'a gelerek Kur'an'ın okunuşundaki on biçimi (kıra'at-i 'aşere) de tamamlamıştır. Ayrıca öteki bilimlerde de gerekli öğrenimini yaptıktan sonra İskenderiye'ye geçmiş ve bu beldenin bilginlerinden de yararlanarak 774 (M. 1372) yılında Şeyhü'l-islam İbn. Kesir İsmail'den fetva verme yetkisini (icâzet) aldı. 78 de Şeyhü'l-islam Ziyaeddin'den, 85 te de Şafı'î bilginlerinin en büyüklerinden biri olan Sirâcüddin Bulkini'den ders okutma yetkilerini aldı. 793 (M. 1391) tarihinde Şam kadısı oldu. 98 yılında Arap emirleri mal ve mülkünü yağma ettiklerinden Rum sultanı Yıldırım Han'ın bilginleri koruyucu keremli gölgesine sığındı. Ailesi ve yakınları ile birlikte Bursa kentine yerleşti. Bu kentteki öğrencilere Kıraat biliminde çok şeyler öğretti. Pek çok kimse Kur'an'ın on biçimdeki okunuşunda elde ettikleri başarıyı onun uğurlu varlığı ile kazanmış oldular. Korkunç Ankara bozgunundan sonra Timur'un eline düştü. Saygı ve sevgi gösterileri arasında Horasan diyarına gönderildi. Timur'un ölümüne dek Semerkand'te kalarak kitap yazmak, Tecvid ve Kur'an öğretmek, öğrenci yetiştirmek gibi işlerle uğraştı. Maverâünnehr'de iken Mesâbih'e üç ciltlik bir şerh yazdı. Tefsir ve fıkıh konularında da bazı dağınık yazıları vardır. Kıraat biliminde ise pek çok kitap ortaya koymuştur. Bunların kimi düz yazı, kimi de dizeler biçimindedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Aralarında Gayetü'l-mehere fi'z-ziyâdeti 'ale'l-'aşere 'le yirmi dizeden oluşan Tıybetü'n-neşr fi kıraati'l-'aşır, uyaklı yapıtlarındandır. Kur'an okuyucularına gerekli bilgileri ve yapılması gerekenleri açıklayan manzumesi ile Râiye kasidesi ve gramerden Cevhere adlı yapıtı önemlidir. Bütün bu yapıtları Mekke'ye yerleşmeden önce yazmıştır. Timur'un ölümünden sonra Maveraünnehr'den ayrılarak Horasana gelip, Herat'ta yerleşti. Daha sonra Yezd. Oradan da Şiraza gitti. Şiraz hâkimi Mehemmed Mirza ona bölge kadılığını vererek bunda ısrar edip onun Şiraz'da kalmasını sağladı. Ama Timur'un ölümünden sonra baş gösteren kargaşa üzerine bir fırsatını bulup Basra'ya kaçtı. 827 (M. 1424) tarihinde Mekke'ye geldi. Sonra da Medine'de yerleşmek mutluluğunu buldu. Medine'de iken Şeyhü'l-harem'in önerileri üzerine iki ciltlik Kitabü'n-neşr fi kıraati'l-'aşr ve bunun bir özeti olan Takrib ile Tahbirü't-teysir fi kıraati'l-'aşr adındaki kitaplarını kaleme aldı. Ayrıca Kıraat ustalarının tabakatı ile Kur'an tarihini anlatan biri büyük biri de küçük iki kitap meydana getirdi. Bu kitaplar içerdikleri konularda sağlam bir kale oldukları kadar bunların açıklamaları da o denli yararlı bilgileri toplayan yapıtlardır. Hepsi de Şeyhin kaleminden çıkmışlardır. Buraya dek anlattığımız yaşam öyküsü onun Tabakat-ı sugra'sından alınımıştır. Şeyhin kız ve erkek pek çok çocuğu vardı. Bunların herbirinin doğdukları yerleri, doğum tarihlerini, yetişip öğrendiklerini, öykülerini Şeyh hazretleri kimi kitaplarında açıklayıp anlatmıştır. En büyük oğlu Ebü'l-Feth Muhammed eş-Şâfı'dir. 777 Rebiyülevvelin ikinci günü (3 Temmuz 1370) Şam'da doğmuş, sekiz yaşında Kur'an'ı hıfzeylemiş, Şâtıbiye ile Şeyh'in Râiyesini babasının metodu ile ezberleyerek kendini gösterdikten sonra Şeyh ile Mısr'a gitmişti. Burada Kıraat'i tamamlayınca Fıkıh ve usul öğrenmeye girişti. Çeşitli bilimlerden sayısız kitap üzerinde çalıştı. Bunlar arasında İmam Ebu İshak'ın Tenbih'i, İbn. Malik'in Elfiye'si, Beyzavi'nin Minhac'ı, Tel-

his-i Miftah ve Usulüddin'de üstadı olan Siracı Bulkini 'nin Menhec adlı kitabı ile Hadis usulünde Irakî'nin Elfiye'si gibi kitapları ezberlercesine inceledi. Bütün bu bellediklerini çağının üstatları önünde okudukta, bunların hepsi ona bu konularda ders okutma yetkisini tanıdılar. Şeyh diyor ki, Rum ülkesine göç ettikten sonra bu oğul Kıraat öğretmenliği ve müftülüklerde bulunarak ömrünün sonuna değin kendisine verilen bütün görevleri [illegible] yürütmüştü. Ben Şiraz'da iken 814 (M. 1411) yılında Tebadan öldü. Onun küçüğü Ebü'l-Hayr Muhammed'tir. Şeyh'in yazdığına göre 789 Cemaziyülevvelin de (Mayıs/Haziran 1387) Mısır'dan dönüşte dünyaya gelmişti. Rum diyarına yerleştikten sonra o da hıfzını tamamlayınca gelip benimle buluştu. 801 de hatimle namaz kıldı. Önce Cevhere'yi ezberleyip, Kıraat-i aşer'i 803 Zilkadesinde (Haziran 1401) tamamladı. 804 Zilhiccesinin Vakfe gününde (8 Temmuz 1402) bir hatim daha indirdi. 807 yılı başları ki Timur'un son günleri idi Rum'dan gelip Kâş kentinde tekrar benimle buluştu. Sonra ben Şiraz'da iken oraya tek başına geldi. Şeyhin Ahmed adında bir oğlu daha vardır. Onun yaşam öyküsü ayrıca verilecektir. Ebü'l-Beka İsmail, Ebü'l-Fazl İshak adlı iki oğlu ile Fatma, Ayşe ve Selma adında Hadis bilgini ve hafız olan üç kızı vardı.

Bir öykü. Söylendiğine göre Timur Han, Şeyh hazretlerini Semerkand'e ilettikte, kimi torunlarını evlendirmeye kalkışmış ve nikâh hutbesini Şeyh'e okutturmuştu. Dernek günü bilginleri sağ yanda, beyleri sol yanında oturturken Şeyh'i, Seyyid Şerif'in oturduğu yerin üst başına geçirmişti. Buna karşı çıkanlara şöyle dedi. Nasıl üst yanda oturtmayayım O öyle dindar ve bilge bir kimse ki, kitap ve sünneti bütünüyle bilmekten öte, dinin önemli her konusunda da söz sahibi. Kitap ve sünnette çözüm bekleyen güç yerleriyse doğrudan doğruya âlemlerin baş tacından (Resulallah) okuyup halkın kesin kes bilmediği her konuyu açıklıyor, diye yanıt vermişti. Şeyh, her kesin gön-

lünü alan temiz ahlak sahibi ve yer yüzündeki bütün üstünlerin katında övülen bir kimse idi. Rum bilginlerinin seçkinlerinden biri olan Yakub Paşa'nın babası Hızır Bey yazdığı bir dörtlüğü Şeyh'e sunmuştu.

Arapça Nazım türlerinden biri öğmek olsaydı
Onu öğmek için bin bir şiir düzerdim
Ama o, her bilgide bir ummân gibidir
Ben de saygıdan örülü bir incü gönderdim

Şeyh ise bu dizelere şöyle karşılık vermişti.
Erdem denizinde parıldayan incüdür nazmun
Nazmun incüsü edeb gerdanlığında tek bir taş
Bilinir ki incü denizlerde olur, bu gerçek
Tek tane incü de bir ummân oluşmuş buna sen de şaş

Kimi öğrencileri şöyle yazmışlardır ki, Şeyh 833 yılının Rebiyülevvel ayının 5 inci günü olan Cuma günü (2 Aralık 1429) öğle vakti Şiraz'da Cenab-ı Hakk'ın rahmetine kavuştu. Burada yaptırdığı türbeye gömüldü. Büyük küçük her kes cenaze namazında bulundu. O denli kalabalık vardı ki, tabutunu sığazlayıp öpmeye bir çokları olanak bulamadı. Bunlar o kutlu işi yapabilenleri kucaklamakla kendilerini eylediler. Tanrı sırrını kutlu etsin.

Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 249.. Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 113 a. 120 a., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 144

Şeyh Muhammed Cezeri'nin oğlu Molla Ahmed

Şeyh'in söylediğine göre 780 Ramazanının 17 nci Cuma gecesi Şam'da dünya (3 Ocak 1379) gelmiştir. 91 yılında Kur'an-ı kerimi hatmederek icâzet almıştır. Şâtıbiye'yi ve Râiye'mi, Kıraat-i 'aşereden de nazmettiğim dizeleri ezberledi. Tıybü'n-neşr'i okuyup bir kaç kez dinletti. Hafız-ı Irakî'den ise Buharî'yi dinledi. Ben Rum ülkesine gittiğimde

kitaplarımın çoğunu yükleyip bana getirdi. Böylece o güzel ülkede buluşmamız nasip oldu. Onun gelişi benim için büyük sevinçti. Nice zaman bilece olup hem benden yararlandı, hem de ders okuttu. Rum sultanı Yıldırım Bayezit Han hazretlerinin şehzadelerinden Sultan Mehmed'le Mustafa Çelebi'nin öğretmenliğini yapmakla öğünç kazandı. Bursa'da Yıldırım camii evkafına mütevelli oldu. Timur Anadolu'ya geldiğinde onu Mısır sultanına elçi olarak göndermeye karar verdi. O da bu görevle Sultan Berkuk oğlu Ferec'in katına gitti.

Yirmi yıl ayrı kalmakla onun varlığını hasretle aradım. Ben Acem'de (İran), oda Rum'da (Anadolu) bulunduğumuzdan, hasretlik çekiliyordu. 827 (M. 1424) tarih'n de Allah bu kuluna yardım etmekle hac farizasını yerine getirmekte bize rehber olup sevindirince, oğlumun gelmesi için ona mektup gönderdim. Geldi ve Kahire'de görüşmek nasip oldu. On altı günden sonra ben hacca gitmek üzere ayrıldım. O, Mısır'da kaldı. Sonra hep birlikte Mısr'a gittik. Oradan Şam'a varıp 29 yılında (M. 1426) o çoluk çocuğunu almak üzere Rum'a gitti. Bende ailemi getirmek için Acem diyarına yöneldim. Hepimizin hayır yolunda toplanmasını Allah'dan dilerim. Şeyh hazretleri Mekke-i mükerreme'de mücaverette iken, bu değerli oğlu Tıybetü'n-neşr'e öğülecek bir şerh yazmıştı. Ama, onu daha da değerlendiren bu kitabın kenarlarına Şeyh'in kendi hatları ile kimi notlar koymuş bulunmasıdır. Yalnız bu nüsha bilesince değildi. Yine Şeyhin dediğine göre onun Tecvid ve Hadis'te meydana getirdiği dize biçimindeki girişlere Molla Ahmed'in açıklamaları vardır.

Ulu bilgin Simavna Kadısı oğlu sanıyla tanınan Abdülaziz oğlu İsrail oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud. Babası sipahi beyi olup, Hüdavendigâr Gazi döneminde Rumeli kalelerinden Simavna kalesini feth etmiş ve burada kadı iken Şeyh Bedreddin dünyaya gelmiştir. Söylendiğine göre

ataları Selçuklu sultanı Alaaddin'in yakınlarından olup, onların vezirleri arasında bulunuyordu. Çocukluğunda babasının yanında öğrenimine başladı ve Kur'an okumayı bütünüyle öğrenerek ezberledi. Molla Şâhidî ile Molla Yusuf'tan sarf ve nahv (gramer ve sentaks) okudu. Sonra Konya'ya gidip Molla Fazlullah'ın öğrencisiMolla Feyzullah'ın derslerini izledi. Molla Feyzullah ölünce Mısr'a gitti. Seyyid Şerif hazretleriyle Kahire'de müderrislik ed:n Molla Mübarek Şah-i Mantıkî'den yararlandı. Bir ara Mübarek Şah ile hacca varıp Mekke'de Şeyh Zeyla'î'ye öğrencilik etti. Girü Kahire'ye dönüp Seyyid Şerif hazretleriyle Şeyh Ekmelüddin'den din konularında bilgiler topladı. Söylendiğine göre, Sultan Berkuk'un oğlu Sultan Ferec'e de öğretmenlikte bulundu.

Bir öykü. Denilir ki, Timur Beğ Tebriz'e geldiği sırada bilginler arasında bir konuda anlaşmazlık çıkmıştı. Konuyu aydınlatacak bir kimseye gerek duyulunca Şeyh Cezerî bu işi Şeyh Bedreddin'e vermişti. Şeyh Bedreddin .se o sırada Kahire'de Şeyh Hüseyn-i Ahlatî hizmetine girmiş ve onun isteği üzerine Tebriz'e gitmişti. İşte o günlerde bu görev kendisine verildi ve anlaşmazlık konusunu da pek güzel bir biçimde çözümledi. Anlaşmaya yanaşmayanlar bile onun çözümüne razı olup tartışmayı geçiştirdiler. Timur bunun üzerine Şeyh'e pek çok para verip onu onurlandırdı. Şeyh önce Bitlis'e sonra da Mısr'a gidip Hüseyn-i Ahlatî'nin yanında dervişliği sürdürdü. Şeyh Hüseyn'in ölümü üzerine onun vasiyeti gereğince postnişini oldu. Altı aydan sonra Haleb'e vardı. Oradan Konya'ya, sonra da Tire'ye geçti. Sakız adasının beyi (kâfiri) Şeyhin bu yöreye geldiğini duyunca onu adaya çağırdı ve Şeyh'in açıklamaları sonunda İslama gelerek ona en bağlı kişilerden biri oldu. Şeyh en son Edirne'ye geldi. Musa Çelebi duruma hâkim olup Edirne tahtına oturunca Şeyh'i kendine kaz'asker eyledi. Musa Çelebi öldürüldükten sonra Şeyh çoluk ve çocuğu ile İznik kalesine hapsedilip ayda

bin akça aylığa bağlandı. Ama az sonra kaleden kaçıp İsfendiyar beyliğine sığındı. Amacı Tatar diyarına kaçmaktı. İsfendiyar oğlu Osmanlı padişahından çekindiğinden onun bu isteğine izin vermedi. Bunun üzerine kimi dostları olmakla Rumeli'ye Zağra'ya gitti. Bu sırada Börklüce Mustafa adındaki müridi baş kaldırmakla Şeyh de töhmet altında kaldı. Düşmanlarının ise, onu durmadan çekiştirdiklerini bildiğinden, düştüğü korku sonunda kimi dostlarının yardımı ile o da baş kaldırdı. İşin sonunda Padişahın askerleri Şeyh'i yakaladılar ve Molla Hayder-i Acemi fetvasıyla onu öldürdüler. Şeyhin pek çok araştırma ve incelemeleri vardır. Bunlar arasında fetvada Cami'ü'l-fusuleyn en değerli çalışmasıdır. Fıkıhta Letâyifü'l-işarât ve Teshil adıyla tanınan şerhi onun bilginliğinin en açık tanıklarıdır. Bu ikisini İznik'te hapisteyken yazmıştır. Sarf biliminde 'Unkudü'l-cevâhir değerli yapıtları arasında anılır. Önemli konuları ve değerli bilgileri toplamıştır. Tasavvufta Meserretü'l-kulûb adlı bir risalesi ile Varidât'ı vardır. Ölümü aşağı yukarı 818 dedir. Bugünkü bilgilerimize göre 819 da Serez'de öldürülmüştür. (M. 1416). Seyyid Şerif'in anlattığına göre Bedreddin'in şeyhi Ahlatî onu, sahip bulunduğu erdemlerden ötürü aşırı derecede öğmekte imiş.

Hafız Halil b, İsmail. Menakıbnâme. Die vita des Scheich Bedreddin Mahmud. 1943. H. Joahim Kisling. Das Menakıbnâme Scheich Bedreddin's. Wiesbaden 1951. Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 82, 84, 91, 92, 266., Tevârih-i Al-i Osman. Giese yay 102., İbn. Arabşah. Ukudü'n-nasiha, Veliyüddin No. 1609., Neşrî. Tarih. Ankara 1957. II 543-547., Şükrullah. Behçetü't-tevârih., İdris-i Bitlisi. Heşt Bihişt. İstanbul 192, 195, 303, 393, 396, Lutfi Paşa. Tarih. İstanbul 1341. 72-74., Dukas. Tarih. Çev. A. Cemal Köprülü. İstanbul. 62., Âlî. Künhü'l-ahbar. İstanbul. III. 123, 140, 142, 144, 148, 173., Kutbeddin Mekki. Müntehabatü't-tevârih. I. 87., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 148

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

b, 150 b, 292 a., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. kahire 1299. I. 78 79, III., Ayn. yaz. Mevzuatü'l-'lûm. İstanbul 1313. II. 148, 422, 748., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. 81, 82., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 443, 566., İsmail Paşa. Esmâü'l-müellifin. İstanbul 1955. II. 410., M. Süreyya. Sicil-i Osmanî. İstanbul 1316., II. 10., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 13333. I. 39, 40., Ahmed Midhat. Mufassal. I. 758., Ahmed Rif'at. Lugat-i Tarihiye ve Cografya. İstanbul. I. 106., Murad Bey. Tarih-i Ebü'l-Faruk. I. 237, 240., Cevdet Paşa. Kısas-ı enbiya. İstanbul 1973. VI., Ş. Samî. Kamusü'l-alam. II. 1376., Hammer. Devlet-i Osmaniye Tarihi. Çev. K. Ata. İstanbul 1329. II. 134, 135., M. M. Feyzi. Haber-i sahih. İstanbul 1299 II. 143., Ahmed Rasim. Osmanlı Tarihi. İstanbul 1330. I. 87., Ş. Yaltkaya. Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddin. İstanbul 1925., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 8., A. Gölpınarlı. Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddin. İstanbul 1966., Ayn. yaz. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1931. 170, 238, 244, 246, 249, 250, 252-261, 264., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 22, 60, 271, 468, 470., F. Babinger. Scheich Bedred-din der Sohn des Rihhters von Simav. Der İslam 1921, 106, 1928. 100-102., B. Nusret Kaygusuz. Şeyh Bedreddin Simavenî. İzmir 1957., Nazım Hikmet. Simavne kadısı oğlu Şeyh Bedreddin Destanı. İstanbul 1936., R. Şevki. Şeyh Bedreddin. Resimli Ay., O. Sümer. Simavna kadısı oğlu Şeyh Bedreddin. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Bülteni. 267-268., C. Brockelmann. GAL. s. II. 315., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1967., XII. 152., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. II. 549, 552., İslam Ansiklopedisi. Madde., Şeyh'in Varidat'ına Seyyid Muhammed Nur Arapça bir şerh yazmış, bunu Manastırlı Abidin Bey ile Ali Örfî Türkçeye çevirmişlerdir.

Olgun bilgin, bilgeliğin her yönüyle parıldayan üstat Molla Hacı Paşa

Aydın ilinde doğmuştur. Kahire'ye giderek Şeyh Ekmelüddin'in öğrencilerinden oldu. Şeyh Bedreddin de onun ders arkadaşlarından biri idi. Şeyh Ekmelüddin katında beğenilen ve övülen öğrencilerden biriydi. Akla yönelen bilgileri Molla Mübarek Şah-i Mantıki'den okudu. Seyyid Şerif'le de arkadaşlık ettiği söylenir. Sonra birdenbire hastalanınca hekimlikle uğraşmak zorunda kaldı. Bu alanda büyük beceri gösterdi. Kahire bimaristanının başhekimi oldu. Tıb öğreniminden önce Metali'e şerh, Razi'nin Tasavvurat ve Tasdikat'ına haşiye, Beyzavi'nin, Tevali'sine de oldu. Tıb öğreniminden önce Metali'e şerh, Tevali'sine de şerh yazmıştı. Aydın oğlu Mehmed Bey adına ise Şifa-yi Tıb adlı yapıtı kaleme almıştır. Yine tıb alanında Türkçe Teshil adlı yararlı bir kitabı vardır.

Adı geçen hakkında Seyyid Şerif-i Cürcani'nin olumlu değerlendirmeler yaptığı söylenmektedir.

Taşköprü zade. Şakkayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdi Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 408, 1049, 1116, 1716., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1342. III. 212., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. II. 94., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 8-12 EJ. W. Gibb. A history of Ottoman Poetry. Londra 1906. 260, 261, 390., C. Brockelmenn. GAL. g II. 233, s. II. 326., Blochet. 169, 170., De Slane. 536., Hidiviye. VI. 21., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı Arapça yazmalar Kat. İstanbul 1964. II. 852, 853, 854, Türkçe Yazmalar Kat. 1961., I. 569. ve İslam Ansiklopedisi. Madde.

Mutluluk sırrına erişmiş, bilimi ve bilgeliği özünde derlemiş Bilge Ahmedî

Germiyan ilindendir. Temel bilgileri [illegible]nda okuduktan sonra Kahire'ye gitti. Orada yüksek öğrenimini tamam

ladı. Anlatıldığına göre bir gün Molla Fenarî, Hacı Paşa ve Ahmedî Kahire'deki şeyhlerden birinin yanına gitmişler. Şeyh, Ahmedî'ye sen ömrünü şiir yazmak, nazım yapmakla harcayasın, Hacı Paşa'ya sen de ömrünü hekimlikle uğraşarak tamamlarsın. Molla Fenarî'ye de sen ise, Tanrısal bilgileri açıklayan bir bilgin olursun demiş. Söylendiği gibi Molla Ahmedî yurduna döndüğünde Germiyan oğlu'na öğretmen olup, Bey yazın ve şiire pek düşkün olduğundan o da şiirle uğraşmak zorunda kaldı. Sonra Yıldırım Han oğlu Emir Süleyman katında değer bularak kendini gösterdi ve pek görkemli bir kişi oldu. Onun adına İskendernâme'yi yazdı ve pek çok şiir ve kaside kaleme aldı.

Bir öykü. Timur Rum ülkesine geldiği zaman Molla Ahmedî ile görüşmek istedi. Bir gün bile hamama girip Molla Ahmedî'ye dedi ki, hamamda yıkanan beylerin her birini değerlendir. Molla da orada olanların her birine bir değer biçti. Bunun üzerine Timur bana da bir değer ver dedi. Molla seksen akça biçti. Timur ayttı. Doğru etmedin. Ol akçe sadece futanın bahası olur. Molla bunun üzerine ben de futanın bahasını değerlendirdim, yoksa sen bir pula değmezsin dedi. Bu yanıt Timur'un hoşuna gidip elinde olmayarak pek çok güldü ve hamamda bulunan altın gümüş bütün eşyayı Molla'ya armağan eyledi.

Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332., Dursun Bey. Tarih-i Ebü'l-Feth. İstanbul 1330., Enverî. Düsturnâme. İstanbul 1928., Esterabadî. Bezm ü Rezm. İstanbul 1928 Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. 1961. 135 a., Âli. Künhü'l-ahbar. T.T.K., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1219., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. I. 70., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. I. 86, 774., Âşık Çelebi. Tezkire. Tbk. bası Londra 1971.,Hasan Çelebi. Tezkire. Revan 1450., Sehî. Tezkire. İstanbul 1326. 59., Latifî. Tezkire. İstanbul 1314. 82., Müstakim zade S. Sadeddin. Mecelle-

tü'n-nisab. Halet Efendi., Necip Asım. Osmanlı Tarihnüvisleri ve Müverrihleri. TOEM. İstanbul 1326. I. 41-52., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 73, 74., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. I. 191., F. Reşat. Eslaf. İstanbul 1312. I. 46-50. J. Thury. XIV. Asır sonuna Kadar Türk dili Yadigârları. MTM. IV. 106 vd, İ. Hakkı Uzunçarşılı. Kütahya Şehri. İstanbul 1932. 8-12., F. Babinger. GOIW. 11-13., H. Hüsameddin. Amasya Tarihi. İstanbul 1935., C. Brockelmann. Alt Osmanischen Studien. I. Die Sprache Aşık Paşa und Ahmedi's. ZDMG. LXXII. 1919., N. Sami Banarlı. Ahmedî ve Dâsitan-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman. TM. VI. 49-176., Bu yapıt hakkında A. Erzi. Belleten 1940. IV. 14., P. Wittek. Der İslam XX. 197-207., Ayn. yaz. Deux Chapitres des l'Histoires Turcs de Roum. Bizantion. XI. 303., EJW. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 108, 211, 228, 253, 255, 260, s. 99, 219, 308, 311, 336, 414, 427, 429, 436, 443, 444, II 19, 51, 52, 200, 377, III. 86, 171., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 8, 12., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 102,129, 131, 136, 140, 260, 264, 267, 277, 282, 381, 388, 391, 451, 508, 517., Rieu. 162, Blochet. 309, 346, 634, 641., İstanbul Kütüphaneleri. Türkçe Yazma Divanlar Kat. İstanbul. I. 10., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1964 I. 573, II. 90, 249, 252, 262, 268, 301, 309, Farsça Yazmalar Kat. 116., İslam Ansiklopedisi. Madde.

Asıl adı Taceddin Ahmed b. İbrahim olan Ahmedî 815 (M. 1412/13) yılında ölmüştür.

Molla Şeyh Ramazan

Gazi Hoca ya da, Gazi Halife sanlarıyla da tanınmıştır. Çağı bilginleri eliyle din bilginlerinde yetişdirildikten sonra fakih olarak görev yapmış ve Yıldırım Han'ın kaz'askeri olmuştu. Emir Süleyman'a da kaz'askerlik etti.

Süleyman Çelebi tarafından Timur'un katına elçilikle gönderildi. Timur'un lutuflarını gördü. Sonra Edirne'ye döndü. Din konularındaki titiz tutumu ile tanınmıştır. Allah ona rahmet eylesin.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 99 a, 120 a., A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1933. 179., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 42, 47, 355, 419-421, 423.

Ferişte oğlu İzzeddin Abdüllatif-İbnü Melek

Bütün bilimlerde özellikle şer'î bilgilerde üstünlüğünü kabul ettirmişti. Değerli yapıtları bilginlerin ellerinden düşmez, onlara çalışmalarında yardımcı olurlar. Meşârık, Mecma' ve Menar şerhleri üstünlüğüne, erdemine üç doğru tanıktır. Biri iki kitap yerine geçer. Aydın oğlu Mehmed Bey'e öğretmenlik etmiş ve Tire medresesinde ders okutmuştur. Günümüze değin ol medreseye Ferişte oğlu medresesi derler. Tasavvufla ilgili bir de risale yazmıştır. Bir kardeşi Hurufîlerin başı Fazlullah-i Tebrizî'nin yoldaşlarından idi. İşte acı tuz, işte tatlı su.

Katib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. çeş. yer., İsmail Paşa. Esmâ ü'l-müellifin. İstanbul 1955., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 219.

Molla Ferişte oğlu Abdüllatif oğlu Muhammed-İbnü Melek

Babasının yazdığı notları değerlendirerek ve kimi ek bilgiler de katarak bir Vikaye şerhi meydana getirmiştir. Sadrü'ş-Şeri'a'nın yazdığından sonra en güzel şerhtir. Ravzatü'l-muttakîn adlı bir kitabı daha vardır.

Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 375, 1701., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 220., C. Brockelmann. GAL. s. I. 620, s. II. 263, 315, 316,

Riue. 136, 141., Blochet. 218, 231, s. 253, 458, 1161., Flugel II. 116., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. II. 160, 206, 336, 472, 546, 554, Türkçe Yazmalar Kat. I. 44, 124, II. 9, 10, 11, 361, Farsça Yazmalar Kat. 23, 30.

Ferişte oğlu'nun ölümü bir söylentiye göre 850 (M. 1444), bir söylentiye göre de 854 (M. 1448) yılında olmuştur.

Bilimi ve bilgeliği özünde toplayan, Bilgin Şeyh Muhammed oğlu Abdurrahman Aliyy-i Bistamî.

Hanefî mezhebinin önderlerinden olup, Antakya'da doğmuştur.

Dize - Hadis, fıkıh ve tefsirde bilgindi o bilge er

Havass-ı hurufta, vefk ve büyüde, cifir ve gizli bilgilerde tam biliş ısı idi. Sözü edilen alanlarda pek çok yazıları vardır. Tarih biliminde de tam yetkili bir bilgin sayılır. Özet biçiminde hazırladığı bir Tarih kitabını görmek bana nasip oldu. Bir risalesinde yazdıklarının adlarını bir bir sıralamıştır. Yapıtlarının sayısı yüzden artıktır. Güzel sözleri kullanma biçimi olan yazı türünde yani inşa sanatında da erdemli bir yazardır. Ülkeleri dolaşmayı seven, doğuyu, batıyı gezen bir kimse idi. Onun gezileri sırasında başından geçenleri anlatmaya bu kitabın olanağı yoktur. Havass-ı huruf ve sayılar yoluyla halkı kendine bağlamada ve onların gönüllerine girmede beceriili, 'ulum-i garîbede başarılı idi. Bakımlı Bursa kentine geldiğinde burasını sevmiş ve gezilerinden dönünce boş günlerini burada geçirmeyi yeğlemişti. Misk kokuları saçan kabri bu kenttedir. Molla Fenarî, Şeyh'in 'ulum-i garîbedeki bilgisinden yararlanmıştır. Ayrıca güzel şiirleri de vardır. Bunlar arasında Molla Fenarî için kaleme aldığı bir risalenin girişindeki gönül çekici, şekerlemeleri andıran dörtlüğü pek güzeldir ve işte o;

Yüceliğin doruğuna ulaştı İslam
Efendimiz İmam Fenarî oğlu ile
Kuşku karanlığını yok eden bu İmam
Söndürür bin çerağı parlak nuru ile

Şemsü'l-âfâk fi 'ilmi'l-huruf ve 'l-evfâk adlı kitabı değerli yapıtlardan biri olarak bilinir. el-Fevâyihu'l-müskiye fi'l-fevâtihi'l-Mekkiye adıyle tanınan kitabı ise onun başlıca ürünlerinden biridir. Yüz tür bilimle ilgili sorunlardan oluşmuştur. Onun çeşitli risalelerinden yirmiden fazlasını incelemek olanağını buldum. Bunlarda gerçi yazın bakımından güzellikler göze çarpar ama, konuların işlenişinden çok, söze önem verildiği de bir gerçektir. 858 (M. 1454) yılında ölmüştür.

Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 166., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. I. 108., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 50, 62, 72, 506, 507, 514, 614, 701, 738, 742, 744, 745, 748, 903, 927, 1033, 1061, 1153, 1293, 1492, 1496, 1533, 1566, 1568, 1705, 1706, 1755, 1758, 1759, 1845, 1846, 1905, 1963., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. I. 461, II. 10, 55, 396, 423., Ayn. yaz. Esmâ ü'l-müellifin. İstanbul 1955. I. 531., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I., Ayn. yaz. Meşâyih-i aliyyeden Oniki Zatin Terâcüm-i ahvâli. İstanbul 1321., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 2., C. Brockelmann. GAL. g. II. 231, s. II. 323., F. Babinger. GOIW. 1927. 17., De Slane. 485., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1955. V. 184., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 145.

Değerli Bilgin Molla Abdülvâcid

İran'dan gelmiştir. Kütahya'da bugün de kendi adıyla anılan medresede ders okutmuştur. Akla dayanan bilgiler

ile yazın alanında tam bilgisi ve her sanatla ilgisi vardı. Arap dilinde ve yazın sanatlarında üstünlük sahibi idi. Nikaye'ye görünüşü hoşa giden bir şerhi vardır. Kimi fetvaları da toplanmıştır. MollaMuhammed Şah Fenarî için usturlap konusunda manzum bir risale yazmıştır.

Molla Alaaddin-i Rumî

Asabî yaradılışı ve keskin zekâsı ile tanınmıştı. Açık ve parlak bir düşünce tarzı vardı. Tartışmalardan atılgan ve yırtıcı idi. Allame Taftazanî ve Seyyid Şerif-i Cürcanî'nin derslerine devam ederek unutulmayan tartışmalarda bulunmuş olmakla, o iki büyük bilginden pek çok soru ve bunların yanıtlarını derlemişti. Kendi tartışmaya girince bu soruları ortaya atar, karşısındakini hemen sustururdu. Kahire'de bulunduğu sırada bu kent bilginlerini canlarından bezdirmişti. Çeşitli konulardaki soru ve yanıtları derleyen bir risalesi vardır.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 204., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 54 a., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269.

Molla Fahreddin-i Rumî

Mudurnu kasabasında oturuyordu. Günlerini hem bilimsel çalışmalar yapmak, hem de Tanrıya yakarmakla geçiriyordu. Para karşılığı imamlık edenlerin ardında namaz kılmazdı. Gece ve gündüz okunacak duâları toplayıp gerekli ekler ve güzel açıklamalarla bunlardan bir yapıt meydana getirmiştir. Ölümü 864 (M. 1460) yılındadır.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 201., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299.,Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 755., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri.

İstanbul 1333. I. 139., Hidiviye. III. 119., C. Brockelmann. GAL. g. II. 224, Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin Şam. 1955. VIII. 55.,

Molla Kutbeddin oğlu Bahaeddin Ömer-i Hanefi, Molla Muhammed oğlu İbrahim-i Hanefî, Molla Necmeddin-i Hanefi ve Molla Yar Ali Şirazî, bu dördü de fetva verebilecek olgunlukta kişiler olup, büyük küçük herkesin sorunları karşısında baş vurdukları kimselerdi. Ulu Tanrı ruhlarını şâd eylesin.

Erenler

Musa oğlu Kayserili Şeyh Hâmid

Son dönemde yetişen büyük şeyhlerden biridir. Gizli ve belli bütün bilgileri özünde toplamış olduğundan, onun temiz uyarıları toplum için övülecek nitelikte idi. Apaçık kerâmet sahibi ve ulu duraklara ulaşmış bir kimseydi. İlk önceleri Bursa'da yerleşmişti. Ekmek satıcılığı ile geçimini sağlıyordu. İki lokma ekmek için aşağılıkların minnetin katlanmayıp kanaat pazarında etmekli bazar eyler idi. Güzel tutumuyla da alıcılarını tava getirirdi. Bu nedenle soylu kişiler olsun, sade insanlar olsun onun çevresine yığılırlardı. Molla Fenarî onun, çoğu kez üstünlükler aşılayan konuşmalarına katılır, ruhanî sohbetler eylerdi. Yıldırım Han ulu camii yaptırdığı zaman Şeyh'i, vâz ve nasihatte bulunması için görevlendirdi. Şeyh, ulü'l-emr'e boyun eğerek bir kaç kez vâzde bulundu. Ama halkın kendisine aşırı ilgi gösterdiğine tanık olunca, ıssız köşede yaşama ilkesinin sarsıldığına inanarak yurdunu bırakıp Aksaray'a gitti ve orada öldü. Nurlar içinde parıldayan kabri bu kasabadadır. Hâce Aliyy-i Erdebilî'nin eğitiminden geçmiştir. Allah bilir ya, Somuncu Baba sanı ile tanınan Hâmid-i Kayserî'nin Hızır aleyhi's-selamla sohbetlerde bulunduğu söylenir.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 201., Âli. Künhü'l-ahbar. TTK. Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Nev'i zade Atayî. Hadayıku'l-hakayık. İstanbul 1269., Gazzî zade Abdüllatif. Hulasatü'l-vefeyat., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1302., M. Şemseddin. Yadigâr-ı Şemsî. Bursa 1332., M. Fuad Köprülü. Anadolu'da İslamiyet. Edebiyat Fak. Mec. 4-6. Koyunluoğlu M. Turgud. İznik ve Bursa 1935., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 74.

Rasulullah'ın torunlarının önde gelenlerinden, Hakk'a ulaşanların en şanlılarından, Seyyidlik ağacının olgun meyvelerinden, mutluluk gülzarının gülü, Hakka yakın olanlara erişen, Hakk'a ulaşmak isteyenlere de yakın olan, Emir Sultan sanı ile tanınan, Tanrı onu cennet ağaçları ile örtsün, Hazret'i Hüseyin soyundan Ali oğlu Seyyid Şeyh Şemseddin Muhammed,

Doğum yeri Buhara'dır. Daha çocuk yaşta iken kerâmet ısısı olmuştu. Büyük şeyhlerin rahlesinde yetiştikten sonra Rum'a gelerek bu ülkeye şeref verdi. Bursa kentini sevimli gölgesi ile kaplayarak burada yerleşti. Ol şirin beldeyi öteki kentlerin kıskanmalarına neden oldu. Molla Şemseddin-i Fenarî'den din bilgilerini okudu Sadreddin-i Konevî hazretlerinin Miftahu'l-gayb adlı buluşlarla dolu kitabını bütünüyle inceleyip değerli eliyle temize çektikten sonra sözü edilen hazret de bu güzel nüshanın sonuna icazetnâmesini yazmıştı. İçi de dışı da pırıl pırıl parıldayan bir kimse olup bütün ülkelerde kerâmet ısısı olarak tanınmakla çevreden gelen ziyaretçiler keremli kapısında dolup taşarlardı. O günden günümüze değin onun makamını ziyarete gelenler eksilmemiş daha da artmıştır.

Yılda bir kez ona ziyaret olur
Ana gelenler hadden aşkın olur
Belde ve kentlerin bütün beyleri

Olmuşlardı onun yakın dostları
Günü olunca gelirler nice çok
Sararlar saygı kuşağın bele tok
Bırakırlar o dem uykularını
Öperler onun kutlu eşiğini
Toplanır parayla pek çok adaklar
Böylece güvenc bulur yoksullar

Nurla dopdolu kabrine bitişik olan güzel camii olgun ve erdemli kişilerin toplandığı bir yerdir. Gönül açan ve huzur veren bu camii insan cennetten güzel görünüşlü bir köşe sanır.

Temiz türbeden esen yel
Cennetten kokular getirir
Sofasında duyulan seda
Sanki bir sufînin kalbidir

Nur gibi parıldayan türbesinden camiin safalar veren sofasına bakan şebeke, mezarlarında yatanlar için cennet bahçelerine açılan ve gönülleri ferahlatan, sıkıntıları gideren bir pencere gibidir. Nurlu türbenin sofasıy sa Bursa'nın şen ve şakrak göğünü seyreden, gönülleri saran bir alan olup, sufilerin can gözleri nice açıksa o da öyle açık ve uyanıktır.

Gelen kişilerin gönlü gül gibi açılır anda
Lutuf bulutundan rahmet suyu saçılır anda

Onun ulu öyküsünü ve göze çarpan kerâmetlerini anlatmak bu kitabın konusu değildir. Bu konuda yazılmış başlı başına pek çok kitap vardır. Veliyüddin oğlu Ahmed Paşa'nın onu öven kasidesi ile Molla Hâmidî'nin kasideleri güzel konuşma alanında hızlı koşucuların yazdıkları övgü şiirleri arasında pırlanta taşlarını andırırlar. Ünü ise onu övenlerin övgülerinden daha da fazla, övülmesindeki çabalara gelince bütün kâğıt ve kalemleri tüketecek ölçüdedir.

Arapça Onun özelliklerini belirtmek isteyen övgücü kişi
Duyardı bütün niteliklerini açıklamak gereğini

Bir öykü. Timur olayında haddini aşan kargaşa ve fitne yüzünden halleri perişan olan Müslümanlar Emir Sultan'a baş vurup ondan yardım istemişlerdi. Hazret de onlara Timur'un ordasına varın filan görünüşte ve kılıkta olan nalbanda benden selam eylen. Başka yöreye göç edip gitmelerini istediğimizi ona duyurun. Umud ederimki sorun çözülmüş olur demişti. Onlar da varıp sözü edilen nalbandı eski bir kılıkla çalışırken buldular. Şeyh'in selâmını ve dileğini bildirdiler. O yırtık, pırtık giysiler içinde olan ol aziz haberi duyunca, can baş üstüne. Yarın göçelim yanıtını vermişti. Ertesi göç olup, Timur'un ordusu Rum diyarında uzaklaşmış oldu. Osmanlı sultanları ol hazrete pek fazla bel bağlarlar ve ondan durmadan destek olmasını isterlerdi. Övülecek ellerinden kılıç kuşanırlar ve sefer-i hümayûnlarına bu uğurla çıkarlardı. Yıldırım Han hazretlerinin kızlarından biri dünya lezzetlerinden vaz geçerek hazretin müridlerinden olmuş o da bu büyük saygıya sevgiye karşılık vererek onu kendine denk tutup eş edinmişti. Oğulları ve soyu bu sultan hanımdan yürümüştür. 833 (M. 1429/30) yılında Tanrının rahmetine erişmek için dünya evini boşlayıp gitmiştir. Şakayıku'n-numaniye'de ölümünün 832 de olduğu bir söylenti olarak kaydedilmiştir. Ama, ben değersiz onun ziyaret şerefiyle mutlu olduğum sırada, ol lutuf kubbelerini tutan kapının kitâbesinde yani, âc ağacından bir levha üzerine kazınmış nurlu bir hat ve pek sanatlı bir oymacılıkla işlenmiş yazıyı okuduğumda şu güzel tarih şiirini saptamış oldum. Işte Emir Sultan'ın göçüne, Oldu tarih, intikal-i Emir. Merhum Taşköprü zade'nin ol yarlıganmış türbeyi ziyareti olagan bir iş iken, bu nur gibi parlak Tarih kitabesini görmemiş olması uzak bir olasılıktır. Bunun için ölüm yılını saptamakta kuşkulu tutumu insanı şaşırtan bir davranıştan başka bir şey değildir. Çünkü yazılı Tarih

dizesi ile ölüm yılının 833 te olduğu kesindir. Tanrı onun aziz sırrını kutlu eylesin.

Bahşı oğlu Yahya. Menâkıbü'l-cevâhir. Şevki-i kadîm. Manâkıb-i Emir Sultan. Hüsamî. Zübdetü'l-menakıb., Senaî. Keşifnâme. İstanbul 1289., Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 117., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 98 b, 99 a, 113 a, 120 a 159 a, 168 b, 170 a, 171 a, 190 b, 290 a, 410 a, 514 a., Hoca Sadeddin. Tâcü't-tevârih. İstanbul 1974. I. 221, 222, 224, 295., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Âli. Künhü'l-ahbar. T.T.K., Nev'î zade Atayî. Hadayıku'l-hakayık. İstanbul 1269., Gazzî zade Abdüllatif. Hulasatü'l-vefeyat., Baldır zade Selisî. Ravza-i evliya., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1302. M. Şemseddin. Yadigâr-ı Şemsî. Bursa 1332. Lami'i Çelebi. Şehrengiz-i Bursa. Bursa 1288., Evliya Çelebi. Seyahatnâme. İstanbul 1314. II. 16, 47., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 225, 226, 234., Ayn. yaz. Anadolu'da İslamiyet. Edebiyat Fak. Mec. 4-6., S. Nüzhet Ergun. Türk Şairleri. III. 1249., A. Gölpınarlı. Melamilik ve melamiler. İstanbul 1931. 33., Koyunluoğlu M. Turgut. İznik ve Bursa Tarihi. Bursa 1935., M. Kaplan. Emir Sultan. Tez., E. J. W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 233, II. 47., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973., İslam Ansiklopedisi. Madde.

Velilik aşamasına varmış, Cenab-ı Hakk'ın ulu desteğiyle seçilmiş, yüce bilgelerin öncüsü Şeyh Hacı Bayram-ı Velî

Ankara kentinin yakınlarında Solfasol adlı köyde doğmuştur. Akla yönelik bilgilerle din bilimlerini öğrendikten sonra uzman aşamasını geçirince, Ankara medresesinde öğretmenlik almıştı. Bir süre sonra öğretim görevinde bulunmaktan vaz geçerek Şeyh Hazretlerinin yanına gitti. Onun gerçeklere yönelten eğitimi sonunda yüce du-

raklara ulaştı. Temiz yol göstericiliği ile nice istekliye dileklerini verdi. Konuşurken çevresindekileri öyle bir etkilerdi ki, bunu anlatmak olası deildir. Onun gönülleri olgunlaştıran destekleri ile niceler dilek doruklarına erişmişlerdir. Güzel yaşam öyküsü ve ulu makamı halk arasında ün tutmuş, her kez anılır olmuştur. Nurlu kabri Ankara kentindedir.

Hastaya türbesi toprağı şifadır
Gönül ehlinin de ziyaretgâhıdır

Müstakim zade S. Sadeddin. Menâkıb-ı melâmiye-i şüttariye-i Bayramiye., Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 201., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi. 'Moskova 1961. 190 a, 191 a, 285 a, 301 a, 309 a, 413 a., Hoca Sadeddin. Tâcü't-tevârih. İstanbul 1974 I. 223. Bursalı M. Tahir. Hacı Bayram-ı Veli., Ayn. yaz. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 56., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 225, 226, 229, 292, 294, 295, A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1933. 26, 33-42, 91, 93, 142, 169, 170, 189, 207, 208, 247., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 36, 47, 355., E. J. W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 299, 300, 392, 396, 401, 412, 421, II. 138, 139, 375., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 434.

Şeyh Erzincanlı Abdurrahman Efendi

Büyük üstad Erdebilli Safiyüddin hazretlerinin en tanınmış halifelerinden olup Rum diyarına geldikte Amasya yöresindeki dağlarda oturmakla halk arasında ün yaptı. Kerâmet ve makam sahibi bir şeyh idi. Bir gün müridlerine, bir konuğun ziyaret edeceğini söyleyerek yemek hazırlamalarını istedi. Özlerini bulma yolunda dünya ile ilişkilerini kesen erenler se böyle bir sofra kurmaya olanaklarının yetmediğini bildirdiler. Bunun üzerine ol velilik tacını giymiş bulunan Eren, hücresinden çıkıp çevreye şöy-

le bir göz attı. Bir kaç ceylanın koşup gelmekte olduğunu gördü. Yanındakilere bu ceylanlar konuğumuza toy olmak için böyle koşup geliyorlar. Bunlardan birini yakalayıp boğazlayın diye buyurdu. Bu buyruk üzerine müridler olbaşı boş hayvanlara doğru seğirttiler ve en önde koşanı yakaladılar,

Dize Kendüsin kesilmesin diledi

ve hemen onu pişirerek konuklara bu taze yemeği sundular.

Koyarsan nefsini her zaman Hakk'ın yoluna
Elbet yabanlar bile eğer baş, buyruğuna

Bir sabah Şeyh hazretleri hücresinden keder ve hüzünle taşra çıktı. Yakınları bunun nedenini sorduklarında şöyle dedi. Şimdiyedeğin Erdebil sofuları uygunsuz işlerden kaçınan, temiz inançları ile tanınan ve bid'atlerin çirkefine düşmeyen kişilerdi. Ama işte Şeytan onlara dahiyol bulup, bunları dinimizin önde gelenlerinin yolundan saptırdı diye yanıtladı. Gerçekten de çok zaman geçmeden Şeyh Cüneyd oğlu Haydar Padişahlık sevdasına kapılıp onları Şeyh Safi'nin çizdiği doğru yoldan ayartıp azgınlığa yöneltmiştir.

Yusuf Halveti-i Yanyavi. Menâkıb-ı meşâyih-i Halvetiye. Manisa 1229/2, A. Erzi. Yunus ve Tabduk Emre Hakkında. Ülkü. Ocak 1940.

Tanrının Bilgesi Tabduk Emre

Sakarya suyuna yakın bir köyde oturmakta idi. İnsanlardan uzakta yaşamayı kendine ilke edinmişti. Büyük kerâmet sahibi olduğu söylenir.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 201., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 222, 223, 226-229, 230, 236, 238, 241, 247, 248, 273., E. J. W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 164, 165

Tabduk Emre'nin elinde yetişmiştir. Kerâmet göstermekle ün kazanmıştı. Tanrının tekliğini konu alan şiirleri halk arasında söylenir ve anlayanlar katında beğenilir. Tanrı onların sırlarını kutlasın ve bizleri onların nurlarıyle aydınlatsın.

Yunus Emre. Risaletü'n-nushiye ve Divan. Yay. A. Gölpınarlı. İstanbul 1965. Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 199, 200., Câmi'u'l-mecâmi'. Nuruosmaniye 4957. Taşköprüzade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. 691., Âşık Çelebi. Tezkire., Lami'î Çelebi. Nefehatü'l-üns Tercümesi., Müstakim zade S. Sadeddin. Mecelletü'n-nisab. Ayn. yaz. Süllemü'l-vusûl. Halet Efendi., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 192., M. Süreyya. Sicil-i Osmanî. İstanbul 1314. IV. 674., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. çeş. yer., Köprülü zade M. Fuad - Ş. Süleyman. Tarih-i edebiyat Dersleri. İstanbul 1338., A. Gölpınarlı. Yunus Emre - Hayatı. İstanbul 1936., Ayn. yaz. Yunus Emre ve Tasavvuf. İstanbul 1961., Ayn. yaz. Yunus Emre ve Yattığı yer. İstanbul 1963., S. Eyüboğlu. Yunus Emre. Ankara 1974., E. J. W. Gibb. A History of ottoman Poetry. Londra 1907. I. 141, 164, 185, 204, 226., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. çeş. yer., R. Tevfik Bölükbaşı. Makale. Peyam 1930., A. Gündüz. Yunus Emre'nin mezarına dair. Ülkü. Ağustos 1938., A. Erzi. Yunus ve Tabduk Emre Hakkında. Ülkü. Ocak 1940., Ö. Lutfi Barkan. Kolonizatör Türk Dervişleri. Vakıflar Der. II. 1942., M. Çağatay Uluçay. Yunusun Mezarı. Manisa 1943., K. Kepecioğlu. Yunus Emre nerede yatıyor. Nilufer. Ağustos 1945., M. Koman. Karaman'da Yunus Emre Makamı. Tarihten Sesler. Ağustos - Eylül 1943. İ. Hakkı Konyalı. Yunus Emre nerelidir? Yedigün. 1945., S. Gürer. Yunus Emre'nin Bestelenmiş Şiirleri. İstanbul 1961., H. Baki Kunter. Yunus

Emre. Ankara 1966., N. Dinçer. Yunus Emre'nin Hayatı ve Hakiki Mezarı. Ankara 1966.,İstanbul Kütüphaneleri. Türkçe Yazma Divanlar Kat. I. H. F. Karatay. Topkapı Sarayı Türkçe Yazmalar Kat, İstanbul 1964 I. 636, II. 93, 278., N. Sefercioğlu. Yunus Emre Hakkında Bir Biblioğrafya Denemesi. Ankara 1970

Sultan Yıldırım Hanoğlu Sultan Mehmed Çelebi Dönemindeki Bilginler

Molla Fenarî'nin torunu Molla Muhammed Şah

Babasının adı Hoca Şemseddin Hasan'dır. Zekâca pek zeyrek olup çağında geçerli bütün bilgileri derlemekte eşi yoktu. Babasından öğrendiği bilgilerden başka parlak zekâsı ile bütün bilimlerde uzmanlaşmıştı. Böylece Rum ülkesinin bilginleri arasında yer yaptı. On sekiz yaşında iken Sultaniye medresesine müderris olunca, ilk dersini açık bir konferans (ders-i âm) biçiminde vermişti. Bu derste çağın bütün bilginleri ve öğrencilerin de en yeteneklileri toplanarak ona çeşitli bilim dallarından bir çok zor sorular sormuşlardı. Molla bunların her birini güzel yanıtlarla karşılamış ve soranları susmak zorunda bırakmıştı. Bunlardan biri, hazırladığı açıklanmayacak derecede zor bir soru ile Mollayı sıkıştırdığını sandı. Ama az sonra aldığı yanıtla o da susmak zorunda kaldı. Dersi izleyenlerin tümü onun üstünlüğünü ve bilgi bakımından büyüklüğünü anlayıp kabul ettiler. Dersten çıkıp babasının bulunduğu yere geldikte şöyle dedi. Kötü niyet taşıyan bir gönül, bilgi cevherlerine hazine olmaya layık değildir. Kötü niyetli olan, bilgin olamaz, diye kesin hüküm ileri sürerdiniz. Bugüne dek falan niyetlinin sorusu gibi bir soru beni sıkmadı. Onu yanıtlamak için harcadığım çabaya denk bir çabayı öteki sorular için harcamak gereği duymadım. Bunları yanıtlarken fazlaca düşünmeye ve dikkat harcamaya gerek görmedim diye söylenmişti. Babası Efendi hazretleri buna karşı şöyle buyurdu. O soruyu soran fesatlık eğiliminde

olmasa yanıtı vermeye hazır ve güçlü olamazdın dedi. Mol. la çeşitli konularda risaleler yazmıştır. Bu güçsüz yazar onun Mevâkıf şerhinin İlahiyât bölümünün ilk kısımlarına yapmış olduğu talikatı görmüş bulunuyorum. Gerçekten de burada pek ince konuları dikkatlice incelemiş olduğu anlaşılmaktadır. 839 (M. 1435/36) yılında Tanrının rahmetine kavuşmuştur.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 201., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 511 a, 514a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 184, 522, 893., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 115. İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 244.

Ulların ulusu, mollaların öğüncü Molla Yusuf Bâli

Babası Molla Şemseddin Fenari'dir. Kardeşinin ölümünden sonra onun medresesinin öğretim görevliliği, buna verilmişti. 846 (M. 1442) yılında Bursa kadısı iken ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 153 b, 176 b., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 245.

Heratlı Muhammed el-Hâfî'nin oğlu Molla Bürhaneddin Haydar

Sadeddin-i Taftazani'nin rahlesinde yetişen öğrencilerin seçkinlerinden biridir. Bilgi üstünlüğünün en ucuna, inceleme ve araştırma yeteneğinin de en sonuna değin ilerlemişti. Üstad Taftazani'nin Şerh-i keşşâf'ına yaptığı talikayla onu açıklamış ve tereddütlü olan bütün sorunları çözümlemişti. Böylece Seyyid Şerif'in eleştirilerini savmaya çalışmıştı. İzâh-ı me'âni'ye bir şerhi olduğu gibi Ferâiz-i Siraciye'yi de ders notları biçiminde yazmıştır. Üstün kişiliğe sahip, dindar bir kimse idi. 830 (M. 1427) yılında Tanrının rahmetine kavuşmuştur. Simavna kadısı

oğlu Şeyh Bedreddin'in öldürülmesi ile ilgili fetvayı bu molla vermiştir.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 201., Hoca Sadeddin. Tâcü't-tevârih. İstanbul 1975. II. 100., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. II. 15.

Molla Fahreddin-i Acemî

Çağının bilginlerinden öğrenimini tamamladıktan sonra gerçek araştırıcıların efendisi ve inceliyicilerin önderi olan Seyyid Şerif-i Cürcanî'den de ders gördüğü söylenir. Rum ülkesine gelince Molla Muhammed Şah Fenarî medresesinde onun yardımcısı (mu'id) oldu. Sonra kimi medreselerde müderrislik etti. Sultan Murad Han zamanında müftü olmuş ama, otuz akçadan artık ücret almaktan da kaçınmıştı. Sultan Murad onun ücretini her arttırmak isteyişinde sözü edilen Molla kazandığı paranın gereksinmelerine yettiğini ve günlük masraflarını karşıladığını ileri sürerek daha yüksek bir ücret kabul etmekten kaçınmıştı. Beylik hazineden (beytü'l-mal) bundan fazlasına hakkım yoktur diyerek kanaat sahibi bir kişi olduğunu ispatlamıştı. Hadis biliminde Molla Heratlı Haydar'dan icâzet almıştı. O ise Sadeddin-i Taftazanî'den yetişmişti. Bilim ve söz alanının üstünlüklerini özünde toplayan Hoca zade, Sahih-i Buharî'yi adı geçenden okuyarak bu konuda icâzet sahibi olmuştu.

Bir öykü. Bilim fidanlarının ekildiği tarlaları geliştiren ve doğruluğu ilke edinen sultanların da başı olan cennet mekan Sultan Murad oğlu Sultan Mehmed Han bilgelerle sohbet etmeyi sevmekle ve bilginlerle bir arada bulunmaya fazlasıyla eğilim göstermekle tanınmıştı. Bilim ve bilgelik deryasında dolaşan gezginlere yolculuk olanaklarını sağlar, onların kendilerini göstermelerine, üstünlüklerini ortaya koymalarına fırsat verirdi. Her birini

yetenekleri ölçüsünde yüksek makamlar ve değerli görevlerle hoşnut eder, üstün kişiler arasında başlara tac eylerdi. Anlatıldığına göre Hurufîlik gibi sapık bir kuruluşun başı olan Fazlullah-ı Tebrizi'nin adamlarından kimi sapkınlar doğruyu söyler gibi görünerek Padişahla buluşmak, nur gibi aydınlık katında söz söylemek olanağını bulmuşlardı. Göz boyayan yazıları ile Sultanın gönlünü kendilerine bağlamışlar, saygı kazanmışlardı. Onun temiz yüreğinde yatan bir takım kuşkuları da ortadan kaldırmışlardı. Vezir-i âzam Mahmud Paşa üzüntü verici bu gelişmeden iyice kayguya düşmüş, onları Padişahın yanından uzaklaştırmak için çareler aramaya başlamıştı. Ama, Padişahın onlara düşkünlüğünü gördükçe, konuyu açmaktan çekiniyordu. Durum böyle iken Molla Fahreddin'i çağırıp olanı biteni ona anlattı. Onun inançlarındaki sağlamlığa, yasaklanan konulardaki titizliğine güveni olduğundan bu zor konuda kendisine yardımcı olmasını istedi. Paşa'nın anlattıkları Molla'yı etkilediğinden, bu sapkınların aldatıcı sözlerini ve saçma inançlarını bir kez de doğrudan doğruya dinlemeyi önerdi. Temiz yürekli Paşa da ol sapkınları yanına çağırttı. Molla onları gizlendiği bir yerden dinlemeye başladı. Onlar sa Sadrazamın kendilerini kabulden daha da yüreklenerek sapkın inançlarını, işe yaramaz görüşlerini açıklamaya kalkışarak içlerinde gizledikleri fesadı "her testi içine konulanı sızdırır" dedikleri gibi, ortaya koydular. İnançlarının hulûl ve ilhâd olduğunu davranışlarının da halkı birbirine kırdırmak yolunda bulunduğunu gösterdiler. Molla Fahreddin söz buraya gelince sağlam imanı ve sert yapısı gereği daha fazla gizlenemeyip ortaya çıktı. Bu mülhidlerin üzerine yürüyerek onları yakalamaya çalışınca bunlar da Dârü's-saâde'ye doğru kaçıştılar. Molla arkalarından koşturup Padişahtan bunların kendisine teslim edilmesini ısrarla istedi. Yaptığı açıklamalarla Padişahı inandırdı ve sapkınları alıp Edirne'deki Yeni camie götürdü. Müezzinlere sala verdirerek halkı top-

ladı. Minbere çıkıp bu mülhid sapıkların öldürülmeleri gereğini belirterek bu işe yardım edenlerin büyük savaba girreceklerini açıkladı. Camide toplananları onları yakmaya özendirdi. Namazgâh meydanına odunlar yığdırarak sözü edilen sapkınları ateşe attırdı. Söylendiğine göre Molla Fahreddin'in sakalı uzun olduğundan ateşi üflerken bunlar tutuşmuş yüzünün bir kısmı yanmıştı. Başka bir söylentide Molla ölüm döşeğinde iken, Molla Aliyy-i Tûsî onu yoklamaya gelmiş, hal ve hatırını sormuştu. Molla ona yasadeyneğini halkın sırtından bir kez olsun uzak tutma diye vasiyet etmişti. 865 (M. 1460) yılında ölmüş, Edirne'de gömülmüştür.

Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 148, 201., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 153 b, 231 a, 285 a, 298 b., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966 172-174, 188, 242., A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1933. 167., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 26., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 31, 48., E. J. W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 381., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 231., Fahreddin-i Acemi'nin Hurufilere karşı giriştiği acımasız tutumu için Bk. A. Gölpınarlı. Hurufilik Metinleri Kataloğu. Ankara 1973. 28-29.

Molla Karamanlı Küçük Yakub, el-Asgar

Pek çok bilime karşı derin bir merakı vardı. Ders anlatışındaki güzellik yanında, ince bir araştırmacı olduğundan, sorunlarda kuşkuya kapılanların kuşkularını da giderirdi. Bu nedenle onun üstünlüğünün ortaya çıktığı derslerine devam etmek, bilim öğrenme yolunda olanların başlıca isteğiydi. Güzel bir yaradılışı vardı. Kerem ıssı olarak tanınmış, alçak gönüllü bir kişiydi. Burrsa'ya gelerek Molla Yegân'la görüşmelerde bulundu. Kimi çözemediği

konuları ondan sordu. Molla Yegân onu öğerek kimi yazılarına önsözler yazmaktan çekinmedi. Böylece gösterdiği büyük ilgi ve saygı ile onun gönlünü almış oldu. "Doğrusu biz, peygamberlerimize ve iman edenlere gerek dünyada, gerek tanıkların tanıklık edecekleri günde yardım ederiz (4)" âyeti lie "..... haksız yere peygamberleri öldürenlere..... (5) âyeti arasında çelişki olduğuna kanısı konusunda güzel bir risale yazmış ve bunda ne denli bir inceleyici olduğu kadar, bilgisinin derinliğini de göstermiştir. Bu iki âyetin açıklamasında Mısır bilginleri ile giriştiği tartışma bu risalenin yazılışına neden olmuştur.

Bir öykü. Sözüne güvenilir kimi bilginlerin Molladan duyduklarına göre, hazret yüce Allah'ın salat ve selâmı üzerine olsun Peygamberi düşünde görüp aytmış ki, Ya Rasul'Allah "bilginlerin eti zehirlenmiştir. Onu koklayan hasta olur, yiyen de ölür" hadisinin yüce katınızdan söylendiği haberi vardır, doğru mudur? diye sormuş Ol hazret de buyurmuşlar ki, "Ey Yakub, de ki bilginlerin eti zehirdir." yanıtını vermiş olduğu anlatılır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 508 a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 40., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1964. I, 600.

Niğdeli Kara Yakub

Hanefi mezhebinde olup Molla Abdullah oğlu İdris'in çocuğudur. Karaman ülkesinin Niğde kentinde yetişmiştir. Arap dili üzerindeki bilgisi ve din bilimlerindeki üstünlüğü ile tanınmıştı. 789 (M. 1387) da doğmuştur. Doğduğu yerde öğrenimini yaparak bilgelik ocağına tutuşturmuş ve kendisini tanıtmıştır. Bu sıralarda Mesâbih'e bir şerh yazmıştır. Sonra Hidâye'ye de bir haşiye kaleme almıştır. Şam ve Kahire'ye gidip bilgi ve görgüsünü arttırmış, yurduna dönüşte Larende'ye yerleşerek ömrünün sonuna dek bura-

da yaşamıştır. 883 Rebivülevvelinin sonlarına (1478 Haziran sonu) doğru Tanrının rahmetine kavuşmuştur.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 154 a., Katib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 103.

Molla Sofu Bayezid

Asıl adı İmamüddin Ali Çelebidir. Bilgi ve dürüstlükle süslü, üstünlük ve dindarlıkla da parıldayan bir kimse olmakla durağı cennet olası Sultan Yıldırım Bayezid, onu erdemli oğlu Sultan Mehmed Han'a öğretmen yapmıştı.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 412 b., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 22, 40, 44.

Molla Fazlullah

Bilgin bir kadı ve değeri yüksek, seçkin bir kişi idi. Sultan Mehmed döneminde Gebze kadısı idi. Musa Çelebi olayında Çelebi Sultan Mehmed ile Bizans imparatoru Manuel Komnenos arasındaki bağlaşıklığı sağlayan Gebze kadısı budur.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 39, 83, 84, 101., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 136 a., Hoca Sadeddin. Tâcü't-tevârih. İstanbul 1975. II. 56., İslam Ansiklopedisi. Madde Mehmed I.

Kâfiyeci Muhyiddin sanıyla tanınan Bergamalı Mes'ud oğlu Said oğlu Süleyman oğlu Molla Mehmed

İbn. Hâcib'in Kâfiye adlı yapıtı üzerindeki uzun çalışmaları onun bu sanla anılmasına neden olmuştur. İmam Süyuti'nin öğretmenidir. Üstad tam on dört yıl onun derslerini dinlediğini ve hizmetinde bulunduğunu açıklar. Onun yaşam öyküsünü şöyle anlatır. Üstadların üstadı olan Ebu

Abdullah-i Kâfiyeci 788 (M. 1386) yılı içinde doğmuştur. Daha ergenliğine ulaşmadan öğrenimini ilerletmiş ve sonra da İran'a gitmiştir. Orada en üstün bilginlerden dersler almıştır. Molla Fenarî'den, Bürhaneddin Haydar'dan, Şeyh Vâcid'ten ve Mecma'ı şerh eden Ferişte oğlu'ndan, Hafızüddin Bezzâzî'den okumuştur. Bir süre Kahire'de bulunmuş, bu kentin bilginleri, ileri gelenleri onun meydanda olan üstünlüğünü ve bilimdeki yüksek varlığını tanımak, kabul etmek zorunda kalmışlardır. Burada Şeyhûniye meşihatine getirildi. Akla ve anlatıma dayanan bilimlerde ve matematikte geniş bilgisi vardı. Bilimlerin tümündeki tam üstünlüğü ile gün ortasında parlayan güneş gibiydi. Akla dayanan bilgilerde yazdığı risaleler sayılamayacak kadar çok olup, risalelerin sayısını sorduğumda hatırlayıp belirtmeye gücü yetmemiş, demişti ki, çoğu hatırımdan çıkmıştır ama, çoğu yazılar kısa konuları içermekte olup, en yararlısı ve güzeli Şerhu kava'idi'l-irâb ve Şerhu kelimetey eş-şehâde'dir. Hadis biliminde de bir özetlemesi vardır. Tefsirde ise Teysir adında yine bir özetleme yapmış, burada uyguladığı metodu kendisinden başka kimsenin kullanmadığını ileri sürmüştür. Zerkeşî'nin Bürhan'ı ile Celal Bulkinî'nin Mevâki'u'l-ulûm'unu görmediğinden böyle bir iddiada bulunmuştur. İnançları temiz, yaradılışı kusursuz bir kimseydi. Ermişlere inanan, onları seven ve ileri yaşta olmakla gece gündüz ibadet eden, cömert ve eli açık bir kişilikte idi. Kişiliğinin özellikleri sayılamayacak kadar çoktur. Yüreği ve özü yumuşak, yavaş huylu bir mollaydı. Alçak gönüllüğü ve sakinliği yanında bilimde ve olgunlukta koca bir dağ idi. Göz pınarlarından nedâmet yaşları akıp dururdu. On dört yıl boyunca üstünlüklerle bezeli erdemli meclisine her ne vakit varsam hiç duymadığım nice incelikleri öğrenirdim. Ondan pek çok bilinmeyen bilişler dinledim. Bir gün "Zeydun kaimun" tümcesinin 'irabını bana sordu. Ben de şöyle dedim. Biz gençken öğrenci çocuklara bu biçim sorular sorar onları

sınava çekerdik karşılığını verince, bana sözünü ettiğim tümcede tam yüz üç yorum vardır dedi. Bunun üzerine ondan sonra sesimi kestim ve onun derslerinde bu yüz üç yorumu öğrenmeye kendimi verdim. Üstat da yazdığı müsveddeleri bana verip onları inceleyerek yazmam fırsatını tanıdı. 809 yılı Cemaziyülevvel ayının 4. Cuma gecesi (15 Ekim 1406) öldü.

Dize İçti şehâdet şerbetinden

Bu anlatılanlar İmam Celaleddin es-Süyuti'den alınmıştır. Çok özel ve karmaşık sorunların çözümlenmesinde "küçük de olsa değerlendirilmelidir" sözüne denk düşen, yararlı bir risalesi vardır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 154 b., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 4., Ayn. yaz. Ulema-i Osmaniyeden Altı zatın Terceme-i hali İstanbul 1321.

Erenler

Tanrının bilgeliğine erişmiş, gerçek yolu tutmuşlara önder olmuş, Hak yolu seçenlere kol kanat germiş Abdurrahman b. Ahmed b. Ali b. Ganim el-Ensarî'nin oğlu Abdüllatif-i Makdisî

786 yılı Receb ayının 20, Cuma geseci (7 Eylül 1384) doğmuştur. Çocukluğunda öğrenimini sürdürürken tasavvuf zevki ağır basarak boş dünyaya olan sevgi gönlünden silinince, Şeyh Abdülaziz'in müridleri arasına katılmıştı. Özüyle olan uğraşı tamamlayıp irşad iznini almış ve bir posta oturmuşken,

Temiz ve aydın yürekli mürşîd
Yüce ve büyük lutuflara erişen pîr

Şeyh Zeynüddin-i Hâfî hazretleri Kudüs'e gelince onun evine inmişti. Manevî cezbesinin gücüyle Şeyh'in kalbini ele

alıp onu kendisine bağladı. Şeyh Abdüllatif ol gizli bilgileri getirenin tutkunu ve güzel sohbetlerinin vurgunu olunca, onun Hicaz'a hareketi sırasında yanında bulunmak için izin vermesini rica etti. Ancak Şeyh'in annesi hasta olmakla anasına bakması için ona izin vermeyip Kudüs'te bırakmıştı. Hac'tan dönüp tekrar Kudüs'e gelince bu kez Abdüllatif'i de yanına alıp birlikte Horasan'a gittiler. Dergâhta halveti çıkarınca Şeyh'in buyruğu ile Câm kentine giderek Şeyh Ahmed-i Camî türbesinde erbaini tamamladı. Ondan sonra ol hazretin işareti ve irşad görevi ile önce Şam'a, oradan da Rum diyarına geldi, Konya'ya indi. Burada yatmakta olan üç veliyi ziyaret ederek onların halleriyle hallendikten sonra Bursa'ya geldi. Bu kentte oturduğu sürece gösterdiği keşif ve kerâmetler, menkıbeleri anlatmakla yükümlü kitaplarda yazılıdır. Ayrıca tarikatinin önde gelenlerince de bilinmektedir. Söylenenlere göre bu tarikate bağlananlarda izlenen kimseye zarar vermekten kaçınmak, yarar sağlamaya çalışmak, dostlara yararlı olmak ve düşmanlara karşı durmak, ilkelerini Şeyh Abdüllatif, Şeyh Abdülaziz'den alarak koymuştur. Yoksa Zeyniye tarikatinde bu çeşit tutumlar pek az söz konusu edilir. Şeyh Abdüllatif tarikat mertebelerini ve makamlarını açıklayan Tuhfe adlı bir kitap da yazmıştır. 856 Rebiyülevvelinin ilki Perşenbe günü (27 Mayıs 1446) Bursa'da Tanrının rahmetine kavuşmuştur.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 154 b, 190 b, 295 a, 304 a, 308 a, 408 a., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 95.

Emir Abdülaziz oğlu Abdürrahim

Merzifon'da doğmuştur. Ergen çağa gelince Mısr'a giderek orada Şeyh Zeynüddin-i Hâfî hizmetine girdi ve onunla birlikte Hâf (6) kentine gitti. Orada nice halvetlere girip sözün kavramına ulaştı ve şeyhinin elinden kutlu

hırkayı giymek derecesine erişti. Avârifü'l-meârif'i ve İ'lâmü'l-hedâ gibi yapıtları okumaya ve Şeyhin kutsal vasiyetlerini halka duyurmaya izin aldı. Ol seçkinler kafilesinin önde geleni 832 Muharreminin başlarında (Ekim 1428) ona Arapça yazdığı parlak bir icazetnâme verdi ve yurduna dönmesini buyurdu. Abdürrahim yurduna dönerken Şeyh hazretleri şöyle demiş. Bir ışık kütüğünü yakub Rum diyarı üzerine atdık. Böylece Şeyh Abdürrahim 835 (M. 1431 /32) yılında Merzifon'da Sultan Murad Han vakfından olan imâretten sekiz akça ve on madag (çiynenti - yemek sofrası) karşılığında ücretle bu Padişah tarafından göreve getirildi. İlahî aşk duygusuna ilişkin Türkçe şiirleri vardır. Takma ad olarak Rumî sözcüğünü seçmiştir. Güzel kabri Merzifon'da ziyaretgâhtır. Şeyh Zeynüddin-i Hâfi hazretlerinin halifeleri ve özünün nurundan Aydınlananlar sayılamayacak kadar çoktur. Onunla ilgili parlak menkıbeler ve yüce mertebelere erişen şeyhlerle ilgili kitaplarda o da yazılmıştır. En büyük halifelerinden Şeyh Abdülmuti' ile yukarıda tanıtılan Kudüslü Abdüllatif ve Merzifonlu Abdürrahim, Ebadile sanıyla bilinmektedirler.

Onun içindir ki bunları kitabımıza almış bulunuyoruz. Abdülmuti'ye gelince o Magrib diyarında doğmuştu ve Mâliki mezhebinde idi. Şeyh Zeynüddün yanında yetişip tarikatte yükselince Şeyh'ten ayrılıp irşad görevi ile Allah şerefini arttırsın Mekke'de yerleşti. Orada Şeyhu'l-harem sanıyla tanındı. Kerâmet ıssı ve de olağan üstü işler yapmada pek başarılı olduğu halk katında benimsenmiş ve bu özellikleriyle tanınmıştır.

Şeyh Mahmud-i Sindî ki, yaşı yüzyirmiyi aşmışken bile sakalında tek bir beyaz kıl yoktu. Riyâzette de pek ileri derecelerde bulunuyordu. Şeyh Zeynüddin-i Hâfî, Şeyh Abdullah-i Semerkandî ve Şeyh Seyyid Kasım-ı Envâr hazretlerine ulaşmış ve herbirinin yanında bulunmak şerefini elde etmişti. Ondan şöyle bir öykü anlatılır.

Kimi yıllar hacca gittiğinde Şeyh Abdülmuti' ile görüşmek olanağını bulmakta ve onun riyâzetteki titizliğiyle, halktan uzaklaşıp bir köşeye çekilmekte gösterdiği dikkati beğenmekte ve gönlünde ona karşı bir sevgi beslemekteymiş. Bir görüşmelerinde Şeyh ona Şeyh Abdullah'ı görüp bir süre onunla birlikte olduğun kulağımıza geldi. Şimdi yine görsen tanıyabilir misin? diye sormuş. O da bilgiçlik taslayıp elbette demiş. Bunun üzerine Şeyh, şimdi Kâbe'yi tavaf ediyor deyince Şeyh Mahmud tavafı bitirince aynı makama gelip namaz kılmaya başlamış. Ama, selam verdiğinde Hâce hazretlerinden bir iz bile görmemiş. Bu durumu yanına gelen Abdülmuti'ye anlatınca o şöyle bir yanıtta bulunmuş. Hâce hazretlerini tanıdığını anlamış olduk. Şeyh Mahmud sözü şöyle sürdürür. Bir süre sonra Semerkand'e gittiğimde Hâce hazretine vardım. Beni gördüğü zaman izlediğin hali gizli tut diye buyurdu. Geri tekrar Mekke'ye geldiğim vakit, gördüm ki Şeyh Abdülmuti' tam anlamıyla ün yapmış. Dergâhı halkın kaynaşıp coştuğu, eğitilmek isteyenlerin toplandığı bir yerolmuş. Nurlarla parlayan katına vardığımda Hâce hazretlerini sana göstermekle tanıtır. olduk. Halbuki o bizi âleme meşhur eyledi demişti.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 285 a., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333.I. 111., Berin Taşa. Merzifonlu Şeyh Abdürrahim-i Rûmî. İzmir 1975.

Şeyh Pir İlyas

Amasyalıdır. Önceleri bilgisiyle ün yapmış bir bilgindi. Timur Beğ bu yöreden geçtiği vakit Şeyh'i yakalatıp, Şirvan'a sürgün etmişti. Ancak ona geçimini sağlayacak bir ücret verilmesini de buyurmuştu. Şeyh burada öğrencilere ders göstermekle zamanını geçiriyordu. Bu sırada Pir Sadreddin-i Şirvanî ile tanıştı, onun yanında sıkı bir riyâzetle halvete girdi. Şeyh Sadreddin'in okuması yaz-

ması olmadığından kimi vakit, Şeyh sıkılır gibi oluyordu. En sonunda yurduna dönüp on iki yıl mücahede ve riyâzetle kendisini pişirdi. Zeynüddin-i Hâfî hazretlerinin yaygın şöhretini duyunca, Horasan'a gitmeye karar verdi. O sırada sonu olmayan selamlar ona olsun peygamberleri gölgeleyen Peygamber hazretlerini rüyasında gördü. Şeyh Sadreddin'in yanına gitmesi için iki kez buyurunca, gereği yapılan buyrukları uyarınca, Şirvan'a doğru yola çıktı. Oraya yaklaştığı zaman Şeyh Sadreddin yanındaki müridlerini onu karşılamak üzere gönderdi. Pîr İlyas dergâha gelip elini öptüğü vakit dedi ki, değme kimse bu devlete erişmez. Yaradılanların başları tacı hazreti, seni kendisi irşad etmiş, yolun göstermiş

Dize Kırık gönlünü böylece sevindirdi

Bundan sonra Pir İlyas nice yıllar Şeyh Sadreddin'in yanında kalıp ondan mücahede ve tasavvuf yolunda ilerledi durdu. En son Şeyhinin izniyle sıla için yurduna döndü. Şeyhinin ölümünden sonra kendisi irşada başladı. Amasya'da Tanrının rahmetine kavuşup Sevadiye adındaki mahallede toprağa verildi. Cenazesi yıkanırken teneşir konduğu sofanın bir yanı çökünce teneşir düşer gibi olduğunda, merhum Şeyh'in, teneşiri eliyle tutup düzelttiği ve düşmesini engellediği söylentisi pek meşhurdur.

H. Hüsameddin. Amasya Tarihi. İstanbul 1935.

Şeyh Abdurrahman Çelebi

Babası Molla Hüsameddin, Pir İlyas'ın kızkardeşi oğludur. Hüsameddin Molla Gümüş kasabasından olmakla Gümüşlü oğlu diye tanınmıştır. Düş yormada beceri sahibiydi. Kendini ışıklar gibi kaptırmış olduğundan Türkçe şiirleri vardır. Hüsamî takma adını kullanırdı. Amasya'da Yakub Paşa zâviyesinde yatmaktadır.

H. Hüsameddin. Amasya Tarihi., İstanbul 1935.

Karamanlı Şeyh Şücâ Sultan Şücâeddin Halife

Hamid-i Kayserî'nin yetiştirmelerinden olup, aşağılık nefis toprağından ululuk göklerine yükselmiştir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 155 b., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 228., E. J W. Gibb. A history or Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 403., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 34, 58, 465, 466228 346, 353, 459, 462

Yine Hamid-i Kayserî'nin yetiştirdiklerinden Larendeli Şeyh Muzafferüddin ile Hacı Bayram-ı Velî yetiştirmelerinden Allah onları kereminden bol bol hisselendirsin, Şeyh Bedreddin Dakîk, Şeyh Bedreddin Ahmer, Ankaralı Baba Nahhâs, Bolulu Şeyh Salahaddin Kocailli Şeyh Muslihüddin Mustafa ve Bursalı Ömer Dede yüce Tanrı tümünün sırlarını kutlasın, gibi şeyhler daha vardır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 155 b, 156 b, 305 b, 407 b., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. I. 188., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287., A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1931. 39, 123.

Şeyh Lutfullah

İsfendiyar Bey soyundandır. Beylik haklarından vaz geçip Balıkesir'e yerleşmişti. Daha sonra Ankara'da Hacı

Bayram hazretleriyle buluşup onu Balıkesir'e götürmekte ısrar etti. Şeyh'e ısrarla ne zaman gelirsiniz diye sorunca, Şeyh de dervişlerin her hangi bir bağı ya da tasarısı bulunmaz, istersen şimdi gidelim diye buyurmuştu. Hemen o anda hazırlanıp yakınları ve dostlarıyla yola çıktılar. Yolculuğun başında Hacı Bayram'ın müridleri ona Şeyh size ne aceb iltifat ediyor. Bir sözünüzle yol zahmetine katlanıp sıkıntıya girmekten çekinmedi. Böyle olunca bir erbain çıkarsanız çok mertebeler aşardınız dediler. Şeyh onların önünden gitmekle bu sözleri duydu ve durup ayttı. Anın erbain tamamlamasına gönül gözüyle bir baksa yeter dedi. Lutfullah bunun üzerine attan inip Şeyh'in mübarek ayağını öptü. Hacı Bayram bir süre Balıkesir'de kaldı ve Şeyh Lutfullah'ı yetiştirmekle günlerini geçirdi. Bu iş olunca, onu yerine halife bıraktı ve kendisi Ankara'ya döndü. Şeyh Lutfullah ömrünün sonuna değin Balıkesir'de oturdu. Orada toprağa verilmiştir. Yüce Tanrı onların nurları bereketiyle bizleri feyizli ve sırlarının kutlarıyla toyumlu eylesin.

Sultan Mehmed oğlu Murad Han Dönemi Bilginleri

Molla Yegân sanıyla bilinen, yüce şanıyla tanınan, Armağan oğlu Mehmed

Dedesinin adı Halil'dir. Gençliğinde Aydın ilinde öğrenimine başlayıp sonra Molla Fenarî yanında yetişmiş ve Bursa'da çeşitli medreselerde müderrislik etmiştir. Molla Fenarî'den sonra ders vekilliği, müftülük ve kadılık onun yetenekli kişiliğine bırakıldı. Sultanın gözünde değerli, padişahın lutuflarına layık bir kimseydi. Halktan olsun, seçkinlerden olsun, her kes onun yüce şanına saygı gösterirlerdi, öğrenme durumunda olanlarda bilgisinin ürünlerini toplamaya çaba harcarlardı. Zekâsının keskinliğiyle yaradılışındaki yumuşaklık ve inceliği bütün yakınları belirtmekte idiler. Ama belleği oldukça zayıftı. Yüzü ak, boyu

uzun ve gür sakallıydı. Dostlarıyla sohbet etmeyi sever. her toplantıya nefis yemekler hazırlatırdı. Molla Fenarî onu güveyi edinmek isteyüb gönlünden geçeni açıkladıkta, daha önceki öğretmeninin kızı ile söz kestiğini bildirerek, buna razı olmadığından Fenarî zadeler onu sevmezlerdi. Bu hırçınlıkla verdiği bir fetvanın hükümsüz kılınması için girişimde bulunarak, bir toplantı yapılmasını ve böylece onu zor durumda bırakmayı tasarladılar. Zamanın bilginleri ve Molla Fenarî'nin dostları, her ne denli düşmanlık gösterdiğiniz kimsenin zekâsının keskinliği ve geniş görüşlülüğü öyle hafife alınacak ölçüde değildir ki, sizin irdelemelerinize gereken yanıtı veremesin. En iyisi çekişmeyi bir yana bırakın. Şöyleki emel tarlalarınıza utanç tohumunu ekmiyesiz dediler. Ama onlar öğütten anlamadıklarından, sözü edilen toplantıyı yaptılar. Molla Yegân onların verilen fetvanın pek çok değerli kaynağa dayanılarak alındığını ispatladı. O zaman ayttı. İmam Züfer hakkında görüşünüz ne dir? müctehid midir, yoksa degil midir? Fenarî zadeler onun ictihad sahibi olduğunu onaylayınca dedi ki, sözü edilen hüküm, adı geçen İmamın görüşüne göre verilmiştir. İşin gereği, onun sözü ile hükmettim. Gücünüz varsa kaldırın. Zayıf görüşle karar vermenin geçersiz sayılacağını bildiklerinden, utançla susup kaldılar. Molla Yegân 857 (M. 1453), bir söylentiye göre de 840 (M, 1436) yılında ölmüştür.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 203., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 186 b, 188 b., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 861., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 252., İsmail Paşa. Esmâ u'l-müellifin. İstanbul 1955. II. 199., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1955. XI. 311.

Molla Yegân oğlu Mehmed Paşa

Bilim ve erdemliğe ileten bilişleri elde ettikten sonra geçmişte ve zamanında meydana getirilen yapıtları in-

celemiş ve öylece müderrislik aşamasına ulaşarak Bursa Sultaniyesine müderris olmuştu. Daha sonraları aynı kentin kadılığını da yürütürken 857 (M. 1453) yılında ölmüştür. Şah Muhammed sanı ile de tanınır.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 201., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 a., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 254

Molla Yegan oğlu Molla Sinaneddin Yusuf Bâlî

Babasının rahlesinde yetişti. Bursa medreselerinin kimisinde müderrislik ederken öldü. Telvîh'in baş kısmına bir haşiyesi vardır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi. Moskova 1961. 508 a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun İstanbul 1943. 40, 247, 497., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 254., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 52., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat. I. 600

Beşir oğlu Molla Mehmed

Doğduğu yerden Bursa'ya gelip öğrenimini tamamladıktan sonra Yıldırım Han medresesinde danişment oldu. Sonra ol medresede mu'id olup, bu rütbede iken Seyyid Şerif-i Cürcanî hazretlerinin Metâli' haşiyesini otuz altı kez okutmuştu. Müderrisslik rütbesine yükselince aynı medresenin müderrisi oldu. Cuma ve iki bayram günü dışındaki bütün günlerini ders okutmakla geçirirdi.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 a.

Kırımlı Molla Kemal oğlu Şerafeddin

Yurdunda bütün bilimleri özellikle din bilgilerini öğrenerek İbnü Bezzâzî Hafızüddin'den de okumuştu. Memleketinde müderrislik edip ders vermiş, bilimsel yazılar ya-

zıp, yeni görüşler ortaya koymuştu. Kırımda yönetimdeki sarsıntı sonunda bilginler dağılarak çevreye yayılınca, o da Rum ülkesine göçüp gelmişti. Sultan Murad Han hazretleri ona Osmanoğulları töresi gereğince gereği gibi ilgi göstererek gurbete düşen bu bilgine beylik hazineden maâşını sağladı. Molla Şerefeddin ölünceye dek bu ücretle rahat bir ömür sürdü. Menar'a bir şerhyazdığı söylenmektedir.

Âşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 202., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 187 a.

Kırımlı Abdullah oğlu Molla Ahmed

Yukarıda anılan Şerefeddin Efendinin öğrencisi olup, Rum diyarına geldiğinde Hüdavendigâr hazretleri onu Merzifon'da yaptırmış olduğu medreseye müderris olarak atamıştı. Daha sonra İstanbul'a gelerek Sultan Mehmed'in ilgisini görmüş ve günde elli akça ile bir medreseye atanmıştı. Bir gün Padişah İstanbul'dan Edirne'ye göçerken, geleneksel töre gereğince, belde bilginleri onu yolcu etmeye çıkmışlardı. Fâtih'in fermanı üzerine Kırımlı Molla Padişahın parlak özengisine yanaştı. Padişah hazretleri şöyle sordu. Duyuyoruz ki, Kırım ülkesi pek bakımlı bir ülke imiş. Bilginleri, bilgeleri, ermişleri sayılamayacak derecede imiş. Öyleki 600 müftü ile 300 yazar ol ülkede güven içinde bilimi yaymakla uğraşmakta imişler. Bu söylenenler doğru mudur? Molla bu soruya,biz o düzenin sonuna yetiştik. Ondan kalanı gördük diye karşılık verdi. Bunun üzerine Padişah, güzel, bu düzenin çöküş nedeni nedir? diye soruyu yineledi. Molla, bir yaramaz vezir başa geçti. Yüreği bilginlere karşı kinle doluydu. Mal ve parayı çok seviyordu. Bilginleri dağıtmakla ülkenin düzenini alt üst etti. Bilginler bir ülkenin yüreği sayılırlar. Yürek bir hastalığa yakalansa vücuda da yayılır. Gönlü doyurucu bu sözler ülkeler açan Padişahı iyice etkiledi. Uyanık veziri

Mahmud Paşa'yı yanına çağırarak Kırımlı Molla'nın sözlerini ona anlattı. Bak dedi. Ülkenin çöküş kaynağı iş bilmez, yaramaz vezir imiş. Mahmud Paşa buna karşı bir ülkenin yıkılayazmasında vezirlerin güçlerinin ne denli etkin olduğu bellidir. Gerçekte ülkenin çöküşü, yaradılıştan acımasız padişahların davranışlarından gelen kıyıcılıktır. Suç önce padişahındır. Öyle aklı başında olmayanı kendine vezir edüp, seçenek dizginlerini onun yaramaz ellerine bırakıvermiş. Onun gibi çirkin yaradılışlı birini İslam topraklarına salmakla ülkesini baykuş yuvasına çevirmiş. Bakımlı ülkesini de bu kıyımla yıkıp yerle bir etmiş diye yanıtlamıştı. Yerinde olan bu yanıt, devletli Padişahın hoşuna gitmekle, beli, sözün haktır ve akıllı kişiler katında da geçerlidir diye beğenisini bildirmişti. Kırımlı Molla Seyyid Abdullah'ın yazdığı Lübb'ün şerhine bir hâşiye yapmıştır. Molla Sadeddin Taftazanî'nin Akaid şerhine ve Telvih'e de ayrıca hâşiyeleri vardır. Kabri İstanbul'da olup, 879 (M. 1474) te ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 284 a., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdî Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 192, 475, 1146, 1545, 1546 ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin Şam 1955. I. 217. H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964 II. 351.

Tanrıdan bilge, uyanıklık tahtında oturan, seyyidlerin öğüncü, töre ve törenlerden beride bulunan Semerkandlı Seyyid Şeyh Ali Molla

İncü gibi döktürüleriyle parlak nakışlar meydana getiren kaleminin ürünleri, birer şekerleme, bu akıcı yazıları yazan kalemin ucuysa bir şeker tanesiydi. Bilgeleriyle öğünen ol diyar ki, bilim ve olgunluğun madeni, bilginlerle olgunların da toplandıkları bir ülkeydi. Orada çalışkanlık çeragını tutuşturup bilim alanında olgunluk sınırına da-

yandıktan sonra tasavvuf yolunu tutmuştu. Bu yolun da sonuna erişenlerden olmuş ve ayağını Rum diyarına basmakla bu ülkeyi şereflendirmiş, Larende'ye yerleşmişti. Dört cilt tutarında bir tefsir yazmıştır. Mücadele suresine dek getirmiştir. Yapıtındaki güzel açıklamalar yanında geniş ölçüde bilgiler de vermiştir. Değerli tefsir kitaplarında özetler verdikten başka, kendi buluşlarının ürünlerini de bunlara eklemiştir. Surelerin baş ve sonlarında açık ve temiz sözlerle bunları belirtmiştir. Yüz elliden fazla yaşadığı her kesçe bilinir. Hatta iki yüzü bulduğunu söyleyenler de vardır. Tanrı en iyi bilendir.

A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1933. 45.

Din yolunda titiz bilgin, en yüce derecelere çabası ile ulaşan, din ve ulusun güneşi İsmail oğlu Molla Şehabüddin Ahmed Gurani

Doğduğu memlekette ilk öğrenimini yaptıktan sonra Kahire'ye gitti. Bu beldenin bilginleri yanında fıkıh öğrendi. Tefsir ve hadis üzerinde iyice derinleşerek kıraat-i aşere'yi bilindiği gibi ezberledi. Kahireli bilginler ondaki yeteneği görerek sözü edilen bilimlerin tümünden kendisine icâzet verdiler. Çağın en çok öğülen hadis bilgini İbn. Hacer ona Hadis öğretimi için izin verdikten başka özellikle Buharî sahihini tam yetki ve bilgi ile okuttuğuna da tanıklık etti. Molla Gurani bu sonucu aldıktan sonra Kahire'de her kese açık bir ders verdi. Dersi izleyen seçkin bilginler onun yüksek bilgisine alkış tuttular. Daha önce sözü geçen Molla Yegân hacca gittiği vakit, Kahire'ye uğradığında onunla buluştu. Molla Gurani'deki olgun dindarlığı ve bilgideki derinliği görünce lutufkâr vaadlerle onun gönlünü alıp Rum diyarına getirdi. Padişahın otağına gelip hoş sohbetler eyledi. Bu arada Padişah hazretleri gezip gördüğünüz ülkelere özgü eşyadan bize ne armağan getir-

diniz? diye buyurdu. Bunun üzerine Molla Yegân, tefsir ve hadiste yetişmiş bir bilgin getirdim diye yanıtladı bu soruyu. Padişah da sordu. Şimdi nerededir? Molla ise Babü's-saâde'de beklemektedir deyince, Molla Guranî'nin içeri girmesi buyuruldu. Molla sünnet gereğince selam verip, el öptü. Padişahın işareti üzerine oturdu. Görüşme sırasında söz ona gelince konuşma biçimi Padişahın hoşuna gitmekle, hemen o anda ulu atası Hüdavendigâr Gazi hazretlerinin Kaplıca'da yaptırmış olduğu medresenin müderrisliğini ona verdi. Sonra Yıldırım Bayezid Han medresesine atandı. O günlerde Sultan Mehmed Han Gazi Manisa sancakbeyliğiyle bayraklarını açmış bulunduğundan, taşıdığı ün, onun öğretmenlere boyun eğmesine engel oluyordu. Öyleki o deme dek Kur'an'ı bile doğru dürüst öğrenememişti. Molla Guranî'nin sert tutumunu ve ödün vermezliğini Padişah öğrenince, onu Şehzade hazretini yetiştirmekle görevlendirdi. Onun iyi bir eğitimden geçmesini istediğini bildirip, gerekirse dövebileceğine işaret olsun diye Mollaya bir de sopa verip, Manisa'ya gönderdi. Molla Manisa'ya geldiğinde Şehzadenin öyle okumaya meraklı olmadığını görünce, öğretmenlik sıfatıyla gerektiğinde, dayak da atabileceğini anlatıp onu ürkütmeye çalıştı. Bu sözler yarar sağlamayınca da Padişahın verdiği sopayı eteği altından çıkartarak "darabtuhu tediben/eğitmek için ona vurdum." tümcesini söz bilimi bakımından incelettirdi. O güne değin nazlar içinde yetiştirilen Şehzade hayalinden bile geçmeyen böyle bir davranışla karşılaşınca sindi ve üzüldü. Ondan sonra da okumaya ve öğrenmeye karar vererek bu baskı ile çocuk yaşın gereği öğretmene kulak asmamak tutumunu bıraktı. Az bir zaman içinde Kur'an'ı ezberine aldı. Onun Kur'an'ı hatmeylediği haberi, Padişahın katına ulaşınca pek sevindi ve Mollaya pek çok para gönderdi. Daha sonra Molla Guranî ile Sultan Mehmed arasındaki sevgi ve saygı öyle güclendi ki, padişah olduğu zaman öğretmenine vezirlik önerisinde bulundu. Molla bu

öneriyi kabul etmeyip şöyle dedi. Senin hizmetini üstlenen nice kişiler vezirlik rütbesine erişmek umudu ile can ve başlarını yoluna feda ederler. Bu dileklerini engelleyecek bir önlem alırsan gönülleri kırılır. Sevgi bağları candan olmaktan çıkar. Belki de başkalarına yönelebilir diye karşılık verdi. Padişahın devleti yolundaki bu uyarıları Hünkâr beyenerek ona bu kez, muzaffer ordunun kadısı (kaz' asker) olmasını söyledi. O da bu yüce buyruğa uyup bir nice yıl kaz'askerlik görevinde izzet ve ikbal buldu. Ama sorunlar üstündeki dediğim dedik tutumu o denli arttı ki, Padişahın onayına sunmaya gerek görmeden, yeterli kişileri kimi görevlere atamaya başladı. Bu tutum hükmün sahibi olan Sultanın gönlüne gerçekten ağır geldi. Ama onun hatırına, değerine saygılı olduğundan, bir işlem yaparsa duyacağı utancı göz önünde tutarak bir şey belli etmemeye çalıştı. Bu sırada vezirleriyle yaptığı bir toplantıda, "bakımlı Bursa kentimizde bulunan, atalarımın bıraktıkları vakıfların işlemlerinde aksaklıklar olduğunu haber aldım. Bunların düzene konması başlıca dileğimdir, demişti. Bir dindar temiz denetçiye gerek var. Bu konuya ilgi gösterin diye buyurunca Molla Gurani, emrederseniz ben varıp işi düzelteyim dedi. Böylece Bursa kadılığına evkaf mütevelliliği de eklenerek oraya gönderildi. Bursa'ya vardığında şer'î kurallara dayanarak vakıfları düzene koymaya girişti. Bir gün Padişah katından bir çavuş gelip, Sultanın yüce mührü ile mühürlü bir hükm-i hümayûnu Molla'ya verdi. Molla hükme bakınca gördüki içinde yazılı olan buyruk şer'î hükümlere ters düşmektedir. Hemen buyruğu yırtıp attı ve çavuşu azarlayarak yargı yerinden çıkardı. Bu sert tutumu görevinden alınmasına yol açtı. O da, padişahla kendi arasındaki kırgınlığı iyice arttırdı. Bu nedenle Rum ülkesinden ayrılıp Mısır'a gitti. O günlerde Mısır sultanı Kayıtbay idi. Bu hükümdar Molla Gurani'ye gereken saygıda bulunmayı kendisi için öğünç bilmekle, onun rütbesini yükseltip pek

çok armağanlar verdi. Molla böylece aşırı ilgi ve saygı içinde günlerini geçirip, Mısır'da rahat ve üzüntüsüz bir yaşam sürdü Öte yandan Sultan Mehmed değerli yaradılışı gereği, bilginlere saygı göstermede ileri gider, onlarla ilgilenmeyi en sevindirici davranış, gönüllerini hoş tutmayı da en başta gelen görev sayardı. Özellikle sözünü ettiğimiz mollaya çocukluğundan beri bağlı bulunduğundan ve en olmaz şey bile bu sevgiye engel olmadığından, ona karşı olan davranışından pişman olunca Sultan Kayıtbay'a bir elçi gönderdi. Anberle yazılmış mektubunda mollanın yanına gönderilmesini diledi. Sultan Kayıtbay, mutluluklara ulaşmış Padişahın güzel yazılarını Molla'ya göstermekle birlikte, kendi görüşünün Mısır'da kalması olduğunu da sözleri arasında açıklayarak, onu pek çok ilgi ve saygı ile uğurladı. Molla'ya gelince o, Padişahın katına derin bağlarla bağlanmış olduğundan onu bırakıp Mısır'a gelmekten pişmanlık duymakta idi. Bu nedenle de Padişahın mutlu otağına dönmeye dünden istekliydi. Sultan Kayıtbay'ın kalması için gösterdiği aşırı ilgiden eteğini kurtarmak amacıyle şöyle bir yanıt verdi. Bizim aramızda olan saygı ve bağ, gönüllerimizi dolduran sevgi öyle ölçüye gelecek gibi değildir. Yanına dönmekten kaçınsam suçu size yıkar, sizin engel olduğunuz kanısına kapılır. Aslında onu bırakıp buraya gelmem sırf gösteriş, kirişme ve nazdır. Aramızdaki dostluk kapısı her zaman açıktır. Ol başlara tac olan Padişahın çocukluğundan beri yanında bulunmakla, yetişmesinde gösterdiğim emekle aramızdaki bağ, baba oğul ilişkilerinden daha sağlam ve her konuda yaygındır. Gitmezsem ikimizin arasında güvenilirlik doğması bir gerçektir. Gerçi sizin uzattığınız yardım eline teşekkür etmeye dilimin gücü yetmez. Lutfunuz her yanımı sarmış kuşatmıştır. Ama sevgiden oluşan yapıyı çökertmektense ardınızdan duânız ededursam daha iyi olmaz mı? Böylece ol şanlı Hünkârın da hatırını kollamış oluruz, dedi. Sultan Kayıtbay, Molla'nın gönülleri doldu-

ran bu önerisini alkışladı. Ona yine bir yığın para verip, yolculuk gereklerini hazırlattı. Büyük armağanlarla otağı adâletin yuvası olan, durağı yüce Padişahın katına yolcu etti. İstanbul'a geldiğinde bahtı açık Padişahla buluşma şerefiyle mutlu olunca, Sultanlara yakışır ilgi ve saygıyle karşılandı. İkinci kez Bursa kadılığı ile görevlendirildi. Padişahın geçer fermanına uyarak bir süre günlerini bu görevde geçirdi. Sonra yeniden kaz'askerliğe getirilerek gündeliği iki yüz, aylığı yirmi bin ve yıllığı da elli bin akça olarak belirlenen ödenek aldı. Ayrıca zaman zaman armağanlar, hediyeler, köle ve câriyeler de ihsan olunurdu. Durağı yüce Padişahın koruyucu gölgesi altında pek rahat bir yaşam sürüyor, gece ve gündüzleri güven ve varlık içinde geçiyordu. Gayetü'l-emânî fi tefsiri's-seb'a'l-mesânî adlı gönül alıcı bir tefsir yazıp iki büyük bilgini, allameteyn'i (7) bir çok bakımlardan eleştirmiştir. Sahih-i Buharî'ye ise el-Kevserü'l-câri'ala riyâzi'l-Buharî adıyla beğenilen bir şerh meydana getirmiş, pek çok yerde Kirmanî ile İbn. Hacer şerhlerini red etmiştir. Kaside-i Şâtıbiye'nin Ca'berî şerhine ise güzel bir haşiye kaleme almıştır. Ondan ders alan öğrencilerden çok kimse tefsir, hadis ve kıraat bilimlerinde otorite düzeyine ulaşmıştır. Şanla dolu günleri fetva vermek, ders göstermek, kitap yazmak ve Tanrıya yakarmakla geçerdi. Hiç aksatmadan gecelerini de böyle değerlendirirdi. Öyleki öğrencilerinden biri bir kez onun değerli konağında gecelemeye niyet etmiş. Yatsı namazı kılındıktan sonra Molla, tâ başından Kur'an-ı kerimi okumaya başlamış, sözü edilen öğrenci bir süre sonra uyuyakalmış, sabaha yakın uyanınca görmüş ki, Molla okumaya devam ediyor ve Mülk suresini geçiyor. Onu dinlerken tan attığı sırada Kur'an da hatmedilmiş olmuş. Ertesi hizmetçilerine sorduğunda onlar, her geceyi bu biçimde geçirmeden edemez ve bu tutumunu hiç bir nedenle bozmaz karşılığını almış. Uzun boylu, gür sakallı, gösterişliydi. Sakalını kına ile boyardı. Doğru ve açık konu-

şurdu. Vezirleri adlarıyla çağırırdı. Mahmud Paşa, Davud Paşa gibi ünlü vezirlere Mahmud, Davud diye seslenirdi. Sultanın katına girdiğinde selamı yüksek sesle söyleyip, asla eğilir gibi bir davranışta bulunmazdı. El sıkışmaktan öte de bir saygı biçimi almazdı. Çağrılmadıkça ve bayram günlerinden başka zamanlarda Darü's-saltana'ya/Saray'a varmazdı. Doğru sözlü kimselerden duyulmuştur ki, bunlardan biri arefe günü Mollanın ziyaretine varmış, sohbetleri şerefiyle toyumluk bulmuşken, cennet bahçeleri onun olsun, Sultan Bayezid katından bir kapıcıbaşı gelip, Padişahın selamını ilettikten sonra getirdiği haberi şöyle sunmuş. "Yarın bayram kutlaması dolayısıyle şeref vermeniz gereğini Rum sultanı bildirmektedirler. Geç kalmamanızı rica ediyorlar". Bu çağrıya Molla şu biçimde yanıt vermiş. "Yağışlı günlerdir, her yer çamur içindedir. Gelirsek kılık kıyafet değiştirmek gereği doğar. Yarın bizi affetsinler. Duâlarımı uzaktan yine sürdürelim. Bayram kutlamasını iraktan eyliyelim. "Kapıcıbaşı Mollanın sözlerini devleti gölgeleyen o yüce kata ileticek, Padişahın fermanı üzerine geri gelip der ki, "Padişah, bizim bayramımız onların gelişiyle mutlu olur. Her ne olursa olsun gelişlerini dilemekteyiz." Çamur sorunu da Padişahın buyruğu gereğince çözüldü. Otağın ayak basılacak yerinde attan inmesine izin verildi. Böylece Babü'ssaâdeye varmak kolay oldu.

Bir öykü. Molla Gurani Sultan Mehmed Han Gazi'ye ötedenberi sert söyler, doğru öğütlerde bulunurdu. Yediklerin ve giydiklerin haramdır. Haramdan kaçın diye salık verirdi. Bir gün Padişah hazretleriyle birlikte yemek yemek olanağı çıkmıştı. Yemek sırasında Padişah demişki, işte siz de haramdan yemiş oldunuz. Molla sizin yanınızda olan haramdır. Benden yana olan helaldir. Padişah da tabağı çevirip önünde olanı Molladan yana koymuş. Molla yemeğe devam etmiş. Padişah, bu kez haram olduğu kesinlikle bilinenden aldınız deyince, Molla, sizin yanınızda ha-

ramı tükenmiş helali kalmış, benden yana olanday sa helali bitmiş haramı kalmış, onun için siz tabağı çevirdiniz yanıtını vermiş.

Rahmet ol Sultana kim böyle söze kulak tutar
Olsa da nasihat şerbeti acı anı yine içer

Molla Gurani'nin öğülecek özellikleri, beğenilen davranışları özet olarak yazmayı tasarladığımız bu bölüme sığmaz. En başta en kötü huyların başında gelen haset yolunu öyle bir kapatmıştı ki, her kimin mevki ve görev dolayısıyle yükseldiğini duysa, eğer bizden daha yetenekli ve bilgili olmasa Hak katından ol rütbe ana armağan edilmezdi diye yanıtlardı.

Bir öykü. Bir gün Mollaya kimi dostları demişler ki, Şeyh İbn. Vefa, Molla Husrev'i ziyaret ettiği halde size gelmez. Molla buna karşılık iyi eylemiş, Molla Husrev bilgisiyle iş gören bir kişidir. Onu ziyâret etmek aynıyle savaba girmek ve güzellikleri derlemek demektir. Ben gerçi bilgin isem de padişahlarla oturup kalktığım için amel ucundan uzağa düşmüş, Tanrıdan çekinenlerin gözlerinden de kendimi yitirmiştim diye yanıt vermişti.

Boş heveslerden her kim ki yüzün çevirmeye
Gizli bilgileri bilenler yanına gitmeye
Ger dilersen gönül erbabı ile sohbeti
Şu bom boş dünyaya meyledenlerden ol beri
Yaradılanlardan bir şey beklemeyi bırak
Bir an onlarla olma bile, kendin dur ırak
Bülbül olmaz karga ile çaylağa arkadaş
Tutî olmaz bilesin ki leyleklere yoldaş

Bir öykücük. Bir gün hazret, Sultan Mehmed Han Gazi ile sohbet ederken sözü kendi durumundan yakınmaya getirmiş ve şöyle söylemişti. Emir Timur bir iş için bir yere ulak gönderip, işin görülmesi de çok ivedi olduğundan

ulağa tam yetki vermiş. Öyle ki yolda kimin atını bulursan ona binesin denmiş. Ulak böylece hızla giderken bir otlağa rastlar ve orada bir nice besili hayvanın otlamakta olduğunu görür. Gerçi bunların her biri otlarken gayetle uysal, ama terkisine atlandığında kuş gibi alır yol. Ulak, ol uzun yol için yedekçi olacak yel ayaklılardan birine tama' kemendin atıcak, bunları korumakla görevli hizmetkârlar ona engel olmak ve binekleri kayırmak konusunda direnerek işin sonunda ulağı ezilmiş duta döndürürler. Bin bir güçlükle ellerinden kurtulup Timur'un otağına döner. Ezilen başından akan kanı gösterir, işte senin yasağının kanı budur diye yakınır. Timur'un gazab ocağı alevlenip ferman eder ki, ol atların sahibi kim ise öldürüle ve de seyislerine gereken ceza verile. Konuyu araştırıp inceleyenler atların sahibinin Molla Sadeddin-i Taftazanî ve bu kötü davranışta bulunanların da onun hizmetkârları olduğunu öğrenip bildirirler. Timur Han bunun üzerine yemin edip ulağa der ki, Eğer bu işi oğlum Şahruh etmiş olsa idi aman vermem öldürtürdüm. Ama ol benzeri olmayan kişiye ne yoldan bir ceza vereyim. Kalemiyle ülkemin dışındaki ülkelerde de hükmü geçer. Yapıtları keskin kılıcımın erişemediği iklimlere gider. Bu düşünceyle kızgınlığını bastırıp, ol uygunsuz davranışa göz yumup, ulağa hil'at ve armağanlar verdirerek konuyu kapatır. Benim de yazdıklarım hâlâ Mekke-i mükerremede okunur ve kalemimin ürünleri ülkenizin dışında da değer bulur. Timur gibi bir değer bilmeyen, değeri üstün kişilere böyle değer verirse, sizin gibi sanatsever bir Padişahtan daha çok şeyler beklenmelidir der. Mutluluk içinde olan Padişah sözün doğru olduğu gibi, anlattıkların da bir gerçektir. Ama Molla Sadeddin'in yapıtları öğrencilerin ders kitapları olmakla ilgilenenler bunları elde etmek için emek harcadıklarından yapmışlardır. Ama sizler yapıtlarınızı kendiniz yazdırıp kutlu Harem'e elden göndermektesiniz. Buna göre yaptığınız kıyaslama kıyasladığınızdan çok farklıdır. Çı-

kardığınız sonuç da gerçekten uzaktır, der. Molla Gurani bu yanıtı alınca, "Padişahların sözü, sözlerin sultanıdır. (8)" diyerek gülmüş ve Padişahın gönül alan bu sözünü öğmüştü.

893 (M. 1488) de İstanbul'da ecelin değişmez buyruğuna boyun eğerek kendisine çıkartılan çağrıya koşmuştu. Kabri bu kentte bulunmaktadır. Yaşam giyisini çıkarışı da şöyle olmuştur. Sözü edilen yılın baharında sağlığı bozulmakla hava değişimi için kentin dışında çadır kurup o baharı burada geçirmişti. Yaz mevsimi gelip çatınca bir bahçe satın almış, kışa değin de orada kalmıştı. Haftada bir kez vezirler bu bahçeye gelirler, hazreti ziyaret ederlerdi. Kış geldiğinde iyice çökmüştü. Bu durumda iken İstanbul'daki konağına göçmüştü. O günlerde bir sabah, namazı kıldıktan sonra yakınlarından konağın bir köşesine bir döşek yaymalarını istedi. İşrak namazını kıldıktan sonra sağ yanı üzerine Kıbleye dönerek yattı. Kendisinden kıraat bilimini öğrenen hafızları yanına çağırıp üstümüzde olan hakkın ödenme demi bu gündür. İkindiye dek Kur'an okumaya devam edinki ondan fazla da uzamaz dedi. Hafızlar kur'an okumaya başladılar. Vezirler durumu öğrenince ziyaretine geldiler. Davud Paşa hazreti Mollayı pek fazla sevdiğinden ağlamaya başladı. Molla onu görünce

Dize - Niye ağlar dursun ey Davud

der. Davud Paşa da sizi bu denli zayıf görünce kendimi tutamadım dedi. Bunun üzerine hazret, ey Davud, kendi haline ağla. Ben dünyada sağ sâlim yaşadım. Cenab-ı Hakk'ın katından umudum budur ki, ömrümün sonunda da selâmet üzere olurum, diyerek vezirlere dönmüş ve Bayezid Han'a benden selam idesiz ve diyesiz ki, hak ve adâlet üzere olup halkı esirgeye ve ülkeyi koruyadursun. Benim namazıma gelmekten kaçınmasın ve ben kabre girmeden borclarımı beylik hazineden ödesin. Ayrıca demiş

ki, beni kabrin kenarına getirdiğiniz zamanda ayağımdan sürüyüp ol çukura koyun. Vasıyetini böylece tamamladıktan sonra öğle namazını imâ yoluyla (göz ucu) kıldı. İkindi yakın mıdır? diye sordu. Müezzin Allahü ekber dedikte hazret de şehadet getirerek sonsuzluk düzlüğüne yöneldi, Tanrı onun ruhunu kutlasın ve cennet köşklerinde mutluluğunu ziyâde eylesin. Çağın hükümdarı Sultan Bayezid Han Gazi, Allah onu cennet bahçeleriyle sevindirsin, Mollanın vasıyetlerini yerine getirip, namazında da bulundu, Bütün borçlarını tanık aramadan ödedi. Ödenen paranın tutarı yüz seksen bin akçayı buldu. Ama kabre getirdiklerinde kimse ayağını tutmaya yanaşmadı. Bir hasır üzerine koyup ol hasırı kabre çektiler ve cennet bahçelerine giden yol olan ol çukura indirdiler, rahmet meleklerine teslim ettiler. Belde halkı da cenazeye katılmıştı. Küçüklü büyüklü her kes ağlayıp çığrıştı. Onun ölümü ile İslamın duvarında bir gedik açılmış oldu.

Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., es-Sahavî. Dav u'-lamî. Kahire 1353., eş Şevkanî. Bedrü't-tâli'. Kahire 1353., Nazmü'l-'ıkyan. Kahire. 38., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 553, 596, 646, 647, 899, 1022, 1190, 1371, 1486., Solak zade. Tarih. İstanbul 1297. 213, 219 Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 187 a, 200 a., Evliya Çelebi. Seyahatname. İstanbul. I. 317., İsmail Paşa. İzahü'l-meknun. İstanbul 1955. II. 92., M. Süreyya. Sicil-i Osmanî. İstanbul 1314. III. 161, Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 3., Hammer. Devlet-i Osmaniye Tarihi. Çev. M. Ata. İstanbul 1330. III. 237., İlmiye Salnamesi. İstanbul 1334. 334., H. Ritter. Ayasofya Kütüphanesinde Tefsir İlmine ait Arapça Yazmalar. Türkiyat Mec. 1945. VII-VIII. A. Ateş İstanbul Kütüphanelerinde Fâtih'in hususi kütüphanesine ve Fâtih çağı müelliflerine ait eserler. İstanbul Der. 1955., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1955. I. 166 ve İslam Ansiklopedisi. Madde. C. Brockelman.

GAL. g. II228, 229, s. I. 262, II. 319, 320. E. J. W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. IV. 213., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964 II. 71., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 349.

Molla Mecdüddin

Bilgin ve şeriate sıkı sıkıya bağlı bir kişiliği vardı. Molla Gurani'nin ölümünden sonra Sultan Mehmed Han onu muzaffer orduya kadı eyledi.

Yazı yazma kuralları ve yönetimini hakkıyla bilen seçkin üstat Celaleddin oğlu Hızır Bey Çelebi

Anadolu'da Seferhisar'da dünyaya gelmiştir. Babası yanında ilk öğrenimini yaptıktan sonra Molla Yegân'ın öğrencisi olup onun eğitim ve öğretim halkasından geçtiği gibi, ona güveyi olup, öz kızlarından yetişkin çocukları oldu. Bunların yaşam öyküleri de ileride anlatılsa gerektir. Bilim ve yazın konularında pek istekli olmağın bir çok bilgi alanlarında becerili ve çağının sayılı kişilerinden de üstün bir kimse olarak tanındı. Öyleki Molla Fenari'den sonra bilgi derlemede kimsenin onun derecesine ve denzine ulaşamadığını onu çekemeyenler bile itiraf etmek zorunda kalmışlardır. Söylendiğine göre Sultan Mehmed Han zamanında batı ülkelerinden birinden gizli bilimlerde tanınmış bir bilgin gelmişti. Sultanın katında Rum bilginlerinden bir çoğunu, bu konuda sorduğu zor ve çözülmesi güç sorularla epeyce bunaltıp üstünlük gösterisinde bulunmus. Öğülesi Sultan her konuda kendinin ve halkının üstünlüğünü sağlamak dileğinde olduğundan buna da canı sıkılmış. Çevresindeki yakınlarını azarlayıp bilgin yetiştirme yolundaki bunca çabamız ortada iken ülkemizde gizli bilimleri derleyen bir kimsenin bulunmayışı saltanatımızın şanına yakışır mı? Her halde bir olgun kişi bulmak gerek-

tir ki bu adamı sustursun demişti. Olayın geçtiği tarihte Hızır Bey Çelebi Sivrihisar'da müderris idi. Gizli bilimlerdeki yetenek ve bilgisi Padişahın katına duyurulunca, getirilmesine ferman eylemiş. O günlerde yaşı henüz otuzu bulmuş idi. Sipahi kılığında dolaşıyordu. Başkente gelerek Sultanın katında sözü edilen batılı bilginle bir araya geldiklerinde batılı kişi onun hem kılığına, hem de gençliğine bakıp alaylı alaylı güldü. Bunun üzerine Molla aytti

Gerçi mutlu olanlar için daha hoş bir şey yok
Ama gereksiz gülenler de hoşa gidenlerden sayılmaz

soracağın her ne ise hemen bildir. Sözün gelişi beni de başarısızlığa uğrayacaklardan biri say. Batılı bilgin bunun üzerine soruyu anlatıp görüşlerini eksiksiz bildirdi. Hızır Bey ol bilgileri deneye deneye yetişmişti. Gizli bilimler alanında at koşturan bir yiğit olmakla bütün sorunları çözüp işkil sanılacak hiç bir şeyi de ortada bırakmadı. Bütün yanıtları sözü edilen bilgin katında kabul ölçüsüne erişince bu kez o, on altı bilimden çözümü güç sorular sordu. Batılının bu konulardan haberi bulunmadığından dili tutuldu ve ol toplantıda, ulların ortasında utanç içinde kaldı. Himmeti büyük Sultan bu sonuçtan sevinç duyup, onu güzel sözlerle öğdü, kıymetli armağanlarla Mollayı onurlandırıp bakımlı Bursa kentinde mutlu atası Sultan Mehmed Han hazretlerinin büyük medresesinde görevlendirdi. Molla da gönül ferahlığıyla sözü edilen medresede ders vermeye başladı. Nice olgun ve yetişkin kimseler ol bilge kişi ile ilişkiler kurdular ve çağın ünlü kişilerinden oldular. Molla Muslihüddin-i Kastalanî ve Molla Alaaddin-i Arabî gibileri onun yanında yetişerek üstünlüklerine üstünlükler katmışlardır. Hoca zade sanıyla tanınan Molla Muslihüddin, sözü edilenin yanında yaptığı eğitim sonunda aynı medresede Mollanın mu'idi olmuştu. Öteki mu'idi ise Hayalî Çelebi idi. Onun başlıca alışkanlığı müderris adaylarını yetiştir-

mek olup, gecesiyle gündüzünü üstünlükleri derlemekle geçirirdi. Her söyleneni hemen anlayan, dürüst düşünen güçlü belleği ile tanınmıştı. Bilgisi çok ama, boyu kısaydı. Gazi Sultan İstanbul'u açtığı, başbuğluk sancaklarını dalgalandırdığı zaman, bu kentin kadılığını sözü edilen Mollaya vermişti. Adı geçen kentin ilk kadısı Hızır Bey Çelebi'dir. 863 (M. 1459) yılında kadı iken öldü. Kabri bu kenttedir. Arapça. Farsça ve Türkçe güzel şiirleri vardır. Akaid konuları ile ilgili olarak bir Nuniye kasidesi yazmıştır. Nazmı güzel, dili berrak olup, konularını açık seçik bir biçimde anlattığından ard düşüncesi olmayanlarca beğenilmektedir. Hayalî Çelebi'nin bu kasideye gönle hoş gelen bir şerhi vardır ki, bilgili kişilerin elinden düşmez. Ayrıca İ'câletü'l-leyleteyn adlı güzel bir kasidesi daha vardır. Matla'ı budur.

Le-kad zade'l-heva..... Aramız açıldıkça gönül iyice düştü makta'ı da budur.

Ela eyyuhe's-Sultan nazmi..... Ey ulu Sultan işte sana şi'rim

Bir ya da iki gecede bu küçük eser
Öğretimde geçen günlerle birlikte
İşten baş aldığım iki saatin sonunda

Bir öykü. Hızır Bey bu kasidesini Sultan Mehmed Han hazretlerine göndermişti. Sultan onu MollaGurani'ye gösterdikte Molla bakar bakmaz matla'ına itiraz edip "zâde" lazımdır müteaddi değildir demişti. Padişah da onun bu eleştirisini kasidenin arkasına yazmasını buyurdu. Molla da öylece yazdı. Bu eleştiri Hızır Bey Çelebi'ye gönderildi ve buna bir yanıt vermesi kendisinden istendi. O da karşılık olarak "Onların yüreklerinde hastalık vardır. Allah hastalıklarını arttırmıştır. (9) "âyetini yazıp Sultanın katına yolladı. Söylendiğine göre Hızır Bey'in öğrencilerinden olan Hacı Hasan oğlu Molla Mehmed bu konuda şunları

anlatmıştı. Hazret bize bu soru ve yanıtla ilgili öyküyü söyledi. O zaman ben de "Allah'ın âyetleri onlara okunursa, imanları artar. (10) denilseydi daha güzel olmamı idi? deyince Molla bu görüşe hak vermişti demiştir. Ama Molla Gurani gibi otorite bir araştırıcı, Kur'an ve hadiste hafız olan kişi Arap sözlerinin geliş yöntemlerini bilmekte iken "zâde" nin müteaddi olduğunu gösteren âyet ve hadislerle belagat kitaplarına örnek olarak alınan "Bakışları ne denli arttırırsan yüz güzelliğin de öylece artar" gibi dizelerden haberi olmamış bulunması pek uzak bir olasılıktır. Özellikle sözlük kitaplarında bu fiilin müteaddi olduğu da açıklanmıştır. Yani, müteaddi olduğu vakit iki mef'ulü de etkiler, bir tek mef'ulle müteaddi olmaz demek olur. Hızır Bey'in zevk veren bir müstezadı da şöhret bulmuştur. Güzel şiir söylemede gücünün üstünlüğüne açık bir tanıktır. Usanç verecek bir uzatma sayılmayacağından buraya alındı. İşte o müstezad.

Ey kişinin sultanı akıl, yetilerinin lutfuyla
En güzel sıfatlarla
Depreşti de divâneliğim, kışkırtıcı oyunlarla
Vay benim deli başıma
Yanağın, yüz ve şakakların artık titreşmiyor
Yüzünde gözlerle
Şehvetle, nasıl da kendini perdeledi delilik
Çepe çevre her yönde
Dil, anlatımın genişliğinde sıkıştıysa
Demek hayır yok onda
Gönüldeki nükteler, sözlerle yazıldı durdu
Çektiklerimi anlatmada
Göz yaşından ırmaklar, kapına sel olup aktı
Gecesinde gündüzünde
Dilek eyleyene yardım, başlıca hasenât
O beklenen kıyamet gününde
Kaç kez oldu vuslat vâdi, buluşma olmasa da
Yeter o vâd bana

Susuz çöllere dökmekten alınır, lezzeti suyun
Fırat ırmağı anısında
Varlığından kabrime bir gölge düşerse eğer
Derim, ey uysal gönlüme
Kabirden dağılan etimle kemiğimle sana selamlar
Benim ölümümden sonra
Şi'rimle şâyet açıklandı ise içte olanlar bir bir
Sana anlatmada incelikle
Zulümât âleminde Hızır'ın suyundan kim içti
Yaşamın pınarında

Rahmet dünyasına göçüşünün 863 Rebiyülevvelinin ortalarında olduğu (10-20 Ocak 1459) söylenir. Bir söylentide ise 860 (M. 1456) da öldüğü belirtilmektedir

Aşık Paşa zade. Tarih. İstanbul 1332. 143, 203., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 188 b, a, 231 b, 284 a, 286 a, 290 a, 296 ., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. I. III., Hasan Çelebi. Tezkire. Beyânî Tezkire., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 279., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 207, 1348., Dav'u'l-lâmi'. İstanbul. III. 178., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. II. 277., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 290., J. v. Hammer. Devlet-i Osmaniye Tarihi. Çev. M. Ata. Ayn. yaz. GOD. I. 142., C. Brockelmann. GAL. II. 299. Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam. 1957. IV. 100., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 35, 106, 326, 291., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 282 288., İslam Ansiklopedisi. Madde.

Molla Şükrullah

Bütün yetenekleri ve olgunluğu ile seçkin ve her bakımdan halkın saygı duyduğu bir kimse idi. Karaman oğlu (11) suçunu affettirmek amacı ile Molla Hamza'yı Sultan Murad Han katına yolladığı zaman, Sultan Murad Han

da Molla Şükrullah'ı Karaman oğluna, hoş görüldüğünü bildirmek üzere onun yanına göndermişti. Sözü edilenin Sultan Mehmed Han katında büyük değeri vardı. Aslında Amasyalı olan Molla Şükrullah'ın babasının adı Abdullah olup, 864 (M. 1460) ya da 894 (M. 1489) te öldüğü sanılmaktadır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 a, 231 b., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 257, 937., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. I. 353., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 332., Rieu 834., Blochet A. F. 271. Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. IV. 303., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1964 I. 179, Farsça Yaz. 21, 34, 39.

Hatib zade Molla Taceddin İbrahim - İbnü'l - Hatib

Tecrid'e haşiye yazan Hatib zade'nin babasıdır. Molla Yegân'dan okumuştur. Geçerli bilimlerde otorite derecesine yükselince kimi medreselerde müderrislik etti. Sonra Sultanın lutuflarına erişerek günde yüz otuz akça ile İznik medresesine müderris oldu. Seçkin bir yaşlı idi. Görünüşü, gösterişi görkemli idi. En tanınmış ardılı olan ve Hatib zade demekle ülkelerde ün yapan Molla Muhyiddin Mehmed onun oğludur. Ondan anlatıldığına göre Molla Yegân hacca gittiği zaman, İznik'e gelmişti. O vakit ben küçüktüm. Babam Molla Yegân'ı karşılayıp gönül açıcı bir haneye kondurup ziyafet gereklerini hazırlayarak onu ağırlamakta olağan üstü çaba gösterdi. Öyle gördümki hamama birlikte girdiklerinde Molla hamamdan çıkınca babam onun ayaklarının durulamasını yaparken bile saygısından ötürü onları öpmekteydi. Mollanın bu durumda "Taceddin Allah seni âlâ eylesin" dediği hâlâ kulaklarımdadır. Sultan Mehmed Han Gazi'nin saltanatının ilk yıllarında ölmüş ve İznik'te toprağa verilmiştir. Allah durağını güzel eylesin.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 287 b, 288 b, 291 a, 292 b, 308 a, 400 b, 503 a, 504 a. M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. II. 46.

Seçkin Üstad Hızır Şah

Babasının adı Abdüllatif olup, Menteşe ilindedir. İlk öğrenimini memleketinde yaptıktan sonra Mısır'a gitti. On beş yıl Mısırlı bilginlerden okuyup geri Rum diyarına döndü. O günlerde Molla Aliyy-i Tûsî'de İran'dan Rum'a gelmişti. İkisi bilimsel toplantılar yaparak bilgi alış verişinde bulunmuşlardı. Sonra Balat (Miletos) medresesine müderris oldu. Günde on beş akça ücret almakta idi. Sultan Murad Han hazretleri Bursa'da yaptırdığı medreseye günde elli akça ile görevlendirmeyi kararlaştırıp katına gelmesini buyurdu ise de Molla bu görevi kabulden kaçındı ve şöyle özür diledi. "Ben her dilekten vazgeçerek kanaat köşesinde huzur içinde bulunuyorum. Padişahın devletine duâ etmek bana daha uygun düşer. Bu onbeş akçayı gereksinmelerime göre ayarlamışım. Fazla olursa gönlüme huzursuzluk verir.

Bu yalnızlıkta, o gariplikte tek olmayı istiyorum
Üç beş günlük ömür bize, kişiye ne verir bilmiyorum

Yalnızca yaşama, dünya bağlarından kesin kes kopma isteğine bu dizeleri tanıktır. Temiz ahlakla ahlaklanmış, beğenilen davranışların kaynağı olmuştu. Bir bahçesi vardı. Her gün dersten sonra eşeğine biner, götüreceklerini semerin önüne bağlatıp, üstüne binerek kitap okuya okuya ol bağa giderdi. 853 (M. 1449) tarihinde ölmüş ve adı geçen kentte gömülmüştür. Derviş Mehmed adlı bir oğlundan söz edilir. Zeynüddin adındaki öteki oğlu da olgun kişiler arasına katılmış ve Rum ülkelerinde kadılık yaparken genç yaşta ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi. Moskova 1961. 189 a, 285 a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 351, 497, 899, 1046, 1894, 2030., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 266., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. IV. 101.

Ayasuluğ Kadısı oğlu Molla Mehmed

Olgunluktan ün yapmış, zekâca ve anlayıştaki keskinliğiyle de bayraklarını dalgalandıran bir kişiydi. Ayasuluğ Çelebisi denmekle tanınmıştı. Molla Yegân'a öğrencilik edip yetişmişti. Agras (Agradh - Vezirhanı) medresesinde müderris iken Hoca zade ile Molla Ayas gibi parlak öğrenciler hazretin bilim çerağından ışıklanmakta idiler. Mecma'a yararlı bir şerh yazmıştır ki, nice faydalı bilgileri içermektedir. Bu şerh, Hidaye şerhlerine yaptığı pek çok eleştirileri de kapsamına almıştır. Her bölümün sonunda da çeşitli sorunları yazarak bunlar hakkında nice önemli bilgiler vermiştir.

Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 16.

Çağın gerçek Bilgini, zamanın üstadı Molla Alaaddin Aliyy-i Tûsî

İran'da devrin bilginlerinden okuduktan sonra her alanda uzmanlaşmıştı. Rum diyarına gelince Sultan Murad Han Gazi'nin olgun kişilere gösterdiği eğilim sonunda Bursa'da Çelebi Sultan Mehmed'in medresesine günde elli akça ile ataması yapıldı. Rum sultanlarının öğüncü, baş ve buğluk tacını başında taşıyan ve Kayserlerin tahtına oturmuş bulunan Sultan Mehmed Han Gazi hazretleri İstanbul'u açtığı zaman sekiz kiliseyi medreseye dönüştürmüştü. Bunlardan biri olan ve şimdi Zeyrek Camii diye anılan kiliseyi de Molla Aliyy-i Tûsî'ye vermişti. Ona bu gö-

reve karşılık günde yüz akça ödenek ayırttığı gibi, İstanbul'un çevresindeki köylerden birini de Mollaya malikâne olmak üzere vermişti. Bu nedenle sözü edilen köy Müderris köyü adıyla tanınmıştır. Bir başka köyü Hoca zade'ye, birini de Molla Abdülkerim'e, geride kalanları ise çağın tanınmış bilginlerine üleştirmişti. Sultan Semaniye medreselerinin yapımı tamamlanınca bunların hepsini ol medreselerin kapılarını açmak üzere görevlendirdi.

Bir öykü. Molla Tûsî Zeyrek camiinde müderris iken medrese çevresinde kırk hücre vardı. Öğrenciler buralarda kalırlardı. Öğrenci sayısının artışı, bilgi derlemek isteyenlerin çoğalışı, mutlu Padişahın kulağına ulaşınca bir gün ansızın atına bindiği gibi veziri Mahmud Paşa ile birlikte Mollanın medresesini mutluluklar getiren ayaklarıyle şereflendirdi ve ders dinlemek istediğini bildirdi. Molla emre uyup her gün yaptığı gibi dersine başladı. Seyyid Şerif-i Cürcanî'nin Adud şerhine yaptığı haşiyeden derse girdi. Padişahın orada bulunuşundan duyduğu neş'e ve sevinçle coşkulu bir biçimde dersi anlatırken, kulaklara küpe olacak yeni ve değerli nükteler, gerçekler söyleyerek kimsenin duymadığı bilimsel cevherler saçtı. İnce düşünce ıssı olan Sultan derste geçen konuları aslında bildiğinden dersin akışından memnunluk duydu. Mollayı lutufkâr bakışlarıyla öğüp ona on bin akçayla bir kıymetli hil'at armağan etti. Öğrencilere de dağıtılmak üzere beşyüz akça verdi. Andan Mollaya buyurdu kim gelin Molla Abdülkerim'in de dersini dinleyelim. Molla, Sultan ile at başı edip Molla Abdülkerim'in medresesine yöneldiler. Abdülkerim'e ders anlatması önerildiğinde, hazırlıklı bulunmamakla affını isteyince, bu durum Sultanın hoşuna gitmedi. Sıkılarak geriye döndü. Molla Tûsî'nin söylediğine göre medreseden çıkışları sırasında Abdülkerim demiş ki, eğer Seyyid Şeriften bir parça hazırlamış olsa idim, dersi vermeye çalışırdım. Bir süre sonra Padişah Molla'yı Edirne'de babasının yaptırdığı medreseye günde yüz akça üc-

retle görevlendirmişti. Molla İran'a dönünce ol medresenin yanı başına ikinci bir medrese daha yaptıran Padişah bu ücreti ikiye bölmüş ve iki müderris ellişer akça ile görevlendirilmiştir. Bugün de böyledir. Molla'nın İran'a gidişi dünya ile olan ilişkilerini kesmek, bağlantıları kaldırarak iç dünyasını onarmaktı. Ama görünüşte nedeni bu oldu ki, Sultan Mehmed Han hazretleri gerek hazrete, gerek Hoca zade'ye birer buyruk vermişti. Buyruğunda İmam Gazali'nin Tehâfüt'ü biçiminde birer kitap yazıp İmam'la hakimler arasındaki görüşleri karşılaştırsınlar, irdelesinler istemişti. Onlar da verilen buyruğa uyup Hoca zade dört ayda, Molla ise altı ayda görüşlerini ortaya koydular. Molla kitabına Zahr adını vermişti. Sultana sunulunca çağın bilginlerine gönderildi ve değerlendirilmesi istendi. Onların verdikleri rapora göre Hoca zade'ye on bin akça ile pahalı bir katır, Molla Tûsî'ye ise sadece on bin akça ödendi. Gerçi her yapıtta eşsiz sayılabilirdi ama, Hoca zade'nin câizesin daha fazla olması Molla'nın gönlünün kırılmasına yetti ve Rum diyarını bırakıp gitmesinin nedeni oldu. Tebriz'e geldiğinde büyük şeyhlerden biri geçmişteki ahbaplıkları dolayısıyle Mollaya kentin bağlarında bir toy çekti. Akar su kıyısında oturup sohbet ettiler. Şeyh bir iş için kalkıp gidince, Molla yalnız kaldı ve murakabe âlemine daldı. Şeyh döndüğünde Mollanın düşünceli bir edâ ile oturduğunu görünce ne düşünürsüz? diye sordu. Molla, bu ana dek Rum diyarında gördüğüm ilgiyle elde ettiğim mevki ve gelirlerin tadı hatırımdan çıkmazdı. Bu da her dem elem içinde kalmama neden oluyordu. Şimdi bu anıları ve onların izlerini hatırım levhasından silip attım dedi. Şeyh ise,

Feragat deminde zehir dolu anılar ne işe yarar diyerek fena ve tecerrüdle ilgili kimi etkili sözlerle Mollayı dünyadan ve boş şeyleri anmaktan uzaklaştırdı. Güncel deki ilgilerden sıyırıp tek başına bıraktı. Molla istiğrak ile vecde kapılıp yürek paralayıcı bir çığrışla yere

düştü. Bir zaman aklı başından gidip öylece yattı. Açıldıktan sonra eriştiği ferag nimetine karşılık hamd edip Şeyhe vedâ eyledi. Maveraünnehr'e gelince Şeyh Ubeydullah-i Nakşıbendî-i Semerkandî hazretlerinin şerefli hizmetine ulaştı. Onun yol gösterici gölgesinde ulu mertebeler aşıp elinin suyu ile özünü temizledi. Bilimle inancı bir arada tutmayı başlıca emel edinip eceli çatıncaya dek ibadet ve taât ölçeklerini ziyan etmekten sakındı. Güzel yazılarıyla meydana getirdiği yapıtlar, ülkelerin bilginleri için âdeta gözlerinin sürmesi olmuşlardır. Değerli yazıları yıllar boyunca bilginler arasında ünlerini korumuşlardır. Bunlardan biri Zahr adını verdiği Tehâfüt'üdür ki, bilimlerde en üsst derecede bir yapıt olduğuna her kes tanıklık eder. Seyyid Şerif-i Cürcanî'nin Mevâkıf şerhine, Adud haşiyesine, Metâli' haşiyesine ve Keşsâf şerhine yararlı açıklamaları vardır. Büyük bilgin Taftazanî'nin Telvih'ine de güzel bir hâşiye yazmıştır. Anlayanlar bütün bu çalışmaları değerlendirirler. Kutbî'nin Metâli' şerhine Farsça bir haşiye yazıp, , ön sözünü Sultan Mehmed Han Gazi'nin adıyla bezemiş ve onun buyruğu üzerine bunu yazdığını açıklamıştır. Bu yazar sözü edilen kitabı incelemekle yararlanmıştır.

Allah ona armağanını versin Haşır gününde
Belli oldu o da safa ehline erişmesinde

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 154 a, 189 ab, 231 a, 287 b, 293 ab, 297 a, 301 a, 305 a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 513.

Karamanlı Molla Hamza

Babasının adı Mahmud olup, Nureddin sanıyla tanınmıştır. Şer'î bilimlerde, hadis ve tefsirde kendini yetiştirip, Kadı Beyzavî tefsirine yararlı bir haşiye yazmıştır. Memleketinde öğretmenlikten başka fetva alanında da en üs-

tün derecede sayılmakta idi. 900 (M. 1494/95) yılı başlarında Hakkın rahmetine ulaşıp orada toprağa verilmiştir. Gerçekte 871 (M. 1467) yılında ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi. Moskova 1961. 190 a., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. I. 162., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 190, 456 Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. IV. 81.

İbnü't-Temcid

Gençlik deminde Sultan Mehmed'e öğretmen olmuştu. Bilgi ve olgunluğu özünde toplanmıştı. Arapça ve Farsça söylediği şiirlerde güzellikler sergilemiştir. Kadı Beyzavî tefsirine küçük bir haşiye yazmıştır. İki cilt tutarında olan bu haşiye değerli ve kıymetli bir yapıt olup tefsir konusuyla uğraşanların sürekli başvuru kitaplarından biridir.

Seyyid Molla Ali

İran asıllıdır. İran'da öğrenim görmüş ve bilgi derlemiştir. Seyyid Şerif-i Cürcanî'ye öğrenci olduğu, onun üstünlük ocağından feyizler aldığı söylenir. Sonra Rum diyarına gelip, bir süre Kastamonu'da oturmuştur. Belde hâkimi Candaroğlu İsmail Bey'in ilgisini çekti. Daha sonra Edirne'ye gelip, Sultan Murad'ın keremli bakışlarıyla beklediği ilgiyi buldu ve bol bol lutuflarını görmekle sevindi. Sultan Mehmed Han çağına dek Bursa'da Yıldırım Han medresesinde öğretmenlik yaparak ders verip, yazmakla günlerini geçirdi. Ol lutuf törelerini yenileyen Sultan katında bilginlerle yaptığı bilimsel tartışmalar sonunda üstünlüğü anlaşılmakla Padişahın ihsanlarını aldı. Seyyid Şerif gibi ulu bilginin Şerh-i mevâkıf'ına, Haşiye-i metâli'sine ve Haşiye-i şemsiye'sine haşiyeler yazmıştır ki, öğrencilerin ilk başvuru kitaplarındandır. Hüsnü hattı da vardı. Keşşâf'ı istinsah edip düzeltmelerde bulunmuştur.

Keşşâf'ın en güzel yazılmış nüshasının bu kitap olduğunu bilenler söylemektedirler. 860 (M. 1456) yılında ölmüştür. Tanrı mezarını misk gibi kokularla bezesin.

Seyyid Molla Ali Kumranî

Tokat yöresinden yetişmiştir. Bilgin olduğu ölçüde dindar olan bir kimseydi. Vikaye'ye İnâye adlı bir şerh yazmıştır. Bu kitap onun fıkıhtaki bilgisini ve olgunluğunu ortaya koyan bir yapıttı. Ayrıca Ziyc-i Şâmil'e de bir şerhi vardır. 800 (1318) yılının sonunda ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 a.

Molla Hüsameddin-i Tokadî

İbnü Midas diye şöhret yapmıştır. Ömrünü öğretmenlik ve ibadetle geçirmiş. Şeyh Abdülkahir-i Cürcanî'nin Mi'e'sine pek veciz bir şerh yazmıştır. Açık ve seçik yazılış biçimiyle bu çeşit sade ve basit, kitaplarda bulunmayan pek çok yararlı bilgileri derlemiştir. Haşiye-i tecrid'e de bir yeni haşiye kaleme almıştır. Ayrıca Kavs-ı kuzeh nedenlerini açıklamak amacıyla yazdığı bir risalesi vardır. Ölümü 860 (M. 1456) yılındadır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun İstanbul 1943. 252., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. II. 111., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 272., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 15.

Molla Sinoplu İlyas

Babasının adı İbrahim'dir. Sert yaradılışta ama, keskin zekâ sahibi bir kimse idi. Geçerli bütün bilimlerde söz eri denilecek ölçüde çalışması vardır. Fıkh-ı ekber'e pek güzel bir şerh yazmıştır. Yine kimi ayetleri açıklayan bir risalesi ile ulu bilgin Taftazanî'nin Şerh-i makasıd'ına bir

haşiyesi vardır. Az rastlanır mücevher gibi bir yapıttır. Kimi araştırıcılar yazar hattı ile olan nüshayı gördüklerini söylerler. İlyas Molla güzel ve sür'atli kalemi ile tanınmıştı. Kudurî muhtasarını bir günde, Haşiye-i kûçek'i ise bir gecede yazmış olduğu söylenir. Güzel huylu ve alçak gönüllü olmakla onunla şakalaşmaktan kimse geri kalmazdı. Bursa'da Sultaniye müderrisi iken ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun İstanbul 1943., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 222.

Molla Ayas-ı Rumî

Babası Yahya, dedesi de Hamza Efendilerdir. Merzifon'da hem müderris, hem kadı, hem de müftü olarak bulunmuştur. Fıkıh bilimini tarikatin şeyhi, gerçek yolu gösterici ve söz eri olan Hâce Muhammed Parsa, Tanrı sırrını kutlasın, hazretlerinden almıştır. Hâce hazretleriyse Şeyh Hafızüddin Ebu Tahir Muhammed b. Muhammed b. el-Hasen b. Aliyyi't-Tahirî hazretlerinden, o da Sadrü'ş-Şeri'a Ubeydullah b. Mahmud b. Muhammedi'l-Bürhanî hazretlerinden okumuşlardır. Sadrü'ş-Şeri'a'nın Şeyh Ebu Tahir'e icâzeti Buhara'da 745 Zilkadesinde (Mart 1345) olmuştur. Şeyh Ebu Tahir'in Hâce'ye icâzeti yine Buhara'da 746 Şabanının sonunda (Aralık 1345) olmuştur. Hâce hazretleri bununla ilgili olarak der ki, o yıl yirmi yaşımı tamamlamıştım. Hâce'nin Molla Ayas'a icâzeti ise, yine aynı kentte 821 yılı Şaban ayının 21 inci Cuma gününde verilmiştir. (23 Eylül 1418). Tanrı cümlesinin ruhlarını urlandırsın.

İbnü Manyas sanıyla tanınan Manyas kadısının oğlu Molla Mehmed

Öğrenimini tamamladıktan sonra Edirne'de kimi medreselerde müderrislik etti. Ulum-i garibede bilgisi vardı.

Tefsir ve hadis bilir bilge bir kişiydi. Taftazani'nin Akaid şerhine haşiyesi vardır. Tılsımlar ve büyüler konusunda Ki tabü'l-garâib ve'l-acâib adlı bir yapıtı vardır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 a., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 15., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 14., Blochet. A. F. 13, s. 203. H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. III. 85, Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1961. I. 479.

Molla Ali Koçhisarî

Rum diyarındaki bilginlerden okuduktan sonra İran'a gidip ulu bilgin Taftazani'nin derslerine devam etmekle mutluluk buldu. Sonra yurduna dönerek kimi medreselerde müderrislik etti. Taftazani'nin Miftah'a yazdığı şerhe beğenilen bir haşiyesi vardır. Bunda bilginliğinin derecesini göstermişse de bağnaz tutumu dolayısıyle çoğu kez Seyyid Şerif'in sözlerini hafife almış olduğundan bilginler katında kötü bir biçimde anılagelmiştir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190. b., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 91, 201, 1765., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 352., C. Brockelmann. GAL. g. II. 113, s. II. 113, s. II. 139., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957 VII. 248.

Molla Kadıcık

Balat kadısı idi. Dav'u Mısbah'a yararlı bir haşiye yazmıştır. Öğrenciler arasında geçerli olup, dili ve anlatımı bakımından benzeri yoktur.

Bahşayiş Fakih

Babasının adı Hamza'dır. Bilginliğinden başka uysallığı ve tatlılığı ile kendisini sevdirmişti. Sultan Murad Han

için yazdığı risalelerini kimi bilginler inceleyip eleştirmişlerdir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 a., Mecdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 263., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. III. 39.

Kutbeddin İznikî'nin oğlu Molla Mehmed

Şeriat ile ilgili bilimlerle akıldan yana olan bilimleri Molla Fenarî'den okuyup akranlarından üstün bir kişilikte olduğunu ispatlamıştı. Sonra tasavvufa eğilerek şeriat, tarikat ve hakikat meyvelerini toplamakla feyiz bulmuştu. Özünü saflaştırarak nice yüksek mertebelere çıkma gücünü gösterdi. Şeyh Sadreddin-i Konevî hazretlerinin Miftahu'l-gayb'ına özet biçiminde bir şerh yazmıştı. Nusus'a da bir şerhi vardır. Elden ele gezen kitapların bir çoğunun kenarlarında düşüncelerinin özlerini yer yer yazmıştır. Bunlar bile onun bilgeliğine tanıklık ederler. Ölümü 855 M. 1451) yılındadır. Bir söylentide de 821 (M. 1418) tarihindedir.

Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye Kahire 1299. I. 97., Mecdî. Şakayık Tecümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 457, 843, 1701., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955 II. 184., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 144., C. Brockelmann. GAL. s. I. 808, g. II. 225, s. II. 315., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. VIII. 133, XI. 191, XII. 81., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. III. 148, Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1964. I. 80.

Molla Fethullah-i Şirvanî

Asıl adı Mümin olup, Molla Şükrullah'ın oğludur. Şeriat bilimleri ile akla dayanan bilimleri, Seyyid Şerif'in öğrencisi olmakla, bu üstatdan almıştır. Matematiki Semer-

kand'te Kadı zade-i Rumîden okuyup Rum diyarına gelmişti. Candar oğlu İsmail Bey zamanında Kastamonu'ya yerleşmişti. Şerh-i mevakıf'ın İlahiyat bölümüne haşiyesi vardır. Hasan Çelebi onun kimi görüşlerini eleştirmiştir. Kadı zade-i Rumî'nin Çagmini'ye yazdığı şerhe bir haşiye kaleme almıştır. Mevâkıf şerhinin başındaki bölümlere de haşiyesi vardır. Sultan Mehmed Han Gazi'nin saltanatının ilk günlerinde Kastamonu'da ölmüştür. Gerçekte 891 (M. 1496) tarihinde öldüğüne göre Hoca Efendi bu bilgide yanılmıştır.

Dize - Cennet bahçelerin kapısın açsın ona Allah

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 b, 399 b., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. I. 170., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 1819., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. I. 1437., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 392., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 15., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 480., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. VIII.51., H. F. Kara tay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. III. 761, 767, 882.

Molla Şücâeddin İlyas

Dimetokalı olup Müferrid Şücâ ya da Üsküp Şeyhi sanlarıyla tanınmıştı. Üsküp'te İshak Bey medresesinde kırk yıl müderrislik etmiştir. Sofular kesimi kaba giysiler giyip günlerini ders ve ibadetle geçirmekteydi. 929 (M. 1523), bir söylentiye göre de 920 (M. 1514) yılında ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 251 b., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 40, 347., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 333.

Çandarlı Halil Paşa oğlu Süleyman Çelebi

Babasının vezirliği sırasında kaz'asker olup, Halil Paşa sağ iken Süleyman Çelebi ölmüştür. Ölümü 815 (M. 1421) yılındadır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 301 b., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333.II. 221., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 100., Flugel. III. 137., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1964. II. 93, 357, 359.

Erenler

Bilge Şeyh, Tanrının Tutkunu Akbıyık Dede

Hacı Bayram Sultan'ın kapısına düşüp özünü saflaştırmakla uğraşa dururken halvet sırasında dünya hevesi kapıları ona açılmış ve mal edinme eğilimi kendini göstermeye başlamıştı. Bu hal Şeyh katından öğrenilince ona gönlünü dünya malına bağlama diye öğütte bulunmuştu. Dede ise dünya, âhiretin tarlasıdır hadisine dayanarak cennetin kapısını açmak helal maldan yapılacak sadakalarla olur diye onu yanıtlamıştı. Böylece Hacı Bayram'dan ayrılınca Şeyh, ona şimdengirü seninle bir nesne, bile olmaz ve bizim etkinliklerimizden sen de bir nesne bulunmaz demişti. Tekkeden çıkar çıkmaz başından tacı düşüp kafası açık kaldı. Tacının düşmesi inadının sonucu olup, Şeyh katından olduğunu anlayarak ömrünün sonuna dek baş açık gezip, saçını uzatıp salmıştı. Topladığı altın (dinar) ve dirhem (gümüş) o denli sayılamayacak ölçüde oldu ki, hücresinin her bir yanı para ve pulla dop doluydu. Onları saklamayı aklının kenarından geçirmez, gereksinme içinde olanlara harcardı. Bursa'da iken büyük bir konak alıp fakirleri oraca barındırmayı âdet edinmişti. Keşif ve kerâmet sahibi idi. Kendinden geçtiği anlar, uyanık bulun-

duğu vakitlerden daha çoktu. Kabri adı geçen kentte tanınmış, halkın ziyaretine koştuğu kutlu bir makamdır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 a, 199 b, 302 a., İ. Belig. Guldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa. 1302. 221 A. Gölpınarlı Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1031. 39.

Şeyh Mehmed

Yazıcı oğlu diye ün salmıştır. Babasının adı Yazıcı Salih'tir. Hacı Bayram Sultan halifelerindendir. Halktan uzaklaşarak Hak kapısına yüzünü döndüren, yalnız yaşamaktan hoşlanan şeyhlerden biriydi. Gelibolu'yu yurt edinip ölümüne dek orada kalmıştır. Kutsal kabri andadır. Duâların kabul edildiği yerdir. Muhammediye diye tanınan Türkçe manzumesi ki, dünyanın yaradılışından son peygamberin, selam ona ve ötekilere olsun, ölümüne dek Tanrının eylemlerini, tefsir ve hadis kitaplarıyla gerçekleri açıklayan yapıtlarda olduğu biçimde anlatan bir yapıt meydana getirmiştir. Mebde ve me'ad konusunu açık bildirgelere göre olduğu gibi öğretmektedir. Ol yüce kişinin araştırmalarının sonucu ve inciler döktüren kaleminin ürünüdür o kitap. Şeyh Ekber'in Fusus'una da şerhi vardır. Özetleme biçiminde yazıp zor kesimlerinin çözümlenmesine değinmemiştir. Halk katında kerâmet ıssı olduğuna inanılır. 855 (M. 1451) yılında ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun İstanbul 1943. 455, 1263, 1746., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 195. A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1931. 34, 39., C. Brockelman GAL. s. II. 323., Rieu. 168., EJ. W. Gibb. A. History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 389-391, 410, II. 51., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. III. 139, 162, Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1964. II. 95.

Şeyh Ahmed Bî-cân

Muhammediye yazarı Yazıcı oğlunun kardeşidir. Envarü'l-âşıkîn adı ile bilinen Türkçe bir kitabı vardır. Ol kitab da gerçek bilgileri öğretmekle ün yapmıştır. Kardeşi gibi Gelibolu'yu yurt edinmişti. Mezarı andadır.

Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 732., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. II. 574., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 16, 17., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. I. 191., A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1931. 39., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 14, Rieu. I. 45, 72, 440, 532, II. 326., E. J. W. Gibb. A. History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 390, 392, 395, 396, 406., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. I. 179. ve İslam Ansiklopedisi. Madde

Şeyh Muslihüddin

Edirne'de Debbağlar mescidi imamı idi. Süre bilmeksizin zikreder ve zihnini Tanrı düşüncesiyle dop dolu tutardı. Gerçekler okyanusunda bir iç denizdir diye Şeyh Abdüllatif-i Makdisî onu öğerdi. Her gece yüz rek'at namaz kılıp, her iki rek'at sonunda abdest tazelemekte olduğu söylenir. Misk kokan kabri Edirne'de olup ziyaretgâhtır.

Hüseyin. Bedayi' ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 b.

Şeyh Pîrî Halîfe

Hamid illi diye tanınmıştır. Asıl adı Mehmed ve asıl yurdu da Azerbeycan'da Hoy kasabasıdır. Eğridir kasabasında oturan Şeyhü'l-islam'ın kızı ile evlenmişti. Şeyh Abdüllatif-i Makdisî Konya'ya geldiğinde onunla buluşmak mutluluğuna erişip ondan el aldı. Şeyh'in izni ile mem-

leketine döndü. Gizli ve belli bilgileri özünde derlemiş, olgun kişiliği ile tanınmıştı.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 310 a., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. III.147.

Şeyh Tâceddin

Manavgat'tandır. Asıl adı İbrahim-i Karamanî'dir. Pirî Halife yanında bilimleri öğrenmeye çaba harcamaktaydı. Pirî Halife Konya'ya Şeyh Abdüllatif'le görüşmeye gittiğinde bilesince bulunmuştu. Onun başvurusu üzerine Şeyh Abdüllatif hazretleri Derviş Tâceddin'i üstadının izniyle yanında alıkoymuş ve bilesinde Bursa'ya götürmüştü. Şeyh'in katından bir an ayrılmayıp nice günler halvetler çekti. Şeyh'ten sonra vasiyeti gereğince onun halifesi olarak pek çok kimseyi irşad ışıklarıyla aydınlattı. Hankah'ın nakibi şöyle söyler. Kimi gecelerde yüz yirmi kâse çorba dağıtırdı. Kimilerinin anlattıklarına göre de bir gün Şeyh tekkeden yok olmuş, her neresi arandıysa bulunamamış, bir nice gün böyle geçtikten sonra ona Bursa dağında (Uludağ) bir köşede ibadet ederken rast gelinmiş. Hâlâ o yer tekke halkının ziyaret yerlerindendir. Hoca Rüstem adında bir hayır sahibi sözü edilen yere bir zâviye yaptırmıştır. Burası ondan sonra Sofular yaylağı adıyla tanınmıştır. Hamamı bile vardır. Çevresine yeni yeni yapılar eklenmiştir. Ama Bursa'da yaptırılan Zeyniye zâviyesi ile mescidinin kurucusu Şeyh Abdüllatif-i Makdisî, Tanrı sırrını kutlasın, hazretlerinin dostlarından Hoca Bahşayiş adında İran ulularından bir hayır sahibidir. 872 Saferinde (Eylül 1467) ölerek sözü edilen zâviye yanında yaptırılan türbede Şeyh Abdüllatif'in kabri ucunda toprağa verilmiştir. Ölümüne tarih şöyle düşürülmüştür.

Arapça Şeyhimiz göçtü budur tarihi işte
Allah yolunu tuttu yüce sırrıyle
Kad selek'Allahe bi-sırri refi'

Hüseyin Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 512 b, 514 a., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 97.

Şeyh Hasan Hoca

Karesi ilindendir. Emir Sultan hazretlerinin sohbetlerinden şereflenerek onun kimya gibi etkili bakışları altında gelişmiştir. Emir Seyyid hazretlerinin yakınları, hastalandıkları sırada vasiyetini sorup kimin halife olacaklarını öğrenmek istediklerinde buyurmuşlarki, filan meczubun yanına varın. Kimi gösterirse ol olsun. Emir Sultan ölünce sözünü ettiği meczuba varıp halife olarak kimi göstereceğini sorduklarında. meczup kızarak onları katından kovup çıkardı. İkinci kez geriye dönüp Emir Sultan'ın vasiyetini açıkladılar. Bu kez kabul edip buyurdu ki, Arş'a doğru bakın dedi. Onlar da bakıp gördüler ki, Hazret-i Emir ol gönül çeken yerde oturmuş, yanında ise Hasan Hoca ayakta duruyor. Dervişler bu işaretle Hasan Hoca'nın halife olduğu kanısına vardılar. Bir söylentide Tırhalalı diye tanıtılan Hasan Hoca 846 (M. 1442) yılında ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 b., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 79., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. II. 471., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 57., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. III. 223.

Şeyh Veli

Şemseddin sanıyla tanınan Şeyh Veli'nin babasının adı Musa'dır. Hasan Hoca'nın halifelerinden olup, gizli ve belli bütün bilgileri derleyip, toplantılarda vâz ve nasihat eyler idi.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 190 b, 286 a, 287 b. M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 402.

Mevlana Şeyhî

Asıl adı Sinan'dır. Germiyan ilindendir. Gençliğinde bir süre Ahmedî'den ders okuyup sonra çağının bilginlerinden öğrenimini tamamlamıştı. Bir süre geçince de Hacı Bayram Sultan yanına varmak olanağını elde etmiş ve tasavvuf konularını andan almıştır. Kütahya yakınlarında olan asıl yurdunda oturarak orada toprağa verilmiştir. Şiir düzmede becerisi üstün ve edâsı gönül okşayıcıdır. Divan-ı ün yapmıştır. Husrev ü Şirin'i ise halkın tuttuğu bir kitaptır. Yüzünde çarpıklık, görüşünde de zayıflık vardı.

Bir öykü. Mevlana Şeyhî geçimini hazırladığı sürme çeşitlerini satmakla sağlardı. Bir gün anlayışlı bir alıcıya rast gelmiş, bu adam bir akçalık sürme aldığı halde iki akça ödemiş. Molla demiş ki bir akça artıktır, alıcı ise birisi aldığım sürmenin karşılığıdır. Birisi de kirpik parasıdır. Onunla sen de sürme al ve gözüne ilac eyle. Molla bu güzel açıklamayı beğenmişti, ne zaman ansa gülerdi.

Şeyhî konusunda Bk. Faruk K. Timurtaş. Şeyhi. İslam Ansiklopedisi. Madde. Ayrıca Hoca Sadeddin. Tâcü't-tevârih. İstanbul 1975. II. 84-87., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 103, 130, 152, 260, 265, 275, 278, 283, 297, 391, 451, 508.

Sultan Murad Hanoğlu Sultan Mehmed Han Dönemi Bilginleri

Yazın alanında bütün üslûplara egemen, kaleminden dökülen sözcüklerle zaman tâkı'nı bir bir bezeyen, sıraladığı harflerin yardımıyla gerçekleri içeren deyimleri açıklayan, bilgi ve bilgelik ülkesinin baş ve buğu, araştırma, inceleme yarışında yarışçıların önde koşan atı, büyük bilgin Molla Husrev

Asıl adı Mehmed'tir Babasının adı ise Ferâmurz'dur. Aslında Rum'dur. Sonra İslâm dinini kabul ile şeref bulmuştur. Husrev adında bir beyin kızkardeşi ile evlenmişti. Sözü edilen Molla onun eğitiminde yetişmiş, bundan ötürü de Husrev kaynı denmekle tanınmıştı. Bu san daha sonra hafifletilerek Husrev biçiminde halk arasında tutuna gelmiştir. Allâme Sadeddin-i Taftazani'nin öğrencilerinden olup, Rum diyarına göç eden ve Fetva makamına değin yükselen Molla Haydar-i Herevi'nin yanında öğretim kademelerini aştıktan sonra Edirne'de Şah Melek medresesine müderris oldu. Burada müderrislik ederken Mutavvel'e ünlü haşiyesini yazmıştır. O günlerde Seyyid Ahmed-i Kırımi Rum diyarına gelmişti. Sözü edilen haşiyeyi Molla Husrev, Kırımlı Mollaya gösterdi. O da kitabın kenarına kimi görüşlerini yazdı. Molla Husrev bu eleştirileri okuyunca bir toy düzenledi. Belde bilginlerini toplayıp onların önünde Kırımlının eleştirilerini açıklayıp hepsini en doğru yanıtlarla karşıladı. Yanıtlarının gerçekliği bilginlerin beğenisine yol açtı. Kırımlı Molla da kabul ederek insafla davranıp özürler diledi. Mollanın Kardeşi sözü edilen beldede Halebiye müderrisi idi. Öbür dünyaya göçünce bu medresedeki eğitim ve öğretim görevi de Molla Husrev'e verildi. Ebü'l-Fütuh Sultan Mehmed Han Gazi İstanbul'u açınca Hızır Bey'i bu kentin kadılığına getirmişti. Ama kısa bir süre içinde Ecel kadısı Hızır Bey'in ömrü belgesini onaylayınca, İstanbul kadılığı havassı ile birlikte Galata ve Üsküdar kadılıkları da buna eklenerek Mollaya verildi. Bu görevlere Ayasofya müderrisliği le katıldı. Ders günlerinde öğrenciler evine gelirler, karınlarını doyurduktan sonra Molla katarına biner, yetişkin öğrenciler katarın önünce yürüyüp alayla medreseye giderlerdi. Dersten sonra da aynı biçimde yine Mollanın önüne düşüp onu evine getirirlerdi. Orta boylu olup, sakalı pek uzundu. Büyük para ve mal sahibi olmuşken âdi giysiler giyip fakir kılığında dolaşırdı. Arakçinin üzerine küçük

sarık dolardı. Öğülecek ahlak ve beğenilecek davranışlar sahibi idi. Alçak gönüllülüğü ve yumuşak başlılığı son hadde iken, sessiz ve vakur hali öyleydi ki, bu görkemle gönüllerde yer tutmuştu. Halkın ona duyduğu sevgi o hale gelmişti ki, cemaat günlerinde Ayasofya camiine girdiği vakit, camide toplananlar hep birden ayağa kalkardı. Mihraba değin ona yol verirlerdi. Sultan Mehmed Han halkın ona karşı olan sevgisini izleyerek ona zemânenin Ebu Hanife'sidir diye övgü gösterirdi. Köle ve câriyeleri sayısız iken oturduğu ve çalıştığı odanın temizliğini kendisi yapar, kimseye hizmet ettirmezdi. Yargı işleriyle öğretim konuları vaktini doldurmuşken eskilerin yazdıkları kitaplardan her gün iki yaprağı temize çekmeyi ilke edinmişti. Böylece kendi yazısıyla temize aldığı pek çok kitabı ardından gelenlere bırakmıştır. Bunlar arasından iki Şerh-i mevakıf'ı Rum diyarının kimi bilginleri altı bin akçaya satın almışlardır. Din konusundaki sağlam inancı ve bilimsel çabaları her tutumunda belli olur ve en olgun ölçüde idi. Hatta devrin padişahı dernek kurdurduğu vakit öğretmeni olan Molla Gurani'nin gönlünü almak için nereye oturmak istediğini sordurunca, Molla Gurani böyle bir hayırlı günde bize layık olan odur ki, o toplantıda oturmayıp hizmet görülecek yerde ayakta dururuz diye haber göndermişti. Gönüller alıcı bu haber Padişahın aydın ruhundaetkisini göstermiş ve sağ yanını sözü edilen Mollaya ayırmıştı. Molla Husrev ise sol yanda oturmayı yeğlemeyip bilime değer gösterme öyle gerektirir ki, ben o toplantıda bulunmayayım anlamına gelen güzel bir üslûpla yazdığı mektubunu Divan-ı âli'ye göndermiş ve hemen bir gemiye binerek Bursa'ya gitmişti. Orada bir medrese yaptırarak yine derslerine devam etti. Bir süre sonra Sultan Mehmed Han pişman olup Mollayı katına çağırdı. Molla da buyruk ve hüküm sahibinin buyruğuna uyarak tahtkentine geldi. Melekler gücünde olan Padişahın pek çok iltifatıyla karşılaştı. Fetva makamına getirilmekle eski

saygınlığını bulmuş oldu. İstanbul kentinde pek çok mescit yaptırmıştır. Pek çok ta kitabı vardır ki, her biri beğenilen ve yararlanılan yapıtlardır. Sözü geçen Mutavvel haşiyelerinden başka Telvih'e de güzel haşiyeler yazmıştır. Adud haşiyelerine de bilgin ve öğrenciler katında tutulan bir haşiye kaleme almıştır. Ulu bilgin Beyzavî tefsirinin baş tarafına da bir haşiye yapmıştır. Usul bilimin de Mirkatü'l-vusûl ila ilmi'l-usûl adında bir metin yazmış, Mir'atü'l-vusul adıyla pek parlak bir şerh meydana getirmiştir. Bu kitabında pek çok yararlı bilgiler derlemiştir. Fıkıh'ta ise Gurer adında beğenilen bir kitap yazıp Dürer adını verdiği şerhiyle açıklanması gereken yerlerini herkesin anlayacağı biçimde kaleme almıştır. Bu yapıtı önemli sorunların açıklanması bakımından yeterli, öğülmesiyse gereklidir. Sure-i En'am sonundaki en zeki kişilerin bile anlamada zorluk çektikleri âyetin tefsirini içeren güzel biçimli bir risalesi daha vardır. (12). Vela hakkı üzerine yazdığı risale ise mecmuatü'r-resailin başlıca süsüdür. 885 (M. 1480) de ölmüştür. Cenazesi Bursa'ya getirilerek medresesi yanına gömülmüştür.

Dize - Rahmeti Allah'ın hep üzerinde olsun
(Rahmetu'llahi aleyh'dâimen)

Bu dizenin harf sayıları ölüm yılının tarihine uygundur. Bir söylentiye göre ölümü 865 (M. 1460) tarihindedir.

Taşköprü zade. Şakayıku'numaniye. Kahire 1299., Mecdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. I. 135., es-Sahavi. Dav'u'l-lâmi'. VIII. 279., Şezeratü'z-zeheb, VII. 342. Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 91, 113, 190, 474, 497, 851, 854, 899, 901, 1144, 1197, 1199, 1657, 1695, 1765, 1857, 1973., Evliya Çelebi. Seyahatnâme. II. 53., I. Belig. Güldeste-i riyaz-ı İrfan. Bursa 1287. 258., M. Süreyya. Sicill-i Osmani. İstanbul 1314., II. 271., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 293., İlmiye Salnâmesi. İstan-

bul 1334. 328., F. Reşad. Eslaf. İstanbul 1311. I. 185., C. Brockelmann. GAL. g. II. 226, s. II. 316, 317., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. IV. 99, XI. 123., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. I. 507, II. 362, 556, 557, III. 198., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 172, 266, 279, 353., ve İslam Ansiklopedisi. Madde. Husrev Molla.

Molla Halil Hayreddin

Babasının adı Kasım, dedesininki ise Hacı Safa'dır. Ataları Cengiz Han olayı sırasında İran'dan Rum diyarına göç edip Kastamonu yöresine yerleşmişlerdi. Molla Hayreddin ilk öğrenimini yaptıktan sonra Bursa'ya gelmiş, Yıldırım Bayezid Han medresesinde müderris olan Molla İbn. Beşir'in derslerini izlemeye başlamıştı. Sonra Edirne'ye gelerek Molla Husrev ile kardeşinden okudu. Molla Fahreddin-i Acemî'den tefsir ve hadis dersleri aldı. Geri Bursa'ya dönerek Sultaniye müderrisi Molla Yusuf Bâlî'nin yanında mu'id olarak adaylığını geçirdi. En son Molla Yegân'dan öğrenimini tamamladı. Bilgisi ve üstünlüğü ile tanındı. Anlatıldığına göre Kastamonu yöresinde Taşköprü kasabasında bulunan Muzafferiye medresesi boşalınca Kastamonu hâkimi olan İsfendiyar Bey oğlu İsmail Bey, Molla Yegân'a haber göndermiş, ondan sözü edilen medresenin öğretim üyeliği için öğrencilerden birisini iletmesini istemişti. Molla Yegân bu öneri üzerine Molla Hayreddin'i görevlendirmişti. İsmail Bey ise anılan medresenin ücretini günde otuz akça olarak saptamış, ayrıca Bakır küresinden de elli akçalık ödenek ayırmıştı. Sultan Mehmed Han Gazi bu ili İsmail Bey'in elinden alıcak Molla Hayreddin sadece medreseden aldığı ücretle yetinmişti. Semaniye medreseleri yapıldığı sırada Padişahın öğretmeni bulunan Hoca Hayreddin, Molla Hayreddin'i öğerek, kendisine öğretmenlik yaptığını belirtmişti. Bunun üzerine Sultan Meh-

med Han Gazi de sözü edilen medreselerden birine onu atamayı düşünmüştü. Katına gelmesini bildiren, dünyanın boyun eğdiği fermanı Taşköprü'ye gelince Molla bu buyruğa uymaktan kaçındı. Padişah da onu görevinden uzaklaştırdı. Böylece Mollayı paraca sıkıntıya düşürüp kapısından iş istemeye geldiği zaman, zorla alıkoyup geçmişteki atamayı yinelemeyi kararlaştırmıştı. Ama Molla, Padişahın giriştiği işlem karşısında bir köşeye çekilip görev istemekten vaz geçti. Beldenin kimi varlıklıları onun bir türlü yola çıkmayışını yoksulluktan ileri geldiği kanısına varıp, on bin akça toplamışlar ve getirip adı geçene sunmuşlar, yol harçlığı eyleyin diyerek onu Padişahın katına gitme konusunda heveslendirmek istemişlerdi. Molla bu girişimi kabul etmemiş ve şimden girü yalvarı beklemeyen, o yüce kapıdan gayrı kapıya başvurmak uygun davranış olmaz diye yanıt vermişti. Daha sonra Bakır küresi halkı yalvar yakar olup Mollayı kasabalarına alıp götürdüler. Orada Cuma namazlarından sonra vâz eyliyordu. 879 (M. 147/1475) da öldü, vâz eylediği cami bahçesine gömüldü. Anlattıklarına göre Hoca zade dermiş ki, Molla Hayreddin Bursa Sultaniye'sinde mu'id iken, öğrencilere ders verdiği sırada dinlemek için ben de gider her gün onu beklerdim. Dersi anlatış biçimindeki güzellikten ve kullandığı deyimlerden tad alınırdı. Şeyh Abdürrahim-i Merzifonî halifelerinden Ali adındaki can ise şöyle söylemişti. İstanbul fetholunmadan Şeyh ile birlikte oraya varıp Ayasofya'ya girmiştik. Kilisede bulunan rahiplerle Şeyh sohbetlerde bulunup, düşünüşlerindeki hatalar bakımından ikna edince, kırk kadar rahip İslama geldi ama, Müslüman olduklarını da gizli tutmayı yeğ gördüler. Hatta anlardan altı kimse fetih günü hâlâ sağ idiler. Şeyh geriye dönüp Taşköprü kasabasına uğradıkta bu kasabada şeriat gerekleriyle davranan, dindar ve kötülüklerden sakınan bir bilgin müderris vardır ki ziyareti gereklidir deyip konağına yönelmişti. Kapısına geldiğinde parmaklarından yüzüklerini çı-

karıp şöyle söyledi. Bu yüzüğü sakla zira ziyaretine vardığımız dost, din yolunda çok tutucudur. Ola ki yüzüğü görüp bizimle görüşmek istemez. Böylece içeri girdik ve sevgiyle örülü uzunca bir sohbette bulunduk. Ayrılırken de her ikisi birbirlerini sarılıp sarmaladılar.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961 284 b, 285 a.

Zeyrek sanıyla tanınan değerli Molla Mehmed

Çocukluğunda makamı yüce Şeyh Hacı Bayram hazretlerinden okumuştur. Zeyrek sanını da kendisine Hacı Bayram vermiştir. Molla Hızır Şah'a da öğrencilik etmiş, sonra da Sultan Murad Han medresesinde müderris olmuştu. Sultan Mehmed Han Gazi'nin Semaniye medreselerini yaptırışından önce İstanbul'da açtığı sekiz medreseden birisine atanmıştı. Hâlâ o yöre Mollanın adına bağlı olarak Zeyrek diye tanınır. Aldığı ücretin yirmi akçasını günlük gereksinmelerine ayırıp, otuzunu Hacı Bayramın kapısındaki dervişlere yollardı. İbadete ayırdığı vakit, bilimsel çalışmalara ayırdığından artık idi. Ama bir gün Sultan Mehmed Han Gazi önünde Seyyid Şerif-i Cürcani'den daha üstün olduğunu vurgulayıp, öğünme yolunda bir davranışta bulunmuştu. Bu tutumu Padişaha ağır gelip o da Hoca zade'yi Molla Zeyrek ile tartışmak üzere Bursa'dan çağırtmıştı. O günlerde Hoca zade Bursa Sultaniye'sinde müderris bulunuyordu. Hoca zade'nin Bürhan-ı tevhid üzerinde kimi soruları varmış, Padişahın buyruğu üzerine bu soruları Molla Zeyrek'e göndermiş, Molla Zeyrek de sorulara gerekli yanıtları yazıp yollamış. İkisinin de yazdıkları birlikte Padişaha sunulunca, Molla Husrev'i hakem seçerek Padişah katına gelip tartışmalarını buyurmuş. Padişahın fermanı gereğince tartışma açılmış ve Hoca zade söze başlayarak ulu Hünkârdan yana dönüp şöyle demiş. Devletlu Padişahça da bilinir ki... delile itiraz ve inkardan müddeâ-yi inkâr lazım gelmez... yani, kanıtını kabullenmeyip

karşı çıkmak ileri sürüleni kabullenmeği gerektirmez. Bu sözün nedeni ise Hoca zade'nin Tevhid inancına inanmayışı imiş. Demek ki burada daha önceki görüşlerini anımsayıp böyle konuşmak zorununu duymuş. Ondan sonra da soruyu yöneltmiş. Molla Zeyrek gerekli yanıtları vermiş. İki yandan da savunmalar alınıp verilmiş. Büyük tartışmalar olmuş. Söz son bulmayıp tartışma yedi gün sürüp gitmiş. Altıncı günde Padişah buyurur ki, biri birinin yazdıklarını inceleyip ertesi gün tartışmayı sürdürsünler. Molla Zeyrek bende bir nüshadan fazlası yoktur dedikte, Hoca zadenin elinde birden fazla olmakla birini verip Mollanın nüshasını istedi ki, Padişahın önünde kendi nüshasının arkasına yaza. Cihan bilginlerinin koruyucusu olan Mahmud Paşa da toplantıda bulunup tartışmaları dinlemekteydi. Bu sırada Padişah latife olarak Molla sakın yanlış yazmayasın diye laf attı. Hoca zade hemen "ne denlü galat yazsam yazarın galatlarından fazla olmaz". Deyince bu söz Padişaha hoş gelip gülmesine neden oldu. Yedinci gün tartışma sona erince Hoca zade'nin üstünlüğü belli oldu. Molla Husrev de böylece hüküm verdi. Padişah Hoca zade'ye yönelip "Kim ki bir katili öldürür ve buna kanıtları vardır. Bütün günahları üzerinden kalkar. (13)" hadisinin anlamı gereğince düşmanını öldürdün ben de tanığım. Onun görevine yetkili olduğuna elverdin. Medresesini sana veriyorum, demişti. Bunun üzerine Hoca zade el öperek sevinç içinde Padişahın katından çıktı. Dostları Molla Zeyrek'ten bu tartışmanın açıklanmasını istediklerinde, o, Hoca zade Tevhide inanmıyordu. Onu bu konuda inandırmak için başına vurdukça Husrev kolumu çekip, bırakmazdı diye karşılık vermişti. Kırılan gönlü ile Bursa'ya gidip orada yerleşti. Hoca Hasan adında mal mülk sahibi bir kimse Mollayı himayesine aldı. Yaşamı gereksinmelerini üstlendi. Günde yirmi akça para vermeyi kabullendi. Molla da ömrünün sonuna dek onunla yetinip günlerini ibadetle geçirdi. Sultan Mehmed Han Gazi ise

ettiklerine pişman olup, her ne denli özürler edip, Mollaya yüksek görevler önermişsede kabul etmedi. Tahtkentine çağırdıkça bu çağrıları geri çevirdi. Derdi ki, günlük gereksinmesini sağlayan ve onunla yetinen katında Hoca Hasan gibisiyle Padişah arasında fark yoktur. Molla Zeyrek'in kitap haline gelmiş yazıları yoktur. Ama değer taşıyan yapıtların haşiyelerine yararlı açıklamalar eklemiştir. Sözü edilen bilimsel tartışma konusunda bir risalesi vardır.

Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 319.

Anlatım ve yazımdaki becerisiyle biricik kişi olan Hoca zade (14) sanıyla tanınan Salih oğlu Yusuf oğlu Muslihüddin Mustafa Efendi

Anlayış ve anlatım göklerini tutan bir zekâya sahip olup, onun olgunluğunu açıklama ve tanıtma yazıları, bu içeriği belirtmekte güçsüz kalırlar. Yüce Tanrı onun güzel varlığını kutlasın. Babası Bursa tüccarlarının en zenginlerindendi. Büyük varlık sahibiydi. Öteki oğullarına pek çok mal bırakmakla bunların her biri ağır giysilerle dolaşırlar çeşitli hizmetçiler kullanırlardı. Öte yandansa ona günde bir akça harçlık ayırmıştı. O zor bir geçim içinde günlerini geçirip gece gündüz bilim yolunda koşturmada, bilgi dağarcığını doldurma çabasındaydı. Gerçi kılığı yırtık pırtıktı ama, güzel huylarla bezenmiş bir giysiye sahip olduğu gibi, üstün olgunluğuyla da gün gibi parıldamakta idi. Bir gün babası ve kardaşlarıyla birlikte Veli Şemseddin'in konağına gittiler. Şeyh, bunlar kimlerdir? Diye sorunca, babası oğullarımdır demiş. Hoca zade'yi eskiler içinde ve yarım papuçla göricek de, ya bu kimdir? Diye sormuş. Babası o da oğlumdur yanıtını verince. Şeyh. bu tutumu beğenmeyip, niçin çocuklarına olan ilgide eşit davranmazsın diye çıkışmış. Babası bu benim işimi bi-

raktı, başka bir yol tuttu. Onunçün bunu gözümden çıkarmışım diye yanıtladı. Şeyh ettiği öğütlerin bir yararı olmadığını görünce, ayağa kalktı. Onlar giderlerken Hoca zade'yi yanına çağırıp öğüt yollu sözlerle yüreğinde yumaklaşan kırgınlıkları giderdi. Ona, zinhar bu davranıştan etkilenip tuttuğun yoldan dönmeyesin. Bu yolun içeriği yücelikler derlemektir. Bilimin şerefi seni bir mertebeye eyregöre ki, baban makamının yüceliğinden şaşıra, kardeşlerin de kapında hizmetine tura, demişti. Bu öğütler Mollanın hırsını kışkırtmakla okumaya olan şevki kat kat arttı. Bilim sevgisiyle içi doldu. Yoksulluğun sıkıntılarıyla uğraşadururken hayal dünyasının gecelerini öğrenme ateşi aydınlatıp olgunluk basamaklarını yavaş yavaş tırmandı. Kitap almaya parası olmadığından en ucuz kâğıtlardan alarak derslerini kendi eliyle yazıp çalıştı. Ayasuluğ kadısı oğluna medresesinde öğrencilik edip Meâni, Beyân ve Usulü ondan tamamladı. Sonra Bursa Sultaniyesinde Hızır Bey Çelebi'nin derslerine devamla olgunluğu ve yaşdaşlarına üstünlüğü açıkça ortaya çıkınca, onun mu'idliğine getirildi. Henüz ergen yaşa ulaşmamışken bir çok bilimlerde söz sahibi olmakla üstünlüğünü herkese kabul ettirmişti. Bu nedenle Hızır Bey Çelebi ona son derecede saygı göstermek gereğini duymuştu. Bir yerde biçimsel bir şeyle karşılaşsa akl-ı selime soralım diyerek konuyu Mollaya açıyordu. Sonra Sultan Murad Han katına önerip üstün durumunu belirterek görev verilmesi için aracı oldu. Ama o sırada Padişah sefere çıkmak üzere olduğundan, parasız pulsuz kalmasın diyerek geçici bir süre için Kestel kazasını verdirmiş, sefer dönüşünde de Bursa'da Esediye medresesine günde on akça ile müderris eylemişti. Altı yıl o medresede eğitim ve öğretimle günlerini geçirip Şerh-i mevâkıf'ı başından sonuna dek inceleyip ezberlemişti. Ama parasızlıktan bir türlü kurtulup rahata kavuşamadığı için ev işlerini de kendisi görüyordu. Sultan Mehmed Han Gazi başbuğluk tahtına oturup da

bilginlere ilgisi ve lutfu ün salınca ve keremi lutfuyla çevresine bilginleri toplayınca Hoca zade de onun yanında olmak şerefini kazanmak, lutufkâr bakışlarıyla herkese üstün olmak isteğini duydu. Ne var ki, yolculuk masraflarını karşılayacak parası dahi bulunmadığı için yola çıkmayı bir türlü gözüne kestiremedi. Bu sırada dersini izleyen bir softanın sekiz yüz akçası olduğunu öğrenince bu parayı borç alarak onunla bir at ve bir beygir alıp taht-kentinde bahtını denemeye yöneldi. Oraya öyle bir zamanda geldi ki, Padişahın otağı İstanbul'dan çıkıp Edirne'ye gidiyordu. Vezir Mahmud Paşa onu görünce zamanında geldin, ben de seni Padişaha anlatmıştım. Gel, hemen onunla görüş diyerek önüne düşüp, yolda hükümdarı selamlattı ve el öptürdü. Padişaha onun Hoca zade olduğunu bildirerek yeniden övdü. O gün meğer, Padişahın bir yanında Molla Seyyid Ali, bir yanında da Molla Zeyrek yanaşmışlar gidiyorlarmış ve bir yandan da bilimsel konular üzerinde görüşüyorlarmış. Hoca zade bu durumda Molla Seyyid Ali'nin yanına yanaşıp bu bilimsel sohbete katıldı. Molla Zeyrek'in görüşlerine karşı çıkıp onu susturmayı başardı. Bir süre sonra Molla Seyyid Ali Padişahı selamlayıp ayrıldı ama, Hoca zade orada kalmakla sohbet uzadı. Daha sonra Molla Zeyrek de selamlayıp ayrılınca Hoca zade yalnız başına, konağa ininceye değin, Padişahın sözlerini dinlemek şerefiyle öğünç buldu. Bu sohbet dolayısı ile irte Molla Seyyid Ali ile Molla Zeyrek'e Padişahın ihsanları geldiği halde, Hoca zade'ye bir pul bile verilmediğinden, gönlü, iyice kırılmış oldu. Softası da onun hakkında ileri geri konuşmaya başlamış, hizmetini görmez olmuştu. Bir süre sonra bir gün softası uykuda iken bir olay oldu. Molla atını kendisi timar edip bir ağaç gölgesinde otururken, dergâh-ı âli kapıcılarından üç kapıcının Hoca zade'nin çadırı neresidir diye sorarak geldiklerini gördü. Onlar onun da öteki mollalar gibi çadır ve çardağı olduğu kanısında idiler. Kimileri Hoca zade şu ağaç al-

tında oturan eski giysili kişidir diye mollayı gösterince kapıcılar inanmayıp, yol gösterene küfrederek derler ki, alay edilecek yer midir? bizim aradığımız kimseyi âlemlere gölge olan Padişah istiyor.

Dize - Şah o kılıkta yoksulu neylesin?

Zavallı gösteriş düşkünleri gerçek hazinelerin ören yerlerinde gizli olduğunu bilemediklerinden o yöne aldırış etmediler. Ama her kime sordularsa hep orası gösterilince bu zorunla Mollanın yanına gelip selam verdiler. Hoca zade siz misiniz? Diye sordular. Bu sorunun yanıtı ile de yetinmeyip Padişah katında Molla Zeyrek'i susturan siz misiniz? dediler. Ol soruları da yanıtlanıp gereği gibi o olduğun anlayınca eğilip elin öptüler. Devletlu Padişaha öğretmen oldunuz deyip kutladılar. Hoca zade onların sözlerini, davranışlarını alaya yorarak önce inanmamıştı. Ama o sırada Padişah konakçılarının hızla gelip bir büyük çadır kurduklarını gördü. Ayrıca bir tavla at, bir kaç katar katır, binek, yatak ve değerli giysiler ile on bin akça para da getirdiklerini öğrenince, artık kuşkusu kalmadı. Onlar hemen ol başı dik atlardan birini görkemli koşumlarla donatıp, buyurun durağı yüce Padişah sizi ister dediler. İş böyle gelişince artık inanır oldu. Ol bin türlü naz ve saygısızca davranan uykuzan softanın yattığı yere vardı. Uyandırmak istediyse de eski huysuzluğu ile sözünü sakınmayıp ona bir parça istirahata komaz mısın? diye ters karşılık verip gözün açmadı. Molla dedi ki, miskin gözün aç, durumun nasıl geliştiğini gör. Softa ayttı. Halin bellidir. Hemen bizi rahat uykudan uyandırıp canımızdan etme. Softa bin bir ısrardan sonra gözün açtığında gördü ki, Molla devlete erişmiş ve bir görünüşe bürünmüş. Durumu anlayınca özre ve affı dileğine kalkışıp Mollanın ayağına düşmüştü. Molla onu teselli etti ve hemen Padişahın ihsanından softaya olan borcunu ödeyip, gönül rahatlığı ile Padişahın mutlu katına varıp elini öptü. Za-

man geçtikçe Padişah gözünde değeri artarak yakınlığı öyle oldu ki, Mahmud Paşa buna haset edip, onu Padişah katından uzaklaştırmaya kalkıştı. Ama buna çıkar bir yol bulamayınca, aklından Molla her halde kaz'askerlik ister diye konuyu ortaya attı Ancak Molla bu görevden kaçındı. Buna da Paşa'nın canı sıkılıp, zorlasın diye sözü edilen görevi Padişaha verdirtti. Hoca zade'ye atama haberi gelince yine kabul etmek istemedi. Paşa ise Padişah hazretlerinin emrine uymamak doğru değildir. Bilim işlerini ve bilginlerin durumlarını düzene koymanız için size bu görevi verdi. Kabulünüz Padişahın isteğidir, diye ona baskı yaparak boyun eğdirdi. Mollanın babası, oğlunun kaz'asker olduğunu duyunca inanmadı. Ama, haber gerçekleşince bir yığın armağanla ziyaretine gelip Edirne'ye vardı. Kente yaklaşınca Molla yanında beldenin bilginleri ve yardımcıları ile birlikte onu karşıladı. Molla babasını görünce atından inip, baba da yaya olup kucaklaştılar. Baba geçmişteki haksızlıklarından ötürü özre başlayınca Molla, özre gerek yok, belki o tutumunuz büyük çaba harcamaya neden olmuştur. Eğer öteki kardeşlerim gibi ilgi görmüş olsaydım, bu üstünlüğe, böyle bir göreve ulaşma olanağım bulunmazdı. Sonra babasını Padişaha tanıtıp ayağını öpme şerefine ulaşmasını diledi. Padişahın izni çıkınca bir çok armağanla Padişahın katına çıkartıp kutlu tahtın saçağını öptürmekle mutluluğunu sağladı. Bir gün toy kurarak ileri gelen bilginleri topladı. Yanına babasını oturtup ol toplantıda ileri gelenlerle öyle bir oturum oldu ki kardeşleri hizmet yerlerinde ayak üzre el bağladılar. Molla bunu görünce Velî Şemseddin'in sözlerini anımsadı. Cenab-ı Hakk'a şükürler etti. Sonra kimi aksilikler ortaya çıkmakla ol yüksek görevden ayrılıp Bursa'da günde elli akça ile Sultaniyeye müderris oldu. Molla Zeyrek'le tartışmak üzere çağrılıp açıklandığı biçimde İstanbul'da müderris oldu. Burada müderris iken Tehâfüt'ü yazmakla görevlendirildi. Daha sonra Edirne kadılığına getirildi. Sonra da

İstanbul kadısı oldu. Molla İzarî, Hoca zade'nin kadılık kabul etmesi başlıca bilimsel hatasıdır dermiş. Karamanî Mehmed Paşa vezir olunca Molla Aliyy-i Tûsî'nin öğrencisi bulunduğundan onu kayırmak sevdasında olup, Padişah katına şöyle yazmış. Hoca zade İstanbul havası yüzünden unutkan olduğunu belirtmekte ve ezberine aldığı bütün bilgileri unutmuş bulunduğunu anlatarak İznik havasını beğenmektedir, demiş. Padişah hazretlerine gelince onun yüksek görevlere kem gözle bakmasından kendisine kırgın bulunmakla Mollayı İznik medresesi ile kadılığına göndermede bir şey görmedi. Molla da uyulması gereken fermana boyu eğip İznik'e gitti. Kısa bir süre sonra çalışmamı engelliyor diyerek kadılığı bıraktı ve sadece öğretmenlikle yetindi. Saltanat tahtına yeni padişah geçinceye değin İznik'te müderris olarak kaldı. Hoca zade'nin öğrencilerinden Molla Siraceddin o yıllarda Sahn mevalisinden olup bu dörtlüğü onun hakkında söylemiştir.

Arapça Sana yardımda önde gelenler Efendim, açıklarlar
Görülür ki yardımı eden sensin ve istenir yardımlar
Mırıldansan dahi erdeminle senden ulu bilinmez
Kuru gürültü olsa bile senden başkası dinlenmez

Bu dötlüğü Molla kendi hattı ile Tavzih'inin yukarısına yazmış onun üstüne de şu ibret alınacak sözleri sıralamıştır. "Zalim vezirin yeniden işe getirilmesi üzerine rahmetli kardeş ve aziz dost Molla Siraceddin bu şaşkın ve zavallı hakkında söylemiştir. "Sonra sözü edilen Vezir, Hatip zade'yi Molla ile tartışmaya kışkırtmış, o da gençlik gururu ile kendisini himaye eden vezire dayanarak tartışma isteğinde diretmişti. Sultan Mehmed Han'a konu açılınca çağrılmasını buyurdu. Molla da buyruğa uyarak İstanbul'a geldi. Vezirle buluşmak için ata bindiği sırada öğrencilerinden yukarıda adı geçen Molla Siraceddin ile Molla Bahaeddin ki, ikisi de Sahn müderrisi idiler, onlarla Murad Paşa müderrisi olan Molla Muslihüddin Yarhisarî, üçü

önünde yaya yürüyüp, hazrete böyle saygı göstererek vezirin konağına dek götürdüler. Paşa, Mollanın böyle görkemli bir alayla gelişini görünce kapıya kadar inip karşıladı ve kendi minderinin üst başına oturttu. Önünce gelen mollalara ne denli ısrar ettiyse de onlar oturmaktan kaçındılar. Mollanın oturduğu yerde bizim görevimiz ayak üzere durmaktır diye Paşaya yanıtladılar. Bunun sonunda Paşa, efendiler oturmadıkça biz de oturmayız deyip molladan onların oturmasını sağlamayı diledi. Molla oturmalarını önerince oturdular. Paşa da Mollanın karşısında edeble oturup görüşmeye başladı. Canı sıkıldığından tartışma konusunu açıklamaya girişemedi. Sohbet sonunda Molla düşündüklerini söyleyerek mutlu otağa çağrılmamızdaki gerek nedir? diye sordu. Paşa, Hatib zade'nin bilimsel sohbetinizden yararlanma isteği olduğu devletlu Padişah katında öğrenilince, onun bu biçim sohbetlere olan düşkünlüğünü bilirsiz. O bakımdan sizin de bulunmanız buyuruldu dedi. Bunun üzerine Molla, şurada yanımızda bulunan üç bilim adamı onunla her çeşit tartışmayı yapmaya yeterlidir. Ayrıca görev durumları bakımından ikisi onun tam da dengidir. Önce kendi akranları ile tartışsın sonra üstadları ile tartışma iddiasında bulunsun diyerek sözünü bitirip kalktı. Paşa onu yine kapıya dek geçirdi. Hocanın öğrencileri de geldikleri gibi önünce yaya yürüyüp onu konağına dek götürdüler. Paşa bu gösteriden huzursuz olup, biz bu adamı küçültmek çabasında idik onun görünüşüyse bilimden aldığı güçle ne de şanlı imiş diye hayıflandı. Bu sırada Hatib zade geldi. Hoca zade'nin görüşlerini Paşa'dan dinleyince, onun korkuya kapıldığı zannına düştü. Hoca zade bu kanıyı öğrenince kitaplarını getirmek üzere İznik'e adam gönderdi. Durumdan Sinan Paşa haber alınca Paşa'ya varıp dedi ki, Hoca zade bir konuya cangözüyle eğildikten sonra, anınla hiç kimse tartışmaz. Sizin isteğiniz Hatib zade'nin adını küçültmek se o başka, o zaman tartışma oturumunu açın. Ama bundan vazgeçseniz daha iyi olur

dedi. Paşa bu öğüdü tutarak tartışmayı kapattı ve Hoca zade'ye İznik'e dönmesini bildirdi. Saltanat dönemi Sultan Bayezid Han'a gelince, yeni padişah ona günde yüz akça ile Bursa Sultaniyesini verdi. Sonra da Bursa müftülüğüne getirdi. Nikrise (gut) tutulmakla ayakları ve sağ eli işlemez olmuştu. Onun için fetvaları sol eliyle yazıyordu. Bildiği sorunlarda bile fetva kitaplarını karıştırmadan yanıt vermezdi. Hatta bir günde aynı konu iki kez sorulsa yine kitaba baş vurup açıklamasını öyle yapardı. Eğer bilgime güvenip bakmasam gönül tenbelliğe alışır, bir sorunu aynı ile bulmasa kimi sorunlara benzedip ona göre hüküm veririm diyordu. Aklına gelen çözüm biçimlerinden en uygun biçimiyle fetva verirdi. Çoğu kez şöyle olurdu. Sorun tekrar tekrar incelendikten sonra fetva kitaplarından birinde bulunsa, seçtiği yolun en gerçek söz ve müftünün yanıtı olduğu açıkça anlaşılırdı. Üstünlüğü bu denli belli oldukta çevresindekilerde bir garipsenme belirtisi sezerse bizim de öteki yoldaşlarımızdan ayrıcalığımız bu özelliğimizdir diye yanıtlardı. Seyyid Şerif-i Cürcani'nin Adud şerhine yazdığı haşiyeye Havass-ı zâti bölümünde kimi yadsınmalarda bulunup bir kaç havass okuyup öğrencisine demiş ki, eğer Seyyid Şerif sağ olsa, ben de bu yadsınmalarımı bildirsem bir an beklemez kabul ederdi. Ama benim bu sözlerimden bir üstünlük ya da denklik iddiasında olduğumu sanma. Sadece bil ki, o her konuda üstad değildir. Ben bu anlayışa onun bütün yazdıklarını dikkatle inceleyerek ulaştım. Seyyid hazretleri de vaktini boş konulara ayırmamakla o ulu rütbeye ulaşmıştır. Ben de de gerçi onun titiz çalışmasına benzer bir istek vardı. Ama sağlığımın elvermemesi ve bilim dışında aldığım görevler bu isteğimi gerçekleştirmeme engel oldular. Eğer bu engeller tükezlemeseydi onun derecesine erişmek elde birdi. Bir gün özel bir görüşmede çalışmasındaki tükenmez çabanın tek amacının boşluklarını kapatmak olduğunu açıklamış. Bunun üzerine öğrencilerden en beğendiği bu dediğinizle başarıya nasıl ulaşabilirsiniz diye somuş. O da inceleme-

yi tamamlasam kimseden korkmam. Ama incelemeyi bitirmemişken en basit bir softadan dahi çekinirim yanıtını vermiş. Dermiş ki bilim üç türlüdür. Biri oldur ki, hem de yazıya dökülmesi kolaydır. Şu kitaplara doldurulan bilimler gibi. Biri de anlatışı câiz ama, yazılması câiz olmayan bilimlerdir. Konuşma sırasında söylenen tümceler, giriş bölümleri gibi. Bir başka çeşidiyse hem anlatılma, hem yazılma olasılığı bulunmayan bilimlerdir. Şol hoşlanılan bilgiler gibi. Bir kez söylenir ve ol hoşnutluk halinden anlayanlardan gayrısıyla andan söz edilmez. Bu konularda sohbet ancak o temiz zevklerden hoşlananlara özgüdür.

Orada zevkten gayrı bir hikmet egemen olmadı

Öykü. İnceleyenlerin, bilgiyi açıklayanların öğüncü Hoca zade demiş ki, bir gün Vezir Karamanî Mehmed Paşa'nın konağına vardım. Yanında Padişahın öğretmeni Ho-Hayreddin oturuyordu. Ardımdan Efdal zade geldi. Benim yanımda oturmaktan kaçınarak gitti Hoca Hayreddin'in yanına oturdu. Bu davranış özüme ağır geldi. Konuşma sırasında söz, Seyyid Şerif hazretlerinin üstünlüğüne geldi. Seyyid hazretleri asla yadsınmaz diye ikisi birlik konuştular. Ben de dedim ki, insan hatadan beri olmaz. Olsa olsa hatası az ve tek tük görülür. Onlar bunu kabul etmeyince ayttım. Şerh-i mevâkıf'ta ulu bilgin Taftazani'nin Kelam biliminde temel kuralların mantık içinde açıklanması câizdir sözünü hafife alıp "kimse felsefe ya da felsefeymiş gibi ona cür'et ederse ancak filozofluk fodulluğundan yapar." demişken, İbn. Hacib'in Şerh-i muhtasar haşiyesinde üstad Taftazanî'nin aynı sözünü "el-hak, gerçekten doğru" tümcesiyle yazıp onaylamıştır. Şimdi bu iki tümce arasında ap açık çelişki vardır dedim. Onlar Şerh-i mevâkıftan aldığım kanıtı kabul, Muhtasar haşiyesinden verdiğimi ise benimsemediler. O zaman benim kitabın sağ yandaki sayfanın dördüncü satırındadır. Henüz gözümün önündedir deyince Paşa, o kitap biz de vardı diyerek ge-

tirilmesini buyurdu. İsteği şuydu ki, bulunmayıp tafra sattığım ortaya çıksın. Kitap gelince yerini bulup ikisine de gösterdim. Hoca Hayreddin sesini çıkarmadıysa da Efdal zade haşiyede olan açıklama nefs-i emirdir. Şerh-i mevâkıf'ta anlatılansa yadsımadır dedi. Ben nefs-i emrin anlamı nedir? dedim. O, nefs-i emrin iki anlamı vardır deyince ben, hata ettin. Nefs-i emrin anlamı tektir yani işle söz aynıdır. Anlam ile konu olan arasındakini bile farketmezken bilgiçlik iddiası eylersin diye karşılık verince artık konuşmadı ve sustu. Bunun üzerine Vezir niye hiddet ediyorsun? dedi. Batıl üzere konuşulunca kızmaktan kendimi alamam yanıtını verdim. Öğrencilerinize, mu'idlerinize de mi? böyle davranırsınız dedi. Mu'idlerim böyle saçmalasalar kitabı başlarına çalardım dedim. Paşa bu sözlerime güldü, onlar sa kırıldılar. Hoca zade'nin üstünlüğü konusunda Eflatun zade'nin şu öyküsü anlatılır. Bursa müftüsü iken hükümetten şer'i bir konunun dinlenmesi hakkında ferman gelmişti. Bu konuda bir yere hüküm gerekince beni çağırıp hucceti yazmamı önerdi. Buyruğuna uyup hükmü yazdım ve yanına götürdüm. Ama onun gibi olgun ve üstün bir kimsenin yazdığımı kabul edeceğine olasılık vermeyip bir çok yerlerini değiştireceğine inancım vardı. Önce şöyle bir baktı, sonra tekrar okudu, eline kalemi alınca saçma yerlerini çizecek sandım. Bir an düşündükten sonra dedi ki bilirmisin ne düşünüyorum Ben de sultanım bilir dedim. Buyurdu ki pek güzel yazmışsın. Buna atılacak imza huccete uygun olmalı, yazılanla denk düşmeli görüşündeyim dedi. Eflatun zade bunu anlatırken dermiş ki, ömrümde müslüman olmak nimetinden sonra hiç bir şeye bu denlü sevinmedim. Öyle ya, Hoca zade gibi çağının tek bilgini benim yazıma kusur bulmayıp onu öğdü ve huccetin imzasını bu dörtlükle yazdı.

Arapça Yazılanlar neler ise bu yazıda
Hiç kuşkusuz doğrudur benim katımda
Yusuf oğlu Mustafadır onu yazan

Güzel sonlar dileyen o Tanrıdan
Gereği görülsün ne buyrulduysa onda
En doğruyu bilen Allah'tır aslında

Bursa müftüsü iken Sultan Bayezid, Mevâkıf'a bir haşiye yazmasını buyurmuştu. Molla buyruğa şöyle yanıt verdi. Mevâkıf'la ilgili görüşlerimi kitabımın kenarına kaydetmiştim. Ol kitap Hasan Çelebi'nin eline geçmiş ve olanca görüşlerimi oradan alıp kendi haşiyesine katmış. Şimden girü Mevâkıf'a haşiye yazmak zordur. Ama Telvih'le ilgili kimi karalamalarım vardır. Emrederlerse onları beyaza alayım demişti. İkinci kez Mevâkıf'a yazılsın diye buyruk gelince, o zorunla boyun eğip yazmaya başladı. Sol elinden gayrısı hareket etmeyip doğal gücü tükenmişken ol beğenilen haşiyeyi yazmayı başardı. Yazarken şerhi yastık üzerine koydurur, sayfa çevirmek gerekirse birisinden yardım istermiş. Kamış kalemlerle yazıp bölümleri meydana getirdiğinde ecel yolunu kesti. Haşiye müsvedde olarak kaldı. İstenen tamam olmadı tümcesiyle bitti. Önde gelen öğrencilerinden Molla Bahaeddin temize alırken o da yaşamını tamamlamış oldu. Hoca zade 893 (M. 1488)- yılında Bursa müftüsü iken ölmüştür. Emir Sultan yanına gömüldü. Meydana getirdiği yapıtlardan en ünlüsü herkesçe beğenilen Tehâfüt'tür. Öyle ki Müeyyed zade öğrenimini tamamlamak için Celal Devvani'nin hizmetinde divan tuttuğu sırada sözü edilen Tehâfüt'ü armağanlarına ekleyip Molla Celal'e sunmuş. O da gözden geçirip pek çok beğendiğini söyleyerek Allahu taâlâ senden ve bu kitabı yazandan razı olsun. Zira ki, ben de bu konuda bir kitap yazmaya kalkışmıştım. Eğer bunu görmeyip yazaydım, utanç içinde kalmış olacaktım demiş. Molla zade'nin Hidaye-i hikme şerhine de bir haşiyesi vardır ama bu, bir kitap olarak ayrı usulle yazılmıştır. Belki Veliyüddin oğlu Ahmed Paşa'nın kardeşi Ebu Bekir Çelebi Molla, sözü edilen şerhi okuttuğu sırada oluşan görüşlerini kimi kitap kenarına, kimi kağıtlara yazmış, okuyanlardan

biri de bunları toplayıp kitap haline getirmiştir. Tevâli'e de bir şerhi vardır. Telvih'e ise haşiye yazmıştır. Ama ikisi de temize alınmamıştır. Bunlardan başka nice müsveddesi kalmıştır. Yaprakları döken kış, vücudü ağacını dalsız budaksız bıraktığı zaman, bu geride kalan yapraklar da dağılıp kaybolmuştur. İki oğlu vardı. Büyüğü Şeyh Mehmed, Çendik medresesine müderris olup görevine Kite kazası da eklenmişti. Sonra daha babası sağ iken tasavvufa düşüp, öğretmenliği de, kadılığı da bırakıp Zeyniye tarikatinden Hacı Halife hazretlerine boynun vermişti. Sonra Acem diyarına göç etti. Orada 902 (M. 1496/97) de öldü. Düşün gücüyle gizli gerçekleri çözmede kademeleri aşacak yeterlikteydi. Küçük oğlu Abdullah adını taşıyordu. Genç yaşında bilim öğrenme yolunda iken ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 189 a, 295 a, 504 b, 510 b, 513 a., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 221, 223, 497, 513, 850, 1139, 1892, 2089., Şezeratü'z-zeheb. VII. 354., İsmail Paşa. Esmâ ü'l-müellifin İstanbul 1955. II. 433., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 293., C. Brockelmann. GAL. s. II. 290, 322., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. XII. 291., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964 72, 88, 632.

Mollaların öğüncü Hayâlî sanı ile tanınan Musa oğlu Ahmed

Babası kadı idi. İlk öğrenimini ondan görüp sonra Bursa Sultaniyesinde Hızır Bey Çelebi'nin danişmendi ve ve mu'idi oldu. Kimi medreselerde müderrislikte bulunduktan sonra Filibe medresesine günde otuz akça ile atandı. O tarihlerde Hacı Hasan zade Gelibolu kadısı idi. Mahmud Paşa'nın önerisi ile Sultan Mehmed Han Gazi, onu Bursa'daki Muradiye medresesine getirmişti. Molla Hayâlî

bu seçmeyi kıskanarak Paşa'ya bir mektup yazıp bu dörtlüğü eklemişti.

Bak şu son günlerde ne denli tuhaflıklar oluyor
İyileşsin diye duâ edersin, düzendeki bozukluk (15)
Ama hekimin teşhisi onu daha da ağırlaştırıyor
Bu arada hakkı olmayanlar sa yol bulup yükseliyor

Paşa, bu dizeleri görünce "ol değer verilen kişiyi Molla Hayâlî bilmez imiş, o, verilen değeri hak eylemiştir." demişti. Söylendiğine göre o sırada İznik müderrisi olan Hatib zade'nin babası Molla Taceddin ölmüştü. Paşa, haberi Padişaha duyurunca Fâtih hazretleri çok üzülmüş, onun yerine çalışmaya hırslı bir bilim adamı bul demişti. Paşa'nın aklına Molla Hayâlî gelip Sultana bunu açınca Şerh-i akaid'e haşiye yazıp senin adınla bezeyen midir diye sordu. Paşa da oldur dedi. Padişah hakkıdır diyerek sözü edilen görevi ona verdi. Günde otuz akça ücretle İznik medresesine atadı. Molla Hayâlî ol günlerde hacca gitmeye niyetlenmekle İstanbul'a gelmiş bulunuyordu. Paşa kalması için ne denli zorladı ise de diretti. Beni mutluluğa ulaştıracak bu yolculuğu vezir-i âzamlık makamı bile engelleyemez. Kesin niyetimi hiç bir şey bozamaz. Mollanın bu direnişi keremli Padişaha anlatılınca niçin ısrar etmedin diye sormuştu. Bunun üzerine Paşa, ısrarın yararı olmadığını hatta vezirlik makamına bile niyetini değiştirmeyeceğini söylediğini anlattı. Değer bilen Padişah, hac yolculuğundan dönünceye değin müʾidi olan molla vekili olsun, müderrislik görevi resmen molla üzerinde kalsın buyruğunu vermişti. Hayâlî Haremeyn-i muhteremeyn'i ziyaretle borcunu ödeyip dönünce Padişahın fermanı gereği sözü edilen beldeye giderek öğretim görevine başladı. Bir kaç yıl geçince kutsal medresede kutsallık öğrenimi yapan kutsal varlıklarla oturup yoldaşlık ve arkadaşlık etmeye gitti. Göçtüğü günlerde otuz üç yaşında idi. Ölümü

886 (M. 1481) yılındadır. Başlıca âdeti bilimsel araştırmalarda bulunmak ve bütün vaktini ibadetle geçirmekti.

Gece gündüz ibadetten kalmazdı geri
Günde bir öğün idi saydıysan yediği

O denli zayıftı ki, baş parmağı ile şehadet parmağını halka yapıp öteki elini soktukta pazısına değin ol halkaya girermiş. Aralıksız bir sükût içinde durmadan düşünürmüş. Söylenir ki, bir gün cami'de Hoca zade ile oturmuş bilimsel konular üzerinde giriştikler tartışmada Hoca zade'yi alt etmişti. Evine döndüğü vakit o toplantıda bulunanlardan biri, Hoca zade'yi fena alt ettiniz diye onu övünce "ben, Pinti Salih'in oğlunun başını her zaman döğegelmişimdir." diyerek gülümsemiş. Bu fıkrayı anlatan dermiş ki, o güne dek güldüğünü görmek mümkün olmamıştı. Söylendiğine göre Hoca zade, Hayâlî Çelebi sağ iken başını rahat, yastığakoyup uyuyamaz, Hayâlî'nin hayaleti zihninden çıkmazdı. Merhum ölünce şimden girü arkam üstüne huzurla yatsam olur demiş. Şeyh Abdürrahim hazretlerinin Edirne Yeni cami'inde ona kelime-i zikri belletip halkasına aldığını kendi el yazısı ile olan Telvih'in üstüne yazmıştır. Onun üstünlüğüne, eşsizliğine Şerh-i akaid'e yazdığı ünlü haşiyesi ap açık tanıktır. Büyük küçük her kesin beğenisini kazanmış olması burada onu yeniden tanıtmaya gerek bırakmamaktadır. Böyle bir çaba, kalemle kamışa zarar verir. Haşiye-i tecrid'in baş tarafına da bir haşiyesi vardır. Üstadı Hızır Bey Çelebi'nin Akaid manzumesine güzel bir şerh yazıp pek çok yararlı bilgi vermiştir. Kendi eliyle bir Telvih, bir de Tefsir-i Kadi yazıp ikisinin de kenarlarını bilgelik alanındaki varlığı ve öğünçler dağıtan bilgi dağarcığıyla donatmıştır.

Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 343, 1144, 1145, 1781, 1857, 2023., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 189 a., Şezeratü'z-zeheb. VII. 343, 344., Bedrüt-tâ-

li'. I. 121, 122., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333 I. 65., C. Brockelmann GAL. s. I. 759, II. 318, 614., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. II. 187., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. III. 21, 22, 26.

Molla Muslihüddin Mustafa Kastalanî

Hoca zade ile Hayâlî Çelebi Bursa Sultaniyesinde Hızır Bey Çelebi'nin mu'idleri iken danişment olmuştu. Sonra Mudurnu kasabasında müderrislik edip oradan Dimetoka medresesisne geçmiştir. Sultan Mehmed Han, Sahn medreselerini yaptırdığı sırada birinin müderrisliğini Mollaya verdi. Sonra Bilad-i selase kadılığına getirildi. Saltanatının son yıllarında ise kaz'askeri oldu. Ol zamana dek kaz'asker bir idi. Vezir olan Karamanî Mehmed Paşa Mollanın yüze gülmezliğini görünce, inançlarındaki sağlamlığından korkarak onun ulu tahta sunduğu konulardan haberdar olmak için kaz'asker sayısını arttırmayı tek çıkar yol olarak düşünüp bir gün Padişah hazretlerine şöyle söyledi. Devlet işlerinde alınacak önlemleri ve görüşleri tartışmak için vezirlerin sayıca artması uygun görülmüş ve ol biçimlenme ile yüce Divan'ın görkemi de artmıştır. Muzaffer ordumuzun kadısı da sayıca artarsa biri Rumeli, biri de Anadolu sorunlarını yüklenirler, böylece Divan'ın büyüklüğü bir kez daha kendini gösterir. Halkın işleri de o denli kolaylıkla görülür demişti. Vezirin önerisi iyi niyetli Padişahın beğenisini çekti. Bunun üzerine adı geçen Mollayı Rumeli yakasına, o tarihte İstanbul kadısı olan Hacı Hasan zade'yi de Anadolu yakasına kaz'asker eylediler. Ama Molla bu ortaklaşmaya razı olmayınca sözü edilen vezir lutufkâr haberlerle onu yumuşatıp razı etmeye çalıştı. Bu çaba bir yarar sağlamayınca kendi özüyle kalkıp Mollanın yanına vardı ve onu kandırdı. Hacı Hasan zade ile yaptığı anlaşma ve ettirdiği yemine göre Padişah katına Molladan kendi hakkında ne sunulursa haberi ola-

çaktı. Çok geçmeden padişahlık tahtına Sultan Bayezid çıktı. Tahta oturuşunun dördüncü yılında Mollayı görevinden alıp günde yüz akça ile emekli etti. Yerine Çandarlı Halil Paşa oğlu İbrahim Paşa'yı getirdi. Anlatılır ki, Molla Musannifek ölünce belde bilginleri cenaze törenine katılmışlardı. Molla Kestelli ise o tarihte İstanbul kadısı bulunuyordu. Mollanın evi şimdi Sultan Selim camiinin bulunduğu yerde idi. Mezarlık dönüşünde yol üzerinde olmakla Manisa Çelebisi ve Kadı zade ile birlikte gelirken onlara evine gelmelerini önererek bu gece bile kalalım. İrte ziyarete varırız dedi. Onlar da bu öneriyi benimsediler. Böylece ol gece sohbet eylediler. Molla âdet edindiği gibi macun-i müferrahı alır almaz macun etkisini gösterdi ve bildiklerini ortaya dökmek üzere ağzını açtı. O denli az bilinen ve yararlı bilgiler saçtı ki, ol iki üstadı da şaşkınlık aldı. Kadı zade bu olaydan söz ederken ol gice Molla Kestelli'den işittiğim ince ve gerçek bilgileri ol ömre gelince duymamıştım. Kimi felsefeden dem vurdu, kimi din sorunlarının gizli yönlerini açıkladı, kimi de tarihte olan garip olayları anlattı. Kimi Arapçadan bilinmeyen kasideler okudu yani, sözün kısası her alanda bilgisini, ulaştığı derinlikleri göstererek üstünlüğünü ap açık ortaya koydu. Sohbetin başında şöyle demişti. Bu macun benimle bilgim arasına engel gibi giriyor. Bunun etkisiyle çoğu derlediklerimi unutuyorum. Bu sözlere karşılık ben de şimdi haliniz böyledir ya evvelce nasıldı diye sordum, derdi. Molla Lutfi de "daha sonra vezir olan Sinan Paşa'nın danişmendi idim. Vezir olduğu günlerde adeti şöyle idi. Tatil günlerinde eğitim ve öğretimle ilgili kişilere ziyafet çeker nefis ve güzel yemeklerle birlikte sözü bilimsel konulara yöneltirdi. Bir gece Molla Kastalani, Hoca zade ve Hatib zade yemekte buluşup sohbet ediyorlardı. Ben de yanımdaki arkadaşla sessizce konuşurken söz arasında bir zaman hastalanmıştım öyleki her yanımdan kan fışkırıyordu. Gömleğim, şalvarım al kan olmuştu deyince sohbet ettiğim kim-

se kendini tutamayıp güldü. Onun gülüşü sofrada olanları uyardı ve gülüşünün nedenini sordular. O da Molla Lutfî bir garip öykü anlattı ona güldüm dedi. Bunun üzerine ne idi dediler. Anlatınca da sofradakilerin hepsi gülüştüler. Molla Kastalanî ise niye şaşıyorsunuz söylediği hastalık filan adla tanınır. Ebu Ali Sina, Kanun'unun filan bölümünde bildirmiştir deyince Hoca zade anlaşılıyor ki Kanun'u tümüyle incelemişsiniz dedi. Molla ise, sadece Kanun'u değil Şeyh'in bütün yazdıklarını hatta Şifa'yı bile inceledim. Hoca zade bu açıklamayı şaşkınlıkla dinleyince ya siz Şifa'yı bütünüyle görmediniz mi? dedi. Hoca zade tamamını görmedim ama, önemli yerlerini gereği kadar inceleyip dikkatle gözden geçirdim diye yanıtladı. Bunun üzerine Molla ben Şifa'yı baştan aşağı tam yedi kez okudum. Yedinci kez incelerken yeni ders gören bir öğrenci gibi yine heyecanlı idim deyince, orada bulunanlar onun bilime olan yaklaşımına ve ne denli yaygın bir çalışma sahibi olduğuna hayret ettiler. "demişti. Anlatılır ki, Hoca zade çağdaşlarından Molla Kastalanî'den başka kimseye Molla sanını yakıştırmaz adlarını ansa Molla filan demezdi. Ama Mollayı ol sanla anar, hakkında iyi sözlerle tanık olurdu. Bilinmeyen sorunları çözmede gücü yeter, konuları kavramada eşi bulunmaz diye tanıtır ve derdi ki, bunca olgunlukla bir konuda insan hâli hata eylese ondan dönmesi olanak dışıdır. Öyleki bir gün Mahmud Paşa'nın yanında iken bir konuda hata etti. Hâlâ duyuyorum ki, ol hatası üzerine direnip hatayı bana yıkmak çabasında imiş diye anlatmıştı. Molla Kastalanî uzun boylu, zayıf yapılı, sarı benizli ve sakallı, yeşil gözlü idi. İstanbul'da bir cami yaptırmıştır. Şerh-i akaid'e beğenilen bir haşiyesi vardır. Şerh-i mevâkıf'a da bir ek yaparak yedi yeni görüş getirmiştir. Telvih'in mukaddimat-ı erba'a bölümüne bir risale yazmıştır. Molla Aliyy-i Arabi'nin risalesine, eleştirilerini bildiren bir risaleyle yanıt vermiştir. Öğretmenlik ve kadılık gibi işler onun daha fazla eser vermesini önlemiştir.

901 (M. 1495/96) de ölerek Hazret-i Ebu Eyyub-i Ensarî çevresinde toprağa verilmiştir.

Hüseyin. Beday'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 290 b, 292 b, 513 a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 854, 859, 871, 919., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 3.

Öğretmenlerin öğüncü, konuların güç yerlerini çözmede başarılı Molla Hatip zade

Yukarıda sözü edilen Molla Taceddin'in oğludur. Babasından ilk öğrenimini aldıktan sonra Molla Aliyy-i Tûsî ile Hızır Bey Çelebi'nin öğrencisi olmuştur. Sonra İznik medresesine müderris olmuş, Sahn medreselerinin yapımı tamamlanınca bunlardan birine getirilmiştir. Bir süre geçince Sultan Mehmed Han Gazi bir konuda ona kırıldığından görevine son verdi. Ama az sonra Molla Gurani'nin ettiği öğütler sonucu yeniden medreseye atadı. Sonra da kendisine öğretmen edindi. Hoca zade ile bilimsel bir tartışma yapmak istediği zaman Padişah, tartışmaya gücün yeter mi? diye sorduğunda yeterliyim özellikle şimdi, Padişahımın lutufkâr himayelerinde bulunuyorum dediği için Sultan Mehmed onu katından uzaklaştırıp sadece müderrislik görevini sürdürmesini buyurdu. Güzel konuşur, sözünü esirgemez, tartışma yetenekleri de pek güçlü olduğundan zamanındaki bilginlerin çoğunu bu alanda yenilgiye uğratmıştır. Bilimsel çalışmaya olan hırsı yüzünden yargı görevi kabulden kaçınmıştır. Bilime bağlılığından bir dakikayı bile öldürmekten kaçınır, kimseye de baş eğmezdi. Öyleki Fenarî oğullarından Fetva makamına yükselen Muhyiddin Efendi merhum şöyle anlatırdı. Ben'le kardeşim Muhammed Şah Efendi Molla'dan ders almakta idik. Bir bayram gününde Padişahın elini öpmeğe varıp bizi bile götürdü ki Padişahın katında nasıl davranılacağını öğrete. Ol zaman günde yüz akça ile oturak idi. Efdal

zade de günde doksan akça ile Müftü idi. Molla onun üst başında otururdu. Divan-ı hümayûnda vezirler önlerinden geçerlerken Efdal zade ileri gelenlere yönelip selam vermeye kalkışınca, Molla elinin tersiyle göğsüne vurup bilimin şanını beş paralık ettin dedi. Padişah katına varınca selam verdi. Padişah da onu saygı ile karşıladı. Parmaklarımla saydım yedi adım ileri geldi. Molla da el sıkıp "eyyâm-ı şerif mübarek/şerefli günler kutlu ola Devletlu Padişah, dedi. Sonra bizi gösterip Fenarî çocuklarının en seçkinleridir. Padişahımın lutuflarını görmeye yetenekleri vardır deyince, mutlu Hünkâr Sultan Bayezid de "olgunluğu derlemeye çalışsınlar, saygılar görsünler" diye buyurdu. Padişahın katından çıktığımız ssırada dikkat ettim Sultan, onu kabul ederken gösterdiği saygıyı gidişinde de aynıyla uyguladı.

Devletinin sürüp gitmesi Osmanlının, bundandır
Öğündükleri, bilginlere eyledikleri saygıdır
Dâima kalsın başımızda Osmanlı hanedanı
Ola Tanrının desteği her zaman dayandıkları

Bir öykü. Bir gün Sultan Bayezid bilginlerini toplayıp bilimsel görüşmelere olanak vermişti. Bu toplantıda Hatib zade ile Molla Alaaddin-i Arabî arasında geçen tartışmada Hatib zade'nin kimi sözleri Padişahın ince kalbini kıracak biçimde oluşmuştu. Bunu sezinleyen Molla, Rü'yet ve Kelam konularında bir risalesi yazıp Vezir İbrahim Paşa eliyle Padişahın katına yolladı. Ama Sultan Bayezid bunu kabul etmeyip gönlünün kırıldığını açıkladı. Hatib zade câize beklerken tersinin olduğunu görünce, sözü edilen vezire varıp Mekke'de oturmasına izin verilmesini istedi. Vezir gördü ki, bu dileği bidirirse Padişah daha da kızacak onu yatıştırmak için bir kaç gün sonra kendi parasından on bin akçayı Padişahın câizesiymiş gibi Mollaya gönderdi. Ama Hatib zade câizenin hem geç kalışını, hem de azlığını vezirden bilip kırgınlığını belli etti. Gün geç-

tikçe aralarındaki soğukluk arttı. Bu sırada Molla Celal Devvani'den Molla Münşi'ye âdetleri olduğu üzere dostluk haberleri ileten bir mektup geldi. Onun kenarında Hatib zade ile Hoca zade'ye selamları da yazılı idi. Hatib zade ol mektubu olduğu gibi vezire gönderip Hoca zade'yi bizden üstün tutarsız. Acem bilginleri arasında benim tutulduğuma işte Molla Celal Devvani'nin beni öncelikle anması gerçek tanıktır. demişti. Vezir mektubu görünce bu uzaktan bir iddiadır. Önce yazılmakla kimsenin üstün olduğu kanısına varılamayacağını bilmeyecek kadar safmış diye yanıt vermişti. 901 (M. 1495/96) yılında Hatib zade merhum dünya dertlerinden arınıp rahmet bahçeliğine salınıp gitti. Haşiye-i tecrid'e yazdığı haşiye gerçekleri içerdiğinden öğretim üyelerinin ellerinden düşmez. Onun incelemedeki, araştırmadaki üstünlüğüne göre bu yapıt olgunluk denizinden bir damla sudur. Sadrü'ş-şeri'a'nın baş tarafına da bir haşiye yazmıştır. Onu tamamlayamayışındaki neden şu olmuştu. Olgunlukta kendisine denk, genç yaşta bir oğlu Eyüp medresesinde müderris iken, hizmetçileri tarafından öldürülmüş, bu acı ile de yazmaktan vazgeçince kitap da yarım kalmıştı. Sonra Keşşaf'a bir haşiye yapmaya girişti. İbn. Hacib'in Şerh-i muhtasar haşiyesinin baş tarafına da bir haşiyesi vardır. Aynı biçimde Şerh-i mevâkıf'ın baş tarafına bir haşiye yazmıştı Telvih'in Mukaddemat-ı erba'asına da haşiyesi vardır. Rü'yet konusu ile ilgili risalesinden yukarıda söz edildi. Bir de Fezâil-i cihad konusunda risalesi vardır.

Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. I. 294.

Molla Alaaddin-i Arabî

Halep yöresindendir. Halep bilginlerinden okuduktan sonra Rum diyarına göç edip, Molla Gurani Bursa'da Yıldırım Bayezid medresesinde müderris iken ona, sonra da

Hızır Bey Çelebi'ye danişment oldu. Zamanla Edirne Da. rü'l-hadisinde mu'id, bu görevde iken Şerh-i akaid'e haşiye yazdı. Sonra Bursa Kaplıca'sında Sultan Murad Han Gazi'. nin medresesinde müderris iken Halvetî tarikatinin ileri gelenlerinden Şeyh Alaaddin gelip, Mollanın kapısını ça. lınca Molla çıkıp, onu kitap odasına almıştı. Böylece daha ilk karşılaşmalarında ona bağlandı. Şeyhin sohbetini ders öğretmeye yeğ görerek kısa zamanda tasavvuf yolunu aldı. Öyleki insanları gerçeklere çağırmaya da yetkili kılındı. Şeyhin dostları gittikçe artış gösterdiğinden Sultan Meh. med Han onu Bursa'dan sürdü Molla Alaaddin de Şeyh'in tarafını tutup karşı koyunca onu da Şeyh'e yol arkadaşı etti. Birlikte Manisa'ya geldiler.Şehzade Sultan Mustafa o tarihlerde buranın valisi idi. Molla Arap'la görüşünce onu sevdi ve atası Sultan Han katında şefaat edip Mollaya Manisa medresesinin verilmesini istedi. Padişah da verdi. Böylece gizli ve belli bilimleri öğretmeye başladı. Bilim alanında baş ve buğluğu özünde topladı.

Bir öykü. Molla bir vakit Manisa yaylağına çıkmıştı. Zamanın Kur'an okuyucularının ileri gelenlerinden biri ziyarete gelip karşısına oturunca gönül durağına pis bir koku erişti. İmama dediki senden pis bir koku geliyor ne. denini bir düşün. O da kalkıp her yanını yokladı. Bir şey bulamayıp tekrar otururken koynundan bir risale düştü. Ol risale nedir diye Molla sorunca Şeyh Bedred. din'in Varidât'ıdır dedi. Alıp baktığında şer'i şerife aykırı çok sözlerin derlendiğini görünce, ol pis kokular bu inkârcı Varidât'ın imiş deyip imama yakmasını buyurdu. Ama imamdan karşı çıkmak gibi bir davranışta olmak isteğini sezinledi. Bunun üzerine eğer bunu yok etmezsen zarara uğrayacağın bellidir dedi. O sırada uzaktan yangın çık. tığı görüldü. İmam oraya bakınca eyvah bu ateş benim evimde ancak diyerek aceleye ve üzüntü içinde evine koştu ve o risaleyi evini yakan ateş içine fırlatıp attı.

öykü. Çocuklarından birinin oğlu hastalanıp döşeğe düştüğü sırada Molla çillehanede erbain çekiyor ve ahireti tarlasına hayır tohumları ekiyormuş. Hastanın babası Mollanın halvethane kapısın çalıp, ölüme yaklaştığını haber vermiş ve hasta yanına gelmesi için pek çok yalvarmış. Yakarışları işe yaramayınca ısrar ederek hücreden çıkarıp ölüm döşeğindeki hasta yanına iletmiş. Molla da ateşin etkisiyle yeşile dönen hastanın yastığı dibinde yanmağa hazır bir mum gibi bir süre oturup murakabeye varmış. Sonra da şifa duâsın okumuş. Duânın etkisi kendini göstermekle hasta o anda ayağa kalkmış. Molla oğlanın eline yapışıp yattığı evden taşra çıkarmış. Oğlan sanki hiç hastalanmamış gibiydi ve Molladan sonra nice yıllar daha yaşadı.

Molla'ya daha sonra Semaniye medreselerinden biri verildi. Her Cuma günü camide müridleriyle zikr için toplantılar yapardı. Çoğu toplantılarda kendini bir hal bastırıp özünden geçerdi. Bu nedenle de Cumartesi günleri ders okutmaya gücü kalmazdı. Ona karşılık Pazartesi günü ders verirdi. Sonra Sultan Mehmed Han saltanatının son yıllarında onun ücretini seksen akçaya çıkardı. Sultan Bayezid Han vezirlerinin önerileri üzerine tekrar elli akçaya indirdi. Ama az sonra yeniden seksene yükseltti. 901 (1495/96) da müftü iken ölmüştür. Akla dayanan ve söz bilimlerinde kendini yetiştirip, özellikle tefsir, hadis ve usul-i fıkıhta büyük üstünlük elde etmişti. Telvih'i ezberine almıştı. Her gün andan iki yaprak ders verirdi. Uzun boylu, gür sakallı idi. Sağlam bir kişiliği vardı. Derste açık baş otururdu. Kışın soğuğundan etkilenmezdi. Gönlünden yaptığı zikri derse başlamadan önce danişmendleri duyarlarmış. Kimi bu yürekten çıkan ses, dersi vermekten onu alıkor tâ susunca Molla konuşmayıp beklermiş. Sonra derse kaldıkları yerden başlarmış. Her gece câriyelerini yoklar en soğuk kış günlerinde bile gusül abdestini evinde alırmış. Sonra yüz rek'at namaz kı-

lar hafif bir uyku aldıktan sonra teheccüd namazına kalkar ve sabaha dek kitap okurmuş. Doksan dokuz çocuğu olup, onbeşi kendi ardından kalmıştır. Hastalandığında dört vezir bile ziyaretine varıp hekim getirmişler. Hekim hamamlamasını önerdikte âdeti olmadığından vezirlerin zorlaması ile tahtırevana koyup hamama götürmüşler.

Telvih'in Mukaddemat-ı erba'asına ilk haşiyeyi o yazmıştır. Sonra Molla Kestelli, Samsunlu Hasan, Hatib zade ve en son da Hasan zade ona birer haşiye yazmışlardır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Uoskova 1961. 503 b., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 304., E. J. W. Gibb. A. History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 300.

Molla Abdülkerim

Mahmud Paşa ve Molla Ayas ile birlikte üçü Sultan Murad Han beylerinden Mehmed Ağa'nın kölesi idiler. Bunları yağmaladıkları sırada beygirin terkisinin bir yanına ikisini, yaşça ve yapıca iri olduğundan Molla Ayas'ı da öteki yanına yüklemişlerdi. Sonraları latife yollu Molla derdi ki, nice ol zamanda ikinize denk ve eş idimse, şimdi şu yaş ve başta da ikinizin dengiyim. Sözü edilen Mehmed Ağa bunları okutup yetiştirdi. Mahmud Paşa'yı Sultan Murad Han'a armağan etti. Ol durağı yüce Padişah da onun alnında yetenek izlerini görmekle mutluluğa layık olan oğlu Sultan Mehmed Han'a gönderdi. Şehzadenin hareminde yetişip, Mahmud ol öğülecek huylara sahip beyin eyesi oldu. Padişahlık tahtına oturunca da vezir edinip devletin tek sorumlusu eyledi. Molla Abdülkerim ise ilk öğrenimini tamamladıktan sonra Molla Aliyy-i Tûsî ile Muhammed Şah Fenarî'nin öğrencilerinden olan Sinan-ı Acemî'den ders aldı. Sonra kimi medreselerde müderrislik edip İstanbul fethinin ilk günlerinde kurulan sekiz med-

reseden birine müderris oldu. Sonra da kaz'akerlik ile müftülüğe getirildi. Padişahlık tahtı Sultan Bayezid Han'a geçtikten sonra sonsuzluk diyarına göç etti. Telvih'in baş kısmına haşiyesi vardır.

Bir öykü. Bir gün Molla Vildan Mahmud Paşa'ya demiş ki, koruyucu kapınıza ben Molla Abdülkerim'den daha önce sığınmış bulunuyorken ona olan iltifat ve sevginiz benden daha fazladır. Paşa bu eleştiriye gerçek dirsiz diye yanıt vermişti. Bunun üzerine Molla Vildan yani Molla Abdülkerim sizi cennete mi sokacak? diye sormuş. Paşa, soksa dahi olur deyince, tâ bu denli inancın nedeni ne oldu? dedikte aytmış. Beni yasaklanan şeylerden tövbe etmeme ol neden oldu. Kapucubaşı iken içki içerdim. Bir gün sabuhiyi çekmişken Molla Abdülkerim geldi dediler. Ben de içki şişelerini gizleyip buhurlarla evi temizledim ki Molla anlamasın. Sohbetten sonra Molla ayağa kalkınca yolcu etmede saygılı davranıp kapıya yakın vardıkta durup dedi. Dünya ve âhiretine yarar bir sözüm var. Gereği odur ki kulağına küpe edinip kötülüğü eyliyenlerin sözlerini unutasın. Ben de buyurun dedim. Şöyle söyledi elhamdü li'llah ehl-i ilimsin ve Padişahın dahi hoşlandığı kimsesin. Çok yakında vezirlik makamına çıkman gerçekleşecektir. Yazıkki içini içki ile doldurup dışını temiz olmaktan beri tutarsın. Vezirlik makamı akıllı kişilerin durağıdır ve Osmanlı devletinin şanı büyük Divan'ı temiz insanların toplandığı bir konaktır. Kerem eyle ol pis ile derûni bulama ve sapkınlık yolunda çabalayıp ayağın burkma. Molla bana bu öğüdü verirken utancımdan öyle büzülmüştümki hava oldukça serin iken alnımdan terler boşanıyordu. Hemen on anda tövbe ettim ve dediği yola gittim Molla Vildan gerçekten anı fazlasıyla sevmek gerekmiş, şimden girü anın sevgisi bize de gerekli oldu demiş.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 292 b, 293 a., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 352.

Molla Abdüssamed oğlu Samsunlu Hasan

Molla Husrev'in yanında akla ve söze yönelik bilimleri aldıktan sonra kimi medreselerde müderrislik etti. Sonra da Sahn müderrisi oldu. En son Sultan Mehmed Han Gazi'nin öğretmenliğinde bulundu. Bir süre kaz'askerlik ettikten sonra Sahn müderrisliğine döndü. 891 (M. 1486) yılında öldü. Kadılığında şeriat kurallarına bağlı ve hükümlerinde pek titiz idi. Hüsnü hat sanatında beceri ıssı olup, pek çok kitap yazmıştır. Sultan Mehmed Han için bir Sıhah-i Cevherî yazdığı söylenir. Mukaddemat-ı erba'a'ya bir haşiye yazdığı yukarıda belirtilmişti. İbn. Hacib'in Haşiye-i muhtasar'ına bir haşiye yazdığı da bilinmektedir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 292 b, 293 a, 305 a., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 476, 499, 1856, 1893., Şezeratü'z-zeheb. VIII. 4 Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. III. 236.

Hacı Hasan zade Mustafa oğlu Molla Mehmed

Molla Yegân'ın yanında yetişip, Dimetoka medresesine müderris oldu. Sonra Malkara medresesinde de müderrislik etti. Gelibolu kadılığı verildi. Sonra Mahmud Paşa'nın önerisiyle Bursa'da Sultan Murad Han medresesine getirildi. Sultan Mehmed Han'ın saltanatının son yıllarında Anadolu kaz'askeri oldu. Sultan Bayezid Han devrinde Rumeli kaz'askerliğine yükseldi. Anadolu yakası İmam Ali'ye verildi. 911 (M. 1505/1506) de ölünce yerine Müeyyed zade atandı. Öldüğü vakit yaşı doksanı aşmış idi. Çoluk çocuk çokluğu ve mal mülk bolluğu ile ferah bir ömür sürmüş ve her dileğine ulaşmış idi. Uzun boylu, gür sakallı, güzel konuşan bir kimse idi. Erenleri, yoksulları sevip korur, tatlı tatlı sohbet eder, iyi huy sahibi

ve alçak gönüllü idi. Bilgi ummanı ve Rum diyarının seçkin kişilerinden biriydi. Beyzavî tefsirinden Sure-i en'am'a haşiyesi vardır. Mukaddemat-ı erba'a haşiyesi ise yukarıda söylenmiştir. Tabakat-ı Celâliye ve Sadriye arasındaki ayrıntılar üzerinde düşüncelerini yazmıştır. Sarf biliminde de Mizanü't-tasrif adlı bir kitabı vardır.

Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 273.

Molla Ali Kuşçu

Babası Mehmed, Mirza Uluğ Bey'in doğancılarından idi. Semerkand bilginlerinden öğrenimini yaptıktan sonra Kadı zade-i Rumi'nin öğrencisi olmuştu. Matematiği ondan almıştır. Ziyc sahibi olan Mirza Uluğ Bey de matematiki Kadı zade'den öğrenmiştir. Molla Ali öğrenimini tamamlamak için bir nice yıl gurbet ellerde, Kirman'da okuyup Şerh-i cedid-i tecrid'i orada hazırlamıştır. Sonra geriye Semerkand'e gelip Mirza Uluğ Bey'in hizmetine girerek kaçıp gittiğinden ötürü özür dilemiştir. Onun bir süre kayboluşu sırf bilim yolunda olduğundan Mirza bu özrü kabul ederek bize ne armağan getirdin dedi? Eşkal-i kamer çözümüne bir risale yazdım. Bundan artık armağan sunmaya gücüm yok dediğinde, ayın o biçimleri halkın zihnini yormakla Mirza getir de görelim dedi. Nerelerde hata etmişsin anlayalım. Molla Ali risaleyi sununca Uluğ Bey ayağ üzere kalkıp onu kutladı. Sonra Uluğ Bey rasadları yenileme yoluna düşüp büyük paralar harcayarak Semerkand'ta bir rasadhane yaptırdı. Matematik bilimlerdeki becerisiyle en seçkinlerden biri olan Gıyaseddin Cemşid'i bu işi yürütmekle görevlendirdi. İşe başladığı sırada onun ölümü üzerine Kadı zade-i Rumî bu tasarıyı üzerine aldı. Onun da tasarı tamamlanmadan önce sayılı nefesleri tamam olunca ve vücudu rasadhanesi yıkılınca Molla Ali işi bitirmekle görevlendi. Ol ulu kişinin titiz ça-

lışmasıyla hem Ziyc hem de rasadhane tamamlanıp bitti. Hâlâ kullanılmakta olan Ziyc oldur. Uluğ Bey'den sonra çocukları arasında çekişmeler başlayıp da bunların hiç biri Mollaya gereği gibi ilgi göstermeyince, hacca gitmek üzere izin alıp Azerbaycan'a geldi. O günlerde Tebriz tahtında Uzun Hasan Bey oturmakta idi. Mollaya büyük saygı ve ilgi göstererek yanında alıkodu. Sonra Sultan Mehmed Han katına elçilikle gönderdi. Ol bilginleri koruyan şanı yüce Sultandan ömründe görmediği ihsanı görünce onun koruyucu kanatları altında güven içinde olan bilginler arasına katılma isteği gönlüne yerleşti. Padişah katından da o biçimde bir öneri gelince, bunu canına minnet bildi. Elçilik görevini bitirince söz verdiği üzere Rum diyarına yöneldi Sultan Mehmed Han ise karşıcı gönderip her konak için bin akça ödenek verdi. Molla, Padişahın bu lutfuna sevinip adamları ve yakınları ile rahatlık ve güven içinde İstanbul'a, mutlu otağa geldi. Aritmatikte Risale-i Muhammediye adında bir kitap yazıp Padişaha sundu. Molla Ali Üsküdar'a indiği sırada Sultan Mehmed Han bir kadırga donatıp Rum diyarının bilginlerini onu karşılamaya göndermişti. Bilginler de yüce buyruk gereğince saygı ve ilgi ile Mollayı getirirlerken bilimsel bir konu açılmadığına dikkati çekmek için denizler hakkında söz ederek hayret Rum denizi dalgalı değil dedi. Buna Hoca zade çok derin olduğundan değme hava ile dalgalanmaz yanıtını verdi. Molla ise Hürmüz denizinde gördüğü gel-git olayını anlattı. Hoca zade nedenini sordu. Molla, Seyyid Şerif ile Molla Sadeddin'in bu konudaki tartışmalarına sözü getirdi. Ulu bilgin Taftazanî'nin gözlemini tercih ettiğini açıkladı. Hoca zade ben de önceleri öyle sanırdım ama, sonra inceleyince gerçeğin Cürcanî'nin görüşünde olduğunu anladım. Hatta bu konuda onun kitabının kenarına görüşlerimi de yazmıştım dedi. Hoca zade gemiden çıktıklarında evine bir hizmetkâr gönderip sözünü ettiği kitabı getirterek Mollaya gösterince o da bu zorunla onu

öğmek durumunda kaldı. Molla âlemlere gölge olan Padişah katına varınca Hoca zade'yi nice buldunuz diye bir soru ile karşılaştı. Yanıt olarak İran ve Rum'da eşi yoktur deyince, Padişah Arap'da dahi eşi yoktur demişti. Hoca zade ol zaman İstanbul kadısı idi. Anlatılır ki, Molla Aliyy-i Tûsî ile buluşmuştu, onun Rum'a gitmekte olduğunu öğrenince ona huzur içinde olmak istersen Hoca zade ile olan ilişkilerini güzelce ayarla dedi. Bu adam öyledir ki kişinin bildiği onun yanında hiç kalır. Molla Al Kuşçu da Tûsî'nin öğüdüyle hareket edip, kızını Hoca zade'nin oğlu ile evlendirdi. Hoca zade de kızını mollanın kız torunu olan Kutbeddin'e verdi. Sultan Mehmed Han Uzun Hasan'la tutuştukta Molla da yanında idi. Astronomiden bir risale yazıyordu. Bunun bitirilişini Irak-ı Acem fethine rastlatıp adını Fethiye koyarak Padişaha sundu. Sefer dönüşünde Ayasofya medresesine günde iki yüz akça ile atandı. Adamlarına, çocuklarına da durumlarına uygun görevler verilerek hepsi de memnun edildiler. Yazdığı kitaplardan Tecrid şerhi halk için de beğenisi olan, anlayış sahipleri için de kolay bir yapıttır. Yararlı bilgileri toplayan, öğülmesine gerek bulunmayan bir metindir. Sarfta 'Unkudü'z-zevâhir adlı yapıtın da onun olduğu söylenir. Hamd konusunda da bir risalesi vardır. İzahu'l-me'ânî'nin Mesned-i takdimî bölümüne bir risale yazmıştır. Bu Tarihi yazan onu okumakla yararlanmıştır. Molla Ali Kuşçu İstanbul'da ölerek Hazret-i Ebu Eyyub-i Ensarî, Tanrı andan hoşnud olsun, türbesi bahçesine gömülmüştür.

Dize - Peygamberi ağırlayan kişiye yakın olmak ne mutlu

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 293 a, 294 a, 400 a, 406 b., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. 177-181., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. 181-184., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 229, 286, 348, 448, 497, 862, 864, 888, 889, 894, 898, 900, 966, 1177 1236, 1479, 1611, 1676., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun.

İstanbul 1955. I. 736., F. Reşad. Eslaf. İstanbul 1311., S. Zeki. Asâr-ı bakıye. İstanbul I. 197., W. Barthold. Uluğ Bey ve Zamanı Ankara., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. çeş. yer. A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 451., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 195 33, 165, 198, 235, 272, 280., C. Borckelmann. GAL. 8-130-234, s. I. 926, s. II. 330., Rieu II. 456., Pertsch. 351., Ö Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. VIII. 277. H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. III. 46, 47, 774, Türkçe Yazmalar Kat. I. 249, 255. ve Milli Kütüphane, Ali Kuşçu Bibliyografyası.

Molla Şeyh Alaaddin Aliyy-i Bistamî Musannifek

Soy ağacı ve soyunun yaşadığı yerler şöyle belirtilmektedir. Ömer oğlu, Mahmud oğlu, Mes'ud oğlu, ulu İmam Fahreddin Muhammed oğlu, Muhammed oğlu, Muhammed oğlu, Mahmud oğlu, Mes'ud oğlu, Muhammed oğlu, Mecdüddin Muhammed oğlu, Şeyh Aliyy-i Şahrudî, Bistamî, Herevî, Razî. Soyu hem Hazret-i Ebu Bekr'e, hem de Hazret-i Ömer'e ulaşmaktadır. Pek küçük yaşta iken eline kalemi alıp kitap yazmaya başladığından Musannifek yani, genç ya da küçük yazar sanı ile tanınmıştır. 803 (M. 1400/401) te doğmuştur. İmam Fahruddin-i Razî'nin temiz soylu torunudur. Ahlak konusunda Mahmud Paşa adına yazıp Ahlak-ı Mahmudiye adını verdiği kitapta yaşam öyküsünü ve yapıtlarını açıklamıştır. Sözü edilen kitabın yazarın kalemiyle yazılmış bir nüshası bende vardır. Özetle açıklaması şöyledir. Ulu imam, ünlü bilginlerin önderi, olgunlar derneği üyelerinin başları tacı İmam Fahruddin-i Razî bilim denizinde kulaç atarak yüzüp dururken, ülkeleri aşmış ve yanlış görüşte olanları yola getirmek için varını yoğunu harcayarak en sonunda Herat'ta dinlenmeye karar vermişti. Anber dalından yapılmış kalemini de Tefsir-i kebir'in yazıldığı gülistana salıvermişti. Ol ucu bucağı olmayan derya, bilim ülkesini çevirirken

kuşku şek çalılarını da yok etmekte olup, ünü kat kat artmakta, bilim ve bilgelik derlemek isteyenler de çevresini sarmakta idi. Şeyhü'l-İslam diye anılıyor, olgunluğunun öyküleri de ufukları dolduruyordu. Rahmet bahçelerine göç ettiğinde sözü edilen kentin Hayavan denilen semtine gömüldü. Mezarı, uyanık kişilerin ziyaret ettikleri bir yer oldu. Muhammed adında bir oğlu kalmış ve olgunluğu ile akranı arasında ayrıbir yer tutmuştu. Hazret-i İmam bir çok yazılarında bu yetişkin oğlundan söz etmiştir. Genç yaşında âhirete göç edince eşi andan yüklü idi. Doğan çocuğa da o nedenle babasının adı verildi. Onun da Mahmud adında bir oğlu olup, yetiştikten sonra hacca gitmek niyetiyle Herat'tan kalkıp Horasan kentlerinden Bistam'a gelidği zaman, buraya yakın bulunan Şahrud adlı köy halkı onun gelişini bir sevinç vesilesi yapıp saygıyla karşılayarak onu ağırladılar. Hazret-i İmam'a gönülden bağlı olduklarından ölçülemeyecek biçimde ilgi gösterdiler. Mahmud orada yerleşti ve Mes'ud adında bir oğlu oldu. Bu oğlan ataları gibi bilim derlemek için ülkeleri dolaşmadığından onlar derecesinde olgunluğa ulaşamadı. Sadece vâiz olarak kaldı. Onun da Muhammed adında bir oğlu dünyaya geldi. O denli gayretli ve çalışkan idi ki, o yörede bilimin önderi olarak bilindi. Onu ise Mecdüddin Muhammed adlı oğul izledi. Molla Musannifek işte bunun oğludur. Arapça bilgisini ve Tefsir bilimini Celaleddin-i Evbihî'den almıştır. Bu kişinin Horasan ve Irak bilginlerinin önde geleni olduğunda birleşilmiştir. Keşşâf ve Miftâh'ın inceliklerini anlayıştaki üstünlüğü herkesçe teslim edilmiştir. Onun yazdıklarından değiştirilmesi gereken yerleri Musannifek'in değiştirmesine izin verdiğini belirten yazısının bir örneğini yukarıda andığımız kitaba almıştır. 792 yılı Muharrem ayı (Aralık 1389/Ocak 1390) tarihi yazılı olmakla yaşamının son ayı demektir. İkinci hocası Mahmud oğlu Muhammed oğlu İmam-ı Herevî Kutbeddin Ahmed'tir. Mevlana Celaleddin sözü edilenin en sevgili

öğrencisidir. Şafı'î fıkhında ise Abdülaziz oğlu Ahmed oğlu Abdülaziz-i Ebheri'dir. Mollaya verdiği icâzetnâmede bilim kütüğündeki bilginleri ulu imam, İslamın hucceti, İmam-ı Gazali'ye ulaştırır. Onun kütüğünü de halkın önder olarak tanıdığı İmam Şafi'î'ye dayatmıştır. Hanefî fıkhında hocası Muhammed oğlu Fasihüddin Alâ'dır O da hazretin çeşitli özelliklerini öğen bir icâzetnâme vermiştir. Mollayı kardeşi 812 (M. 1409) de Herat'a göndererek yetişmesiyle ilgilendi. 23'te İrşad'a şerh yazdı, 25'te de Mısbah şerhini tamamladı. Aynı yıl Şerh-i akaid'e bir haşiye kaleme aldı. 826 yılında Tanrının selamları üzerine olsun Hazret-i Peygamber'in işareti üzerine Adab konusunda bir şerh yazdı. 28 de ise Lübab-i nahv'e öğülecek bir şerh meydana getirdi. 32 tarihinde Mutavvel'e haşiye yazdı 35 te Telvih'e haşiye ile aynı yıl içinde Kaside-i bürde'yi açıklayan geniş bir şerh yazdı. Ebu Ali Sina'nın Kaside-i ruhiye'sine de şerhi vardır. 38 yılında geri Herat'a dönüp orada Vikaye'ye bir şerh yaptı. 39 da Hidâye'ye şerh yazdı ve Hadayıku'l imân li-ehli'l-'irfân adlı bir kitap meydana getirdi. 48 tarihinde (M. 1444) Rum diyarına göçerek 50 yılında yine Peygamber'in işareti ile Mesâbih'e şerh yazdı. Ulu bilgin Cürcanî'nin Şerh-i miftah'ına haşiye, Şerh-i metâli'e haşiye ve Pezdevî'nin Usul'ünün kimi yerlerine de şerh yazmıştır. 56 yılında Keşşâf'a bir şerh meydana getirmiştir. Envârül'l-ihdak, Hadâyıku'l-imân ve Tuhfetü's-selâtîn Farsça yazdığı kitaplarıdır. Bu açıklanan yapıtları yukarıda sözü edilen Tuhfe-i Mahmudiye'de bildirmiştir. O kitabı ise 61 yılında Edirne'de kaleme almıştır. Sultan Mehmed Han adıyla bezediği Farsça bir tefsir yazmış, bunda pek çok yararlı açıklamalarda bulunmuştur. Kendisine Farsça yazması buyurulduğu için okuyucularından özür dilemiştir. Şemsiye'ye de Farsça basit bir şerhi vardır. Bu hakir onu incelemekle epeyce yararlandım. Sadrü'ş-şeri'a'ya da haşiyesi vardır. Rum ülkesine gelince önceleri Konya'da müderrislik etti. Zaman geçince kulakları duymaz oldu.

Sonra İstanbul'a gelip Mahmud Paşa'nın önerisiyle kendisine günde seksen akça bağlandı. Mollanın anlattığına göre İran'da iken bir şeyh ile yaptığı tartışma sırasında epeyce ağır sözler söylemişti. Tartışma sonunda Şeyh ona, ettiğin terbiyesizlik karşılığında hem sağır olacaksın, hem de soyun kuruyacaktır demişti. Sağır oldum ama, iki kızım varsa da gerçekte kızlar soyu yürütmezler diye eklemişti. Bir gün Mahmud Paşa'nın yanında iken Hasan Çelebi gelerek söz arasında Molla Musannifek'in yazdıklarına güçlü itirazlarda bulunduğunu söyleyip, böyle olduğu halde ona fazlaca iltifat ediyorsunuz diye laf etti. Paşa yanıtladı. Her halde siz Molla Musannifek'i tanımadınız dedi. Hasan Çelebi şimdiye değin görme olanağı bulunmamıştır deyince Paşa, Molla Musannifek işte budur der demez, Hasan Çelebi utanç içinde kalıp üzüntüsünden rengi soldu. Paşa bunun üzerine perişan olman, sağırlığı şöyle böyle değildir. Yüksek sesi bile duymaya gücü yetmez demişti. Molla tasavvufa da eğilim göstererek Zeynüddin-i Hâfî hazretlerinin halifelerinden halkı uyarma yetkisi almıştı. Bilgelik ile ameli kaynaştıran, emmare denilen kandırıcı nefsi körelten, saçı sakalı ağarmış yaşlı bir görünüşü vardı. Sarığı Türk sarığı ve en güzel giyisi aba idi 75 yılında (M. 1470/71) ölmüş, Tanrı ondan razı olsun, Hazret-i Ebi Eyyub-i Ensarî türbesi çevresinde gömülmüştür.

Yazarın Tuhfe-i Mahmudiye'den alarak metne koyduğu kitaplarından başka Kitabü'l-hudud ve'l-ahkâm, Hallü'r-rümûz ve keşfü'l-künûz, Reşhu'l-'uyûni'z-zevk ve Ravzatü'l-esrâr adlı kitap ve risaleleri de kayda değer yapıtlardır. Yalınlayanın eki.

Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. I. 255-260., Mecdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 40, 67, 68, 113, 367, 370, 373, 458, 475, 497, 633, 672, 902, 913, 923, 1145, 1332,

1341 1480 1544, 1699, 1708, 1717, 1816, 1851, 1971, 2014, 2024, 2036, İsmail Paşa. Esma ü'l-müellifin. İstanbul 1955. I. 735., Ayn. yaz. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. I. 37, II. 130., Şezeratü'z-zeheb. VII. 320., Hidiviye. V. 145., İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi. Ankara 1964., I. 266, II. 82, 593, 630., S. Tansel. Fatih Sultan Mehmed. İstanbul 1971. 174., C. Brockelmann. GAL. g. II. 234, s. I. 647, II. 304, 329.; Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. VII. 240, H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. II. 470, 555, III. 164, Farsça Yazmalar Kat. 80., ve İslam Ansiklopedisi. Madde. Bistamî.

Mola Siracüddin Muhammed Halebî

Babasının adı Ömer'dir. Halep yöresindendir. Timur Han, Haleb'i yağmaladıkta onları Maveraünnehr'e götürmüştü. Oradaki bilginlerden okudu. Sonra. Sultan Murad zamanında Rum'a gelip Sultan Mehmed Han'a şehzadeliğinde öğretmeni oldu. Edirne'de onun adıyla anılan Halebiye medresesinin de müderrisliğinde bulundu. Hızlı yazardı. Çok kitap yazmıştır. Kâfiye'nin orta ölçüde olanına yararlı bir haşiye yapmıştır. Seyyid İbri'nin Tevali'e yazdığı şerhe de bir haşiye meydana getirmiş Sözü edilen medresede müderris iken Sultan Mehmed Han Gazi'nin ilk yılların da ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 294 b. Abdurrahman Hıbrî. Enisü'l-müsamirin. Yazma. Dr. Sevim İlgürel eleştirili baskısı.

Hızır Şah'ın oğlu Molla Derviş Mehmed

Bursa Sultaniye'sinde müderris idi. Çok dindar ve kötülüklerden sakınan bir kimseydi. Deve yününden şemle ve sarık sarar, abadan bir giysi giyerdi. Medreseye yaya gidip gelirdi. Sultan Mehmed Han Uzun Hasan seferine

giderken Bursa'ya geldiğinde Padişahı bir eşeğe binerek karşılayıp selamlamış ve dönmüştü. O sırada Padişah, Mahmud Paşa'ya Molla Derviş Mehmed değil mi? diye sormuş Paşa da oldur deyince, ardından adam gönderip hayır duâsını dilemişti. Onun duâlarının kabul edildiği kanısı halk arasında yaygın olup, nefesi de kutlu sayılırdı. Yılda bir kez Aşura gününde başını tıraş ederdi. Ol gün halk kapısına üşüşür, hastalıklarına deva olsun diye saçlarını isteyip alırlardı. Kimileri de derslikte bile ondan saç tellerini isterlemiş. Molla da başını açıp al diyerek izin verirmiş. Medresede öğrencilerden birinin kitabı çalınmış. Bunun üzerine medresede danişment, softa kim varsa toplayıp hepsine bir bir bakıp sonunda bir softaya kitabı getir diye buyurmuş. Softa inkâr ve inâd ederek dürüstlüğünden söz edip diretmiş. Molla bu tutum karşısında hücresini aratmış ve kitabı bulmuş. Softaya tövbe etmesini buyurarak onu affetmiş. Mollanın dilinde pelteklik olduğu söylenir. Damdan düşerek ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 294 b., I. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287.

Mola Ayas

Hoca zade ile birlikte Ayasulugî Çelebi'nin öğrencisi olmuştur. Sonra Bursa Sultaniye'sinde Hızır Bey Çelebi'nin danişmendi oldu. Sultan Mehmed Han'a çocukluğunda öğretmenlik yapmakta iken İlahî tutku ile Şeyh Abdüllatif-i Makdisi'nin halifesi Şeyh Taceddin'in yanına giderek tasavvuf yolunda yetişti. İnsanları eğitmeye yetkili kılındı. Bursa'da bir köşeye çekilip ömrünün sonuna değin vaktini ibadete ve bilime harcadı. Yapıtların yanlışlarını düzeltmeye, eksikliklerini tamamlamaya meraklıydı. Öyleki bir çok kitabın kenarlarını çeşitli bilgilerle donatmıştır. Seyyidlerden biri şeyhiyle hacca gittiğinde ondan zamanın kutbunu göstermesini dilemiş, o da Arefe günü imamın

sağ yanında kim durursa kutub odur demişti. Sözü edilen Seyyid ol kutlu günde imama yakın yerde namaza durup baktığında görür ki, imamın sağ yanında Molla Ayas namaz kılıyor. Halbuki o yıl Molla Ayas hacca gelmemiş Bursa'da kalmıştı. Durumu şeyhe anlatınca Şeyh de bakar ve olayı doğrular. Hactan dönüşte Bursa yakınlarına geldiklerinde, dostları karşı çıktıklarında, durumu onlara da açıklar. Ama o gece öyle bir hastalanır ki az kala öleyaza. Ertesi iyileşince şeyhi ile birlikte Molla Ayas'ı ziyarete gider. Molla Şeyhten bu kimdir diye sorunca, Şeyh evladımız derecesinde olan ahbablarımızdandır der. Sırrımızı açığa vuran bu değil midir? diye azarlarcasına konuşur ve bu gece cenab-ı Hakk'tan ruhunu alsın diye duâ ettim ancak, en güzel ve en parlak selam ve duâlar üzerine olsun Tanrının sevgilisinin ap açık ruhu şefaat eyledi de kurtuldu. Andan bildim ki, Peygamberin torunlarındandır. Sonra öğüt vererek sırları açıklamada büyük tehlikeler vardır, kendini sakın der.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 106 b., t. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan Bursa 1287.

Molla Hâce Hayreddin

Hızır Bey Çelebi'nin danişmendi olup, kimi medreselerde müderrislik ettikten sonra Sultan Mehmed Han Gazi'nin öğretmenliğine getirildi. Olgun, edîb ve zeki idi. Güzel huylu ve tatlı sözlüydü. Ol durağı yüce Padişahın saltanatının son yıllarında varlık ülkesinden ölümsüzlük yurduna göç etmiştir. İstanbul'da bir cami ve medrese yapmıştır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 289 a, 295 b., Hüseyin Ayvansarayî Hadikatü'l-cevâmi. İstanbul 1281. I. 101.

Efdal zade Mola Hamidüddin

Tümceleri tane tane döktüren ve olgunluğun doruğunda bulunan Efdalüddin-i Huseynî'nin oğludur. İlk öğrenimini babasından aldıktan sonra Molla Yegân'ın danişmendi olmuştu. Bir süre geçince Bursa Kaplıcasındaki Sultan Murad Han Gazi medresesine müderris olup, Sultan Mehmed Han'ın padişahlığının ilk günlerinde görevinden uzaklaştırılmıştı. Bu nedenle İstanbul'a vardıkta Eski saray yanından geçerken Padişahın bir kaç baltacı ile birlikte ötedenberi yaptığı gibi yalnız başına geldiğini gördü. Hemen o anda atından inip Padişahı selamladı. Bunun üzerine Padişah ona seslenerek Efdal zade değil misin? dedikte, ol duâcı kulunuz benim karşılığını verdi. İrte Divan'a gel diye buyurdu. Ertesi gün vezirler cihanı yöneten Divan'a gelip alınan kararları Padişaha sunmak için Arz odası'na vardıklarında ol bilgili Şah, ol halkını seven Padişah vezirlere Efdal zade geldi mi? diye sordu. Onlar da geldiğini bildirince, Bursa'da babası Sultan Murad Han Gazi medresesine günde elli akça ile atadığı gibi, Murad Han imaretinde de yemek çıkarılmasını buyurdu. Molla, elini öpmek için Padişah katına çıktığında onu öğen sözlerle sevindirdi. Padişah daha fazla çalışmasını ve araştırmayı bırakmamasını tenbihledikten sonra seni unutmazız dedi. Molla bu buyruk üzerine bilgisini arttırmak için bütün gücüyle çalıştı. Öyle bir gayret gösterdi ki, beli büküldü, sakalı döküldü. Onu çekemeyenler bu haline bakıp bunamakla töhmet ettiler. Sözü edilen medresede öğretim görevlisi iken Hidâye'yi şerh eden Şeyh Ekmelüddin'in çoğu karşı görüşlerine yanıtlar yazdı. Sonra Sahn medreselerinden birine getirildi. Anda müderris iken büyük veba salgını baş gösterdi. Çoluk çocuğunu çevredeki köylerden birine gönderip kendi ders günlerinde dört dersi birben yürüterek telaşa kapılmadı. O günlerde Padişah gazadan dönüp geldiği sırada o da belde bilginleri gibi karşılamaya çıkmıştı. Padişahın elini öperken, işittim ki, köyden gelip

dersini boş geçirmez, dört dersi de birden yapıyormuşsun. Sen kendine düşeni yapmışsın. Bize gerekeni de elbet görürsün demiş, gazadan getirdiği tutsaklardan öteki müderrislere birer tane gönderdiği halde Mollaya iki tutsak armağan etmişti. Sonra İstanbul kadılığına getirildi. Sultan Bayezid Han devrinde müftü olup, 908 yılında (M. 1502/1503) ecel kadısı yaşam kaydını sildi. Öğülecek yaradılışı ve beğenilecek davranışları en üstün durumda idi. Alçak gönüllülüğü, yumuşak huyu, olgun davranışları ve biligsi olagan düzeyin çok üstüne çıkmıştı. Öyleki birgün çaçaron bir kocakarının isteğine ters düşen bir yargıda bulunanca, kadın ağzını açıp çirkin sözlerle gürültü çıkarmıştı. Molla bu durumda, zahmet etme, bu gereksiz bağırıp çağırmalarla yargı değişmez. Tanrının buyruğunun gereği neyse o bozulmaz. Eğer, dileğin beni kızdırmaksa ol sevdadan geç ki bu hoş hayaldir. Hele benim inancımda kızmak haramdır demişti. İsfahanî'ye her kesin beğendiği bir haşiyesi vardır ki, bilginler ellerinden düşürmezler Öğrenciler de incelikleri çözümlemedeki özelliğinden ötürü bu kitaba hayrandırlar. Cürcanî'nin Şerh-i Muhtasar haşiyesine de değerli bir haşiye yazmıştır.

Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 222. Hüseyin. Beda'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 289 a, 291 a, 295 b, 400 b, 401 a, 403 a, 412 a, b, 504 a, 505 a, 510 b, 511 a.,

Sinan Paşa

Tanınmış üstad Celaleddin'in oğlu Hızır Bey Çelebi'nin yetiştirdiği oğullarından olgun bir kişidir. Hoca Paşa sanı ile tanınmıştır. Asıl adı Sinaneddin Yusuf'tur. Olgunluk göklerinde keskin zekâsıyle tek, bilim ve bilgelik ülkelerinde de dengi bulunmayan bir kişiydi. Tartışma ve söyleşme alanında eşi olmayıp, karşı görüştekileri susturmada pek becerikli idi. Öyleki babası ona bilimin temeli

olan neden ve niçin yöntemini tuttuğu için epeyce de kızardı. Doğrulama yolunu tut diye de hafif yollu eleştirirdi. Bir gün yemek yerlerken bu konuda şöyle söylemiş. Her sorunu şüphe ile karşılamakta öyle olmuşsun ki, şu bakır sahanın bakırlığının kandırıcı ve aldatıcı bir kanı olduğunu ileri sürsen de olur. O da şöyle karşılık vermiş. Algıların karmaşıklığı bakırlığını kuşkuya düşürecek olsa yanlış mıdır? deyince, babası kızarak bakır sahanı oğlunun başına çalmış. Babası öldüğü zaman yirmi yaşında idi. O yıl Edirne'de müderris oldu. Sonra Darü'l-hadis medresesine geçip Onun ardından da Sultan Mehmed Han'a hoca oldu. Molla Ali Kuşçu Acem'den göç edip Padişahın koruyucu kanadı altına sığındığı vakit, Padişah ona Molla Ali'den matematik öğrenmesini buyurdu. O da en keskin öğrencilerinden Molla Lutfi'yi aracı yaparak kibar bir biçimde bu zor bilimi aldı. Molla Lutfi her gün Molla Ali'den okutduğu dersi gelip hocası önünde anlatmakta idi. O da bu yolla matematik biliminin güç konularını çözmeyi başarmış oldu. Kadı zade'nin Çagmini şerhine haşiye yazdı. Sonra temiz yürekli bir vezir oldu. Hazine-i âmirede olan kitapların bakımı için bir güvenilir bilgin bulunması buyurulduğu vakit, Molla Lutfi'yi ileri sürerek bu hizmeti ona verdirdikten sonra doğan olanaklarla bilimin o güne değin öğrenilmeyen yönlerini de kavramaya yol buldu. Sonra Padişahı kırıcı kimi davranışlarda bulunmakla vezirliği üzerinden alındı ve horlanarak zindana atıldı. Kentin bilginleri toplanarak Divan-ı hümayûna gittiler. Padişaha yalvararak bilim diyarının Yusuf'ünü zindandan çıkarttılar. Ama, hemen o gün sürgün edilip Sivrihisar kadılığı ve müderrisliği ile İstanbul'dan uzaklaştırıldı. İznik'e vardığında aklını yitirdi, diye tedâvisi için ardınca bir hekim gönderildi. Hekim ise Padişahın buyruğu gereğince Mollayı ıslatıp, günde elli kamçı vurarak ona eziyet etmekte idi. Bunu Molla Hüsam zade duyunca Padişaha öğüt yollu bir mektup yazıp demiş ki eğer Sinan Paşa'ya uygulanan

eziyetin bırakılması için ferman çıkmaz sa sizin hükmettiğiniz yerlerden kaçmak gerekir. Bilginlere aydın gönlünde sevgi duygusu yaşatmakta olduğundan Padişah, onun vezirliğinden ötürü olan suçunu bağışlayıp affetti. Sinan Paşa da ondan sonra Sivrihisar'a giderek nice üzüntülü günler arasında görevini yürütmeye çalıştı. Padişahlık sırası Sultan Bayezid'e gelince, Edirne'deki Darü'l-hadis müderrisliğini günde yüz akça ile ona verdi. Ol medresede müderris iken Şerh-i mevâkıf'ın çeşitli bölümlerine bir haşiye yazdı. Soruları pek fazla genişletmekle kimi dostları ondan seçmeler yapmasını uygun gördüklerinden öğrencilerine bu kitabı incelemelerini önerdi ki, bu sorulara akıllarına gelen yanıtları söylesinler. Böylece dostlarının istediği seçmeleri yapmış oldu. Münacât ve öğütlerden oluşan tazarruât biçiminde bir kitabı daha vardır. Maârif-i Sinan Paşa adıyla tanınmıştır. Türkçe yazılan bu yapıtın gönüller açan edâsı bütün okuyanlarca beğenilmekte, toplantıları aydınlatan gerçekçi ve yakıcı anlatımı toplantıya katılanların ruhlarını şenlendirmektedir. Tezkiretü'l-evliya biçiminde gönüllere yönelen bir başka kitap daha yazmıştı. Dervişliği baskın gelmiş, dünyaya düşkünlüğü gönlünden silip atmıştı. Ulu,ermiş kişileri sever, işi de onlara ikram etmek olurdu. Özellikle Şeyh Ebü'l-vefâ hazretlerine olan bağlılığı pek fazla idi. Bu bağlılıkta temel yapı sağlam direklere dayanıyordu. Ona bağlılığını öğüncünün özü bilip, onun uyarıcı eteğine sarılmış idi. Maârif'inde ol ulu kişiye olan bağlılığını açıklayıp, su gibi akan bir şiirle onun üstün varlığını ortaya koymuştur. Öyleki ermiş kişilerin ol seçkin kimseyi Hanefî mezhebinde iken, açıkça besmele çektiği de biliniyorken, Molla Gurani bunu inkâr ederek, kentin önde gelen bilginlerini onun imanı konusunda bir karar almak üzere toplamıştı. Toplantıya gelenler Sinan Paşa'nın da katılmasını beklediler. Sinan Paşa toplantıya gelince bunun nedenini sordu. Molla Gurani nedenini açıklayınca, Sinan Paşa eğer Şeyh gelip bu

konuda benim görüşüm böyle bir sonuca ulaştı dese karşı sözünüz var mıdır? diye sordu. Bunun üzerine Molla Gurani meğer ol müctehid midir? diyerek ona karşı soruyla yanıt verdi. Buna, Kur'an-ı kerimi butun-ı seb'a ile tefsir edebileceği gibi usul-i sitte'yi de bildiğinden ictihad şartlarını ve usul kurallarını bilir diye Sinan Paşa konuştu. Molla ona, siz bu söylediklerinizle tanık olur musunuz? deyince, Paşa'dan ederiz yanıtını aldı. O zaman toplanan bilginlere dönüp kalkın gidelim. Bir kimsenin böyle tanığı olunca ona karşı çıkmak boşuna uğraşmaktır dedi. Bu söz üzerine toplantıya katılanlar dağıldılar. Edirne'de 891 (M. 1486) yılında ölmüşdür. Öteki dünyaya düşkünlüğü, aşırı derecedeki cömertliği mal ve mülkünü silip süpürmüş olmakla, öldüğü sırada ev eşyasından bile bir şeyi kalmamıştı. Öyleki yıkamak için suyu ısıtmaya odun bile bulunamamıştı.

Sinan Paşa. Tazarruat. (Tazarru'nâme) Yay. A. Mertol Tulum. İstanbul 1971. Ayn. yaz. Nasihatnâme. (Maarifname). Yay. İ. Hikmet Ertaylan., Ayn. yaz. Tezkiretü'l-veliya. Hacı Mahmud Efendi 4549., Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 288 b, 290 b, 296 a, b, 299 a, 304 b, 305 a, 311 b, 400 a, 401 a, 506 b, 513 a., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. 195., Âlî. Künhü'lAhbar. TTK. yaz., Latifî. Tezkire. İstanbul 1914., Hasan Çelebi. Tezkire. TTK. yaz. Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 385, 415, 668, 724, 2037., İ. Belig Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 278., Sefirne-i nefise-i mevleviyân. İstanbul. II. 119 M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. III. 103., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 162, II. 223, 290., F. Reşad. Eslaf. İstanbul 1312., Recai zade M. Ekrem. Kudemadan Bir kaç şâir. İstanbul 1305., Ebüzziya Tevfik. Numune-i Edebiyat-ı Osmaniye. İstanbul 1312., A. Memduh. Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye. İstanbul 1306 M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 242., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 34, 35, 46, 48., M.

Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 35, 75, 305, 391, 474, 475, 484., Köprülü zade M. Fuad-Ş. Süleyman. Yeni Osmanlı Tarih-i Edebiyat. İstanbul 1332., M. Fuad Köprülü. Anadoluda Türk Dili ve Edebiyatı Tekâmülüne Bir Bakış. Millî Tetebbular Mec. II., E. J. W. Gibb. A. History of Ottoman Poetry. Londra 1907. II. 25, 124, 295, 349., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1964. II. 534., Ayn. yaz. Hızır Bey oğlu Sinan Paşa'nın vezir-i azamlığına Dair Çok kıymetli bir Vesika. Belleten 1963. Sayı. 105., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 265, 283, 441, 450, 451, 454, 479., Hidiviye. 39, 174, C. Brockelmann. GAL. I. 685., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. III. 760, Türkçe Yazmalar Kat. I. 488, II, 97, 376., İslam Ansiklopedisi. Madde. ve A. Mertol Tulum'un Tazarru'name yayınındaki bibliyografya ile karşılaştırınız.

Yakub Paşa

Sinan Paşa'nın kardeşi olup, Molla Celaleddin'in oğlu Hızır Bey Çelebinin öteki olgun bir oğludur. Bursa Sultaniyesi müderrisi idi. Sonra Sahn müderrisi ve Bursa kadısı oldu. Aynı yılda yani, 891 de Bursa kadısı iken ölmüştür. Sadrü'ş-şeri'a'ya yaptığı haşiye ilgililer katında değerli görülür. Onun olgunluğuna en uygun tanık bu kitabıdır. Mevâkıf şerhinin kenarına yerinde sorular ve değerli çıkmalar yazmış, ince ve az bilinir bilgiler aktarmıştır. Bunların çoğu Hasan Çelebi'ye kaynak olmuştur.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi. 'Moskova 1961. 297 a, 301 a, 311 b. b. M. Tayyib Gökbilgin Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 30, 75, 149, C. Brockelmann, GAL. s. İ. 647. İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Tarih-Coğrafya Yazmaları Kat. I. 99. H.F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. II. 459., İstanbul 1964.

Ahmed Çelebi

Hızır Bey Çelebi'nin üçüncü oğludur. Sultan Mehmed Han zamanında toplanan bilimsel bir mecliste olgunluğu anlaşılınca Sahn medreselerinden birine günde kırk akça ücretle atandı. Sonra Padişah kardeşi Sinan Paşa'yı Divan'dan uzaklaştırdığı zaman onu da görevinden aldı. Üsküp medresesi ile kadılığına gönderdi Sultan Bayezid tahta çıkınca Edirne çiftelerinden birine müderris oldu. Sonra da Sahn müderrisliğine getirildi. Günde yüz akça ile Bursa kadılığına atandı. Padişah ayrıca Bursa köylerinden birini ona arpalık olarak verdi. Uzun süre müftülük ederek bu görevde iken öldü. Ömrü doksanı aşmış idi. 927 (M. 1521) yılında Tanrının rahmetine yöneldi. Ahmed Paşa sanıyla tanınmıştır.

Belig. Güldeste-i riyaz-ı İrfan. Bursa 1287. 277.

Molla Salahaddin

Bazı medreselerde müderrislik etti. Sultan Mehmed Han oğlu Şehzade Sultan Bayezid'in öğretmenliğine atadı. Şerh-i akaid'i okuturken bugün de öğrencilerin elinden düşmeyen haşiyeyi yazmıştır. Molla zade'nin Hidâye-i hikmet şerhini okuttuğu sırada ona da bir haşiye meydana getirmiştir. Felsefe okuyan öğrencilerin baş vuru kitaplarından biridir. Cömert huyu, iyilik severliği ve olgunluğu ile her kesçe sevilmişti. Bursa Sultaniyesinde müderris iken ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi. 'Moskova 1961. 297 a.

Molla Abdülkadir

Hamid ili'nden İsparta kasabasındandır. Molla Aliyy-i Tûsî'nin öğrencisidir. Hayâlî Çelebi ile ders şeriki olmuştur. Kimi medreselerde öğretmenlik ettikten sonra Sultan Mehmed Han'ın hocası olmuştur. Bu sırada Padişahla olan

ilişkileri öyle gelişti ki, Mahmud Paşa bunu çekemeyip bir hiyle sonunda onu Padişahın gözünden düşürdü. Olay şöyle olmuştu. Bir gün Padişah onu yanına çağırdığında bir parça rahatsız olmakla özür dilemişti. Kimi dostları ki bir yandan ona dostmuşçasına davranıyorlar, öte yandan da Paşa'yla gizlice işbirliği ediyorlardı. Bunlar o gün Mollayı geziye çıkmak hususunda kandırdılar. Paşa'ya da hemen haberi ilettiler. Durumu Mahmud Paşa Padişaha duyurdu. Araştırılınca seyre gittiği belli oldu.

Bu davranış Padişahın kırılmasına neden oldu ve onu o anda katından uzaklaştırdı. Molla da doğduğu kasabaya dönüp, gözden düşmüş olmakla duyduğu üzüntü içinde bu kargaşa dünyasından sevinçler ülkesine göçtü. Yaşamı süresince hep öğülmekle kendisini ulu bilgin Cürcani'den üstün sanmak gibi bir iddiada bulunması ol değer bilen Padişaha hoş gelmeyip onu Hoca zade ile tartışmaya sokup büyüklenmek davasında iken yenik düşürdü.

Hüseyin. Bedayi"ü'l-vekayi". Moskova 1961. 297 a., Taşköprü zade. Şakayıku'nulaniye. Kahire 1299. Mecdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 1894., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. IV. 185.

Molla Alaaddin Ali

Fenarî Ali'si sanıyla tanınır. Şemseddin Fenari'nin oğlu Yusuf Molla'nın çocuğudur. Bilgi derlemeye olan hırsı nedeniyle daha çocuk yaşta iken Acem diyarına gidip Heratlı bilginlere öğrencilik etti. Sonra Semerkand ve Buhara'ya geçerek öğrencilikten öğretmenliğe yükselince ol kentlerde müderrislik etti. Yurt sevgisinin çekiciliğiyle Sultan Mehmed Han'ın ilk günlerinde geri Rum diyarına döndü. Her vakit Molla Guranî, Molla Fenarî'nin çocuklarının korunmasını Padişahın ince yüreğine aşılamakta, onlardan birinin yüce Divan'ın üyesi olması gereğini devletin düzenin-

den bir koşul olarak belirtmekteydi. Padişah da bu iyilik öneren sözlerden, bu anlamı gönlünde biçimlendirmişti. Molla Ali'nin ülkesine ayak bastığı haberi Molla Gurani'ye ulaşınca, durumu Padişahın katına duyurdu. Bilimi değerlendiren Padişah da onu Manastır medresesine atadı. Sonra babası Sultan Murad medresesinde altmış akça ile görevlendirdi. Ardından Bursa kadılığına en son da kaz'askerliğe getirdi. O tarihlerde kaz'asker bir kişi idi. On yıl bu yüksek mevki'de kalarak bilim ve bilgelik şerefini korudu. Böylece onun tavsiyeleri ile olgun kişilerin en değerli görevlere yükselmeleri olanağı doğmuş oldu. Bu kişilerin almış oldukları görevler her kesin başlıca emeli oldu. Bir süre sonra görevinden alındı, gündelik olarak elli akça, yıllık olarak da on bin akça ödenekle emekli olduğu gibi büyük oğluna günde elli akça, küçük oğluna da kırk akça ödenek ve İnegöl kazası da arpalık olarak verildi. Padişahlık Sultan Bayezid'e geçince yeni hükümdar onu Rumeli kaz'askerliğine getirdi. Sekiz yıl bu görevde kaldıktan sonra oturak oldu. Günde yetmiş akça, yılda on bin akça ödenekle ana yurdu olan Bursa'ya döndü. Burada günlerini ders okutmak ve ibadet etmekle geçirip, Cuma ve Salı günleri dışında her gün ders okutarak bilimin yaygınlaşmasını emel ve Cenab-ı Hakk'a yönelmeyi de tek düşünce haline getirmişti. Yılın üç mevsimini Bursa yaylağında yaptırdığı evde geçirmekte ve derslerini sürdürmekte idi. Kış aylarında ise kente iniyordu. Zaman olur, kar yağmağa başlar ancak o vakit kente dönerdi. Öyleki kimi öğrencilerinin anlattığına göre, yaylakta ders sırasında bir kitaba bakmak gerekince eline aldığında kardan bembeyaz olduğunu görünce bu kara kaplı dost, ak yüzlü kimseye dönüşmüş derdi. Kitap yazma konusuna eğilimi az olmakla Kâfiye şerhinden ve aritmatikle ilgili bir risaleden başka yapıtı yoktur. Ama bilim dallarını gereğince bilmekteydi. Özellikle matematikte tam beceri ıssı idi. Tasavvufa ilgi duyup Zeyniye şeyhlerinden Hacı Halife'nin müridi olup, çille çekti ve iç dünyasını temizleyenlerin rütbesine erişti.

Bir gün mal varlığının az oluşundan söz edilmişti. Dostlarından biri dedi ki, bunca zaman kaz'askerlik ettiniz. O gelirlere ne olduki şimdi elinizin darlığından yakınıyorsunuz. O, ben o zaman makam ve mevki'in verdiği sarhoşluk dolusuyla kendimden geçmiştim. Beni uyaracak kimesnem de yoğ idi. Bu sözleri dinleyenlerden biri ise, bari girü dönüp yeniden görev alarak borçlarınızı ödeseniz deyince, yeniden bir göreve gelmekle onun sarhoşluğu da gelir deyip yanıtlamıştı. Seçkin öğrencilerinden biri Mutavvel'i incelemeye başlamıştı. Ne varki bu kitapta değinilecek konular çok olmakla günde iki üç satırdan fazla ileri gidilemiyor, ders ise öğleden sonra ikindiye dek sürüyordu. Bu uygulama ile altı ay tamamlandı. En sonunda Molla bu kitap, okumayı öğrenmek için yazılmıştır. Şimdiden sonra okuma metodlarına göre dersi sürdüreceğiz dedi ve her gün ikişer yaprak okutmakla kitabın geri kalan bölümlerini altı ay içinde geçti. O seçkin öğrenci derdi ki, bedi' sanatına geldiğimizde bu bölümdeki sanatların her birine Farsça dizelerden pek çok örnek gösteriyordu. Ben de o sırada ne de çok Farsça dize bellemişsiniz diyerek söz ettim. Acem öğrencilerin yöntemi budur. Her gün ikindiden sonra toplanıp şiir üzerinde konuşurlar. Bu belledıklerimiz o günlerde derlediklerimizdir. İran'dan döndüğüm günlerde ezbere aldıklarımı yoklamıştım, on bin gazeli bulmuştu yanıtını vermişti. Bir gün yanındakilere demiş ki, Cenab-ı Hak'tan üç dileğim vardır. Evli barklı iken evimde ölmem, hastalığımın pek uzun sürmemesi ve de imanla işimin bitmesi. Seçkin öğrencilerinden olan kimi bilginler derler ki, o evde ondan önce kimse ölmedi, öğle namazını kıldıktan sonra rahatsızlanıp ikindi ezanı okunurken ömrü tükendi. Böylece iki isteği yerine geldi. Umulur ki üçüncü duâsı da kabul edilmiş ola. Ölüm yılı yaklaşık olarak 903 (M. 1497/98) tarihidir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi. 'Moskova 1961. 297 a., 507 a., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 354. İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 245. F. Babinger. GOW. Leipzig 1927. 120.

Hasan Çelebi

Değerli kitaplara haşiyeler yazan, bilim perdelerini kaldırmakla bilinen, olgunluk düzeyinde parıldayan bir Molla olup, Tanrı her ikisinin de kabirlerin nurlandırsın. Molla Muhammed Şah Fenari'nin oğludur. Zamanını ibadet ile bilime ayırmış, bilimin her dalında kendisini en iyi biçimde yetiştirmişti. Kaba giysilerle dolaşır, zarif kıyafetlerden kaçınırdı. İleri gelen şeyhlerle ahbablık edip tasavvuf yollarında da bilgi ısısı olmuştu. Edirne'de Halebiye medresesinde müderris iken Mugni'l-Lebîb'i Magribli bilginlerden okumak amacı ile Mısır'a gitmeyi tasarladı. O günlerde kaz'asker olan amca oğlu Molla Aliyy-i Fenarî aracılığı ile Sultan Mehmed Han kapısından izin dileğinde bulundu. Durum mutlu tahtın sahibine duyurulunca, kızarak her halde aklını kaçırmış dedi, istediği izni de verdi. Molla, Mısır'a varıcak Arapça üstadından ders almaya başladı. Mugni'l-lebîb'i yazıp gerekli düzeltmeleri yaptı. Üstadı da kitabın başına bir icâzetnâme yazdı. İbn. Hacer'in öğrencilerinden Sahih-i Buharî'yi okuyup Hadis dersleri verme yetkisini de aldı. Sonra hacca gitti. Hactan girü Rum diyarına geldi. Ol yazdığı Mugni'l-lebîb'i durağı yüce Padişaha armağan etti. Telvih haşiyesini daha önce Şehzade Sultan Bayezid adına yazmış olduğundan Sultan Fâtih içinden ona kırgın iken, bir de Mısır'a gidişi bu kırgınlığı arttırmıştı. Ama armağan ettiği bu kitabı inceleyince ol kırgınlıklar gönlünden çıkmış, karşılığında sevgiler doğmuş ve Mollaya İznik medresesini vermişti. Sonra Sahn medreselerinden birine atanmasını uygun gördü. Bu medresenin hücrelerinden birinde otırarak derslerini okutmaya ve anlatmaya başladı. Beş vakit namazı da camide cemaatle kılıyordu. Deve tüyünden şemle sarık sarıyor ve abadan yapılma lata giyiyordu. Alçak gönüllülükte eşi yoktu. Kadı zade ile çok sıkı bir arkadaşlık kurmuş olup, her gün dersten sonra sırasıyla biribirlerini ziyaret ederlerdi. Sonra emekliliğini istedi. Günde seksen akça ödenekle ömrünün sonuna

kadar Bursa'da oturdu. Ulu bilgin Taftazanî'nin Telvih ile Mutavvel'ine ve Cürcanî'nin Şerh-i mevâkıf'ına beğenilen birer haşiye yazmıştır. Bunların her biri onun bilimsel derecesine tanıklardır. Büyük medreselerde okutulması ön görülen değerli güzel kitaplardır. Derslerinde mu'idi olan Molla Seydî Çelebi, onun Hoca zade'nin üstünlüğünü kabul ettiğini anlatıp, kendisinden üstün gördüğünü ve derecesinin yüksek olduğunu söylerdi. Yine onun anlattığına göre, bir gün yanına gitmiş, görmüş ki derin bir keder ve üzüntü içinde bir köşede oturup düşünüyor. Nedenini sorduğunda dedi ki, üç aydır hiç bir zararla karşılaşmadım. Büyüklerden işitilmiştir ki, dünya malından zarara uğramayanın âhiret malından zarar görmesi gerektir. Korkum bu, âhiretimin zarara uğramasından kuşku duyuyorum. Biz böyle konuşurken hizmetçilerinden birinin gelip katırının öldüğünü bildirince, hamd ederek bu haberi getiren köleyi şükran borcu olarak azad etmişti.

İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 249., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 272.

Molla Hüsam zade Mustafa

Dünya bilgilerinde üstünlüğü belliydi
İnşâ sanatındaysa hayli becerikliydi
Gerçekten dindarlığa çoktu düşkünlüğü
Bilgiden yana alacağını almış idi
İç dünyasının zevki, baktıkça sezilir de
Dindarlığın nuru yüzünde dolaşır idi

Tasavvuf alanında büyük varlık göstermiş, erbainler çekmişti. Kimi medreselerde müderrislik ettikten sonra Bursa Sultaniyesinde müderris oldu. Bursa müftüsü iken ömrünü tamamlamıştır. Sadrü'ş-şeri'a'ya bir haşiye yazmıştır. Yazdığı inşa ve mektuplar derlenerek güzel bir dergi haline konmuştur.

Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 275.

Ahaveyn sanıyla tanınmış bulunan Molla Muhyiddin

Asıl adı Kasım olup, babası Molla Mehmed'tir. Kimi medreselerde müderrislik ettikten sonra Sahn müderrisi oldu. 900 (M. 1495) yılı sonlarında ölmüştür. Haşiye-i tecrid'e bir haşiye yapmıştır. Ahkâm-ı zındıka konusu ile Rub'el-müceyyeb'e birer risale yazmıştır.

Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 192, 347, 843, 867, 870, 1018., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. I. 831., C. Brockelmann. GAL. II. 230, s. II. 322., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 304., Ö. Kehhale. Mucemü'l-Müellifin. Şam 1957. VIII. 118, XI. 136, XII. 206.

Kadı zade babası Molla Kasım

Kastamonu kadısı idi. Hızır Bey Çelebi'nin öğrencilerindendir. Öğrenimini tamamladıktan sonra Tire medresesine müderris oldu. Sonra Sultan Mehmed Han Gazi Sahn medreselerinden birine getirdi. Bursa kadılığına yükseltildi. Sonra girü Sahn müderrisi oldu. Yücelik ve ululuk tahtı Sultan Bayezid'e nasip olunca yeniden Bursa kadılığına atandı ise de o, kabul etmek istemedi. Ancak Padişah ısrarıyla görevi yüklenmek zorunda kaldı. Kadılığında her kesin gönlünü alan, sevgisini kazanan bir yöntem izlerdi. 899 Ramazanın üçüncü günü (7 Haziran 1494) sözü edilen kentte ömrünü tamamlayıp ölümsüzlükler göğüne göç etmiştir.

İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 291.

Manisa Çelebisi ya da oğlu olarak tanınan Pir Mehmed Muhyiddin

Molla Husrev Ayasofya müderrisi iken onun danişme-n di idi. Hücresi Saray ile bir hizada bulunuyordu. Bu nedenle

Sultan Mehmed Han onun sabaha dek ışık yakıp çalıştığına tanık idi. Bir gün Molla Husrev'den öğrencileri arasında en üstün olanın hangisi olduğunu sordu. O da Manisa Çelebisidir dedi. Padişah hücresi filan hücre midir? deyince, oldur yanıtını aldı. Durağı yüce Padişah böylece Mollayı tanımış oldu ve ondan sonra Mollanın yetişmesinde gereğince ilgilenmeyi kendisine görev bildi. O sırada Mahmud Paşa medresesinin yapımı tamalandığından buranın öğretim üyeliğini Manisa Çelebisine ihsan etti. Onun ilk dersinde Molla Husrev, Hatib zade ve kentin çoğu bilginleri hazır bulundular. Dersi bitirdiği vakit Molla Husrev filan ulu bilgin bana okuduydu diyerek onu öğmede daha da ileri gidip, Rum diyarında iki ders gördüm. Biri Muhammed Şah Fenarî'nin ilk dersi, biri de bu derstir dedi. Öte yandan Hatib zade oyunu öyle kolay belli etmez olmakla yakınlarına. şu kayırmaya bakın ki, Molla Hüsrev olayı nasıl da şişirmeye zorlanıyor. Sözünü ettiği derste Muhammed Şah Fenarî müderris, okutan ise Molla Fahreddin-i Acemî idi. Bu dersi okutanı da müderrisini de her kes tanıyor. Aralarındaki değer neymiş şimdi belli oldu demişti. Daha sonra Manisa Çelebisi Sahn müderrisliğine getirildi. Oradan İstanbul kadılığına, ardından da muzaffer ordunun kaz'askerliğine yüksettildi. Padişah zaferle sonuçlanan bir seferden İstanbul'a döndüğü sırada ona Arapça bir dize sormuştu. Molla hemen yanıtlamayıp süre isteyince, Padişah bir dizeyi anlamak için zamana gereksinme mi? duyarsın diye çıkıştı. O günlerde nişancılık göreviyle onurlandırdığı Molla Siraceddin'i çağırıp dizenin anlamını sordu. Molla Siraceddin hemen o anda dizeyi baştan sona okuyup anlamını açıklayarak ölçeğini ve söyliyenini belirtince, Padişah Manisa zade'ye dönerek bilim ehlinin araştırmaları ve bilgelikleri işte böyle olmak gerekir dedi. Ol konakta görevinden alıp henüz yetişmeye gereksinmesi var dedi ve Sahn medreselerinden birinde görevlendirdi. Epeyce bir süre geçtikten sonra yeniden kaz'asker eyleyip ardından da vezirlik rütbesi vermekle onu yüceltti. Padişahlığının

son günlerinde ise iki yüz akça gündelikle emekli etmişti. Bir Ramazan günü yakın dostları iftara ona gelmişlerdi. Sofra kurulup, konuklara yemeğe buyurun dediği sırada ben biraz rahatsızım diyerek uzandı. Ötekiler yemeği atıştırırlerken Molla ölüm çırpınışlarına girmiş bulunuyordu. Bunu gören hizmetçilerden biri, konuklara durumu duyurunca, onlar da yemeği bırakıp Mollanın göçmek üzere olduğunu farkettiler ve Yasin suresini okumaya başladılar. Ölümü surenin bitimine yakın oldu. Makam sahibi olmaya fazlaca eğilim gösterdiğinden yazmak ve derlemek konularında kendini göstermemiştir. Ama, inceleme ve araştırmada, kafasını çalıştırmada eşi bulunmaz bir kişi olarak ün yapmıştır.

Yayan notu. Merhum Taşköprü zade, Şakayıku'n-numaniye'sinde padişahlık Sultan Bayezid'e geçince girü kaz'-asker itti. Ol görevde iken öldü diye bir kayıt düşmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 276 a, 290 b, 298 b, 306 a, 311 b, 326 b., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 304, 305.

Ümmü veled Molla Hüseyin

Tebrizli Molla Hâmid'in oğlu Hasan'ın çocuklarındandır. Molla Fahreddin-i Acemi'nin iki çocuk anası olan annesini almasından ötürü bu sanla tanınmıştır. Kitapları, inceleme ve de düzeltme yolundaki çalışmalarının çokluğu ile ün yapmış ve nice kitabı başından sonuna dek haşiyelerle açıklamıştır. Zamanla yükselerek Sahn müderrisliğine ulaştı. Temiz anlayışlı ve saf yürekli olduğundan Sultan Mehmed Han'ın lutufkâr bakışları ile Mollanın zaman zaman teklifsiz hareketlerde bulunmasına göz yumulurdu. Bunlardan biri şöyledir. Mollanın evi Edirne kapısına çıkan ana yol üzerinde idi. Her ne vakit Padişah bu yoldan geçse

Molla evinin kapısı önünde durur, hükümdarı selamlayıp şerbet ikram ederdi. Padişah da onun temiz yürekliliğine inandığından çekinmez şerbeti alıp içerdi. Sonra da her kez Mollaya bahşiş verirdi. Bir keresinde sefer-i hümâyûna çıkmış iken bilginler, Padişahı yolcu etme törenine katılmışlar ve onun özengileri dibinde bulunmak mutluluğuna erişmişlerdi. O günkü toplantıda "Ya eyyuhe'l-lezine amenu.... Ey inananlar Allah'a, peygamberine... inanın (16) âyet-i kerimesi üzerinde konuşma açılmış ve orada bulunanlar, müminlere inanma buyruğunun bir kez daha verilmesindeki inceliği açıklamaya girişmişlerdi. Padişah, Ümmü veled'e sen ne dersin? diye sormuştu. Molla, bu sorunun yanıtını, mehter bölüğü erleri elinde döğülen davullar en yüksek sesle veriyorlar, demişti. Padişah nasıl yanıtlıyorlar diyerek tekrar sorunca, düm düm dediklerinde yeterli yanıtı vermiş olurlar. Zira "aminu" sözcüğünün anlamı iyman üzerine devam ediniz demektir deyince, seçkin Padişah bu açıklamayı pek beğenmişti. Bilgileri derlemede en üstün derecede olgunlaşmış iken anlatılamayacak kadar saf ve temiz, dünya işlerinden de tam anlamıyla bilgisizdi. Öyleki bir gün medresesini kaybedip Molla Arab'ın medresesine girmişti. Molla Arap derste bulunduğundan, onu görünce ayağa kalkmıştı. Molla bu durumdan utanç duymuş ve o kırıklık ve şaşkınlıkla geri dönüp gitmişti. Molla Arap ise Mollanın rehberi yanında olmadığından medresesini yitirmiş diyerek bu hâle gülmüştü. Söylediğine göre bir gün Padişah hazretlerinin elini öperken, şeref ve şanla dolu avucunu vererek ona böyle yapmakla neyi kasdeylediğimi anladın mı? diye sorunca Molla, hemen Ayasofya medresesine işaret buyuruyorsunuz yanıtını vermişti. Padişah onun bu kavrayışına hayret ederek, sözü edilen medresenin müderrisliğine Mollayı atamıştı. Sözün gelişi Türkçede avuç anlamına aya gelmekte, Molla da sufilikle tanınmış bulunmakta olduğundan aya artı sofi yani Ayasofia sonucu çıkmaktadır.

Muarrif zade

Balıkesir'de doğmuştur. Hızır Bey Çelebinin yetiştirmelerindendir. Kimi medreselerde müderrislik yaptıktan sonra Sultan Beyazid Han'a öğretmen oldu. Onun mutluluklarla dolu katında büyük ilgi gördü. Ömrünün sonuna doğru gözleri görmez oldu. Bu halde iken dahi ölünceye değin Padişahın yakınlarından olmak şerefinden uzaklaştırılmadı.

Hüseyin Bedayi "ü'l-vekayi." Moskova 1961, 299 a, 503 a, b, 505 b, 507 a, b, 512 b, 513 a.

Molla Muhyiddin

Arkadaşları arasında Yaa'l-vech-Taş yüzlü diye tanınmıştır. Kimi medreselerde öğretmenlikten sonra Edirne ile Bursa kadılıklarında bulundu. Halka iyi davranmadığı gerekçesiyle görevinden alındı ise de az sonra ikinci kez Edirne kadısı oldu. Tekrar görevden alınıp günde iki yüz akça ödenekle emekliye çıkarıldı. Akayid şerhine haşiyesi vardır. Samsunlu olup 929 (M. 1523) da ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi." Moskova 1961. 299 a. Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 16.

Molla Bahaeddin

Helake uğrayanların kurtarıcısı, Hak yolu tutanların rehberi Şeyh Hacı Bayram hazretlerinin önde gelen halifelerinden bilge, ermiş Şeyh Lutfullah'ın öz oğludur. Küçük yaşta iken ol yüce kişinin tacını giyip ömrünün sonuna dek dünyayı terk etme anlamına gelen Türki tacı başından çıkarmadı. Hoca zade'nin mu'idi olup Balıkesir'de müderrislik etmiştir. Sonra Bursa'da Yıldırım Bayezid Han medresesine öğretmen olmuş, en son da Sahn müderrisliğine getirilmiştir. Sultan Mehmed Han Gazi, Manisa Çelebisini kaz'askerlikten uzaklaştırdığı zaman Molla Bahaddin'i de

girü Yıldırım Bayezid Han medresesine yollamış, onun görevini Manisa Çelebisine vermişti. Molla daha sonra öğretmenliği bırakarak Balıkesir'de bir kenara çekildi. Ama, Sultan Bayezid Han Edirne'de yaptırdığı yeni medreseye onu atadı. Orada müderris iken 895 (M. 1490) yılında ölmüştür. Ölümüne böyle söylemişlerdir.

Tarih Çağın bilgini Bahaeddin'i kaybettik
Rabbim ona rahmet et diye Tarih dedik
Tarham lehu Rabbi

Söylendiğine göre ölümünden bir hafta öndin yolda bir meczub ölümünün yakın olduğunu haber vererek gereğini tedarik eylemeye çalış diye tenbihte bulunarak yüzünü Tanrı'ya çevirmesini öğütledi. Molla bunun üzerine hemen evine varıp tövbe ve istigfar ile vasıyetlerini eyledi. Yedi gün süren bir hastalıktan sonra Tanrı'nın rahmeti yakasına göç etti.

Hüseyin. Bedayi'ül-vekayi.' Moskova 1961. 504 b., Abdurrahman Hıbri. Enisü'l-müsamirin. Göst. yer., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbut 1952. 99, 1

Molla Siraceddin

Hoca zade'nin yetiştirmelerinden olup, kimi müderrisliklerde bulunduktan sonra Sahn medresesine getirildi. Molla Kastalani'ye de öğrencilik etmişti. O da aynı yıllarda Sahn medreselerinden birinde öğretmenlikte bulunuyordu. Molla Siraceddin, Kestelli Molla'nın dersten çıkışını saptamak için çömezlerinden birini görevlendirmişti. Onun ayrılmak üzere olduğunu kendisine duyurdukları zaman, dersini bırakıyor Kastalani'nin bineğine binmesine yardıma varıyordu. O özengisini tutmak istedikçe Hazret engel olup, iki tarafta envai alçak gönüllülükte bulunup, öyle ayrılırlardı. Molla ondan sonra döner yeniden ders okutmaya başlardı. Molla Kastalani görevinden ayrılıncaya değin bu saygı gösterisi sürdü gitti. Bellek gücü pek fazla idi. Ka-

fasında sakladıkları sayısızdı. Söylediği Arapça dizeleriyse iç açıcı idi. Arapça kasideleri bellemede eşi benzeri yoktu. Bu konuda Manisa Çelebisinden üstün olduğu meydana çıkınca onun kaz'askerlikten alınmasına neden olduğunu yukarıda açıklamıştık. İnşâ sanatında da üstün becerisi olmakla Divan-ı hümâyûn nişancılığına getirilmişti. Aşağı yukarı genç yaşta ölmüştür denilebilir. Hoca zade'nin anlattığına göre, Padişah Molla Siraceddin'in öldüğü haberini alınca pek çok üzülmüş, düşümde bir elimin kesildiğini görmüştüm. Demekki ol düşün yorumu bu imiş demişti.

Kebelü zade Molla Mehmed Muhyiddin

Çağın bilginleri arasında üstünlüğü ile ün tutmuş, bir çok görevlerde bulunduktan sonra Sultan Mehmed Han onu kaz'asker edip 872 (M. 1467/68) yılında Karaman seferinden dönüşte Mahmut Paşa ile birlikte onu da görevinden almıştı. Mollanın iki kızı vardı. Birini Hızır Bey Çelebi'nin oğlu Sinan Paşa almış, ondan Mehmed Çelebi adında bir torunu olmuştu. Bu Çelebi, Mahmud Paşa medresesinde müderrislik ettikten sonra kimi kentlerde kadılık yapmış ve emekliye ayrılmıştı. Genç yaşta ölmüştür. Öteki kızını ise Kemal Paşa oğlu Süleyman Çelebi almış ondan da Ahmed Şah adında bir torunu olmuştur. Bu çocuk dedesinin olgunluğuna ulaşmış, zemânesinin de tek bilgini olmuş, bilginlerin önünde giden parlak dolun aya benzemiştir. Kemal Paşa zade denmekle tanınmıştır. Sayısız değerli kitaplar yazmakla kütüphaneleri doldurmuştur. Kalemin düzgün dili ile onun güzel anılarını dile getireceğiz. Eğer bize Tanrı destek olursa.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi. 'Moskova 1961. 299 a.

Molla Buldan

Asıl adı Beğlük oğlu Mehmed Çelebi'dir. Gelibolu kadısı iken Mahmud Paşa'nın önerisi üzerine hasta bulunan

Kaz'asker Efendi yerine vekil olarak atandı. Görevi ile ilgili konuları açıklamak için Padişah katına, arza çıkmak şerefiyle mutlulanınca güzel yapısı, konulara olan egemenliğiyle, incelikleri sezen Padişahın gözüne çarptı. Bursa'da babasının yani, Sultan Murad Han Gazi'nin medresesi öğretmenliğini ona verdi. Sonra Bursa kadılığına, ardından da kaz'askerliğe getirdi. Bir süre geçince bu görevden ayrıldı. Sultan Bayezid Han devrinde Anadolu kaz'askerliğine getirildi. Bu görevde iken öldü. Dinî inançlarında sağlam ve bid'atlere karşı keskin kılıçlı bir yargıç gibiydi. Anlatırlar ki, Sultan Mehmed Han devrinde kaz'asker iken, Edirne'de nâib olan kimse, Davud Paşa'ya ki, daha vezirlik makamına çıkmamıştı kötü alışkanlıklarından vaz geçmesi için haber göndermişti. Ama Davud, bu alışkanlıklardan vaz geçmeyince nâib kızarak kalkıp yanına gitmiş, o da nâibi bir temiz döğüp başını yarmıştı. Bu olay Sultan Mehmed Han Gazi katına bildirilince şeriatin temsilcisini tahkir edenin öldürülmesi gerektir diyerek Davud'un idamına cihanı koruyan fermanını vermişti. Vezirler bu durumda ne denli rica ettilerse de etkisi olmadı. Bunun üzerine Molla Vildan'ı araya koyup bu işe bir çâre ede ki, Padişahın gazab ateşini söndürebilsinler diye düşündüler. Ama onun ricası da Padişah katından çevrildi. Elbette siyaset olunmak gerekdir deyü buyurdu. Bunun üzerine Molla Buldan Padişaha nâib efendi gazaba kapılarak kadılık makamından kalkıp gitmekle, kadılığın haysiyetini korumayı bir yana bırakmakla üzerindeki yargıçlık yetkisini yitirmiş bulunmaktadır. Dayağı yediği sırada kadı değildir ki şeriatin tahkir edildiği kabul edile ve olayı yapanın idamına fetva verile. Eğer sadece siyaset olsun diye öldürülmesi buyurulursa emir padişahındır dedi. Padişah hazretleri bu açıklamadan sonra sesini çıkarmadı. İşin sonunda vezirler Davud Paşa'yı ölümden kurtuluşuna teşekkür etmek üzere ulu tahtın eşiğine el öpmeye getirdiklerinde, Paşa pek şiddetli bir dayakla cezalandırıldı. Bu dayağın sonucu olarak dört ay hasta yattı. Sultan Bayezid devrinde vezir olunca

merhum Gazi Padişaha duâlar edip ol dayak ile beni doğru yola iletti. Bu rütbeye onun eğitimi sonunda ulaştım diye öğünçler eyler idi.

Veliyüddin oğlu Ahmed Paşa

Soyca Hüseynî sayılır. Çalışkan ve olgun bir molla idi. Bilgeliği ve yetişkinliği yanında güzel huyları ile de tanınmıştı. Bursa'da Sultan Murad Han medresesinde müderris olup sonra Edirne kadısı oldu. Sultan Mehmed Han onu öğretmenliğine getirip tatlı sohbetlerinden zevk alırdı. Güzel konuşur, tatlı tatlı arkadaşlık ederdi. Nükte söyleme alanında yarış topunu ince zekâ sahiplerinin elinden kapmış gibi idi. Çeşitli ölçeklerde gönül alan dizeler meydana getirmiştir. Şiirinin tatlılığı ün yapmış, üstünlüğü herkesçe teslim edilmişti. Sevgisi Padişahın gönlünde yer tutmakla kendisine vezir edindi. Bir süre sonra da kimi gerekçeleri göz önünde tutarak görevden uzaklaştırdı. Tire -Aydın, Ankara ve Bursa gibi sancaklara bey olarak gönderdi. Bursa beyi iken 902 (M. 1496/97) yılında öldü. Bursa'da yaptırdığı medrese yanında gömüldü. Ölümüne Eflatun zade'nin söylediği Tarih türbesinin kapısına kitabe olarak asılmıştır. Tarih dörtlüğü şöyledir.

Arapça İşte nurlar bucağı bir yer ki,
Çün Tanrı'ya yalvaran, onu öğenlerden olur
Bu duraktan kötükleri temizleyense
Onu anmada gönlü tutkun kişi olur
Ruhü'l-kuds Tarihini böyle dedi
Gerçektir cennet o ruha durak olur

Ömründe kadın sözünü ağzına almamıştır. Hoca zade şöyle anlatmıştır. Bir gün Edirne çevresinde Ahmed Paşa ile at başı edip gezerken benden cima lezzetini sordu. Ben de bir zevk hâlidir öyle kolay anlatılamaz dedim. Niçin anlatılmasın diye zorlayınca, imdi siz balın lezzetini

anlatın görelim nasıl tarif idersiz dedim. O zaman bunun mümkün olmadığını söyledi. Sözümü onayladı. Anladımki kadınlardan uzak kalması çalışmaya düşkünlüğünden imiş. Şiirleri kınanmaktan uzak akar su gibi ellerde ve gönüllerde gezer durur. Arapçada da şiir yazma gücü olup, anlamı kondurmada eşi benzeri az bulunur. Hızır Bey Çelebi'nin daha önce söylediği müstezada naziresi vardır. Kimi dizeleri budur ki, aşağıya alınmıştır.

Ey göz açıp kapayana dek okları kalbime atan
Ne çare ki kurtuluşum yok
Cismimle canımla kendimi sana feda etmedim mi?
Ölüm beni bastırmadan önce
Ey gözümün nuru kapının eşiğine yazmadım mı?
Göz yaşlarımdan oluşan yazıları
Hokkam da kalemim de varlığına tanıklık eder
Tümcelerimin su gibi akışına

. . . . .

. . . . . .

Kimi mektuplarında seyyidliğini açıklamak için şu sözleri kullanmıştır.

Hafif bir meltem gibi nefsimle konuştuğumda
Efendim, atam, Tanrının resulü, selam ona

Hüseyin. Bedayi 'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 299 b, 302 a, 311 b. 346 b., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. Ali. Künhü'l-ahbar. İstanbul 1277. V. 130., Aşık Çelebi. Tezkire. Yaz. TTK., Hasan Çelebi. Tezkire. Yaz. TTK,; Latifi. Tezkire. İstanbul 1314. 576., Bayani Tezkire. Üniv. Ktp. Yaz. Sehî. Tezkire. İstanbul 1325. 20., İ. Beliğ. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 259. Kâtip Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 774., F. Reşad, Eslaf. İstanbul 1314. 259., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 74., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. I. 193., Ş. Sami. Kamusü'l-âlâm. İstanbul 1316. II. 295., F. Reşad. Esami. İstanbul 1308. 48., S. Nüzhet Ergun. Türk Şâirleri. İstanbul

1943. II. 305., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 32, 75, 358., E.J.W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 128, 228-231, 416, II. 10, 16, 18, 25, 31, 32, 40, 85, 88, 93-95, 104, 106, 109, 123, 229, 230, 277, 284, 288, 365, 371 388, III. 53, 85, 179, 325, VI. 99, V. 32, 80, 82., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973, 287, 392., Blochet. A. F. 143., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1964. II. 253, 262, 263, 264 235., İslam ve Türk ansiklopedileri Bk. Madde.

İbrahim Paşa

Baba ve ataları olan Halil Paşalar yani, babası Halil Paşa ile dedesi Halil Paşa vezirlik rütbesiyle sadrazamlığa değin yükselmişlerdir. Her birinin yaşam öyküleri daha önce anlatılan destanlarda açıklanmıştır. Babası olan Halil Paşa ki Sultan Murad Han'ın vezir-i âzamı idi Sultan Mehmed Han Gazi'nin gazabına uğradığı sırada İbrahim Paşa da Edirne kadılığından uzaklaştırılarak Padişahın duyduğu hınçla nice yıllar sürgünde elem ve kederler içinde geçirdiği ömürle boynun bükmüştü. En sonunda devlet ileri gelenlerinin yardımlarıyla Bursa'da Sultan Yıldırım Han'ın vakfına mütevelli oldu. Molla Kirmastî bu sırada Bursa kadısı olmakla onu teftiş etti ve parasal tartışmalarda tatlı dille davranınız (17) biçimindeki Peygamber sözüne bakmayıp uzun uzun tartışmalarla onu sıkıştırıp canından bezdirdi. Hükümete de tevliyet ehliyeti olmadığını belirterek görevinden attırdı. Vardıkça yoksulluk ve çaresizliğe düşüp bu zorunla çarşı ihtisabı en aşağı bir görev iken onu da kabul etmek zorunda bırakıldı. O hâle geldiki atını kendisi eyerlemekte idi. Zorluklar bastırdıkça durumu kötüledi. Dünya emellerinden el çekip Zeyniye tarikati postunda oturan Hacı Halife hazretlerinin kurtarıcı eteklerine yapıştı. Hamlıktan sıyrılmak için çille odu ile pişti. Düşmanları ve onu çekemeyenler delirmiştir, Bursa bimaristanında tedavi olunmalıdır diyerek yüce tahtın eşiğine di-

lekçeler gönderdiler. Halbuki ol aklı yerinde çocuksu nefsi divânesini riyâzet kamçısı ile kalp şifahanesinde eğitip terbiye etmekte, gönül aynasın çille cilası ile parıldatmaya çalışmakta idi. Bir gün Bursa yaylakında olan savma'aya şeyhiyle varıp ibadet köşesinde Tanrı'ya yakarır iken, Şeyh sofulardan birisiyle atını İbrahim Paşa'ya gönderip, atlanıp gelmesini ve hayvanın boynundaki zilleri çıkarmamasını tenbihlemişti. İbrahim Paşa buyruğa boyun eğerek o zilli hayvana binip ulu şeyhin katına geldi. Şeyh attan inmeden yanına gelmesini söyledi ve Şeyhin buyruğu ile attan indi. Şeyh bir post serdirip yanına oturttu. İbrahim Paşa umud ere mi ki, Şeyhim hazretlerinin eşsiz himmetleriyle zikr-i cemilimiz sadası çan sesleri gibi gök kubbeyi kaplamıştır dedi. Şeyh de ümmiddir ki eyle ola deyip yarın İstanbul'a var, Sultan Bayezid Han katından gafil olma diye buyurdu. İbrahim Paşa hemen Şeyhin ellerini öpüp duâları ile İstanbul'a gitti. Kente girdiği sırada Sultan Mehmed Han ile karşılaştı. Yolun bir kenarında edeble durup onun geçişini bekledi. Sultan Mehmed Han zaman zaman yakın adamlarıyla yaya olarak kentte dolaşmayı âdet edinmekle, o gün İbrahim Paşa'yı görünce Halil Paşa oğlu değil misin? diye sordu. O da ben o zavallı kulunum yanıtını verdi. Padişah, Tanrıya hamd olsun deliliğin geçmiş, irte Divan'a gel diye buyurdu. Ertesi gün tan atarken vezirler cihanı süsleyen ulu tahtın önüne geldiklerinde kerem ıssı Padişah Halil Paşa oğlu gelmiş, dileğinin ne idüğün öğrenip keremli kapıma duyurun diye buyurunca vezirler huzurundan çıktıklarında ondan ne gibi bir görev istediğini sordular. O da ulu şeyhimin salık verdiği biçimde Şehzade Sultan Bayezid'in durağı olan Amasya kadılığını isterim dedi. Yeniden sordular. Yanıtında diretince Padişah kapısına bildirdiler. Âlemlere gölgesi düşen Padişah bu basit istek karşısında hayret edip demiş ki, anlaşıldı deliliğin izleri henüz geçmemiş, yüksek görevlerden her ne dilese vermeyi kararlaştırmıştım. Mademki ol mertebe ile yetiniyor dilediği görevi verdim diye buyurmuştu.

Amasya'ya vardıkta düşünde gördü ki, Sultan Bayezid bir file binmiş, kendisini de yanına katmış gidiyor. Uyanınca ertesi günü Şehzadenin şeref veren otağına varıcak, ona bu görevi seçmenizin sırf bizim hatırımız için idüğünü biliyorum. İnşa'allah bu davranışın karşılığını en iyi biçimde görürsünüz demişti. Çok geçmeden takdir ile gayb perdesi ardında gizlenen saltanat tahtına oturmaları olayı gerçekleşince, Şehzade verdiği sözü tuttu ve Mollayı önce kaz'-askerliğe, sonra da vezir-i âzamlığa getirmekle başlara tac eyledi. Kaz'asker olduğu sırada Molla Kirmastî İstanbul'da bulunuyordu. Onu kutlamak amacı ile evine gitti. Ama ettiği hıyanetin korkusuyla yüreği titremekteydi. Buluştuklarında öyle ikram ve saygı gördü ki, korkusu utanca döndü. Güzel huyu ve cömert yaradılışı ile tanınmıştı. Ölünce de sekiz bin akçadan fazla parası çıkmadı. İnebahtı seferinde öldüğü ve başından geçenler daha önceki ciltlerimizde anlatılmıştır.

Hüseyin. Bedayi 'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 290 b, 291 b, 299 b, 300 a, 301 b, 341 b, 362 a, 415 a, b, 503 a., E.J.W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. II. 348., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 9, 10, 113, 121, 139 154, 158, 202, 203, 227, 228, 320, 327, 329, 333, 344, 349, 351, 359, 362, 417-426., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Çandarlı Vezir Ailesi. Belleten 66. Ankara 1974. ve İslam Ansiklopedisi Madde. Çandarlı.

Yarhisarlı Molla Mustafa Muslihüddin

Babasının adı Evhadüddin olup, Hoca zade'nin öğrencilerindendir. İstanbul da Murad Paşa müderrisi olup, sonra Sahn müderrisliğine geçmiştir. Sultan Bayezid Han'ın padişahlığı devrinde aralıksız on yıl İstanbul kadılığında bulunmuş ve bu arada eceli gelip çatmakla kaydı silinmiştir. Kendisine İstanbul kadılığı önerildiği vakit önce çekinmiş ama, Sultan Bayezid'in kendi eliyle yazdığı mektup üzerine Padişahı kıramayıp kabul ederek bu görevi

üstlenmişti. Olgunluğunu herkes teslim etmekteydi. Şer'î konularda hüküm vermede keskin bir kılıç gibiydi görevi sırasında halkın yararını koruyan bir tutum izlemişti. 911 (M. 1505/1506) yılında ölerek İstanbul'da yaptırdığı mescit yanına gömüldü.

Hüseyin. Bedayi 'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 288 a, 300 b., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. I. 314., Mecdi. Çakayık Tercümesi, İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 897., İsmail Paşa. Esma u'l-müellifin. İstanbul 1955. II. 433., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 53., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. XII. 243.

Molla Kirmasti Hüseyin oğlu Yusuf

Hoca zade'nin öğrencilerinden olup Devriye medreselerini dolaştıktan sonra Sahn müderrisi ve en son da Bursa ve İstanbul kadılıklarında bulunmuştur. Din konularında sert tutumu ile iş gören bir kimse olarak tanınırdı. Bir gün mescitte iken İbrahim Paşa'nın gönderdiği bir adam gelip onu çağırdı. Paşa'yı mescitten üstün tuttuğu sanılmasın diye giydiği sarığı bozmayıp öylece, o giysi ile Paşa'nın yanına vardı. İbrahim Paşa'nın onun bu kılığını beğenmediğini sezinletmesi üzerine nedenini açıkladı. Paşa bu özrü kabul edip sırası geldiğinde olayı âlemlere gölgesini salmış bulunan Padişaha anlattı. Kerem ıssı Padişah da Mollaya bu anlayışından ötürü epeyce para ihsan etti. 900 (M. 1494/95) yılı başlarında öldü. Sultan Mehmed Han Gazi cami'i yakınlarında yaptırdığı mektep bahçesinde gömülüdür. Mutavvel'e haşiyesi, Vikaye'ye şerhi, Fıkıh usulünde de Vecîz adlı bir özetlemesi vardır. Ayrıca Me'âni'ye de bir özet yazmıştır.

Kâtip Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 343, 476, 693, 859, 898, 954., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 53.

Eşref oğlu Abdullah-i Rumî

Hoca zade'nin öğrencisi olup, Molla Aliyy-i Tûsî'ye mu'îdlik etmiştir. Bilgideki üstünlüğü ile ün yapmıştı. Aliyy-i Tusi'nin çözemediği kimi soruları ilk bakışta çözdüğü söylenir. Bilgisi ve bilgeliği kabul edilmiş, ün salmıştır. Tasavvufa olan aşırı eğilimi yüzünden bilim alanından çekilmek zorununda kaldı. Sonra da kendini geziye verdi. Kalender dervişlerinin önderi durumuna gelince de onların elinden kurtulamadı. Ömrünün sonuna dek dünyayı dolaştı durdu. 874 (M. 146/1470) ya da 889 veya 899 yılında öldüğü sşylenir.

Eşref oğlu. Divan. İstanbul 1967., Abdullah-i Bursavî. Menakıb-ı Eşref zade Rumi. Yaz., Sarı Abdullah. Semerâtü'l-fuad. İstanbul 1288., Taşköprü zade Şakayıku'nlnumaniye. Kahire 1299., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269, 225. Nev'î zade Atayî. Şakayık Zeyli. İstanbul 1269. I. 65., Evliya Çelebi. Seyahatnâme. İstanbul 1928 III. 7., İ. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 180, 182, 229, 317., Baldırzade Selisî Mehmed. Vefeyat. Yaz. Ayvansarayî Hüseyin. Vefeyat. Yaz., Harirî zade. Tıbyanü'l-vesail. Yaz., Şemsî. Yadigar-ı Şemsî. Bursa 1312, Sadık Vicdanî. Tumar-ı turuk-ı aliye. Kadiriye Silsilesi. İstanbul 1340. 48., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 17., M. Halid. Eşref oğlu. Dergâh Mec. Sa. 1-2., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 248, 295., A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1931. 19, 21, 168., S. Nüzhet Ergun. Türk Şairleri. İstanbul. III. 1367., M. Kaplan. Eşref oğlu Rumi. Tez. İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. I. 148., Ayn. yaz. Esma u'l-müellifin. İstanbul 1955. I. 73, 470, Blochet. S. 35, 529, Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. II. 80, VI. 36., İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kat. I. 23. H. F. Karatay. Topkapı Sarayı Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1964 I. 48, 637, II. 249., ve İslam Ansiklopedisi, Madde. Eşrefiye.

Hacı Baba

Tosyalıdır. Günlerini geçerli bilimler üzerinde incelemelere ayırmış idi Kâfiye ile Mısbah'ı i'rab etmiştir. Avâmil ile Kavaid-i İ'rab'a şerhi vardır.

Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 273.

Fenarî Ali'si

Molla Fenari'nin çocuklarından değildir. Molla Aliyy-i Tûsî'den okuyup, Devriye medreselerini dolaştıktan sonra Sahn müderrisliğine getirildi. Sonra Bursa kadısı oldu. Anadolu kaz'askerliğine yükseldi. Seksen akça emekli ödeneği ile bir kenara çekilmiş iken, Sultan Bayezid Han'ın padişahlığı günlerinde ölmüştür. Akıl ve söze dayanan bilgileri derinlemesine inceleyip geniş bir kavrama yeteneği elde etmişti. Arapça inşa sanatında da büyük becerisi vardı. Şerh-i miftah'a öğrenci ve öğretmenlerin ellerinden düşmeyen beğenilen bir haşiye yazmıştır.

Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. I. 280, 287, 321., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 670, 1767, İsmail Paşa. Esma u'-müellifin. İstanbul 1955. I. 739., Şezeratü'z-zeheb. VIII. 18., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 451, 490., Ö. Kehhale. Mucem ü'l-müellifin. Şam 1957. VII. 264.

Molla Kara Sinan

Arapça bilimlerde ve yazın sanatlarında becerisini arttırmış. Merah ile Şafiye'ye şerhler yazmıştır. Astrolojide Çagminî muhtasarına da bir şerh yapmıştır. Sadrü'ş-şeri'a'ya da haşiyesi vardır.

Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 397.

Molla Muslihüddin Mustafa

Karamanlıdır. Dedesi Aydoğmuş, babası da Molla Zekeriya'dır. Temel bilgileri öğrendikten sonra Kahire'ye giderek oradaki bilginlerden öğrenimini tamamladı. Geriye Rum diyarına döndü. Mısbah dav'ı'na bir haşiye kaleme aldı. Ebü'l-Leys mukaddimesine Tavzih adında yararlı bir şerhi vardır.

Molla Şemseddin Karaca Ahmed

Bursa'da Sultan Yıldırım Han medresesinde müderris iken 854 Şabanının ortalarında (Eylül 1450) ölmüştür. Zihninde kimi rahatsızlıkları vardı. Öyle olduğu halde pek fazla çalışmakta idi. Gecesini gündüzünü, bütün vaktini okumaya vermiş, pek çok bilgi derlemişti. Çoğu özetlemelere haşiyeler kaleme almıştır. Bunlar arasında Hüsam-i Kâti'nin İsaguci'sine, Haşiye-i küçek'e ve de Molla Sadeddin-i Taftazani'nin Şerh-i şemsiye'si ile Şerh-i akaid'ine haşiyeler yazmıştır.

Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 207., İ. Belig. Güldest-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 283., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 401., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 52., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. II. 51.

Dinkoz Ahmed

Bursa'da Sultan Yıldırım Bayezid medresesinde müderris iken ölmüştür. Merah'a beğenilen bir şerhi vardır. Öğrenciler bu kitaptan yararlanırlar. Mes'ud-Rumi'nin Adab-ı bahs şerhine de haşiye yazmıştır. Bu yapıtı Ali Paşa adına kaleme almıştır. Maksud'a da bir şerhi vardır.

Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. 323., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 39, 1650., İ. Belig Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 284., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 305., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. I. 220., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat. II. 43. İstnbul 1964

Hekim Kutbeddin-i Kirmanî

Molla Nefisüddin'in oğlu olup asıl adı Ahmed'tir. Akkoyunlu beylerinden kimilerine vezir olmuştu. Sonra Rum diyarına göç ederek Sultan Mehmed Han Gazi'nin beğenisini kazanıp lutuflarına erişti. Günde beş yüz Osmanî akça, ayda ise yirmi bin Osmanî akça ödenek alıyordu. Becerili bir hekim olmakla Padişahın güvenini kazanmıştı. Bu ödeneklerle pek görkemli bir yaşam sürdü. 903 (M. 1497/98) yılında ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi. 'Moskova 1961. 301 a., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 38.

Hekim Şükrullah-i Şirvanî

Rum diyarına göç ederek ol yüce Padişahın hizmetine girmişti. Hekimlik alanındaki becerisiyle kendini tanıtmakla Padişahın lutufkâr ilgisiyle ün yaptı. Hacca gidip bir süre Mısır'da kaldı. Oradaki bilginlerden Arap dili bilimlerini okuyup Hadis'te Şeyh Sehavî'den ve onun dengi bilgin üstadlardan icâzet aldı. Rum diyarında Molla Gurani'den de okuyup icâzet almıştır. Ayrıca Arap dili üzerinde de icazetnâmeleri vardır. Sultan Mehmed Han Gazi devrinde ölmüştür.

A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 38.

Hekim Ataullah-i Kirmanî

Bilgelik göğünün üstadı olgun bir bilgin olup, matematik bilimlerinde ona eş olacak ikinci bir kimse yoktur.

Hekimlikte ise zamanın Lokman'ı sayılırdı. Ziyc konusunda da üstünlüğü ap açık ortada, takvim hazırlamada becerisi meydanda idi. Asturlab'a, Rub'ı ceyb'e ve Rub'ı mukantarat'a risaleler yazmıştır. Dünya hakkında da bir risalesi vardır. 905 (M. 1499/1500) yılında ölmüştür.

Hekim Yakub Çelebi

Hekimlik sanatında üstün beceri sahibi idi. Bu nedenle Sultan Mehmed Han Gazi ile ilişkiler kurup Padişahın yüksek ihsanlarını almıştı. Yahudi idi. Sonra İslam şerefiyle onurlanmıştır. Önce defterdar sonra da vezir oldu. Karamanî Mehmed Paşa onu kıskanmakla âlemlere gölgesini salan yüce Padişahın rahatsızlığı sırasında onu uzaklaştırarak yerine Hekim Lârî'ye görev verdi. Hekim Lârî, Hekim Yakub'un tedavi yöntemini eleştirmekteydi. Padişahın hastalığı gittikçe şiddetlenmekle Padişah girü Hekim Yakub'tan ilaç ve tedavisine bakmasını istedi O da Hekim Lârî'nin yanlış tutumu sonunda gördü ki, o güzel vücut artık ilaç alamayacak mertebede çökmüş. Ama o, konuyu tartışma yerine yatıştırıcı ilaçlar vermekle yetindi. Olagan üstü sonuçlar veren kimi ilaçları ve tedavi yöntemleri merhum Taşköprü zade'nin Şakayık-ı numaniye'sinde açıklanmıştır.

Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 38.

Hekim Abdülhamid Lârî

Gerçi hekimlikte ve öteki bilimlerde beceri sahibi idi ama, Karamanî Mehmed Paşa'nın izlediği politikaya uyarak Sultan Mehmed Han Gazi'nin tedavisinde hata itdügini merhum Taşköprü zade, Ebi Eyyub-i Ensarî kasabasına yerleşmiş bulunan Amasyalı Seyyid İbrahim'in sözlerine dayanarak ileri sürmektedir.

Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 38. M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 18, 33, 34, 54, 278, 332, 393, 420, 529.

Hekim Arap İshak Bey

Tanınmış bir hekim olup, Üsküp'te yerleşmişti. Çevrede saygı ile anıldığından ünü Padişahın kulağına dek gelmişti. Bu nedenle Dergâh-ı ali hekimleri arasına alınmış ve kendisine yüksek ödenek verilmiştir.

Kâtib Çelebi. Keşgü'z-zünun. İstanbul 1943. 1287., C. Brockelmann. GAL. s. I. 285., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 38 M. Tayyib Gökbilign. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 305., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. III. 6. İstanbul 1964

Altuncu zade Şeyh Salih

Din ve beden bilimlerini özünde derleyen dindar bir bilgindi. Nur yüzlü, Lokman'ın sanatını bilen bir kimse olmakla Padişahın lutufkâr ilgisiyle yükselmişti. Sürekli Kur'an-ı kerim okur ve bütün ibadetleri eksiksiz yürütürdü. Ayda bir kez salat ve selam ona olsun Hazret-i Peygamberi rüyasında gördüğü söylenmektedir. Otlardan ilaç yapmadaki becerisi eşsiz ve ağır hastalıkları tedavideki hazakati tam idi. Anın da olagan üstü ilaç ve tedavi yöntemleri uyguladığı anlatılmaktadır.

Hüseyin. Bedayi'l-vekayi'. Moskova 1961. 301 a., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1342. III. 202., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 38., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 47.

Erenler

Tanrıdan bilge, uyarı sahiplerinin örneklendiği kişi, gerçek bilgi yolunda yarışçı ünlü Şeyh Ak Şemseddin.

Şam'da doğmuştur. Küçük yaşta babası ile Rum diyarına göç etmiş ve öğrenimini burada tamamlamıştır. Sırrı kutlu olsun Şeyh Şehabeddin-i Söhreverdî'nin temiz ve soylu torunlarındandır. Şeyh Şehabeddin'in soyu ise müminlerin emiri, yüce dost Hazret-i Ebu Bekr'e uzanmaktadır. Söylendiğine göre Hazret-i Ebu Bekr-i Sıddik'in Tanrı ondan razı olsun, dört oğlu vardı. Allah hepsinden hoşnud olsun bunlar, Nasrullah, Abdullah, Muhammed ve Cafer'dir. Nasrullah, Mevlana Celaleddin-i Rumî'nin atasıdır. Abdullah, Şakîk-i Belhî hazretlerinin atasıdır. Muhammed de Şeyh Necibüddin-i Söhreverdî'nin atasıdır. Cafer evlenmeden önce şehid olmakla cihandan geçmiştir. Şeyh Şehabeddin Ömer, Şeyh Necibüddin-i Söhreverdî'nin kardeşi oğludur. Şerefli soyu ise şöyle sıralanabilir. Şeyh Şehabeddin Ebu Hafs Ömer, Muhammed, Abdullah, Muhammed, Abdullah, Sa'd, Hasan, Asım, Nasr, Kasım, Muhammed, Abdullah, Abdurrahman, Kasım, Muhammed, ve de onun babası müminlerin emiri Hazret-i Ebu Bekr-i Sıddik. Yüce Tanrı cümlesinden hoşnud olsun. Ak Şemseddin hazretlerinin Şeyh Şehabeddin'le olan bağlantısı ise böyledir. Şeyh Şemseddin Muhammed, Hamza, Hac Ali, Muhammed, Hidye, Musa, Şeyh Muhammed ve babası Ebu Hafs Ömer ki, Şehabeddin-i Söhreverdî sanı ile tanınmıştır. Hazret öğrenimini tamamladıktan sonra Osmancık kasabasındaki medreseye müderris oldu. Sultan Bayezid Han devrinde kaz'asker olan İmam Ali Efendi şöyle anlatmıştır. Babam Hacı Bayram hazretlerinin müridi idi. Ak Şemseddin'in tasavvuf yoluna eğilimi olduğunu anlayınca onu Hacı Bayram'ın yanına gelmeye özendirdi. Hacı Bayram'ın yoksulların, fakirlerin işlerini görmek, borçluların borçlarını ödettirmek için nefsini ayaklar altına alıp, kapı kapı dolaşarak dilenmesini, Ak Şemseddin kabul etmediğinden bu öneriye ilgi göstermemişti. O sırada Şeyh Zeynüddin-i Hâfî hazretlerinin ünü yeri göğü tuttuğundan müderrisliği bırakıp ol ulu kişi ile buluşmak umuduyla Arabis-

tan'a doğru yola çıktı. Haleb'e varıcak bir düş gördü. Düşünde, boynunda bir zincirin takılı olduğunu ve ucunun da Ankara'da Hacı Bayram'ın elinde bulunduğunu gözledi. Bu düşten aldığı uyarı ile girü dönüp Osmancık'a geldi. Sözü geçen İmam Ali Efendi'nin babası ile buluşup birlikte Hacı Bayram'ın yanına gitti. Meğer o sırada Hacı Bayram'ın burçak imecesi varmış. İkisi giderlerken ol imeceye rast geldilerse de Hacı Bayram-ı Veli onlarla ilgilenmedi. Ak Şemseddin bu ilgisizliğe aldırmayıp öteki canların giriştikleri işe katılıp çalışmaya başladı. Bir süre sonra karınlarını doyurmaları için yemek getirdiler. Her uşağa dağıttılar hatta, köylülerin çanaklarına bile aş döktüler. Hacı Bayram yine aldırmayıp yemek yemesini dahi önermedi. Şeyh ise teklifsiz ol çanağa dökülen aşın yanına çöktü. Hacı Bayram hazretleri ol içi temiz kişinin bu denli alçak gönüllüğünü göricek "Hay köse berü gel, bizi tamam aldun" deyü seslendi, kendi sofrasına çağırdı. O andan sonra onu yetiştirmeye başladı. Az zamanda mertebeleri aşarak yücelmesini sağladı. İnsanları tutuldukları hastalıklardan tedavi ettiği gibi, ruhsal bozukluklara da derman eyler idi. Otlardan ilaç yapma sanatında beceri sahibi ve hekimliğin kendine öz bilgilerinden esinlenecek yetenekte idi. Hekimlik sanatında yararlı kitapları vardır. Kardeşi oğlu Amasya müftüsü olan Paşa Çelebi, Mısırlı oğlu Şeyh Abdürrahim Efendiden şu fıkrayı anlatırdı. Halil Paşa'nın oğlu Süleyman Çelebi ki, Sultan Murad Han Gazi devrinde ve babasının vezirliği sırasında kaz'asker, kardeşi İbrahim Paşa da Edirne kadısı idi. Hastalandığı sırada hekimlerin verdikleri ilaçlar etkisiz kalmıştı. Şeyh ise o sırada Edirne'de bulunuyordu. Halil Paşa onu çağırttı. Şeyh gelince adı geçen Mısırlı oğlu ile birlikte eve gönderdi. Şeyh hastanın yanına girdiğinde gördü ki, Süleyman Çelebi bitkin bir durumda, çevresinde toplanan Saray hekimleri de onu tedavi etme çabası içinde bulunuyorlardı. Hekimlerden ne gibi ilaçlar kullandıklarını sordu. Onlar da koydukları teşhisi söylediler. Buna sirsam tedavisi gerektir dedi. Hekimler

kabul etmeyip biz onun tam tersi olan hastalığı teşhis ettik. İmdi siz tedavi edin diyerek kırgınlıkla ayrılıp gittiler. Mısırlı oğlu diyor ki, henüz hastanın durumunu anlamamış iken hastalığın adını koyup hekimlerin eleştirilerine yol açmasından epeyce kuşku duydum. Şeyh ise, o anda hokka kalem getirtip bazı derman adları yazıp hazırlattırdı ve bunları düzenleyip ilaç etti. Hemen bir saat içinde hastada sağlık alametleri belirdi. Evden çıkarken bana dedi ki, eğer sesimi çıkarmasaydım, hastayı helak ediyorlardı. Hekimlikte çağının Lokmanı ve temiz gönlü ruhsal kalp hastalıklarının da dermanı idi.

Öykü. Fetihler ve gazalar atası Sultan Mehmed Han Gazi İstanbul'un fethine yöneldiği sırada Şeyh ile Akbıyık hazretlerini gazaya bile götürmüştü. Elli dört gün gece gündüz ol hisarı döğdüler, nice yerden burc ve kulelerini yere döktüler. Frenk gemileri imdad için gelmekle fetih olasılığı kayb olduğu sırada Padişah, Veliyüddin oğlu Ahmed Paşa'yı zafer yazgıda var mıdır diye sormak üzere Şeyh'e gönderdi. Ol duâsının yardımı ile zaferleri izleyen orduya, gazada destek olmak için gökleri kaplayan cihad sancağını açan, bu ulu kişinin inciler dökülen ağzından şu sevinçli haberleri içeren sözler söylendi. "Cenab-ı Hakk'ın keremi kesindir. Onun yer yüzü hisarına yani, dünyaya sunduğu berekete oranla, sivrisineğin verdiği sıkıntının hiç olduğu bilinen bir gerçektir. Bir küçük hisarın ne denli ağırlığı olaki, İslamın padişahı bunca bin din savaççısı ile fetih yolunda eteklerini beline toplamış iken, dileğinin eteğine gayretinin eli erişmeye. Kalenin fethi ile içinde bulunan puta tapanların tepelenmeleri gerekli olup, dilek eylediği basit bir engelden ötürü onun kudretli avuçlarına nasıl da düşmeye" demişti. Bu fethi muştulayan haber, çün hilafeti gölgesinde koruyan padişahın katına ulaştı. Yine de tam güven duymayıp adı geçen ulakı fetih gününü öğrenmek için yeniden Şeyh'e gönderdi. Şeyh hazreti kandırıcı bir yanıt istendiğini anlayıcak murakabeye vardı. Az sonra Rahman Tanrı'nın dileği ile yarın, sabah olduğu anda

tam gayretle filan yerden hisara yürüyüş ola. Hakk'ın iz niyle zafer kapıları açılıp sur içre bulunanların kulakları ezan sesleriyle dola. Sen dahi ol zamanda Padişah ile birlikte at başı bulunasın dedi. Şeyh'in bu söyledikleri olduğu gibi gerçekleşti. Şeyhin sevgisi ile padişahın uyanık gönül lambası doldu, taştı. Şeyhin çocuklarından biri şöyle anlatmıştır. Onun belirttiği vakit gelip çattığı halde fetihten bir alamet görülmeyince, gayetle üzülüp onun çadırına gitmiştim. Gördüm ki kapısını kapatmış, girmek isteyince hizmetkârı engel oldu. Hazreti Şeyh böyle buyurmuştur dedi. O zaman çadırın bir köşesinden gizlice içeri baktığım da Şeyhin başını açıp secdeye varmış, açık alnını toprağa sürüp sürüp ağlayarak sırları bilen Tanrının katına yalvar yakar olmuş bulunduğunu gördüm. Ben başımı daha çadırdan çıkarmadan Şeyh secdeden kalktı, ellerini mübarek yüzüne sürüp sevinçle el-hamdü li'llah fetih gerçekleşti dedi. Bunun üzerine ben de kaleye baktım. Gördüm ki, gaziler belirtilen yerden yürüyüş etmeğe girişip, fetih kapısını açmışlar, içeri giriyorlardı. Fetih işaret edilen anda kendini gösterince Padişah hazretleri yanında at başı bulunan Veliyüddin oğlu Ahmed Paşa'ya, bu gönülleri dolduran zaferden çok, sırların tecelli ettiği ol ulu kişiye yakın olmaktan duyulan sevinç daha fazladır demiş. Fetihten sonra ol dervişler şahı dervişçe bir tutumla varıp Şeyhe mürid olmak ve halvete girmek isteğini belirtmişti. Şeyhin bu isteği kabul etmediğini anlayınca kırılarak acebdir ki, yetenekleri belli olmayan Türkleri yola getirmek için çalışırsız? Bizi ise terbiye etmekten kaçınır, ricamıza kulak asmassız demişti. Şeyh, Padişaha dervişlikte olan beyliğin tadını alınca, devlet işleriyle uğraşmaktan el çekmen gerekir. O zaman ülkenin işleri karışır. Ol takdirde hem siz ve hem ben vebale girmek görünür. El-hamdü li'llah Tanrının rehberliğiyle terbiye sorununuz çözülmüştür. Padişahlara gereken doğruluktan ve adaletten ayrılmamaktır. Şeriatin hükümlerine uymak ve cihad kılıcı ile de din düşmanlarının boyunların yüzmek, onları

saçma inançlardan vaz geçirmektir. Bu öğülecek vasıflar ve beğenilecek davranışlar ile sıfatlanmaktan iyi sonuç olmaz diyerek öğütler eyledi. Padişah bu konuşma sonunda Şeyhin yanından gönlü arınmış olarak ayrılıp mutlu otağına döndü. Şeyhe de iki bin altın yolladı. Şeyh bu parayı kabul etmeyip geri gönderdi. O gece Şeyhi gecenin ileri saatlerinde otağına çağırıp sabaha dek baş başa sohbet etti. Sabah namazını birlikte kılıp evradını dinledi. Ayrılacakları sırada Tanrı hoşnud olsun Ebu Eyyub-i Ensari'nin kaybolan mezarını bulmasını ondan rica etti. Bunun üzerine Şeyh halvete varıp gönlünü geçmişe döndürdü. İşte hâlâ yüce türbesinin bulunduğu yeri içten gelen keşif gücü ile ortaya çıkarıp, bunun gerçek olduğunu gösteren sayısız kanıtlar da verdi. Söylediği kanıtlar bir bir bulunup en gerçekçi bir yakınlaşmaya o şerefli kabrin yeri belli oldu. Cami'e bitişik yaptırılan hücreler Şeyh ile müridleri için hazırlanmışsa da Şeyh yurduna dönmek üzere izin isteyince yani, orada oturmayınca bunlar medreseye çevrilmiştir. Padişahın izni ile asıl yurdu olan Göynük kasabasına ol gönlü göynüklü er yönelip İstanbul deryasını geçtikte, gönül alan bir ata binmiş bir sipahi ile karşılaştı Ama, o kendini bilmez, Hazret-i Şeyh'e yüz göstermeyip büyüklenerek geçip gider. O sırada ise Şeyhin ince gönlü ol salınıp giden ata kaymış imiş. İşte o anda atlı geriye döner ve atından inip Şeyhin ayağına yüzünü sürüp o güzel atı armağan eder. Şeyh bu armağanı zorla kabul ederek, oğlunun altında olan atı sipahiye verip onun atına da oğlunu bindirir. Oğlu olanı biteni anlamak isteyince, bir keremli efendinin kölesi uzun süre efendisinin kapısında bekleyip boynunu bükmüş olsa ve bir gün efendisinden bir basit şey istese, geri çevrilir mi? Benim dahi gönlüm şol atı göricek elimde olmayarak ona kaydı. Sırları bilen Hazret de bunun üzerine sipahinin gönlüne böyle bir hâl aşıladı. Anın çün dönüp böyle eyledi diye oğluna durumu açıklamıştı.

Ömrünün sonuna dek Göynük'te oturdu. Kabri bu kasabadadır. Üzerine bir türbe yapılmakla hâlâ büyük ziyaretgâhtır. Tasavvufta Risaletü'n-nur adıyla yazdığı eseri bilge kişilerin temel kitabıdır. Sufiliğe laf atanlara karşı bir risale daha yazmıştır. Hekimlikteki deneme ve gözlemlerini toplayıp yararlı bir kitap yapmıştır. Çocuklarına kaleme aldığı Kâfiye mutavassıtı şerhi üzerine gönül çeken çok güzel sözler yazmıştır.

Öykü. Hazret-i Şeyh'in Nurü'l-hüda adında bir küçük oğlu vardı. Tutkunluğu nedeniyle aklı başından yitmişti. Beylerden bir ak yüzlü kişi ki, yüzünde tek bir kıl olmayıp kaymak gibi beyaz ve sakal kargaşasından da beri idi. İstanbul'a giderken Şeyh'in katına gelip onun safalar veren sohbetinde otururken, sözü edilen meczup oğlan geldi. Ol sakalsız kişiyi görünce gülmeye başladı ve bu er değildir avrettir diye söylendi. Şeyh hazreti de oğlanı kakıyıp odadan çıkardı ama adı geçen Bey, Şeyhten dilek eyleyip oğlanı alıkodu ve şöyle dedi. Efendi duâ eyleki sakalım bitsin ve kadına benzerlik hâli benden gitsin. Hemen o anda ol neş'eli oğlan tükürüğünü eliyle alıp kılsız yüzü parmağı ile sığadı. Adamın sakalı İstanbul'a varıncaya değin sürüp çıktı. Padişahın saçağını öpmek şerefiyle mutlulanınca, Padişah adamı sakallı görmekten şaşırmış ve vezirlerine sakalının nasıl çıktığını sormalarını buyurmuştu. Araştırılıp, olandan Padişaha haber verdiklerinde hayret ederek ol meczup oğlana pek çok mal vakfeylemişti ki hâlâ Şeyhin oğul ve torunlarının elinde bulunmaktadır. Şeyhin on iki oğlu vardı. Bir gün hepsi bir yerde iken Şeyh hazretleri şöyle bakıp el-hamdü li'llah demişti. Nurü'lhüda yani Tanrıdan meczup olan hamd etmenizin nedenini ben bildim diye yanıt verdi. Şeyh de nedir? diye sordu. O da Cenab-ı Hakk bunca evlad verdiği halde hiç birine aşırı düşkünlük göstermeyişinize hamd ettiniz deyince Şeyh evetleyerek ona aferin demiş.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi. Moskova 1961. 199 b, 200 a, 202 a, 204 b, 301 a, 303 b, 304 a, 309 a, 314 a, 407 b., Taş-

köprü zade, Şakayı'n-numaniye. Kahire 1299. I. 340., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 864., Feridun Bey. Münşeat. İstanbul. I. 28. Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 12., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 267. 292. A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1931. 39-43, 170., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943 35, 36., H. İnalcık. Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar. Ankara 1954. 127, 128, 217., S. Tansel. Fatih Sultan Mehmed. İstanbul 1971. 9, 71, 85, 96., H.F. Karatay. Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat. I. 379, 570., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. IX. 271. ve de İslam Ansiklopedisi. Madde.

Mısırlı oğlu Şeyh Abdürrahim

Karahisar-ı sahip'te doğmuştur. Nitekim Vahdetnâme'sinde bunu açıklamıştır.

Gerçi oldu mevledim Karahisar
Yüzüm ağ it kılma beni şerm-sâr

Ak Şemseddin hazretlerinin halifelerindendir. Bilgelik davranışlarında pek çok haz ve neş'e sahibi idi. Mezarı yine Karahisar'dadır.

Hüseyin. Bedayi 'ü'l-vekayi.' Moskova. 301 b., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 114. İ. Ünver Nasrattınoğlu. Afyonkarahisarlı Şairler, Yazarlar, Hattatlar. Ankara 1971. 10.

Şeyh İbrahim Amasî

Attar Hüseyin'in oğludur. Temel bilimleri Konya'da Kara Yakub'tan okuyarak Kayseri'deki Hwand Hatun medresesine müderris olmuştu. Bu medresenin vakfiyesinde gerek müderrisin, gerek öğrencilerin Hanefi mezhebinde olmaları şart koşulduğundan bunu öğrenince Şafı'î mezhebinde olduğu için kendi ken-

dini görevden alarak bir köşeye çekilip vaktini ibadetle geçirdi. Vardıkça muhabbetu'llah nuru ile içi yanarak ilahî cezbe öyle baskı yaptı ki, Kur'an-ı kerimi bir güzel sesle okunurken dinlese ağlamaya başlar, içinden bir ah eder ve bayılırdı. Erdebil sofularına katılmak gönlünde yattığından onlarla buluşmaya karar vermişken, Ak Şemseddin'in şöhretini duymakla bu kez ona gitmeyi iş edinmişti. Şeyhin Beypazarı'nda halkı aydınlattığını öğrenince oraya gitti ama, Şeyh Göynük'e dönmüş olduğundan o da ardından vardı ve hemen hizmetine girdi. Çevre halkı dergâha geliyor, hastalıklarına derman soruyorlardı. Şeyh de ilaçlarını verip onları yolcu ediyordu. Şeyh İbrahim şöyle anlatıyor. Kalabalık çekip gidince baş başa kaldık. Şeyh o zaman, acebdir ki, bir gönlüm ağırır der âdem yoktur. Her gelen hergele bedenin ilacın diler dedi ve sonra da benim ahvalim sormaya başladı. Ben de Kayseri'yede müderris idim, içime bir ateş düştü. O gizli derde derman uma geldim diye yanıtladım. Ne armağan getürdün dedi. Çok fakir olduğum için eli boş geldiğimden kızararak, utanç terleri döktüm. Şeyh hazretleri dedi ki, armağan dediğün dünya malı değildür. Tanrıdan sana ulaşan, oluşan ne vardır diriz dedikte ol çok değerli maldan da elim boş olduğun söyledim. Bunun üzerine beni halvete alıp yeniden can verdi. Olgunluk, üstünlük sofrasındaki nevalelerle aç gönlümü doyurdu. O gece dört yüz oluşu düşümde gördüm. Unutkanlığım yüzünden salavat çekerken, hangi âyeti okuduğumu unutmak alışkanlığında iken, bunca oluşu olduğu gibi ezberimde tuttuğumdan bildim ki, bu gelişme ve huzur, sadece onun nurlu varlığın eseridir. Her gece iftar için zengin bir sofra ile bir testi su gönderiyordu. Halvet yoldaşlarım yemek ve içmekten kaçınmakta olduklarından, kendimde insanın hayvanlık yanının baskın olduğunu anlayıp, ertesi gün gelen azığı almadım. Ama öyle güçsüz kaldım ki, daha önce eriştiğim gelişmeyi de yitirdim. Şeyh hazreti bunu sezinleyip beni azarladı. Kendi kendine yorumlar yapmak dervişin işi deeğildir. Bu çe-

şit davranışlar nefsin özünü değerlendirmesinden sayılır ve kendine göre yoruma kalkışan dervişin yüzüne vuslat kapısı kapalı tutulur. Hekimin seni gözlemez mi? Senin yapını yaradılışını bilmez mi? Senin yapın bunu, anların yapıları da anı gerektirir, dedi. Sonra da o gün her zaman gönderdiği yemeğin iki katını yollatıp güçsüzlüğümü giderdi. Seksen yedinci gece ki, Berat gecesi idi. Canım tepeleme bir sahan pilavı tek başıma yemek istedi. Her ne denli bu özlemi geçiştirmeye çabaladımsa da mümkün olmadı. O anda Şeyh'ten adam gelip beni çağırdığını haber verdi. Katına varıcak elime tepeleme bir sahan pilav tutuşturdu. Şemseddin yani, kendisi bunda değidir, utanma dileğince ye dedi. Ben de bir tek pirinç tanesi komayıp isteğimce yiyip özlemimi giderdim. O gece halvetten çıkmama destur verdi. Tandır ile tedavi yöntemini Şeyh İbrahim bulmuştur. Buluşun nedenini oğlu Lutfullah Çelebi şöyle anlatıyor. Şeyh Ak Şemseddin'in sağlığında, Kayseri'de halkı aydınlatmakla görevli iken, ağır bir kabızlığa uğramıştı. Çaresini bulamayınca Şeyh'e gidip tedavi ettirmek için yola çıkmıştı. O sıra Karamanoğlu kargaşasının Anadolu'yu sardığı günler olmakla Şeyh'in bulunduğu yere yani, İskilip yakınlarındaki Evlek köyüne gitmek için Tokat yolundan dolaşmak zorunda kalmıştı. Yolda iken düşünde Şeyh'i gördü. Tandır üzerine oturup kendisini terletmesini işaret etti. Uyanınca öyle edip iyice teerledi. Bunun sonunda kabızlığı geçerek mülayim hale geldi. Şeyh'le buluşunca düşünü ve sonucunu anlattı. Şeyh de bu tedavi yöntemini onayladı. Ondan sonra müridlerinden kim kabız olursa bu yolla tedavi ederdi.

Dalgınlığı ile tanınmıştı. Öyleki çoğu zaman oğlunu tanımayıp kimdir diye sorması olagandı. Gülzar adlı kitap onun eseridir. 887 Sonbaharında Salı gecesi (M. 1483) ölümsüzlük yurduna göç etmiştir.

Şeyh Hamza Şamî

Hazret de Ak Şemseddin'in ileri gelen halifelerindendir. Şeyhten sonra onun postuna oturmuş ve halkı aydınlatma yolunda bulunmuştur. Rum'a yani Sivas beylerbeyiliğine bağlı Keskin adlı köyde toprağa verilmiştir.

Şeyh Muslihüddin

Attar oğlu sanıyla tanınmıştır. Ak Şemseddin'in halifelerinden olup İskilip'te gömülüdür.

Şeyh Sadullah

Ak Şemseddin'in en büyük oğludur. Molla Aliyy-i Tûsî'den temel bilimleri öğrendikten sonra babasının yolunu seçerek onun yerine geçmiş ve halkı aydınlatmaya çalışmıştır. Göynük'te gömülüdür.

Şeyh Fazlullah

Ak Şemseddin'in başka bir oğludur. Temel bilimleri öğrendikten sonra babasının halifelerinden Şeyh Hamza Şamî'nin halkasına girerek nice yüce mertebeler aşmıştır.

Hüseyin. Bedayi 'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 512 a., E. J.W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. II. 140.

Şeyh Hamdullah Hamdî

Ak Şemseddin'in en küçük oğludur. Yusuf ve Züleyha kıssasının yazarı olup Hamdî Çelebi sanıyla ün yapmıştır. Şiirde onun yüksek rütbesine ol güzel manzume yeterli ve inandırıcı bir tanıktır. Leyla ve Mecnun kıssasını da yazmıştır. İki cihan öğüncü, Peygamberlerin seyyidi hazretlerinin mevlidini de kaleme almıştır.

Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdî Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. I. 250., Aşık Çelebi. Tezkire., Hasan Çelebi. Tezkire., Enisî. Menakıb-ı Ak Şemseddin., Evliya Çelebi. Seyahatnâme. İstanbul 1928. I. 135, 337. Riyazî. Riyazü'ş-şüera., Latifî. Tezkire. İstanbul 1914., Kaf zade Fâizî. Tezkire., Beyanî. Tezkire., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. II. 243., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbut 1333. II. 135., Muallim Naci. Esâmi. İstanbul 1308., Hammer. GOD. I. 151-156, 179., E.J. W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. II., Faik Reşad. Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye. İstanbul 1913. 213., Blochet. A.F. 168, s. 233, 534., Rieu 169, İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kat. I. 75, Türkçe Hamseler Kat. 22., H.F. Karatay Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat İst. 1964. II. 109, 265. 341., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müllifin Şam 1957. IV. 75. ve de İstanbul Ansiklopedisi. Madde. Hamdi.

Şeyh Hamdullah'ın ölümü 914 (M. 1508/1509) yılında gösterildiği gibi 909 (M. 1503) olarak da söylenir. Doğumu ise 1449 yılında olmuştur. Emrullah adındaki kardeşi de tevliyet kabul edip Bursa'da Sultan Murad Han Gazi vakiflarının mütevellisi iken kötürüm olup, günde elli akça ödenekle emekli olmuştu. Hazret bu dertlere düşmemin nedeni, babamın vasıyetini tutmayıp kadılık, mütevellilik gibi görevlerden sakın dediğini eslemeyip, anların yolunu iş etmediğimdendir der idi.

Şeyh Muslihüddin Vefâ

Sufiler meclisinde baş köşede oturan, gizli açık bütün ibadetleri yerine getiren, sırları bilen bir ulu şeyh idi. Bir kitabın üzerine kendi eliyle "ketebehu'l-fakir Mustafa ibni Ahmedi's-Sadri'l-Konevî el-med'uv bi'l-Vefâ" biçiminde yazarak babasını, soyunu ve sanını açıklamıştır. Tarikati ilk önce Edirne'de Debbağlar imamı Muslihüddin Halife'den görmüş idi. Sonra onun işareti üzerine Şeyh Abdüllatif-i

Makdisî yanına varıp onun en seçkin ve önde gelen halifelerinden biri oldu. Temel bilimleri ve gizli bilgileri özünde derleyip güzel vâzleri ile camilerin kubbelerini çınlatan, Tevhid denizinin gemicisi, şaşkınlık anaforuna düşüp boğulmak üzere olan zavallı dilek sahiplerinin kurtarıcısı ve yardımcısı idi. Ağır başlı, vekar ıssı idi. Nefesinin yakıcılığından meclisi gayet sıcak idi. Görünüşüyle gerçekte celalli bir kimse gibi sanılırsa da sohbetleri gayetle neş'eli ve tatlı idi. Dünyaya düşkün olanlara ilgi duymaz ama, öteki dünyaya özlerini armağan edenlere yürekten sevgi gösterirdi. Ömrünün sonuna doğru insanlarla ilişkilerini kökünden kesmiş, bir köşeye çekilmeyi yeğlemişti. Bu uzlethaneden sokağa çıkışı parmakla sayılırdı. Şöyleki kapısına gelen seçkin kişiler, ileri gelenler onun dışarı çıkışını saatlerce beklerlerdi. Kendine göre kararlaştırdığı vakit gelmeden çıkmazdı. Beş vakit namazı son anda edâ edip imamette bulunurdu. Namazı geciktirme nedenini sormuşlar, buyurmuş ki, bizim gibi içi geçmişlerin namazı böyle olur. Ama Emir Buharî bu yanıtı şöyle yorumlamıştır. Bu söz nefsi kırmak için söylenmiştir. Bize anlatılan yanıtın özü başkadır. Biz işaret bekler bir kuluz. Her ne zaman emr ve işaret olunursa ona göre ayak uydururuz. Hanefî mezhebinde iken Besmeleyi açıkça söylemeyi ve namazda oturmayı seçmesini Molla Gurani ve onun kışkırttığı çoğu bilginler, mezhepte kavram kargaşası çıkarmak doğru değildir diye ona karşı çıkıp, töhmet altına aldılar. Hızır Bey Çelebi oğlu Sinan Paşa Maarifnâmesinde bu itirazlara pek güzel yanıt vermiştir. Onun savunmasını yapmak üzere çağrıldığı açık toplantıyı da konuşması ile dağıtmıştır. Yukarıda bu konuya değinilmişti. Maarifnâmede yazılan yanıt şöyledir. "Anlar İmam-ı âzama bağlı iken niçün besmeleyi yüksek sesle okur dime. Gerçektir ki, ana özden gelen güçle temel bilgilerinde bir anlayış gelişmişki bu iki sorunda doğrunun böyle olduğuna inanmış ola. Bu konularda eyle ise ol müctehid olmuş olur. Ulaştığı bilgi gereğince de kendü, işler itmiş olur. Bilginler bu denli an-

laşmazlıkla İmam-ı âzam mezhebinden çıkmış olmazlar. Görmez misin ki? Hanefî mezhebinin imamları nice sorunda biribirlerine karşı çıkarlar. Anlardan birinin Hanefîlik kurallarında zayıf bir açıklaması olsa bile eylediği doğru sayılır. Özellikle bu ortaya atılan sorunlar gibisinde anlaşmazlık çok olur. Fıkıh kitaplarında çeşitli açıklamalar bulunur. Mümkündür ki, mezhepte kanıtı ola. Hanefî bilginlerinden kimileri de bunu yol edinmiş buluna. Sözün kısası açık kapalı her konuda olgun ve dinî bütün bir kişinin bu denli tutumu tartışma konusu nasıl yapılır? Her kim ana töhmet eyler, gerçekte bağnazlığından ve bilgisizliğinden yapar. Her kim ana kötü zan besler, kendü sapkınlığından eder. "Sinan Paşa'nın sözü burada bitti. Hacca gittiği sırada Adalya'dan gemiye binmişti. Yolda bu gemiyi Frenkler yakalamış, kızkardeşleri ve kimi adamları ile tutsak olup Rodos'a götürülmüştü. Sonra Karamanoğlu İbrahim Bey fidyelerini vererek onları kurlardı. İstanbul'a yerleşmişti. Burada cami ve tekkesi vardır. Kutlu mezarı da bu cami önünde bir ulu ziyaretgâhtır. 896 (M. 1491) yılında uçmaklara uçup gitmiştir.

Diledim Şeyh Vefa'nın bildireyim gidişini
Tarihi oldu anın ila rahmeti Rabbihi

Arapça, Farsça ve Türkçe seçkin ve tumturaklı şiirleri çoktur. Yıldız bilim ve müzikte de beceri sahibi idi. Usul ve makamlarla bağlanmış zikirleri, bilgelik yolunda olanlara can katar. Çağının az rastlanan bir bilgesiydi. Bu hakir Haşiye-i tecrid'e yaptığı haşiyeyi incelemiştir. Cemaat günlerinde seçkin hutbeler yazıp okurdu. Sultan Bayezid Han da cenaze namazına katılmıştır. Padişahlarla ahbablık etmekten kaçındığı için görüşmeleri mümkün olamamıştı. Bu nedenle cenazesinde onun yüzünü görmek isteği içinde doğmuş ve tabutunu açtırıp ol uyanık bilgenin yüzünü seyretmişti.

Rahmet ol sultana kim düşkündü gönül ehline

Bir gün Şeyh Mansur'un ene'l-Hakk deyişinin nedenini sormuşlar. O da ya ene'l-batıl mı? diyeydi biçiminde yanıtlamış. Böyle susturucu yanıtlar onun ağzından sıkça sıkça çıkardı.

Bir başka gün kente mekanikte becerikli bir mühendisin geldiğini ve çok ağır cisimleri bir yerden bir yere kolayca taşıdığını anlatırlar. O da abdest ibriğini götürmek bile kimisine güç gelir. Gerçi nefis böyle bir sanat göstermekten haz duyar ama, abdest ibriğini taşımayı şânına yediremediğinden bu iş gönlüne ağır gelir demişti. Dünya malından kaçınışı öyleydi ki, bir gün Sultan Bayezid Han kızlarından birini çevresindeki mutlu beylerden birine nikâhlama görevini uğur getirsin diye Şeyh'e vermiş ve ona kırk bin akça göndermişti. Şeyh bunu kabul etmeyerek işi Kocalı Muhyiddin Halife'ye yüklemişti. Ol devirlerde olan büyük şeyhlerin davranışları böyle olur, dünyadan kopmayı gönüldeki istek tellerini sakınma makası ile kesip atmayı bilirlerdi. Özlerini de dünya malı edinmekten alıkorlardı. Şimdiki zamanda posta oturup şeyhlik tacı giyenlerin çoğu riyakârlık yolunda dünyaya kapılanların gönüllerini tesbihle avlamayı iş edinmişlerdir. Günlük gereksinmeler için Devlet büyüklerinin kapılarına gelip gitmeyi tarikat yolunun amacı sanırlar. Mal toplamak emellerine ulaşmak için olmaz yerlere yüz sürerler. Sofuları nefislerini köreltemeyip boş yere çığrışıp ulurlar ve bin bir bozgunluk ile kuzgunluk idecek yerlere giderler. Pilav kazanı için harbederler.

Dize — Adı kötüye çıkanlar nice güzel adıssı olurlar

Arapça — Ey tasavvuf ehli sizler ne kötü insanlarsınız
Olmayacak şeyler için dünyaya tama' idersiniz
Tanrı Kur'anında sizin için demedi mi?
Benim için zikredin, hayvanlar gibi de yiyiniz

Onlar hakkında söylenmiş en doğru sözdür. Tanrı sapkınlıktan, doğru yolu bırakmaktan bizleri korusun ve en güzel amellerle bizi hidâyete eriştirsin.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 310 b, 311 a, 399 b, 401 a, 411 a., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 181., E. J. W. Gibb. A. History of Ottoman Poetry. Londra 1907. II. 79, 99.

Şeyh Hacı Halife Abdullah

Vaktini taat yolunda harcayan, mücahedede bir an olsa bile zaman kaybetmeyen, şerefli bir soydan gelen bir bilgedir. Kastamonu'da doğmuştur. Temel bilimleri aldıktan sonra Zeyniye silsilesinden nemâlanmış ve dünya malından da kesin kes el çekmiştir. Şeyh Taceddin'in eğitim halkasına girmekle nice mertebeler aşmıştır. Ondan sonra posta oturup hırka ve taca gereksinme duyanlara sağlam bir eğitim vererek gelişmelerine olanak sağlamıştır. Pek çok insan onun yol göstericiliği ile kıvanç duyarak yüce mertebelere erişmiştir. Bilginlerin başvurdukları, olgun kişilerin sohbetinde yetiştikleri bir kimse idi. Yumuşak huyuyla ve alçak gönüllü oluşuyla tek insandı denilebilir. Düş yormada eşi yoktu. Molla Fenarî zadelerden Ali Çelebi Efendi ol ulu şeyhe el bağlayıp halvete girmiş ve dilediği mertebeye onun hayırlı uyarılarıyla erişmiştir. Kadı zade Mehmed Efendi Bursa kadısı iken, çoğu vaktini onun sohbetinde geçirir ve değerli konuşmalarından yararlanırdı. Bir gün ona cebr ile cüz'î irade konusunda sorular sordu. Şeyh hazretleri, cebr ikidir. Biri cebr-i muhakkak, öteki cebr-i mukalled'tir. Cebr-i muhakkak oldur ki, Tanrının buyruklarına uymak, yasak şeylerden kaçınmaktan başka, özünde her ne varsa Hazret-i Hakk'a teslim edip, hiç kendüye nesne kondurmaya ve bütün davranışlarını Hazret-i Hakk'tan bilip, ne dilerse, işler, benim rızam vardır deyü la yüs'el amma yef'al -O, yaptığından sorumlu değildir. (19) âyetine bakar ola. Cebr-i mukalled oldur ki, nefsinin hevasına düşerek bunun gereği ne ise ortaya koya ve dilek pırlantasını elinden yitire. Benim elimde ne vardır. Başımda yazılan bu imiş deyip, olmaz işler işleye. Küfür dedik-

leri cebr budur. Hemen Mustafa'nın temiz yolunu berk tutup, ulu sahabelerin izinden uzaklaşmamaya çalışmak gerektir. Onlar bizim çabamızdan ne çıkar deyip ellerini çalışmaktan çektiler mi? Bize lazım olan oldur ki, anların tutumlarına bakıp, temiz yaşamlarını rehber edinmeliyiz. Bu bile bize yeter. Kadızade bu eşsiz açıklamayı can kulağıyla dinleyicek, övgülerde bulunarak, biz bunu yalnız kaldıkça merhum Sinan Paşa ile Molla Samsunî ile söyleşirdik. Molla Samsunî Hazret-i Peygamber'e uymaktan başka çare yoktur derdi. Hazret-i Şeyh 894 Cemaziyülahiresinin son günü (30 Mayıs 1489) Tanrının rahmet yurduna kanat açmıştır. Mezarı Bursa'da Şeyhi Taceddin'in türbesi yanındadır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 297 b., t. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 99.

Şeyh Fereli Sinan

Şeyh Taceddin'in halifelerindendir. Dindarlıkta, kötülüklerden sakınmada son derecede titizdi. Bursa'ya Hacı Halife'nin şeyhliği zamanında gelip, tekkeye indiğinde, zâviyede oturan dervişlere şöyle ısmarlamıştı. Sakın olun ki tarikate ters düşen bir işi gafletle işlemeyin ve de bunları Sinan Efendi duymuş ola. Öyle sağlam bir inancı vardı ki ondan kıl başı bir fedakârlıkta bulunmaz ve aşırı davranışlara da izin vermezdi.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. oMskova 1961. 305 b., t. Belig. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 101.

Kocailili Şeyh Muslihüddin

Şemseddin Efendi'nin oğludur. Riyazet bahçelerinde emel çiçekleri gibi umudu tomurcukları açılmış, dünya sevgisinden gönlü kurtulmuştu. Kötülüklerden sakınma ve kaçınmada o derecede idi ki, bir gün müridlerinden birini bir parça buğdayla değirmene yollamıştı. O sırada değir-

mende sıralarını beyleyenler Şeyhe olan saygıları nedeniyle sıralarını ol müride vermişlerdi. Mürid te işini bitirip tizcek gelicek, Şeyh böyle çabuk dönmesinin nedenini sordu. Sıra bekleyenlerin ona olan saygılarından ötürü beklemeye gerek kalmadığını söyleyince, Şeyh huzursuz olup bir köşeye çukur kazarak anılan unu oraya gömmüştü. Mürid şeyhinin bu davranışını sorunca, halkın minneti ile olanı, ben değil, köpeklerimin yemelerine bile razı değilim. Çocuklarını sünnet ettikte düğün yemeği bir kâse hoşafla bir kaç pide idi. Bir gün onlara abadan giysiler getirdi. Anneleri hamamdan gelip ol kaba abaları göricek oğullarını sen bilirsin ama, kızlar için bu biçim giysiler uygun değildir bari ucuza bir kirpas olaydı demişti. Şeyh, eşine ol dediğin evlenecekleri zamanda olur. Şimdilik bu hâl ile geçinsinler yanıtını vermişti. Hacca giderken oğlu Şeyh Muhyiddin ona yoldaşlık etmişti. Yolculukta insan oğlunun dayanamayacağı zor mücahedelerinden söz etmişti. Beyler, vezirler ziyaretine geldiklerinde her birini ayrı ayrı azarlayıp zulüm etmekten onları tevbe ve istigfara mecbur ederdi. İstanbul'da ölmüş ve kentin surları içinde bir mescitte toprağa verilmiştir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 305 b, 407 b., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 293

İpsalalı Şeyh Muslihüddin

İnsanları uyandırma yolunda çaba gösterenlerden biriydi. İpsala'da gömülüdür.

Kocailili Şeyh Muhyiddin

Asıl adı Mehmed olup, Kocalı Muhyiddin diye tanınır. Babası Şeyh Muslihüddin-i Kocevi'dir. Temel bilimler üzerindeki öğrenimini tamamladıktan sonra Hamidilli Şeyh Piri Halife yanında yetişmiş ve insanları uyarmak üzere

icâzet almıştır. İstanbul'da yerleşmiş ve ölünce burada yaptırdığı mescit ve zaviyesinin bahçesine gömülmüştür. Keşif ve keramet sahibi idi.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 508zb.

Süleyman Halife

Temel bilimleri öğrendikten sonra sözü edilen Şeyh Zeynî hazretlerinin yanına varmış, mertebeleri aşarak halkı aydınlatma yetkisini elde etmişti. İstanbul'da Zeyrek camii yakınlarında bir mescidi ve evi vardı. Orada oturuyordu. Dünya ilişkilerinden elini eteğini çekmişti. Öyleki çoluk çocuklarıyla bile ilgilenmezdi. Özünü eğitmekle günlerini geçiriyordu. Halkla bağlantıları kopuk olup, insanları aydınlatma konularına da önem vermezdi. Bu husus kendisine sorulduğunda, Şeyh hazretleri halkı aydınlatma yetkisini verdiği vakit, eğer bir istekli çıkarsa ve onu aydınlatma sadece senin sorumluluğunda ise bunu yap dediği halde şunca zamandan berü burada oturmaktayım. ama, bir Hakk isteklisine rast gelmedim ki onu uyarayım yanıtını vermişti.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 305 b, 412 a.

Abdullah-i İlahî

Bilgelik ve bilgi kaynaklarını derleyen, gerçekleri sezenler arasında seçkin ve olgun bir şeyh olan Abdullah-i İlahî Hak yolda isteklileri uyarmakta idi Doğum yeri Germiyan ilinde Simav kasabasıdır. Bunu kendisi Türkçe olarak yazdığı Meslek adlı kitabında belirtmiştir.

İlahî'ye bu İlahî yük Simavdayken yüklendi
Her türlü yükten beri olur tekkede oturan gerçi

Küçük yaşında temel bilgileri öğrenmeye başlamış ve sonra İstanbul'da Zeyrek camii henüz medrese olarak kullanılıyorken, orada bir süre öğretmenlik de yapmıştır. Mol-

la Aliyy-i Tûsî İran'a döndükten sonra öğretmeninin arkasından o da Horasan niyetiyle yola çıkmış, Kirman'da Molla Tûsî ile buluşmuş ve öğrenimini tamamlamak üzere onun yanında kalmıştı. Bu arada içine düşen dağ ile bir çeşit uyanıklık benliğini sarmış ama, bunu bastıramadığından âdeta aklını aldırmıştı. O halde iken kitaplarını toplayıp hücresinde yanan ateşe atmaya karar vermişti. Bu sırada özünde ateşe atmak yerine suya salmanın daha iyi olacağı kanısı uyandı. Bu iki önerinin tartışmasını kendi kendine yaparken, gönülleri okuyan bir derviş onu sora sora kapısına geldi ve Allah dedi. Şeyh de dervişi içeri alıp, biz seni Hakk'ın dili olarak seçtik. Şol kitapları oda mı uralım? yohsa suya mı salalım? diye sordu Derviş ise şimdi ben üşümüşüm şol postu arkama ver dedi. Şeyh postu dervişin sırtına koyunca derviş, ikisin dahi etme, sat. Parasını fakirlere ver. Ama içlerinden sınıp bir kitap aldı, bunu sakla ki, sana gerek olur diye sözünü bitirmişti. Meğer o kitap şeyhlerin mektupları imiş. Şeyh ol saf gönüllüden bu sözleri işidince onun salık ettiğine göre işi görmüş. Andan sonra da Semerkand'e varıp Hâce Ubeydullah-i Nakşbendî hazretlerinin aydınlatıcı ocağına ulaştı. Bir süre onun hizmetinde kalma şerefini elde ederek, nurlu aydınlık katında tarikat eğitimini görüp, telkinlerle yüceltilip, sonunda özünde duyduğu coşkunluk baskın geldi. Üstadının izniyle Buhara'ya gitti. Hâceler tarikatinin bağlayıcısı, bilgeler topluluğu halkasının kilidi Şeyh Bahaeddin-i Nakşıbendî hazretlerinin sırrı kutlu olsun mezarına doğru yöneldi. Bu kutlu mezardan, kaldığı sürece kutsal feyzler alıp aydınladı. Onun ruhanî işareti üzerine ol kutlu yerde bekleyip bir yıl ki, dokuz erbaindir. (20) Ol ruhların tavaf eylediği, ruhları sevinç içinde olanların barındığı bu yerde dokuz erbain çıkardı. Ol ulu hocanın aydınlık ruhlarından feyzler alıp, sorunlarını çözerek himmetler ve inâyetler buldu. Nice kez Hoca hazretlerinin nurlu mezarı açılarak, Şeyh hazretleri kişiliğiyle kendini gösterip, düşlerini yormakla türlü türlü lutuflarda bulunmuştu. Şeyh

İlahî nitekim yazdığı kitaplarda bu oluşumları özetle anlatmıştır. Gerçekte sözün gelişi Pîr hazretlerine hizmet etmediği halde Üveysî idüğü adı geçen kitapların incelenmesiyle anlaşılmaktadır. Buhara'dan tekrar Semerkand'e gelip Hâce Ubeydullah'la bir süre daha kalarak onun işareti üzerine Rum diyarına dönmüştür. Yolda Herat'a gelip Molla Câmî hazretlerinin feyzler veren sohbetinde bulunmuş ve burada temiz gönüllü kişilerle, çok üstün kimseler arasında dostluklar kurmuştur. En sonunda doğum yeri olan Simav'a gelip bir nice yıl ol beldede oturmuştu. Temiz nefeslerinin miskler saçan nefhalarından gerçek kokusunu, Hak isteklilerinin yüzlerine üfleyip, çevreden, yöreden gelerek mutluluk veren hizmetlerinde bulunanlar âr ve hâyâ ıssı olma fırsatını buldular. Kısa bir süre içinde çevresinde büyük bir kalabalık toplandı. Hâceler tarikatinin ünü Rum diyarına yayıldı. Rum ülkesinin ileri gelenlerinin kulakları onun inci gibi değerli üstünlük haberleriyle doldu. Öyle ki, Rum bilginlerinden Manisa Çelebisi yani, sadrâzamlık ve vezirlik makamlarında baş köşede oturmuş bir devletli bile, onun şerefli katına ard ardına armağanlar gönderip, yanına gelmesi için durmadan dilek eylemişti. Ancak, Şeyhin sessiz bir köşede yaşama isteği bu dileğe uymayı engellemişti. Bir nice zaman geçtikten sonra, Sultan Mehmed Han'ın kıvançlarla dolu Rahmet göklerinde yarlıgama sancaklarını açtığı sırada, yaşamını sürdürdüğü yörede Cem Sultan sorunu ile kendini gösteren kargaşa ve ayrılık olayları üzerine "Sizlere büyük kentler var." (21) buyruğuna ayak uydurarak yola çıkıp İstanbul'u kutlu varlıkları ile şereflendirmeyi uygun görmüştü. Manisa Çelebi'sinin kendisi ve dervişleri için hazırlattığı hücreleri ve verdiği ödeneği kabul etmeyip, eskiden bir süre oturmuş bulunduğu Zeyrek camii yanındaki hücreleri kendine mekân edindi. Bu hücreler Semaniye medreseleri yapıldıktan sonra her ne denli viran olup boşkalmışlarsa da bir yerin ululuğu orada oturanladır öz deyişi gereğince ol makama şeref verdi. (22) Az bir süre içinde büyük küçük

her kes ol nurlu gönül lambasından aydınlanmak için temiz otağının eteklerine yüzlerini sürmeye başladılar. Öyle ki, beyler, ulular, mollalar kim varsa, onun kapısı önünde toplaştılar. Bu ziyaretçilerin çokluğu asıl yoldaşlarının ve safa arkadaşlarının huzurunu bozacak hâle varınca, yeniden bir kenar yere göçmeyi özledi. Kimsenin gönlünü kırmayı da düşünmediğinden sessizliğe çekilmeyi gözledi. Allah'ın takdiri, aydın gönlünün muradı üzerine akıp, Rum diyarının büyük beylerinden Evrenos oğlu Ahmed Bey atadan babaya Osman oğullarının kapısında övülen hizmetlerde bulunan bir soydan gelmekle öteden beri büyük sancakları yönetegelmiş, bilginlere, şeyhlere ve salih kişilere dostluk duymakla Şeyh hazretlerine de pek fazla bağlanmış idi. Bu duygu ile yalvar yakar oldu. Vardar Yenicesinde yaptırmış olduğu gönüller oyalayan tekkeye inmek şerefini lâyık görürse, orasının cennet bahçelerine benzeyeceğini ileri sürdü. Bu öneri Şeyh'in düşüncelerine uygun düşmekle, onu kabul ederek İstanbul'daki halifelik görevini ilahî sevginin dumansız ve yalazasız odu Şemseddin Ahmed Buharî'ye bırakıp sözü geçen kasabayı gelişi ile şereflendirdi ve parıldayan nurlu varlığı ile ol diyarı şenlendirdi. Orada kaldığı sürece nice üstün düşünceleri gayb perdesinden gerçekler dünyasına aktarma olanağı buldu. Bunların her biri giz kapılarını açan anahtarlar, anlayanlara da öğütlerdir. Zâdü'l-müştakîn ve Necâtü'l-ervah gibi yapıtları orada meydana getirmiştir. Nurlu kabri de bu kasabada olup, kutluluk duyar ziyaret eden onu. Çevresinde camii ve hankahı vardır. Ziyaretçiler ard arda gelip onun kutsallığından yararlanarak ev ve barklarına dönerler. 896 (M. 1491) yılında Rahman'ın rahmet göklerine seyran etmiştir. Ölümüne tarih şöyle denilmiştir.

Hakkın rahmetine bil ki o yüzden daldı ol
ona tarih Rahmet-i birr-i ilahî oldu ol

Şerefli toplantılarında bütün varlığı ile özünü bulundururdu. Her kesin gönlünü almaya büyük dikkat göste-

rirdi. Toplantıda bulunanlardan birinin, bir sorunu olduğu aydın gönlünce sezilse, ol sorun sahibine yönelip kuşkusunu çözmeye yeterli sözlerle girişir ve tereddüdünü ortadan kaldırırdı. Söylenir ki, bir gün çaba ve çalışma gereğinde ilgili güzel sözlerle bilgeler toplantısını aydınlatırken, kişi çalışmayınca gönüllerle uzlaşmaz ve iyice yorulmayınca bir mertebeye ulaşmaz demişti. Meğer Rum bilgelerinden biri ol mecliste hazır ve şeyhin sözlerini dinlemeye kulak vermiş idi. Henüz gönlünde kendine göre kuşkuları olup duyduklarını beğenmeyip içinden at uğrusu kıssasını geçirmişti. Şeyh onun kendisine inanmadığını sezinleyerek, hemen o anda ol azizden yana dönüp buyurdu. Dediğim söze, at uğrusu öyküsü ile karşı çıkmak akla geldi değil mi? Ama, ona da yanıt vardır diyerek toplantıda olanlara yöneldi. Hiç ol öyküyü işiteniniz var mıdır? diye sordu. Orada olanlar duymuş değiliz deyip dinlemeye hazırlandılar. Şeyh de anlatmaya başladı. Meğer beş parasız kalan bir hırsız, geceleri nice atlar çalar ve ömür pulunu bu yolda harcarmış. Böylece bir sürü küheylanı hırsının kemendi ile ele geçirmeyi iş edinmiş. Bir gün kentin en şanlı hocasının evine girip ahıra yol bulmuş ve tavlada, daha önce gözüne kestirdiği yel gibi koşan atlardan birine istek yularını atmış. Tama' gemini hayvana vurup tavladan çıkaracağı sırada ahırın duvarlarından birinin yarılıp lamba gibi bir nur kendini göstermiş. O nurun içinden iki nurani kişi belirmiş. Hırsız bu hali göricek kendisini gübre yığını içine atarak korku ve telaşla yatmış ve boğazına dek pisliğe batmış. Durum böyle gelişirken karşıki duvar da yarılmış ve içinden daha da parlak bir nur ortaya çıkmış. Evin sahibi olan hoca ki kutb-i zaman idi. O göründü. Öteki iki nuranî aziz de öğücü sözlerle onu selamlayıp divan tutup durdular. Varlıklı hoca onların geliş nedenini sordukta, filan yoldaşımız kutsal alana ayak bastı, yerine kimi seçeceksiniz diye sordular. Ol ulu aziz de at uğrusunu atadık diye buyurdu. Ricalullah bütün gizlileri bildiklerinden at uğrusunun kim olduğunu ve kande bulun-

duğunu da biliyorlardı. Hemen o anda ol gübre yığını içine gizlenmiş olan hırsızdan yana yönelip gönlünü alarak onu gübre yığınından çıkarıp kutlu olsun diyerek kucakladılar. Kutbun yanına getirip el öptüler. Birlikte varıp ölen yoldaşlarının namazını kılıp gömdüler. İmdi at uğrusu ne denli çalışıp çırpındı ki rical-i gayb'dan üçler yoluna yoldaş kılınmak mutluluğuna erdi diye akla bir soru gelmesin. Çünkü o zavallının, o şaşkınlık sınamasında ne zorluğa düştüğü bellidir. Açık alnından nur-i İlahî parıldayan mutlu kişinin sarayına giren hırsız, kurtuluş yolu kalmadığını kesinlikle bildikte uygunsuz davranışlarından bütün gönlü ile tövbe edip, şimdiye değin işlediği kötü işlerden özünü temizleyip, Tanrının yüce katına döndürmüştü yüzünü. Anın ol anda çektiğini ve eylediği riyazeti Hak yolu tutanlar nice yıllarda edemezlerdi dedi. Bunları dinleyen bilge, Şeyhin tatlı anlatışı ile içindeki işkillerden kurtulunca özürler dileyerek onun ellerini öptü. Temiz inanç taşıyanlar arasına katıldı.

Öykü. Şeyhin menkıbelerinden biri de budur. Onun en çok sevdiği dostlarından Küreli Uzun Muslihüddin Halifenin anlattığına göre, Zeyrek camiinde Şeyhin önünde tarikat töresi sessiz ve sakin halka olup oturmuştuk. Gördükki Hazret-i Şeyh kutlu başını kaldırıp yanında oturan Mevlana Celaleddin-i Rumî torunlarından Âbid Çelebi'ye eğilip yavaşça bir söz söyledi. O da karşıya bakıp gülümsedi. Bu davranış Şeyhin âdetine ters düşmekle kafamda sorular belirdi. Toplantıdan sonra konuyu Âbid Çelebi'ye sordum. Aramız yakın olmakla saklamayıp Şeyh hazretleri bana, karşıda oturan Nureddin Halife'ye bak dedi. Bakınca gördümki bir rahip kılığında minbere yakın oturmuş başında bir şapka var, garip bir görünüm almıştı. Kendimi tutamayıp güldüm dedi. Muslihüddin Halife der ki, bunları duyunca daha da şaşırdım. Zira Nureddin Halife halvetilerin olgun temsilcilerinden bir koca kişi idi. Aynı zamanda Zeyrek camiinin de imamlığını yapıyordu. Çok azizlere hizmeti geçmiş bir kimseydi. Hal böyle iken Şeyh hazret-

lerinin öyle keşfeylemesi bana bir garip geldi. Bunu anlamayı, Âbid Çelebi'ye bırakması da iyice kuşkulanmama neden oldu. İşin sonunda Şeyhi bulup kuşkularımı açıkladım. Şeyh hazretleri dedi ki, ol hal Nuderrin Halife'nin gizli küfrü değildi. Belki bize olan inançsızlığımın görünüşü idi. Ayrıca müridlerin davranışları çeşitli olur. Bilim ve sanat öğretiminde de bu böyledir. Türk oğlunu döğüp söğüp zorla hoca ve üstada gönderirler, Çelebileriyse coz ve muzla aldayup hoş tutarak yollarlar. Eğer Âbid Çelebi'yi de böyle hoş tutarak aldamasak riyâzetin zorluklarına dayanamayıp bu tarikatten zevk alamaz dedi.

Öykü. Sözü edilen Muslihüddin Halife şöyle anlatıyor. Şeyhin müridlerinden yaşlı bir kadın vardı. Bir gün üzüntü içinde gelip düşünü anlattı. Bu gece düşümde gördüm ki, kurbağa olmuşum. Bunun üzerine Şeyh, dervişlere yemek vermeye niyet etmişken, sonra vaz geçmişsin diyerek o düşü yordu. Yaşlı kadın, evet, gerçektende öyle idi. Ama zavallı evim can çekişen yürek gibi bom boş olmakla bundan vazgeçtim. Şeyh ona, "Müminin niyeti o işi yapmaktan daha hayırlıdır." (23) yanıtını verdi. Bu öyküyü anlatan, yormada temelin ne olduğu belli olmayınca tereddüde düştüm ve yalnız kalınca da Şeyh'ten bunu sordum. Bana, Molla Muslihüddin, eğerçi ulu atalarımız düşleri yormak ve rüyaları açıklamak için kitaplar yazıp belli ilkeler ve öğeler koymuşlardır. Her nesneyi de bunlarla ilişkili biçimde yorarlar. Ama, derviş oldur ki, kendisine bir düş anlatıldığı zaman, düşü ve sahibini bir yana bırakıp gizlileri sezinletenin katına yönele ve ol karşılaşmada ne sezinletilirse öyle yora. Biz de yöneldiğimizde böylece sezinledik. Kadının gördüğü hayvanın Arapça adı "dıfda" olup, ilk yarısı yine Arapça ziyafet eyle, öteki yarısı da vaz geç. bırak anlamına gelmekte olduğundan öyle yorduk dediğini anlatmıştı.

Öykü. Sözü edilen Âbid Çelebi şöyle anlatıyor. Ne zamanki Şeyhin otağına yüz urdum, dünya makamlarından

tevbe edip bir iki ay hizmetlerinde durdum, gönlümün isteğince bir uyanıklık elde edemediğinden umutsuz oldum. Gönlüme düştü ki ulubilge Şeyh Yavsı hizmetine yüz sürem. Uğuruyla ve yol göstericiliğiyle dileğim yüzün görem. Ol zaman ol Hazret İskilip'te idi. Bu düşünme ile Zeyrek camiinde öğle namazını kılmaya kalktım. Sözü edilen Şeyh İlahi hazretleri de camiin yukarı mahfelinde namaz kılmakta imiş. Namazı kıldıktan sonra yanına vardım. Dedi ki, Çelebi, şol aşağıda namaz kılan siz mi idiniz? Kulunuz idi dedim. Şeyh, ne tuhaf bize Şeyh Yavsı gibi göründünüz. Öyleki hayret edip Şeyh hazretleri ne zaman gelmişki bizim haberimiz olmamış deyince, hemen o anda ayaklarına kapanıp özürler diledim. Gün geçtikçe dileğim görüntüsü gönül aynasında parıldamaya başladı. Ard arda gelen feyizlerle varlığımı buldum.

Şeyhin iyilikleri, anıları anlatılamayacak kadar çoktur. Alçak gönüllüğü ve yumuşak huyu ile kendisini sevdirmişti. Öyleki yanına bir çocuk ya da bir fakir gelse ayağa kalkıp saygı gösterirdi. Gelenlerin çoğu da buna şaşırır kalırdı. Düşüncelerine, kuşkularına yanıtlarını alıp huzur bulurlardı.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 410 a, 412 a., Âşık Çelebi. Tezkire., Kâtib eÇlebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 379, 947, 1928, 1995., İsmail Paşa. Esmâ ü'l-müellifin. İstanbul 1955. I. 470., Şezeratü'z-zeheb. VII. 358., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 91., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 48, 228., E.J.W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. II, 373, III. 61., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. VI. 36. İ. Beliğ. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 143.

Tanrıdan bilge Göreli Uzun Muslihüddin Halife

Şeyh İlahi'nin yakını ve yetiştirmesi olmakla uluğ makamlara ulaşmıştır. Mezarı Bursa'da Şeyh Abdüllatif-i Makdisi'nin kutlu türbesi yanındadır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 510 b, 307 a, 308 a.. İ. Beliğ. Güldeste-i riyaz-ı irfan. Bursa 1287. 180.

Bilge Âbid Çelebi

Karamanlıdır. Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin değerli torunlarındandır. Kadılık görevini bırakarak Şeyh İlahi hizmetine girdi. Onun yetiştirmesiyle mertebeleri aştı İstanbul'da Hatib zade'nin evi yanında yaptırdığı mescit bahçesine gömülmüştür.

Halveti Şeyhlerinden Kimileri

Şeyh Alaaddin

Molla Ruşeni'nin ulu karındaşıdır. Seyyid Yahya-i Halveti halifelerindendir. Cezbesi üstün olup bir bakışını görenlerin akılları başlarından giderdi. Öyleki toplantılarda çok kimse baygınlık geçirirdi. Hangi kimsenin eğilip kulağına bir söz söylese düşüp bayılması olağan sayılırdı. Bursa'ya geldiği vakit, Molla Alaaddin-i Arabi de Kaplıca müderrisi idi. Onun sema' ve vecdlerini inkâr üzere olup, görüştüklerinde onun kulağına bir söz söylemekle o anda Molla bir nara urup baygın düşmüştü. Bir süre sonra açılınca inkâr etme tutumu, kabullenme biçiminde değişmiş ve boynunu ona teslim edip ondan el almıştı. Söylendiğine göre İstanbul'a vardığında çevresinde toplanan kalabalık öyle oldu ki tahtkentinden uzaklaştırılması düzenin gereği olarak düşünüldü. Sultan Mehmed Han Gazi buyruğu ile Karaman diyarına gönderildi. Larende'ye geldikten sonra cennet ülkesine göç etmiştir. Gerçeği Allah bilir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 292 a, 308 b, 309 b. Yusuf Halveti-i Yanyavi. Menakıb-ı Meşayih-i Halvetiye. Manisa 1229/2.

Şeyh Ömer Dede Ruşenî

Seyyid Yahya hazretlerinin halifelerindendir Aydın ilinden olmağın Ruşenî takma adını almıştır. Softalık günlerinde Bursa'da iken çok tutkunluklar geçirmişti. Kazaz hanında dükkânı bulunan Balıkçı oğlu Hızır Bâlî adındaki bir gence tutulmuş, bu tutkuyla şaşkına dönmüştü. Şiire eğilimi fazlaca olup daha çok hicve meraklı idi. Öyleki kendisini bile ağır bir biçimde hicvetmiştir. Sonra Tanrının desteği yardımcı olup, bilgisini arttırmak için İran'a gittiğinde Bakû'da Seyyid Yahya'nın hizmetinde kalarak boynunu ona teslim etti. Halvetlere girerek riyâzetler eyledi. Tanrının yardımı rehberliğinde eylence söylerken ilahî okur oldu ve şu boş dünyadan geçip gerçekler âlemine doğdu. Ol ulu kişinin yetiştirmesiyle yüksek derecelere erdi. Çoğu zamanında Gence, Berda'a ve Karaağaç'ta olur idi. Acem padişahı Uzun Hasan ana büyük sevgi gösterdi ve Yakub Mirza'nın annesi sevgili eşi Selcik Hatun ona bütün gönlü ile bağlanmıştı. Yakub Mirza onu Tebriz'de Cihanşah Mirza hatununun yaptırdığı hankaha getirdi ve bu kentte büyük ün sağlaması mümkün oldu. Küçük, büyük, gelen ziyaretçilerle hankahın avlusu dolup taşıyordu. Baba Nimetullah-i Nakşbendi'nin anlattığına göre, Dede Ömer ölüm döşeğinde iken varıp geçmiş olsun dedim. Dede Ömer'i öyle korkutmuşlarki bir âleme daha düşmüş buldum. Buyurdu ki, pek ulu olmuştum. Ah o baş olmak, ah o baş olmak. 892 (M. 1487) yılında dünyadan göçmüştür. Şeyh Necm'in ölümüne söylediği tarih şöyledir.

Bilimle dinin güneşi Hazret-i Ruşenî
Ecel bir bakınca ona, öldü akşamleyin
Ona dedim gece gözlerime uyku indi
Nedir ki? senin tarihin ölüm ölüm dedin
Çist tarih-i tu gufta mevt mevt

Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. I. 281., Mecdi Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. II. 281., Âlî.

Künhü'l-ahbar. T.T.K., Latifi. Tezkire. İstanbul 1914. 48., Sehi. Tezkire. İstanbul 1325., M. Hulvi. Lemezat-i Hulviye. T.T.K., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri, İstanbul 1333. I. 69., Blochet. A.F. 299., İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kat. I. 34., H.F. Karatay. Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1964. I. 70. II. 98, 253, 262.

Bilge, Edîb Şeyh Habîb

Soyu baba yönünden Hazret-i Faruk'a (Ömer), ana yönünden de Hazret-i Sıddîk'a (Ebu Bekr) ulaşır. Allah ikisinden de hoşnud olsun. Karaman'da Niğde yakınlarında Ortaköy diye tanınan kasabadandır. Şerh-i akaid okurken bilgisini genişletmek için Acem'e gitmişti Seyyid Yahya hankahına eriştikte dervişlerden kimi ile buluşup şeyhiniz bana bir günde mevlâmı tanıtabilir mi? demişti. Dervişlerin en ileri geleni Hacı Hamza yani, Çankırı sancağında Kurşunlu kasabasında Karacalar adlı köyde yaşamakta olan hazret, bu ağır söze dayanamayıp, Molla Habîb'in suratına bir tokat atıp onu bayıltır gibi olmuştu. Seyyid Yahya olayı öğrenince Mollayı getirtip dervişler gayretli olurlar, kayırmazız, ürküntüde olma Molla deyip onun gönlünü aldı, güzel sözler söyledi. Hem gerçek inandığın gibidir diyerek var şol pencere yanında otur, bu gece ne düş görürsen gel bize söyle diye buyurdu. Molla Habîb bu sözlere uyarak ol pencereye girdiği dem gerçekler kâşânesinin pencereleri ve sevgi hanesinin suretleri bir bir açılarak gönlü dünya sorunlarından arınıp yundu. Böylece ona on iki yıl hizmetten sonra izin alarak Rum diyarına döndü. Bir süre Ankara'da kaldı ve Hacı Bayram hazretlerinin nurlu kabirlerini ziyaretle günlerini geçirdi. Ak Şemseddin hazretleriyle de sohbetler eyledi. Kayseri'de Şeyh İbrahim hazretleri ve sonra Nakşıbendiye tarikatinden Emir-i Kayserî ile sohbetlerde bulundu. Kutsal Mekke'de ise Zeyniye şeyhlerinden Şeyh Abdülmuti ile ahbablık etti.

Bu tarikatlere değer verip onlara inanç besledi. Dört mezhebin birleşmesini ön gören dindar kişiler gibi, isteklileri yöneltmede olanak buldukça bu tarikatlerin yöntemlerini kullandı. Üç kez hacca gitmiştir. Üstünlüklerle oluşan vakitleri çoğunlukla yolculukta geçirmiştir. Karaman, Aydın ili ve Rum yani Sivas vilayetlerinde ve daha nice yerlerde oturmuştur. Rum vilayetinden İskilip'te bulunduğu sırada Şeyh Yavsı ile aralarında gönül kırıcı davranışlar olup, bu gelişme sonraları ağır suçlamalara dönüşmüştür. Belli konularda üstün yeteneği her biçimiyle belli idi. Sultan Bayezid'in şehzadesi Şehinşah Bey'in nişancısı, dindarlık ve temiz yüreklilik bezemeleriyle süslü Hasan Bey'den duyulduğuna göre, Şeyh Habib'in yanında bir gün akşam namazını kılarken, bir akrep secde yerinden geçip safın bir tarafına gitti. Ne olduğunu bilemediğimden aklım karmakarışık oldu. Namazdan sonra yemek getirdiler. Ama, içimi akrebin verdiği sıkıntı yalazaladığından yiyemiyordum. Bu gizli düşünceyi Şeyh sezinleyip buyurdu. O zavallı bizden yana geldi. Yılanla akrebi öldürünüz hadisine uyarak onu namazda iken öldürdük dedi. (24) Böylece zihnimdeki kuşku ortadan kalkmış oldu ve âdetim gereğince gönlümden gerçekten helal yemek için bi'smi'llah deyip lokmaları atıştırmaya başladım. Bunun üzerine Şeyh, helaldir kuşku etme Şahım dedi. İşte buna benzer davranışları gerçekleri anlatanlardan dinlenmiştir. Derler ki, kimse onun söyküdüğünü ya da, sancıdan kıvrandığını görmemiştir. Ölüm döşeğinde iyice dermansız kalınca bir darı çuvalını getirtip ona şöylece yaslanmıştı. 902 (M. 1496/97) yılında sevgi kanatlarını açıp kutsal otağa doğru uçup gitmiştir. Kabz sözcüğü ruhunun alınışına tarih olmuştur. Nurlu kabri Amasya'da Mehmed Paşa imareti avlusunda Paşa ile oğlu arasındadır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 309 a, 412 b, 413 a. Hüsameddin. Amasya Tarihi. İstanbul 1935.

Cemalî Şeyh Mehmed Çelebi

Karamanlı olup Çelebi Halife sanıyla ün yapmıştır. Molla Cemaleddin-i Aksarayî'nin torunlarındandır. Telhis'in şerh-i muhtasarını okurken yüreğine bir yola bağlanma sevdası düşüp Karaman'da Şeyh Alaaddin-i Halvetî halifelerinden Abdullah Halife yanında bir süre halvette kaldı. O sırada Şeyh Alaaddin de Karaman'a gelmekte idi. Halifeleri ile dostları karşılamaya çıkıp gidince o da bile gelmiş Şeyhin güzel varlığını tadınca bu seyrile ona boyun eğmişti. Bu olayı kendisi şöyle anlatıyor. Şeyh, Karaman'a geldikte sarığı ve cübbesi bindiği kara yağız at gibi siyah idi. Elini öpmek şerefini bulduğumda giydiği siyah cübbeyi tutup bunu beğendiysen sana vereyim dedi. Ben de Sultanım dervişlikte olan hâlete varmayınca ve elde edileceklere ulaşmayınca ben anı kabul idemezem dedim. Bunun üzerine Şeyh imdi bize bağlı olanlara gereksinme duyarsın dedi ve gerçekten de çok zaman geçmeden belirttiği gibi rahmet âlemine sefer etti. Abdullah Halife de az zaman sonra göçünce, Tokat'ta halvetîlerden Tahir oğlu'na vardım. Tahir oğlu Türkmen tâifesinden okuması yazması olmayan bir kimseydi. Feyz yerine hayz der idi. Dostluk düşkünü özü pek kutlu kişiydi. Beni taş ve toprak hizmetine tutup, ağır ödevler verdi. Sonra bir kaç yoldaşla halvet buyurdu. Bir çukur açtırıp içinde halvete girdik. Ağır oruçlar tutturup gizi açlık çukuruna attı. Benimle girenler dayanamayıp, köyden yemek getirtip açlık derdini başlarından savdılar. Ben direndim. Tahir oğlu gelip bunlara kızarak hepsini kovdu. Bana da sertçe çıkışıp, sen de var git dedi. Yoldaşlar dağılıp ben riyâzeti sürdürdüm. Ol kuyu misali dar çukurda oturdum kaldım. Tahir oğlu'na demişler ki, Çelebi riyazette öleyazmak üzeredir. O da kon ölsün demiş. İşte bana o anda keşf-i hal düşü döşendi. Tahir oğlu gelip düşümü dinleyince, öğme yolunu tutup beni değerlendirdi. O da eğlenmeyip az sonra öldü. Bunun üzerine benim de gönlüme Seyyid Yahya hizmetine girme

isteği düştü. Yola çıkıp Erzincan'a erdikte, orada anların halifelerinden Molla Pîrî'ye buluştum. Ama ondan tam gönül alamayıp Şirvan'a gitmeye niyet ettim. İki günlük yol gitmişken yolca Seyyid Yahya'nın kutsal ülkeye göç ettiğini işidüp, üzüntüyle dönüp, girü Erzincan'a geldim ve Mevlana Pîrî hizmetinde oldum. Sonra izni ile Rum'a gelip zavallıları aydınlatmak yoluna düştüm.

Öykü. Cennet ve rahmetler üzerine olsun Sultan Selim Han döneminde nişancı iken kaz'azker olan Tâcî zade Cafer Çelebi'den anlatırlar ki, şol zamanki Sultan Bayezid'in yaygın gölgesi Amasya vilayetini kaplamış iken, babam Tâcî Bey onun hizmetiyle şeref bulmuştu. Bir gün anneme üç bin akça verip bu parayı Çelebi'ye ver, dervişlerin sofrasına harc eylesin ve lutfedip bir muradım vardır olması için duâda bulunsun demiş. Annem de dileğinin ne olduğunu sorarsa nasıl yanıt vereyim. Hazret bu konuya eğilince ne olduğunu anlar karşılığını almış. Annem varıp gereğini yapınca, Şeyh hazretleri isteği nedir? dedikte, gönülleri okuyan Sultanım bilirler demiş. Bunun üzerine istekleri ne ise deselerdi hoş idi deyip Şeyh susmuş. Ertesi annemi çağırtıp isteği belli oldu. İnşa'Allah olmak üzeredir demiş. Şeyh konuya eğilince buluş âleminde görmüş ki, Karaman evliyası Cem sultan'ı korumak yolunda eteklerini bellerine dolamışlar ve Şeyhten yana bir parça ateş atmışlar. Ama, Şehzade Bayezid'e dokunmayıp, Şeyhin kızına çarpmış. Bu buluştan bir kaç gün sonra Şeyhin kızı hastalanıp öldü. Bu üzüntüyle girü yeniden konuya eğilince gördü ki Karaman erenleri yola düşüp geldiler ve dileğin nedir? dediler. Şol Karamanî Mehmed Paşa'ya yardımdan vaz geçin. Müslümanlara zararı vardır. Hayır sahiplerinin vakıflarını bozup mülk eylemiştir dedi. Şeyhin bu sözü ile hepsi ona yardımdan el çektiler. Sadece Şeyh Vefa hazretleri ona yardımda ayak diremişti. Mehmed Paşa'nın çevresine bir dâire çizip onu korumaya kalkışmıştı. Şeyh ise bunun üzerine bin bir çaba ve gayretle o dâire-

nin içine girip isteklerini yerine getirmişti. Tâcî Bey'e olanları Sultan Bayezid'e şöyle anlat demiş. Bundan otuz üç gün geçince büyük bir olay yaşanacak ve kırkıncı günde Mehmed Paşa'nın işi tamam olacak. Bu ibret alınacak haber ol iyi yaradılışlı Şehzade katına ulaştırılınca, mutlu yüzünden haya incileri tane tane akıp, yüzü alı al, moru mor oldu ve dedi ki, v'Allahi ben kimsenin gereksiz tepelenmesini isteyenlerden değilim. Ama o zâlim, karındaşım Cem'i tutup, beni atama çekiştirmekten geri kalmaz. Padişahın temiz gönlünü benden uzaklaştırmağa gayret eyler. Bu büyük olay aceb ne ola? diye hayretini de belirtmişti. Otuz üç gün geçince ulak gelip, Sultan Mehmed Han Gazi'nin kutsal âleme uçtuğu haberini getirip, Devlet ileri gelenlerinin Şehzadeye gönderdikleri çağrı mektubunu sundu. Kırkıncı günü ise yeniçerilerin tahtkentine yakın bir yerde Mehmed Paşayı öldürdükleri haberini ilettiler. Merhum Cafer Çelebi demiş ki, bu olay benim aklımdan çıkmıştı. Ama, bir gün İstanbul'da sözü edilen merhum Mehmed Paşa'nın oğlu ile görüşürken şöyle dedi. Babamın başında bir yüzlük halka vardı. Şeyh Vefa hazretleri vermişlerdi. Sultan Mehmed Han'ın cenazesini kayıkla İstanbul'a taşıdığı günde yorgunluk ve şaşkınlıkla ter basmakla ol güzel yazılarla donatılmış kâğıdın bir kaç hanesi bozulmuştu. Düzelmesi için dervişlerden biriyle Şeyh Vefa'ya göndermişti. Başına gelen olayda ol ulu büyü bilesince değildi. Bu sözleri dinleyince Şeyh hazretlerinin Şeyh Vefa'ya bağladığı dâireyi anımsadım. Sultan Bayezid devrinde büyük veba salgını olunca ve sürüp gidince, Padişah, Çelebi Halifeye bir kese akça, dervişlerinin her birine de üç bin akça yolluk gönderip şöyle yapmalarını istedi. Ulu Mekke kentine varıp salgının yok olması için duâ edeler. Şeyh bu buyruğa uyup hac yoluna düştü. Kente ulaşmak üzere iken çölde öldü. Ama hac yoluna çıkışlarının ardından İstanbul'da da veba salgını kesilip az zamanda kesinlikle sönmüş, halkda esenliğe kavuşmuştu.

T. Yazıcı. İstanbul'da ilk Halveti Şeyhleri. İstanbul Enstitüsü Der. İstanbul 1956. 91-97.de verilen kaynaklardan başka Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 412 b, Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 189, 445, 503, 846, 864, 895. M. Süreyya. Sicill-i Osmani. İstanbul 1314. II. 82, 85 C. Brockelmann. GAL. g. II. 423., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. II. 236. A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 392.

Şeyh Sinan-ı Rumî

Seyyid Yahya'nın yetiştirmelerinden olan ulu kişilerden biridir. İstanbul yakınlarında hala Sinan Köy demekle tanınan köyde yaşamıştır.

Şeyh Mes'ud-i Halveti

Müderris iken görevini bırakarak tasavvuf yolunu tutmuştur. Şeyh Alaaddin-i Halveti hazretlerine erişip tarikati ondan tamamladıktan sonra, işaretleri üzerine ayrılıp Edirne'de yerleşmişti. Pek çok temiz yürekli insan onun aydınlatıcı eğitimleri ile tarikatte yüceldiler. Sultan Mehmed Han'ın son günlerinde ölmüştü. Yüce Tanrı sırlarını kutlu etsin ve onların nurları ile bizleri feyizlendirsin.

M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 36, 41, 351.

Sultan Bayezid Han Dönemindeki Ünlü Bilginler

Bilgin Molla Niksarlı Muhyiddin Mehmed

Hasan oğlu İbrahim'in çocuğudur. Önce Molla Hüsameddin-i Tokadi'nin öğrencisi olmuş, sonra Fenarî zade Yusuf Bâlî tarafından yetiştirilmiştir. İsfendiyar oğlu İsmail Bey Kastamonu'da yaptırdığı medreseyi Mollaya verdi ve üç yüz cilt kitap vakfetti. Molla bir süre burada ders okuttu. Sultan Bayezid Han tahta oturduğunda Mollanın

tefsir bilimindeki becerisini duymakla günde elli akça ücret vererek İstanbul'a getirtti. Cuma günlerinde tefsir anlattırdı. Kimi Ayasofya'da, kimi yeni yaptırılan Sultan Bayezid camiinde vâz verir ve tefsir anlatırdı. Ayasofya'daki tefsir derslerinde rahmetli Padişahta bulunurdu. Sözü edilen camide Kur'an tefsirini tamamlayınca halka şöyle seslenmiş. Ulu ve yüce Tanrı'dan Kur'anın tefsirini tamamlamaya bana mühlet vermesini dilemiştim. Allah'a hamd olsunki bu duâm kabul yüzü gördü. Şimdi duâm ve son dileğim budur ki, ömrüm iman ile son bula deyip gönülden duâ etti. Orada bulunanlar da âmin dediler. Evine varıcak hastalanıp rahmet kıyısına göç etti. İstanbul'da Şeyh Vefa türbesi yanına gömülmüştür. Ölümü 901 (M. 1460) yılındadır. Ulu Kur'anın hafızı idi. Tecvid ve kıraat bilimlerini gerçekten biliyordu. Matematik bilimleri de Kadı zade-i Rumi'nin öğrencilerinden Molla Fethullah-i Şirvani'den okumuştu. Dindarlığı, zâhidliği son dereceyi bulmuştu. Sure-i Duhan'a tefsir yazıp, Sultan Bayezid'e armağan etmiştir. Bu yapıtı bilginlerin beğenisini kazanmıştır. Tefsir-i Beyzavi haşiyelerine ek açıklamaları vardır. Bunlarda pek çok zor konuyu çözmüştür. Vikaye Sadrü'ş-şeri'a'sına da beğenilen bir şerhi vardır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 399 b., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. I. 405., Mecdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 211, 450, 1146, 1168, 1350, 2022., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. I. 142., Şezeratü'z-zeheb. VIII. 9., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 16., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. II. 458 ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. VIII. 196, XII. 81.

Molla Ahî Yusuf Çelebi

Cüneyd-i Tokadi'nin oğludur. Merzifon medresesinde Seyyid Ahmed Kırımi'ni öğrencisi olmuş, sonra Sultan Ba-

yezid'in öğretmeni olan Molla Salahaddin tarafından yetiştirilmiştir. En son Molla Husrev'in yanında onun eğitimi altında gelişmiş ve Bursa'da Molla Husrev'in yaptırdığı medreseye müderris olarak gönderilmişti. Bir süre geçince Edirne Taşlığında, İstanbul Kalenderhanesinde, Mahmud Paşa medresesi ile Bursa Sultaniyesinde sırasıyla müderrisliklerde bulundu. Sonunda Semaniye müderrisi oldu. Ücreti üç kez onar akça yükseltilerek seksen akça olmuştu. Anda müderris iken öldü. İstanbul'da evi yanında bir mescit yaptırmış ve pek çok kitap vakfetmiştir. Sadrü'ş-şeri'a'ya yaptığı haşiye ün kazanmıştır. Ölümü 905 (M. 1499) yılındadır.

Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 2022., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 53., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 185., C. Brockelmann. GAL. s. I. 646, II. 318., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. II. İstanbul 1964 456, 473, Türkçe Yazmalar Kat. I. 78.

Molla Hatib Kasım

Yakub-ı Amasî'nin oğludur. Seyyid Ahmed Kırımi'nin öğrencisi olup, Amasya'da müderrislik etmiştir. Sultan Bayezid Han burada sancakbeyi iken ona öğretmenlik yaptı. Şehzade Osmanlı tahtına çıktığında Bursa'daki Sultan Murad Han müderrisliğini ona verdi. Sonra Şehzade Sultan Ahmed'in hocalığına getirdi. Öğretmen iken Amasya'da öldü. Her bilimde becerisi vardı.

H. Hüsameddin. Amasya Tarihi. İstanbul 1935.

Sinan-ı Acemî. Sinaneddin Yusî Amasî

Sultan Murad Han vezirlerinden birinin azadlı kölesidir. Çağdaşı bilginlerin öğrencisi olup en son Ali Kuşçu yanında öğrenimini tamamladıktan sonra kimi medreselerde müderrisliklerde bulundu. Bursa'da Manastır medre-

sesinden Sultaniyeye geçti. Andan Sahn'a varıp sayısız yükselişlerle ücreti sekseni buldu. Bu durumda iken ecel şerbetini içmekle görev yeri varlığından boş kaldı. Pek çok kitabın kenarlarını haşiyelerle bezeyip, zor konulara açıklamalar yapmıştır. Başından sonuna dek Kadi tefsirini haşiyeleyip yeni görüşlerle pek çok soruna yanıtlar vermiştir. Üstadının astronomide yazdığı Fethiye adlı risaleye bir şerh yapmıştır. Bilimle dindarlığı kaynaştıran sayılı bilginlerden biriydi. Ölümü bir söylentiye göre 886 (M. 1481), bir söylentiye göre de 1000 (1591/92) yılında olmuştur.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 293 a, 403 b., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 190, 342, 347, 844, 894, 900., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 54., C. Brockelmann. GAL. s. II. 524., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964 I. 577, II. 584, III. 73.

Molla Şâir Sinan

Takma adı Şeyhî'dir. Molla Husrev'in öğrencilerinden olup, bütün ömrünü bilimsel araştırmalara ayırmıştı. Sadrü'ş-şeri'a'ya beğenilen bir haşiyesi vardır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 145 b, 190 b, 400 b.

Uslu Şücâ

Semaniye müderrisi iken ölmüştür.
Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 400 a, 406 a.

Molla Şücâ

Bilginlerden birinin kölesi idi. Sonra bir başka bilgine satılmıştı. Küçük yaşta onlar tarafından yetiştirilip bilginler arasına katıldı. Semaniyeye müderris iken öldü. İnat-

çılığı ve yoldaşlarını çekemezliği ile tanınmış olup, zamanında iş arkadaşları arasında ayıplanmıştır.

Molla Ali Yegânî

Kimi medreselerde müderrislik ettikten sonra Bursa Sultaniyesi müderrisi olmuştu. Bir süre geçince Semaniye müderrisliğine getirildi. Sonra seksen akça ücretle Bursa fetvası verildi. Yaradılıştan hoş görülü ve anlayışı yerinde bir kimse olarak tanınmıştır. Derslerinde büyük bir özen gösterirdi. 909 (M. 1503/04)yılında ölmüştür. Ölüm tarihi vahidun mate merhumen sa'iden — O biricik kişi mutluluk ve yargılanmışlık içinde öldü, biçiminde saptanmıştır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 400 a, 505 b., M. Tayib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 304.

Molla Lutfî

Uluğ bilge Lutfullah-i Tokadî. Sinan Paşa'nın öğrencisidir. Molla Ali Kuşçu İran'dan gelince Sinan Paşa'nın önerisi ile varıp ondan matematik bilimlerini okudu. Mollanın aracılığı ile de Sinan Paşa matematikteki bilgisini tamamladı. Sinan Paşa vezir olunca Mollayı önerip Hazine-i âmire kitaplarına emin olarak atanmasına neden oldu. Bu kolaylıkla en değerli kitapları incelemeye yol buldu. Sinan Paşa gazaba uğrayıp Sivrihisar'a sürgün edildiği günlerde Molla, şeyhlik ve çömezlik haklarını unutmayıp Sinan Paşa'ya yoldaşlık etti. Sultan Bayezid Han Osmanlı tahtına oturunca Mollaya Bursa Kaplıcasındaki, Tanrının rahmeti üzerineolsun, Sultan Murad Han Gazi medresesini verdi. Sonra da kırk akça ücretle Edirne'deki Darü'l-hadis medresesine getirdi. Bir süre geçince Semaniye müderrisi oldu. En son ise altmış akça ile Bursa'da Sultan Murad Han medresesine getirildi. Bilgisinin üstün-

lüğü ile kendisini beğenen bir kimse olup çağdaş hatta, geçmiş bilginlere dil uzatmaktan geri kalmazdı. Bu yüzden bilginlerin düşmanlığını çekmişti ki, onlar Mollayı öldürtmek konusunda birleşip ona zındıklık ve dinsizlik töhmetinde bulundular ve en sonunda da muradlarına erişip Mollayı öldürttüler. İddia edilenler, incelenirken günün müftüsü Efdal zade idi. Mollanın öldürülmesine o fetva vermeyince Hatib zade beklenen fetvayı verdi. Bilginlerden çoğu Hatib zade'ye katılınca, Molla Lutfî de öldürüldü. Ve lekad mitte şehiden-Şehit olarak öldürüldü, ölümüne tarih olmuştur, Anlatıldığına göre Hatib zade bu toplantıdan sonra evine geldiğinde kimi yakınlarına kitabımı onun elinden kurtardım demiş. Öldürüldüğü sırada orada bulunan ve gerçekleri anlatanlardan öğrenilmiştir ki, tekrar tekrar şehadet getirdiğini duymuşlar ve onun sapık inançlardan beri olduğuna tanık olmuşlardır. Ayrıca bu da söylenir. Sahih-i Buharî okuttuğu vakitler çoğu kez ağlamaklı olur ve gözyaşları kitabın üzerine dökülürmüş. Merhum Taşköprü zade, amcasından duyduğu şu fıkrayı anlatır. Gazalardan birinde Hazret-i Ali'nin kutlu vücudüne bir ok saplanıp temreni içinde kalmış. Çıkartılması ziyade acı verdiğinden mümkün olamamış. Bunun üzerine o namaza durduğu sırada temreni vücudünden çıkartabilmişler. Hazret-i Ali namazda kendinden öyle geçermiş ki, böyle işlemleri hiç mi hiç duymazmış. Molla bu öyküyü anlatırken ağlamaya başlamış ve namaza durucak böyle tam yönelmeyle olmalı, yohsa bizim kıldığımız olagelen namaz sadece ayağa kalkıp eğilmektir demiş. Orada bulunanlar bu sözleri zındıklığından söyledi biçiminde yorup namaz sadece yatıp kalkmaktır demekle şer'i yönünü inkâr etti deyü tutuklandığı sırada böyle tanıklıkta bulunmuşlardır. Hepsi de merhumu tepeletmek için uydurma sözler icad etmişlerdir. O çağın ulu şeyhlerinden Kocalu Muhyiddin Halife onun zındıklık ve dinsizlikten beri olduğuna ben tanığım diyerek Mollayı savunmakta idi. Ders günlerinde âdeti şöyle imiş. Medreseye geldiğinde atını kendi eliyle

bağlayıp dersliğe varırmış. Kuşluk demine dek ders verip, kuşluk olunca çıkıp Şeyh Vefa hazretlerinin zaviyesine gi-derek akşam ezanına dek anda Sahîh-i Buhari okutur, son-rada evine gidermiş. Akla ve söze dayalı bütün bilimleri derlemişti. Anlatım biçimi pek güzel olup, bu alanda ün yapmıştır. Metâli' haşiyesine yazdığı ekte kaleme getir-diği açıklamalar eski kitaplarda olmadığı için pek tutul-muştur. Şerh-i miftah'a yaptığı haşiyeden daha güzel bir haşiye yazmış ve günümüze dek bunun üstünde bir baş-ka yapıt meydana getirilememiştir. Bilimlerin sıralanması konusunda Seyid Şerif hazretlerine Seb'un şidad adıyle yazdığı karşı görüşlerini redeylemek pek zordur. Bilimlerin bölümlerini derleyen risalesinde ise çağdaş kulakların duy-madığı, bilinmedik verileri açıklamıştır. Öyküsünü bura-da açıklamaya bu kitabın yapısı yetmediğinden bu kadar-la yetinildi.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 290 b, 296 a, 400 a, 401 a, 505 a, 507 b., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numa-niye. Kahire, 1299. I. 412., Mecdi. Şakayık Tercumesi. İstan-bul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 222, 478, 499, 554, 852, 865, 976, 1716, 1765, 1892., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. II. 15., Ayn. yaz. Esma u'l-müellifin. İstanbul 1955 I. 839., Âşık Çelebi. Tezkire. T. T. K., Beyanî. Tezkire. T. T. K., Riyazî. Riyazü'ş-şüera. T. T. K. Kaf zade Fâizî. Tezkire. T. T. K., İ. Belig. Nuhbetü l-asar. T. T. K., Ş. Sami. Kamusü'l-âlâm. İstnbul 1314. VI. 107., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. IV. 90., Bur-salı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 11., Şe-zeratü'z-zeheb. VIII. 23., E. J. W. Gibb. A. History of Otto-man Poetry. Londra 1907. II. 349, 349, 352., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat. II. İstanbul 1964, 50, 242., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. VIII. 154., A. Sırrı Leved. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973 147, 152, 277, 289, 293, 297, 319., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 34, 35, 44, 45, 46, 82, 191.,

M. Tayyib Gökbilgin Edirne ve Paşa Livası İstanbul 1952, 304.

Molla Kasım-ı Germiyanî

'İzarî mahlası ile ün yapmıştır. Husrev ü Şirin'i yazan Şeyhî'nin kızkardeşi oğludur. Molla Abdülkerim'in danişmendlerinden idi. Amasya'da müderris olup sonra günde otuz akça ile, Tanrı ondan hoşnud olsun Ebi Eyyub-i Ensarî medresesine müderris olmuştur. Kalenderhane'de, Edirne Çiftesinde müderrislik ettikten sonra Semaniye müderrisi iken 901 (M. 1460) yılında ölmüştür. Zekâsının keskinliği ile az bulunur bir kimse idi. İsabetli görüşleri, sağlam düşünceleri vardı. Çoğu zaman verdiği ders, ya iki ya da üç satır idi. Ama bu arada bütün gramer, sentaks, mantık, kelam, meânî, usul ve münazara kurallarını tanıtır, özünü belirtir, anlaşmazlık ögelerini öyle yazdırırdı ki, ilk bakışta kuşkusu olanların bütün şüpheleri yıkılıp giderdi. Bu anlattıkları ile şüphelerinin yok olduğunu fark etmeyenlere, yine de kuşku gösterenlere bağırıp çağırır, demekki açıklanan konuları dinlemedin derdi. Yaz günlerinde öğrencileri ile gezilere çıkıp tatlı sohbetler ederdi. Kış günlerinde de aynı biçimde tatil günlerini öğrencileriyle geçirip onları evine çağırırdı. Bu sohbetlerde ders sırasında çözümlenemeyen konular daha fazlasıyla açıklanır, nice zorlu sorunlar aydınlığa kavuşurdu. Şerh-i mevâkıf'ın İlahiyat bölümüne yazdığı ve pek beğenilen haşiyesi onun zekâ ve bilgisine âdil bir tanıktır. Molla Lutfî'nin yazdığı Seb'un şidad adlı risaleye yanıtlar kaleme almıştır. Türkçe ve Farsça akıcı ve güzel şiirleri vardır. Molla Lutfî ile çekişme durumunda olanlardan biri olup, aralarında söylenmiş hicivler vardır. Öyleki Darü'l-hadis medresesinin ücreti elli iken Molla Lutfî'ye kırk akça ile verildiğinde şöyle demiştir.

Ey dehr aceb hadisedür ki hades itdün
Bünyadını ilmün yıkuben heba itdün

Bir dehriye yer itmek içün dâr-i hadis'i
Hazfeyledün onunu ve darü'l-hades itdün (26)

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 400 b., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 255., E.J.W. Gibb. A. History of Ottoman Poetry. Londra 1907. II. 369., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası İstanbul 1952. 304.

Molla Kasım Çelebi

Cemali Mehmed'in oğlu Ahmed Molla'nın çocuğudur. Molla Ali Kuşçu'nun yetiştirdiklerinden olup, Devriye medreselerini dolaştıktan sonra Semaniye'ye müderris oldu. İstanbul kadısı iken öldü. Bilime karşı büyük düşkünlüğü vardı. Belleği öyle güçlü idiki büyük kitapları ezberlemişti. Temiz bir ad ve açık gönüllülükle tanınmakta idi.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 401 a.

Zenbilli Ali Efendi. Aliyy-i Cemali

Kasım Çelebi'nin kardeşidir. Küçük yaşta Hamza Karamani'ye öğrencilik etti. Onun yanında Muhtasar-ı Kuduri ile Nesefi manzumesini ezberledi. Sonra İstanbul'a gelip Molla Husrev'in öğrencisi oldu. Molla Husrev; müftü olması üzerine özür dileyerek onu Hüsam zade Molla Muslihüddin'in yanına gönderdi. Onun çalışması iyidir diyerek Ali Çelebi'yi heveslendirdi. O da üstadının sözüne inanarak Bursa'ya varıp Hüsam zade'nin öğrencisi oldu. O zaman Hüsam zade Bursa Sultaniyesi müderrisi idi. Ali Çelebi öğrenimini tamamlayınca onun ders mu'idi oldu. Sonra da ona güveyi girip çocuk sahibi oldu. Sultan Mehmed Han Gazi Edirne'de Taşlık medresesini günde otuz akça ücretle ona verdiği vakit, yoksulluğunu öğrenince ayrıca beş bin akça ile bir kaç kat giysi armağan eyledi. Karamani Mehmed Paşa vezir olunca onun Sinan Paşa ile olan

yakınlığını bildiğinden öc almak için sözü edilen medreseden başka bir medreseye sürerek, ücretinden de beş akçasını kesti. Geçmiş dostluğun gereği Sinan Paşa ile ilişkilerini kesmeyen Ali Çelebi, onunla ahbablığını sürdürünce Mehmed Paşa beş akçasını daha kesti. Zor durumda kalan Ali Çelebi müderrislikten vaz geçip Şeyh Vefa'nın hizmetine girdi. Sözü edilen Vezir yukarıda söylendiği gibi öldürülüp de padişahlık Sultan Bayezid'e geçince, onu düşünde görüp vezirlerine, Ali Çelebi'yi çağırarak bir görev önermelerini buyurdu. Ama, o bu öneriyi kabul etmedi. Padişah bunun üzerine ona günde otuz akça ile Amasya müftülüğünü verip, zorla oraya gönderdi. Sonra da Bursa'da Kaplıca'da Sultan Murad Han Gazi medresesini verdi. Bir süre sonra müderrislikten vaz geçen Ali Efendi, Amasya'da amca oğlu Şeyh Mehmed Cemali'yi ziyarete gitti. Bir süreden sonra günde elli akça ile İznik, arkasından da Bursa Sultaniyesine atandı. Sultan Bayezid Amasya'da bir medrese yaptırınca öğretim üyeliğine onu getirdi. Bu kentin fetva görevini de buna ekledi. Sonra Semaniye müderrisi olup uzun süre burada kaldı. Hacca gitmek üzere Mısır'a gitti. O yıl Mekke'de kargaşa olmakla haccı edâ eyleyemedi. Bir yıl Mısır'da oturdu. Bu sırada Molla Efdal zade ölmekle İstanbul müftülüğü boşalınca Padişahın buyruğu üzerine Semaniye müderrisleri sırasıyla müftülük ettiler. Merhum Ali Çelebi hactan dönünce bu değerli görev ona verildi. İstanbul'da yaptırılan cami ve medrese tamam olmak üzere bulunduğundan, öğretim üyeliği görevi de müftülüğe eklendi. Ücreti ise yüz iken yüz elli akça oldu. Bu artışı çağı bilginlerinden Seydi Hâmidî kıskanarak kimi fetvaları yanlıştır diyerek Divan-ı hümayuna geri gönderdi. Kubbe vezirleri de gelen fetvaları devrin müftüsüne yolladılar. O da sorulanlara yanıtlarını yazdı. Bu sırada oturduğu odadan çıkarken büyük bir coşkuya kapıldı, perde kalkıp Yüce Tanrı ile arasında hiç bir engel kalmadı. O anda şöyle dedi. Molla Seydi'yi Hazret-i Hakk'a havale eyledim. Bir hafta geçmediki Molla Seydi öldü. Vaktini Kur'an

okumaya, ibadet etmeye, ders ve fetvaya bölüştürmüştü. Beş vakti cemaatle edâ ederdi. Alçak gönüllü, iyi yaradılışlı üstün bir kişiliği vardı. Alçak gönüllülükte benzeri yoktu. Küçükleri sever, büyükleri yüceltirdi. Temiz dilli ve açık elliydi. İbadet nuru aydın alnında parıldar, hak ile batılın arasını düzgün yazan kalemi gibi ayırd ederdi. Evinin üst katında oturur ve şahnişine bir zenbil asmış bulunurdu. İş sahipleri fetva kağıtlarını bu zenbile koyarlar, ipini çekerlerdi. Hazret de zenbili yukarı çekip yanıtını yazar ve geri aşağıya sarkıtırdı. Böylece halk beklemek sıkıntısından kurtulmuş olur ve işleri başlarına dönerdi.

Öykü. Bir gün cennet mekân Sultan Selim Han cennet ve rahmet üzerine olsun Hazine-i âmire görevlilerinden yüz elli kişiye gazablanarak bunların öldürülmeleri konusunda gereği yapılacak bir buyruk çıkardı. Merhum müftü Efendi durumu öğrenince Divan-ı hümâyûn'a koştu. Kubbe vezirleri saygı ile kalkıp onu karşıladılar ve Kubbe altında baş köşeye oturttular. Ne buyurursunuz diye sorduklarında Müftü saâdetlû Padişahın yüce tahtı eşiğine iletilecek sözüm vardır dedi. Onlar da durumu Padişaha bildirdiler. Padişah izin buyurdu. Arz odasına girerek selam verince, Sultan Selim'in ikram göstermesi üzerine konulan iskemleye saygı ile oturup şöyle dedi. Fetva görevinde bulunanların bir işi de oldur ki İslam padişahının ahiretini korumaktır. Şu anda şöyle duyuldu ki yüz elli kimsenin öldürülmesine Padişahın fermanı çıkmış ama, onların şer'an öldürülmeleri için gerek saptanmış değildir. Rica olunur ki af buyrula. Arslan yaradılışlı Padişah öğüt yollu bu sözlerden hoşlanmayıp, Müftüye kızdığı gibi böyle buyurmuş. Sözü edilen iş saltanatın gereğindendir. Bilginler böyle işlere karışırsa devlet yönetiminin kargaşaya uğraması olasıdır. Cezalandırma yönetimin gereklerindendir. Aldırmazlık ve sorumsuzluklara göz yummak beğenilecek tutum değildir. Bu gibi işlere karışmak sizin göreviniz de değildir. Müftü, Padişahın bu sözlerine karşılık, bu karar âhiretiniz ile ilgilidir ve ona karışmakta bizim görevimizdir.

Affederseniz ne güzel, ne iyi, yohsa korku ve büyük ceza vardır. Bu konuşma ile Padişahın kızgınlığını bastırıp affettik diyerek lutf gösterip neş'elenerek sohbete başlamış. Konuşma sona erince ayağa kalktığında tekrar âhiretiniz ile ilgili olan hizmeti yerine getirdim. Mürüvvetle ilgili bir sözüm daha kaldı. Padişah hazreti buyurdu ki anı dahi söylen dedi. O dahi ol Padişahın affına uğrayan kulların işlerinden olarak, el açıp sokakları dolaşmaları padişahlığın şanına layık mıdır? Yönetimin gereği oldur ki, girü anlara görevleri ve işleri mukarrer buyurula. Padişah onun bu şefaatini de kabul edip, Müftüyü çeşitli övgüler söyleyerek evine göndermişti.

Öykü. Bir buna benzer öyküsü de merhum Padişahın Edirne'ye gidişi sırasında geçmiştir. Şöyle ki, Padişahı geçirmek için ata binip at başı gitmek şerefi el vericek, ipek alış verişinde bulunarak Padişahın buyruğuna karşı gelen dört yüz kadar aç gözlü tüccarın öldürülmeleri buyruğunu onaylamadığını söyledi. Padişah bu eleştiriden kırıldığını belli edip dedi ki, insanların üçte birini yola getirmek için üçte ikisini yok etmek mubah değil midir? Müftü büyük bir kargaşada mubahtır, yanıtını verdi. Padişah bunun üzerine bir hükümdarın buyruğuna karşı gelmekten daha büyük kargaşa olur mu? Bir padişah ki, emri memleketinde geçmeye, onun ülkesinin çökmesi çok yakındır demektir. Bunların karşı geldikleri kesinlikle saptanmış değildir. Zira İpek eminliği görevinin bulunması bu ticarete izin verildiğine kanıt olur. Bu sert sözler ipek yaradılışlı Padişaha hoş gelmeyip, sert bir tavırla dedi ki, yönetimde alınan önlemlere karışmak sizin sorumluluğunuzu gerektirmez. Müftü ise âhiretinizle ilgili konulardandır. Bunlar da bizim karışmamız gerekli olmuştur. Eğer bunları sa-larsanız ne iyi, ama öteki tutumda korku ve büyük bir ceza söz konusudur, diyerek selam vermeden hiddetle Padişahın yanından ayrıldı. Bu davranışı Padişahın gazabının artmasına neden olup, hiddetinin kabarmasıyla bir an atının dizginlerini çekip durdu. Sonra kızgınlığını bastırıp

yine yola düzüldü. Konağa varınca ol tutukluları af ederek saldı ve şeriate bağlılığını her kese böylece göstermiş oldu. Edirne'ye geldiğinde Mevlanaya hem Rumeli, hem de Anadolu kaz'askerliğini verdiğini belirten hükmünü gönderdi. Bu hükümde Sultan Selim şöyle diyordu. "... tasallub-ı dini ve istikamet-i tıynî ile ittisafun ve kemal-i insaf u intisafun malumum olmağın kaza-yi tarafeyni cem'itdüm ve her kelam-ı Hakk'a ilka-yi sem'itdüm. (27) diyerek gönül alıcı ve çekici sözler yazmıştı. Zenbilli Ali Efendi bu atamayı kabul etmeyip karşılık olarak şunları yazdı. Misâl-i bi-misâl-i Sultaniye imtisâl cümle-i vâcibâtdan idüği egerçi mukarrer ve sahâif-i ezhan-ı ulemada muharrerdir. Lakin Hazret-i Hakk ile ahdim sebkat itmişdir ki, lisan u beyanımdan hakemtu kelimesi sudur bulmaya. Ol ahdi siyânete imtisâlde zuhur bulan kusur suretin afv buyurmak bu bende-i dâinin müntehâ-yi recasıdır. Ümmiddir ki, karin-i afv-i Sultanî ola." (28) Dinin hakkını korumak için mal ve mevkiden kaçınmayı ilke edindiğinden Padişahın temiz gönlü ona bir kat daha kaymış ve bu davranışına karşılık beş yüz filori armağanda bulunmasına yol açmıştı. Molla da bunu sevinerek kabul edip duâlar eyledi.

Padişahlık tahtı cennet mekân Sultan Süleyman'a kaldığında onun gündeliğine elli akça daha ekledi. Böylece ücretini günde iki yüz akçaya yükseltti. Merhum Taş köprü zade der ki, babam, ölüm döşeğine düştüğü sırada ziyaretine gitmişti. İkisi gizlice konuşup ağlaştılar. Eve geldiğinde nedenini sordum. Ölümün gelip çattığından haber verip Hazret-i Musa-yi Kelîm, peygamberlerimize ve ona salat ve selam olsun, ruhu işrak vaktinde gelerek onu çağırdığını söyledi. Onun için ağlaştık. Takvada gerçekten de eşi bulunmaz, fetvada ise değerine ulaşılamaz pek ulu bir kimse idi.. Şer'i bilimler dağlarında bir yüce doruklu dağ ve pek güzel yazılar döşenen kalemi bu dağın eteklerinde akan bir ırmak gibiydi. Fetvada Muhtarat adında pek yararlı bir kitap derlemiştir.

M. Cavid Baysun. Cemali. İslam Ansiklopedisi. III. 85 vd. dışında Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 408 b., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 205, 222.

Müeyyed zade Abdurrahman Efendi

Amasyalı Ali Efendi'nin oğludur. 860 yılı Saferinde (Ocak 1456) bu kentte doğmuştur. Küçük yaştan bu yana bilim alanında yetişerek gençlik çağlarında iken Amasya sancak beyi olan Şehzade Sultan Bayezid'in yakın arkadaşı ve candan dostu olmak şerefine erişmişti. Ama bu dostluğu çekemeyenlerin fitnesi ile Sultan Mehmed Han Gazi gazaba gelip, 881 de (M. 1476) Mollanın öldürülmesi için bir hüküm gönderdi. Sultan Bayezid, dünyayı kendine bağlayan hüküm daha gelmeden, durumdan haberdar olup, Mollaya on bin akça ve yolluk gereklerini vererek onun Haleb'e kaçmasını sağladı. Müeyyed zade orada Halepli bilginlere öğrencilik etti. Zimahşerî mufassalını baştan sonuna dek okudu. Öteki bilimlerde kendine yarayacak ölçüde kimse bulamamakla Molla Celal-i Devvani'ye öğrenci olmak niyetiyle Acem diyarına gitti. İranlı kimi tüccarlarla sözü edilen yılda Şiraz'a varıp Molla Celal'in öğrencisi oldu. Bilimsel çalışma yoluna düştü. Akla dayanan bilimler ile tefsir ve hadis üzerinde bilgisini tamamladı. Yedi yıl aralıksız üstadın yanında kalıp ondan bütün bilgi alanlarında yetki sahibi olduğunu açıklayan genel bir icâzetnâme aldı. Molla Celal gönül alıcı deyimler kullanarak onun icâzetnâmesini yazdı. Padişahlığın Sultan Bayezid'e ulaştığını duyunca Müeyyed zade Rum diyarına döndü. 888 yılı Ramazanında (Ekim 1483) Amasya'ya gelip, kırk gün orada kalarak ailecek olan sorunları çözdükten sonra İstanbul'a gitti. Burada belde bilginleriyle bilimsel tartışmalar yapmakla hepsi de onun ne denli üstün bir kişi olduğuna tanık oldular. Öyle ki, Hatib zade vezirlere onu öğücü sözler iletip hakkında iyi tanıklıkta bulundu. Vezir durumu Padişaha bildirmekle ona Kalenderhane medrese-

si verildi. 891 yılı Rebiyülevvelinde (Mart 1486) Molla Kestelli'nin kızı ile evlendi. O gün Efdal zade Semaniye medresesinden İstanbul kadısı olmakla boşalan yere Müeyyed zade atandı. Sekiz yıl bu medresede ders verdi. 399 yılında (M. 1493/94) Edirne kadılığına getirildi. 907 Rebiyülevvelinde ise (Eylül/Ekim 1501) Rumeli kaz'askeri Hacı Hasan zade ölünce onun yerine kaz'asker oldu. 917 yılı Recebinde (Ekim 1511) yeniçerileri gösterileri sırasında evi basılıp yağma edildi. Bu olay nedeniyle görevine son verilip, yüz elli akça ile emekliye ayrılmışsa da kabul etmedi. Çok eğlenmeyip Sultan Selim Osmanlı tahtına oturunca bu oturaklık ödeneğine Karaferye kadılığı geliride eklendi. 919 yılı Recebinde (Eylül 1513) girü eski görevine atandı. İran seferinde Padişaha yoldaşlık etmek şerefi ile öğünç buldu. 920 Şabanında (Eylül/Ekim 1514) Tebriz'den dönüşte Çoban köprüsü konağına varıldıkta Padişah Mollayı akıldan yana hastalanması gerekçesiyle görevinden alıp, günde iki yüz akça ödenekle emekli etti. Görevinden ayrıldıktan sonra İstanbul'a gelip ömrü sonuna değin bu kentte oturdu. 922 Şaban ayının yirmi beşinci Cuma gecesi (23 Eylül 1516) Tanrının rahmetine kavuştu. Ölümüne şöyle bir tarih düşürülmüştür.

Söyle anınçün öğerek ölüm tarihini
Müeyyed zade kazandı Tanrı rahmetini
Temiz pak soyu ardından yaşayıp durdukça
Anlardan ötürü nurla doldursun kabrini

Tanrı andan razı olsun Hazret-i Ebi Eyyub-i Ensarî kabri çevresinde toprağa verilmiştir. Akıl ve söz bilimlerinde en genişbilgileri derlemiş olup, Arapçada dil sanatlarında ve yazın bilgilerinde eşi olmayan ve konuları derlemede de benzeri bulunmayan bir kişiydi. Hüsnü hat sahibi, sözlü ve yazılı anlatımda geçmiş bilginlerin öğülecek bir yoldaşı idi. Şiirdeki yazıları tatlı ve üç dilde meydana getirdiği manzumeleri insanları hayrette bırakmaktaydı. Kasideleri bilgelerin, ince görüşlü kişilerin gö-

nüllerini avlardı. Güzel davranışlarıyla da söz ve anlam yolcularına önderlik ediyordu. Anadolu kaz'askeri iken bir risale üstüne imza olmak üzere şu hoş manzumeyi yazmıştı.

Arapça - İşte sorulanlara uygun bir risaledir bu
Kim dikkatle okursa elbette beğenir onu
İçindekileri yüceltir sonra şöyle der
Ne hayırlı elçilik ve ne hayırlı elçi o

O sırada Hacı Hasan zade Rumeli kaz'askeri idi. O da bu dizeyi yazmıştı.

Arapça - Bir risale ki sanatın nüktelerini derlemiş
Benzeri yoktur, bir kanıttır sahibinin fazline

Bu iki bilgin arasındaki bilgelik te böylece belli olmaktadır. Müeyyed zade'nin güncel işlerinin çokluğu yazdıklarını temize almaya engel olduğundan, çok güzel deyişleri karalamalar arasında kalmıştır. Yazdığı kağıtları da bilim hırsızları çalmıştır. Kelam biliminde sorunlu konuları çözen bir risalesi vardır. Pek çok incelikleri araştırıp sonuçlarını Sultan Korkud'a göndermiştir. Bu risalenin girişine güzel düzenlenmiş seçkin bir Arapça kaside yazarak Şehzadeyi övüp yüceltmiştir. Genel şüpheleri çözmeye temel olacak ve bilim ortamında kokusu damaglarda kalacak bir yapıtı daha vardır. Küre-i müdahreceyi açıklayan bir risale de yazmıştır. Pek çok değerli kitaba sahip olmuştu. Öyleki mükerrerler dışında yedi bin cilt kitabın sahibi olmakla ve böyle bir zevke erişmekle ün yapmıştı.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 392 a, 402 b, 293 a, 403 a, 406 b, 407 a, 444 a, 504 b, 507 a, 509 a. Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. I. 308., Ali. Künhü'l-ahbar. T.T.K., Feridun Bey. Münşeât. İstanbul. I. 270, 271., Sehî. Tezkire. T.T.K., Aşık Çelebi. Tezkire. T.T.K., Hasan Çelebi. Tezkire. T.T.K., Beyanî. Tezkire. T.T.K., Latifi. Tezkire. İstanbul 1914. 238., Riyazî. Riyazü'ş-şuera. T.T.K.

Kaf zade Fâizî. Tezkire. T.T.K., Müstakim zade S. Sadeddin. Tuhfe-i Hattatîn. İstanbul 1928. 247., Ayn. yaz. Medcelletü'n-nisab. Halet Ef., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 450, 860, 861, 886, 1606., Hammer. Tarih-i Devlet-i Osmaniye. Çev. M. Ata. İstanbul 1329. IV. 288., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 355., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. III. 310. H. Hüsameddin. Amasya Tarihi. İstanbul 1935. III. 144, 231., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 48., İ. Hakkı Uzunçarşılı. Osmanlı Tarihi. Ankara 1964. II. 648, 659.,M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 35, 36, 64, 93, 104, 304, 355, 361, 387, 395, 458, 459, 466, 476, 525., E.J.W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. II. 29, 48, 96-98, 124, 126, 266, 270, 272, 273, 276, 318, 350, 364. III. 47, 48, 116., C. Brockelmann. GAL. s. II. 319., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul. 1964. II. 565.

Molla Muslihüddin Mustafa

Durak çelebi ve Birgî zade sanlarıyla tanınmıştır. Babası kasaba kadılarından biriydi. Kendisi ise Kadı zade Kasım Efendi'nin mu'idi idi. Kimi medreselerde müderrislik ederken, Şehzade Sultan Ahmed Amasya sancağı beyliğinde bulunuyorken, ona öğretmen olmuştu. Sonra Semaniye müderrisliğine arkasından da Edirne kadılığına getirildi. Uzun süre, adı geçen beldede başarı ile kadılık edip Sultan Selim Han'ın padişahlığının ilk günlerinde emekli oldu. Günde yüz akça ödenek verildi. 920 yılında (M. 1514) Edirne'de ölmüştür. Araştırıcı, açık fikirli ve akıcı bir dile sahip idi.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 403 a., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. II. 433., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 82, 96., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. XII. 261.

Molla Mehmed Samsunî

Molla Hasan'ın oğlu olup, babasına ve Molla Alaaddin-i Arabî'ye öğrencilik etmiştir. Bursa'da Molla Husrev, Edirne'de Taşlık, İstanbul'da Mahmud Paşa, İznik'te Orhan Gazi, Edirne'de Çifteler medreselerinde sonra da Sahn'da müderrislik etti. Seksen akça ödenekle emekli oldu. Sonra Sultan Selim onu Edirne kadılığına getirdi. 919 yılında (M. 1513) Edirne kadısı iken öldü. Vaktini bilimsel araştırmalarla geçiriyordu. Evi yoksulların barındığı bir yardım yuvası gibiydi. Şeyhlerle ahbablık etmek zevki, halka yararlı olmak da başlıca kaygusu idi. Altınla taş ona göre eş değerde cisimlerdi. Yoksulları, özüne ve yakınlarına üstün tuttuğundan yoksulluk sıkıntılarına da dayanırdı. Seyyid Şerif'in Mihtah şerhine haşiyesi, Haşiye-i tecrid'e bir haşiyesi ve de Telvih'e haşiyesi olup, bu yapıtları öğrencilerin ellerinden düşmeyen değerli kitaplardır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 505., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 347, 497, 499, 901., C. Brockelmann. GAL. s. I. 538, 926., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. II. 352, III. 49.

Kara Bâlî Aydınî

Hatib zade'den okuyarak Sinan Paşa önünde öğrenimini tamamlamıştır. Devriye medreselerini dolaştıktan sonra Ali Paşa, Edirne Çiftesi ve Sahn'e müderris olup, seksen akça ile emekliye ayrıldı. Sonra Bursa kadısı oldu. Buradan ayrılınca Sahn'e müderris olup, ücreti yirmi akça artırılarak tamam yüz akçaya çıkartıldı. İkinci kez Bursa kadılığına gönderildi. Sonra yine yüz akça ile Sahn müderrisi oldu. 929 yılında (M. 1523) ölerek İstanbul'da yaptırdığı mescit yanına gömüldü. Bir söylentiye göre 920 (M. 1514) tarihinde ölmüştür. Bilimsel araştırmalar yapmakta idi. Derslerine titizlikle devam ederdi. Öyleki bir

kez atından düşüp ayağı kırıldığı halde dersini bırakmayarak iki ay sırt üstü yattığı yerden dersine devam etmişti. Molla Kara Seydi'nin görüşlerine yanıtlar yazmıştır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 403 b., E. W. J. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. III. 40., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. II. 3

Bâbek Çelebi

Molla Alaaddin-i Arabî'nin oğlu olup, asıl adı Abdürrahim'dir. Babasına ve Hatib zade'ye öğrenci olmuştur. Devriye medreselerini dolaştıktan sonra Sahn'e müderris oldu. İstanbul kadılığında bulundu. Sahn müderrisi iken yüz akça ile 923 yılında (M. 1517) öldü. Bilimleri gerçekten kavramış bir öğretmen idi. Pek zeki oluşuna güvenerek fazlaca çalışmamak başlıca kusuru idi. Nükteli ve tatlı sohbetleriyle tanınmıştı. Her hangi bir eser kaleme almamıştır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 403 b.

Molla Salahuddin Musa

Molla Efdalüddin Huseynî'nin torunu, Molla Hamidüddin'in yani Efdal zade'nin oğludur. İlk kez Mahmud paşa medresesine, sonra da Sahn'e müderris oldu. Altmış akça ile emekliye ayrıldı. Halk ile ilişkilerini kesti günlerini ibadete ayırdı. Ömrü yalnızlık üzerine geçti. Evinde yaşlı bir kadın hizmetçisi vardı. işlerini o görürdü. Pek titiz olmağın ondan başka kimseyi yanında çalıştırmazdı. Titizliği o denli idiki kara kışta ellerine yirmi kova su dökerdi. En sonunda ölümüne bu titizliği neden olmuştur. Giysisi fazlaca ıslanınca kuruması için ocağa yaklaşmış ve eteğinin bir köşesinden ateş almış. Alev yukarı doğru yayılınca, söndürmek için nedenli eli ve ayağıyla uğraşmış sada fayda vermemiş, böyle yanarak ölmüştür. Mahmud Paşa mü-

derrisi iken, bir gün müezzin ders sırasında Allahu ekber deyince o da taâla ve takaddes demiş ve bu sözü önceleri meleklerden duyardım diye eklemiş ama, sonraları gizini açıkladığı için pişmanlık duymuştu.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 403 b.

Molla Kara Seydi Hâmidî

Molla Aliyy-i Fenarî'nin öğrencilerindendir. Sivas, Bursa'da Kaplıca, İznik'te Orhan Gazi ve Bursa Sultaniyesinde müderrisliklerde bulunduktan sonra Semaniye mollalarından oldu. Seksen akça ile emekliye ayrıldı. Bir süre geçince İstanbul kadılığına getirildi. Bu kentin kadısı iken 913 (M. 1507/1508) yılında öldü. Üstün bilgisiyle her kes tarafından beğenilmekteydi. Karaya yakın esmer tenli, iri yapılı ve uzun sakallı idi. Seyyid Şerif'in Miftah şerhine haşiye yazmıştır. Şerh-i mevâkıf'a ise kendi görüşlerini açıklayan bir ek yapmıştır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi. 'Moskova 1961. 403 a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 858., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 397., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. VIII. 130.

Molla Kerez-i Karamanî

Molla Alaaddin-i Arabî'nin mu'idi idi. Tokat medresesinde iken Kalenderhane'ye müderris olarak getirildi. Semaniye müderrisliğinden sonra Edirne'de Sultan Bayezid Han medresesine geçti. Bursa ve İstanbul kadılığında bulundu. Anadolu ve Rumeli kaz'askeri oldu. Sultan Selim'in padişahlığının ilk günlerinde görevden alınarak gündelik yüz yirmi akça ile Sahn müderrisliğine getirildi. 913 (M. 1507/0) yılında Sahn müderrisi iken ölerek İstanbul'da yaptırdığı Darü't-talim yanına gömüldü. Bilgiyi, yazını ve temiz yaşamı bir araya getirmekle dindarlıkla ve kötülük-

lerden kaçınmakla ün yapmıştı. Molla Kara Seydi'nin görüşlerine yanıtlar kaleme almıştır. Ölümü bir söylentiye göre 923 (M. 1517) yılındadır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 403 a., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. I. 442., Mecdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 479., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin Şam 1957. VIII. 130.

Sarı Kerez Nureddin Yusuf Karesî

Hatib zade ile Hoca zade'nin öğrencisidir. İcâzetnâmesini ise Sinan Paşa'dan almıştır. Sinan Paşa İstanbul'dan sürgün edildiği zaman ona yoldaşlık etmişti. Paşa, Darü'l-hadis medresesine yeniden atandığında ise onun mu'idi olmuştu. Sonra Devriye medreselerini dolaşarak Bursa'da Yıldırım Han medresesine müderris oldu. Üsküp medresesi ile Darü'l-hadis'te öğretmenlik yaptı. En son Sahn'e gelip buradan seksen akça ile emekliye ayrıldı. Sultan Selim Han ona İstanbul kadılığını verdi. Sonra ardından da Anadolu ve Rumeli kaz'askeri eyledi. Bir süre geçince bu görevden alıp yüz yirmi akça ile Semaniye'ye atadı. Az sonra yeniden İstanbul kadılığına getirdi. Görevinden alınınca yüz yirmi akça gündelikle emekli oldu ve 927 (M. 1521) yılında öldü. Bir söylentiye göre 934 (M. 1527) tarihinde ölmüştür. İstanbul'da yaptırdığı ve o semte adını veren yani, Sarı Gürz mescidi bahçesine gömüldü. Şer'î bilimlerde gerçekten bilgin ve irili ufaklı konuları derleyen bir araştırmacı idi. Çok sıkı biçimde dindar, görkemli ve gösterişli idi. Hakkı konuştuğu bir gerçekti. Molla Kara Seydi'nin sorularına yanıtlar yazmıştır. Fıkıhta Murtaza adında bir de metin kaleme almıştır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 379 b, 381 b, 382 a, 403 a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 1623., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333.

I. 341., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. II. 566.

Molla Seydî Mehmed

Babası Molla Mehmed Kocevî çağının ünlü bilginlerinden biriydi. Merzifon'da müderris iken ondan, Molla Bahaeddin'den ve Amasya'da müderris bulunan Molla Abdî'den okudu. Fenarî zade Hasan Çelebi'ye öğrencilik ettikten sonra Malkara medresesine müderris oldu. İstanbul'da İbrahim Paşa medresesinin de ilk müderrisi olmuştur. İznik'te Sultan Orhan, Edirne'de Darü'l-hadis'te müderrislik yaptıktan sonra İstanbul'da Mustafa Paşa medresesinin yapımı bitince, ilk müderrisliği ona verildi. Semaniye'de müderrislik ettikten sonra da seksen akça ile emekli oldu. Padişahlık tahtına Sultan Selim geçince İstanbul kadılığına getirildi. Anadolu kaz'askeri olduktan bir süre sonra istifa ederek emekliliğini isteyince, günde yüz yirmi akça ile Semaniye'ye atandı. Buna karşın o öğretim üyeliğinden de çekilerek bir kenarda yaşamayı yeğledi. Sonra bir yıl süre ile Mısır kadısı oldu. Oradan hacca gidip girü İstanbul'a dönünce yüz otuz akça ödenekle emekli oldu. 931 yılında (M. 1524/25) öldü. Bilgi ve bilgelikte eşsiz, şiir ve yazıda da üslup sahibiydi. Yaşlılık hakkında söylediği dizelerden biri budur.

Başıma karlar yağdı da şaşkına döndüm
Öyle oldum ki işte belim de büküldü

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 403 b, 511 b.

Muhyiddin-i Acemî

Molla Gurani'nin öğrencilerindendir. Çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Semaniye'ye müderris olup, Edirne kadısı iken ölmüştür. Din konularında sıkı inanca sahip, şeriat yasalarına bağlı bir kimse idi. Gerek yazmada,

gerek anlatmada üstün yeteneği vardı. Hüsnü hatta da elde ettiği beceriyle öğünç duymaktaydı. Şerh-i ferâiz'e haşiyesi vardır. Şehitler bölümüne de bir açıklama yapmıştır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 403 b., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. I. 452., Mecdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. XII. 208.

Sinan-ı Acemî

Berda'a yakınlarında Gence'dendir. Rum diyarına gelip Bursa'da Molla Husrev medresesine müderris oldu. Bursa Sultaniyesi, Amasya Sultan Bayezid medresesi müderrisliklerinde bulundu. Amasya müftülüğü yaptı. Orada müftü iken öldü. Bilim ve inanç kavramlarını özünde bütünleştiren bir kimse idi. Yararlı konuşmaları ile halkı çevresine toplardı. Şerh-i mevakıf'a yeni bir şerh yazmıştır. Tecrid'e haşiyesi, hey'et ve adabü'l-bahs üzerine risaleleri vardır.

Seyyid İbrahim-i Acemî

Emir Efendi sanıyla tanınır. Babası ve ataları İran'da yerleşmiş sadattan iken Rum diyarına gelmiş. Amasya yakınlarında Yenice adlı köye yerleşmişti. Kerâmet sahibi idi. Menkıbelerinden biri şöyledir. Ömrünün sonuna doğru gözleri görmez olmuştu. Bir gün sevgili oğlunun başını açtığını sezip, Seyyid İbrahim başın açmaki soğuk hava etkilemesin dedi. Seyyid İbrahim bunun üzerine benim başımı açtığımı nasıl bildiniz deyince, Cenab-ı Hakk'tan dilediimki bir an seni görem, duâm kabul oldu. Seni başı açık gördüm, o an geçince girü görmez oldum dedi. Bir menkıbesi de budur. Sultan Bayezid Han Amasya sancağını yönetiyorken, onu ziyaret edip kendisine duâ etmesi dileğinde bulunmuştu. Seyyid, ona aşırı ölçüdeki av eğlen-

celerini yasaklamış, yönettiği halkın işleriyle uğraşmasını tenbihlemişti. Bunun üzerine Sultan Bayezid bir süre ava çıkmayı bırakmıştı. Ama dayanamayıp en son bir gün eylenmek için yeniden ava çıktı. Bir ceylan sürüsünü sürdüler karşısına getirdilerse de Şehzade onlara tek bir ok bile atmadı. Çevresindekiler nedenini sordular. O da babam, sürüdeki ceylenlardan birine binmişti. Bana seni avdan yana yasaklamadım mı? dedi. Onun için avlanamadım. yanıtını verdi. Şehzade seyyidten baba diye söz ederdi. Bu olaydan sonra o korku ve kaygu ile Şehzade avlanmaktan tümden vaz geçti.

Seyyid İbrahim değerli babasının kucağında böyle iyi bir biçimde yetiştirildikten sonra bilgi derlemek üzere Bursa'ya geldi. Şeyh Sinan'ın öğrencisi oldu. Şeyh Sinan öğretmenliği bırakıp şeyhler kafilesine katılınca Seyyid de Ulucami'de bir köşeye çekilip günlerini ibadetle ve bilim alanında çalışmakla geçirmeye başladı. Kendisinin anlattığına göre o günlerde Şeyh Sinan zaman zaman Ulucami'e gelip onun durumunu soruşturur ve ona nefsini temizlemeye bak diye öğüt verirmiş. O sıralarda düşte gördüm ki bir yeşil kanatlı, kızıl gagalı ak bir koca kuş olmuşam, arş ve kürsî üzre uçar dururam, kökü yerde, dalları yedi kat gökte bir ulu ağacın doğudan batıya uzanan budağına konaram. Bu düşü Şeyh gelince anlattım. Hiç yormadı, sadece çalış deyip gitti. Bir kaç gün sonra yine bir düş gördüm. Öyle bir eşeğe binmişem ki dizginini sürüyüp gider, üstünde bir kap içinde şarap var ve ardında da temiz yüzlü bir oğlan yürüyüp gelir. Elinde bir tanbur tutup çalaram. Bu düşten uyanınca kederden perişan oldum. Şeyh gelicek bu acı düşü ona anlattım. Ağlayarak nefsime olan düşkünlüğümden yakındım. Beni teselli ederek dedi. Gam çekme, bu düş evvelkiden yeğdir. Zira şarap, görünüşte cezbe, oğlanda görünüşte ruhtur. Tanbur kutsallığa doğru olan akışı anlatır. Ama eşeğin dizgini elinde tutmadığın, kendi başına kalkıp hiç kese bağlanmayacağının kanıtıdır. deyip şimden girü bilim yo-

lun da çalış deyü buyurdu. Gerçekten de dediği gibi oldu. Gönlüm bilim sevgisiyle doldu.

Hazret, Molla Hasan Samsunî yanında yetişerek öğretmenlik derecesine vardığında, hocası ona icâzetnâme vermeyi önerdiği vakit, kabul etmedi ve Hoca zade'ye öğrencilik etmeyi yeğledi. O günlerle Hoca zade İstanbul kadılığından alınmış ve İznik medresesine gönderilmişti. Seyyid İbrahim bir süre İznik'te bu biricik bilgin yanında bilgisini artırdıktan sonra Karamanî Mehmed Paşa'nın çağrısı üzerine onun oğlunaöğretmenlik etti Sonra Şehzade Korkud Han'a atası tarafından öğretmen olarak verildi. Merzifon, Karahisar ve İstanbul'da Mustafa Paşa medreselerinde müderrislik ettikten sonra seksen akça gündelikle Amasya müderrisi ve müftüsü oldu. Gerek müftülüğü, gerek öğretmenliği bırakınca Sultan Bayezid ona günde yüz akça ödenek ayırmakla gereken ilgiyi gösterdi. Sultan Selim Han'ın daha önceleri hocalığında bulunan aziz ile Seyyid arasında kardeşlik derecesinde dostluk olduğundan, Padişah Seyyid'in özelliklerini kendi hocasından dinlemekle ona karşı büyük bir sevgi besliyor ve ilgi duyuyordu. Bu nedenle Allah ondan hoşnud olsun Ebi Eyyub-i Ensarî türbesi yakınlarında bir ev satın aldırıp Seyyid'e verdirmişti. O da ölünceye değin bu evde yaşadı ve sonra da Ebi Eyyub müderrislerine vakfetti. Söz konusu ev hâlâ bu müderrislerin konağıdır. Seyyidin yaşı ölümünde doksanı aşmıştı. Ömründe hiç evlenmemişti. Babası onu evlendirmeye niyet etmiş ve temiz bir kızla da nişanlamıştı. Ama bir gece düşünde Fahr-i âlem'i gördü. Peygamber ona Seyyid İbrahim gibi oğlun varken, anınla yetinmeyip anın oğlunu da mı? İstersin diye buyurunca, bu niyetinden vaz geçmişti. Seyyid halkla ilişkiler kurmaktan kaçınmış, günlerini araştırma ve ibadetle geçirmiştir. Özleştiği din ve bilim kavramlarında benzeri ve dengi yoktur. Ahlakça pek üstün idi. Diz üzerinde oturmaktan gayrı biçimde oturduğunu ya da, yattığını kimse görmemiştir. Öyleki hizmetçileri bile görmüş değillerdir.

Oturduğu yerde uyurdu. Kölelerine bile bir şey buyurmaktan kaçınırdı. Kimseden bir şey istemezdi. Öyleki ibriğinin boşalmış olduğunu gördüğü vakit, buyurmaktan kaçınarak, ibriği işaret eder, bunu düzen su için düzmüştür demekle doldurulmasını benzetme yoluyla bildirirdi. Uzun boylu, gür sakallı ve yakışıklı bir koca idi.

Seyyid olduğu keremli yüzünden okunur
Canlı kişiliğinde şerefli yapısı dokunur

deyişinde olduğu gibi seyyidliğin nur ve şerefi açık alnında parıldamakta ve câhidliğin, kötülüklerden sakınmanın izleri temiz yüzünde görülmekte idi. Güzel ve nükteli konuşmaları gönüllerin ona kaymasına yol açıyordu. Küçük olsun, büyük olsun her kesi alçak gönüllülükle karşılardı. Pek çok sadaka verirdi. İşa'iyeyn arasını mescitte geçirmek âdeti idi. Beş vakti cemaatle edâ ederdi. olgunluğu, üstünlüğü anlatılamayacak kadar fazladır. Hüsnü hattaki becerisi ise yaşam öyküsünün en güzel yanlarından biriydi. Değer taşıyan kitaplarının çoğunu kendi eliyle yazmıştır. Son günlerinde gözleri körleşmişse de tedaviden sonra bir gözü görür olmuştu. Çağındaki habislerden biri ol hazrete inkâr üzere olup, yersiz sözler söyler. Bunlar ona duyuruldukça sesini çıkarmaz geçiştirirmiş. Bir gün yine ol saygısızın kötü sözleri tekrarlanınca hazret, aceb şimdi dili tutulmuş ve bir daha konuşamaz olmuş. Onun kerâmetlerini anlatmaya bu kitabyetmez. Dünyayı umursamazlığı ve de doğruyu söylemekten çekinmezliği halk arasında yaygın bir söylenti idi.

Öykü. Bir gün, Allah ona cennet giysileri giydirsin Sultan Süleyman'ın vezir-i âzam ve en yakını olan İbrahim Paşa resmî bir ziyarette bulunmak üzere yanına geldi. Seyyid İbrahim onu selamlamada sadece ayağa kalkmakla yetindi. Sohbet sırasında Seyyid, Çağın hükümdarı olan Sultan Süleyman'ı sever misin? diye sordu. Paşa, bir durağı yüce Padişah ki ben kulunu bütün kulları üstünde

tutup hiç bir hükümdardan görülmeyen lutuf ve büyüklemeler ile yüceltmekte, bunca görkem ve şöhrete doyurupda her şeyde beni gözetsin de sevilmesin olur mu? Azıcık aklı olan bu lutfun kadrini bilmez mi? Onun bir saç teli can ve başımdan daha değerlidir. Ayağının tozu gözüm bebeğinden ve ciğer köşemden önde gelir. dedi. Emir Efendi, bunun üzerine kişi sevdiğinin eteğini, haddini bilmezler eline verir mi? kendilerini yargı organı sayanların ileri geri hükümlerine baş eğdirmeğe razı olur mu? Yarın Arasat meydanında, ol devlet, ikbal ve görkemlilik otağı olan yaradılışı güzelin eteklerine yapışacak zulüm görmüşler, acı gözyaşlarını Ceza gününün yargıcına döktüklerinde sana dönüp, İbrahim ben bunların işini sana ısmarlamıştım. Bu ne haldir diye hayretini belirtse ne cevap verirsin? Onun temiz eteğini kendilerini haklı görenlerin elinden nice kurtarırsın? (29) dedi. Paşa'yı bu sözler etkilemekle tövbe etti. Gitmek için ayağa kalktığında Padişah hazretleri, Efendimize yıllık olarak elli bin akçalık arpalık verdiler dedi. Emir Efendi, perhizde değilimki arpa ekmeği yiyeyim, mescitten başka yere gitmemki binek besleyeyim, arpa bize lazım olmaz dedi. Paşa ise arpalık sadece bir deyimdir. Bundan maksat ancak, hizmetçilerinizin, dervişlerinizin masraflarını karşılayacak bir para bir ödenek ayırmaktır yanıtını verdi. Emir Efendi, eğer bu davranıştan kasit, bizim hatırımızı almak ve de ilgi göstermek ise, asıl ilgi şöyle olur ki, şimdiye dek verdikleri ödeneğin yarısını kesmelidirler. Zira, bu ödeneğin yarısı bana yeter. Ağır yük altında ezilmiş olana ihsan, onu yükten kurtarmak, rahatça göç etmesini sağlamaktır. Onun yükünü artırmak kişiyi bir kat belaya uğratmaktır. Kerem sahibi Paşa, ne denli dünya malı ile ona duyduğu sevgi ve saygıyı göstermeğe çalıştı ise de Emir Efendi bu öneriyi kabul etmekten ar eyledi.

Dize - O kim kisesi doludur kanaat pulundan altunu n'eyler
Fena döşeğine dayanıp uzanan kaba yastuğu n'eyler

Kutlu mezarı, Allah ondan hoşnud olsun Ebi Eyyub-i Ensarî cami'inin kuzey cephesindeki duvarına bitişik olan türbededir.

İmam Ali Efendi

Amasya yöresinden Çorum adlı kasabadandır. Sultan Bayezid'in Amasya'da imamı idi. Babasına tekrar tekrar baş vurarak ona Gümüş medresesini sağlamıştı. Padişah olunca Ankara kadılığını verip, bu kentte bulunan Ak medreseyi de öğretmenlik amacıyla üstlenmesini buyurmuştu. Sonra Bursa kadılığına getirdi. Mısır sultanı Kayıtbay'a elçi olarak göndermekle barışıklık için onu aracı etti. İstanbul'a dönünce Anadolu kaz'askerliğine getirdi. 907 yılında (M. 1501/1502) görevi son bulunca günde yüz akça ödenekle emekli etti. Bir süre sonra Şehzade Sultan Korkud'a padişahın özel ulağı olarak gönderildi. Oradan yani Manisa'dan dönüşünde gözleri görmez oldu. Derler ki, Sultan Korkud'un ona ısmarladığı konuları babasına duyurmadığı için Korkud'un duâsı üzerine kör olmuştu. 927 (M. 1521) yılında ölmüştür.

Kadı Mahmud

Şeyh Mehmed'in oğludur. Sultan Bayezid Osmanlı tahtına oturduktan sonra kendisine hoca olarak seçtiği Muarrif zade'nin verdiği salıkla Padişah imamı olmuştu. Daha sonra on yıldan artık bir zaman Bursa kadılığında bulundu. 911 yılında (M. 1505/1506) Anadolu kaz'askeri oldu. Sonra yüz akça ile emekliye ayrıldı ve az bir süre geçince de öldü. Dindarlığı ve zâhidliği ile tanınmıştı. Muhammediye'ye Mahmudiye adlı bir nazire yazmıştır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 258 b, 405 a.

Molla Halili

Sarı Halil sanı ile tanınmıştır. Semaniye müderrisi iken Sultan Bayezid Han Edirne'de yaptırdığı medresenin ilk müderrisi olarak onu atamıştı. Oradan İstanbul kadılığına ve Rumeli kaz'askerliğine yükseldi. Sultan Selim'in padişahlığının ilk yıllarında öldü. Çoğu kez dalgın bir kimse idi.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi. Moskova 1961, 405 a., Bursalı M. Tahir. Osmanlı müellifleri. İstanbul 1333. II. 162.

Zeyrek zade Ahmed Rükneddin

Babası, üstad Molla Zeyrek Mehmed Efendi'dir. Onun ölümünde küçük yaşta idi. Hatib zade, Hoca zade ve Sinan Paşa'ya öğrencilik etmiştir. Sultan Mehmed zamanında Bursa'da Vâiziye müderrisi olmuştu. Orada müderrislik ederken Molla Hızır Şah'ın oğlu Derviş Mehmed'in Bursa Sultaniyesinde verdiği dersleri izlerdi. Öyleki bu medresede bir de hücresi vardı. Kimi zamanlar orada kalırdı. Sonra Kütahya'da Germiyan oğlu medresesine müderris oldu. İnegöl, Bursa Yıldırım Bayezid Han, İznik ve Bursa Sultaniyesi müderrisliklerinden sonra Amasya müderris ve müftülüğüne getirildi. Bir süre geçince Bursa Sultaniyesine döndü. Oradan Muradiye müderrisliğine, Edirne ve İstanbul kadılıklarına, en son da Anadolu ve Rumeli kaz'askerliklerine getirildi. Sultan Selim onu elçilikle Mısır Sultanı Gavri'ye gönderdi. Dönünce eski görevini yürüttü. 924 (M. 1518) yılında emekli olup, yüz akça gündelik ödenekle ayrıldı. Bir süre geçince ödeneğine otuz akça daha eklendi. 939 (M. 1532/33) yılında öldü.

Hüseyin. Bedayi'l-vekayi'. Moskova 1961. 405 b, 444 a, 448 b, 462 b, 463 a, 485 b, 486 a., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 52, 53.

Kadî-i Bagdad Kıvamüddin Yusuf el-Huseynî

Aslı Şiraz'dandır. Bir süre Bağdat kadılığında bulunmuştur. Şah İsmail olayı başlayınca Mardin'e kaçarak orada bir süre oturdu. Andan Rum diyarına göçtü. Sultan Bayezid ona Bursa Muradiyesi müderrisliğini verdi. Acem diyarında Molla Tûsî'ye gösterilen ilgiyi göstermişler densin diye kendisi Bursa Sultaniyesini istemişti. Bu dileği Padişaha duyurulunca kabul ederek Bursa Muradiyesinin on akçalık ödenek fazlasını da oğluna verdi. Sonra Semaniye müderrisi oldu. Sultan Selim Han'ın ilk günlerinde Allah'ın rahmetine kavuştu. Sâfî seyyidlerinden biridir. Bilim ile din kurallarını yaşamı boyunca bir araya getirebilen bir kişi olduğu gibi, seyyidlik ile takva nuru alnında parlardı. Tecrid'e geniş açıklamalı bir şerhi vardır. Konuları Celal Devvanî ve Mir Sadreddin Şirazî arasındaki görüş ayrılıkları ile birlikte incelemiştir. Allah'ın yılmaz arslanı, Allah onun yüzünden kerem eylesin Ebu Talib oğlu Hazret-i Ali ismiyle bezenen Nehcü'l-belaga'ya da bir şerh yazmıştır. Tefsir biliminin girişi ile ilgili bir de risalesi vardır. Çoğu risale ve haşiyeleri öldüğü zaman çocukları küçük yaşta olmakla yitirilmiştir .

F. Babinger. GOW. 45.

İdris-i Bidlisî

İran sarayı divanında nişancı olan Şeyh Hüsameddin'in oğludur. Şah İsmail olayında önce Mekke'ye gitmiş, oradan da Rum diyarına gelmiştir. Sultan Bayezid İdris'e pek fazla ilgi gösterip onu onurlandırmış, ödeneğini de yükselterek bir Tarih-i Al-i Osman yazmakla görevlendirmişti. O da Padişahın buyruğuna uyarak sanatlı, geniş içerikli ve açıklamalı Farsça güzel bir tarih yazmıştır. İnşada kalemi yatkın, düz yazı ve nazımda da gücü fazla idi. İran'da da bu üstünlükleri ile seçkin kişilerden olmuştu. Arapça ve Farsçada yazdıkları sayılamayacak kadar çoktur.

Arapça ve Farsça kasîdeleri ise bunların dışında hesaplanmalıdır. Çeşitli konularda risale ve kitap yazmıştır. Tasavvuf metinlerine güzel açıklamalar meydana getirmiştir. Çalıştığı alanlarda çağının tek adamı idi. Sultan Süleyman Han Gazi'nin tahta çıktığı yıl ölmüştür. Padişahların ve beylerin en yakınlarından biri olarak tanınırdı. Sultan Selim Han gönüllerde ferahlık veren sohbetine meraklı olup pek çok ilgi göstermiştir. Nitekim Padişahın destanını anlatırken bunu belirtmiştik. Onun üstünlük işaretlerinden biri de mutlu oğlu Ebü'l-Fazl Efendi olup, onun medhini eylemekle bu hakir ile ona benzer kalemler güçsüz ve kusurlu olacaklarını açıklamaktan öğünç duyarlar. Gerçi güzel isminin tanıklık ettiği üzere fazlın atası ve zemânesinin öğülecek tek kişisi odur diyebiliriz. Tanrı ona izzet ve şeref mevkilerinde kalmayı sürdüregitsin, ve babasını en şerefli makamlara eriştirsin.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 2 b - 486 a., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 283, 840, 841, 875., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. I. 410., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. I. 309., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. III. 6., E.J.W. Gibb. A. History of Ottoman Oetry. Londra 1907. I. 206, II. 106, 267, 351, 364, III. 7., F. Babinger. GOW. 45., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 480., C. Brockelmann. GAL. g. II. 233, s. II. 325., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964. III. 170, Farsça Yazmalar Kat. İstanbul 1965. 57, 59., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. II. 217., Ethe. I. O. 57., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 141, 175, 380, 382, 517 ve İslam Ansiklopedisi. Madde.

Molla Yakub

Seydi Ali'nin oğlu olup, Bursa'da Hamza Bey, Aydın ilinde İbn. Melek, yine Bursa'da Yıldırım Bayezid Han,

ve de Sultaniye müderrisi olup, Oradan Bursa Sultan Murad medresesine geçmişti. Sonra Edirne'de Sultan Bayezid Han müderrisi olup, bir süre Edirne kadılığında da bulundu. Andan tekrar sözü edilen medreseye döndü. Andan seksen akça ile Semaniye müderrisi olup, yüz akça ödenekle emekliye ayrıldı. 913 (M. 1525) yılında hacdan dönüdüğü sırada öldü. Şir'atü'l-İslam metnine sağlam bir şerhi vardır. Yeni başlayanların okuduğu Dibâce-i mısbah şerhine de bir haşiye yazmıştır. Ayrıca Şeyh Sadi'nin Gülistanına Arapça bir şerh kaleme almıştır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 405 b., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 54.

Leys Çelebi Nureddin Hamza

Hoca zade'ye öğrenci olup, çeşitli görevlerde bulunduktan sonra Sultan Mehmed Han Gazi devrinde bir kaç kez defterdar oldu. Sonra Bursa Muradiyesi müderrisliği verildi. Sultan Bayezid Han zamanında tekrar defterdarlığa getirildi. Görevden ayrılınca Bursa'da oturak oldu. Bursa kalesinde temiz ve saf kişiler için bir zâviye yaptırıp 913 (M. 1507/1508) yılında öldü. Sözü edilen zâviyede gömülüdür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 406 a.

Şücâeddin İlyas

Sirke Şücâ sanı ile tanınmıştır. Kastamonu yöresindendir. Hoca zade'nin mu'idi idi. İznik medresesinden Edirne Çiftesine varıp andan Semaniye müderrisi olmuştur. Sonraları yaşlanarak doksanı aşkın iken altmış akça ile emekli oldu. 923 (M. 1517) yılında ölmüştür.

Şeyh Niyazî Şücâeddin İlyas

Edirne yakınındaki Dimetoka kasabasındandır. Molla Vildan'ın kardeşidir. Molla Tûsî'nin mu'idi iken bir söy-

lentiye göre Hacı Halife'nin, bir anlatışa göre de Eşref oğlu'nun kapısına varıp eteğine yapışarak yetişmiştir. Zor konuları çözmede Eşref oğlu onu Molla Tûsi'den üstün tutardı. Sonra Sinan Paşa'nın öğrencisi oldu. Dimetoka, Filibe, Edirne Halebiyesi ve Çiftesi müderrisliğinde bulunduktan sonra yüz akça ile Sahn müderrisi oldu. Edirne ve Bursa kadılığında bulundu. Görevden alınınca girü seksen akça ile Edirne Çiftesinin müderrisliğine getirildi. Sonra yüz akça ile yeniden Sahn müderrisi oldu. En son Edirne Sultan Bayezid müderrisi iken kulakları duymamakla görevinden alınıp ayrılan ödenekle emekli oldu. 929 (M. 1523) yılında ömrü doksanı aşmış bulunuyorken öldü. Bilim ile din konularını özünde derlemiş, kıt kanaat yaşamayı yeğlemiş bir kimse idi. Tecrid, Metâli'. Şemsiye ve Adudiye haşiyelerine yeni açıklamalar yapmıştır. Çoğu akılcı bilimler üzerinde çalışmıştır. Seyyid Şerif'i, ulu bilgin Taftazanî üzerinde tutmakta ve bunu açıkça söylemekte idi.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 505 a. Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 333.

Üstad zade Taceddin İbrahim

Babası tabakçılık sanatında beceri sahibi idi. Laciverd renkteki deri boyasını ilk kez o bulmuştur. İbrahim, Sinan Paşa'nın öğrencisi olarak yetişti. Yirmi akça ile Ankara müderrisi oldu. Sonra Şehzade Abdullah'ın hocalığına getirildi. Sinan Paşa gazaba uğrayınca o da Şehzadenin hocalığından alındı ve on beş akça ile Çubuk kadılığını kabul etmek zorunda kaldı. Sultan Beyazıd tahta çıkınca ona otuz akça ile Amasya'daki Hüseyniye medresesini verdi. Bilim ve dürüstlük parıltıları ile süslenmiş, zekâ ve seziş gücüyle de şöhret yapmıştı.

Mu'id zade

Üsküp müderrisi iken ölmüştür. Hatib zade'nin Haşiye-i tecrid'e yaptığı haşiyeyi özetlemiştir. Bu kitap özellikle öğrenciler arasında tutulmuş ve beğenilmiştir.

Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 704., E.J. W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 311.

'İbrî zade

Hatib zade'nin öğrencisidir. Amasya Hüseyniye'sinde müderris iken ölmüştür. Medrese hücresinde oturur, gece gündüz bilimsel çalışmalarını sürdürürdü. İstanbul'dan Amasya'ya giderken damdan düşüp öldü. Çatıda tefsir okurken gurup vakti aşağıya inmek isteyince sırt üstü düşmüş ve ölmüştür. Okuduğu tefsir kitabını göğsü üzerinde açık bulmuşlar. Meğer incelediği kısım Yasin suresi imiş.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 406 a.

Şemseddin Ahmed Yegânî

Eyyuhum Çelebi sanıyla tanınmıştır. Amasya kadısı iken Sultan Bayezid Bursa kadılığına getirdi. Sonra buradan alınıp tekrar Amasya kadılığına gönderildi. Sultan Selim zamanında Gelibolu kadısı oldu. Az süre geçince istifa ederek günde elli akça ödenekle emekli oldu. Ömrünün son yıllarına doğru da kötürüm olmuş ve emekli iken ölmüştür. Bilgi yönünden zayıf bir molla idi. Ama pek iyi bir yaradılışı vardı. Bir cami ve medrese yaptırmıştır.

M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 63.

Abdurrahman Halebî

Babası Mehmed, Halepli Ömer Efendi'nin oğludur. Sinan Paşa yanında yetişerek bilgisiyle şöhret yaptıktan son-

ra Sultan Mehmed'in hizmetine girip başlara tac oldu. Ama, sohbet sırasında saygısızca davranışlarda bulunduğundan Padişahın devletlu katından ve görkemli çevresinden uzaklaştırıldı. Padişahın gazabla, üstadımın oğlu olmasa idi telerdim dediği söylenir. Bu yüzden kadılık yolunu tuttu. Sohbeti tatlı ve hoş dilli bir ademdi. Kadılığında temiz yol izlerdi. Kütahya kadısı iken ölmüştür. Ölümü 908 (M. 1502) yılındadır. Haşiye-i metâli'e yeni bir haşiye yazmış ve hamd konusundaki incelemesi ile dikkati çekmiştir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 406 a., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdî Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. I. 483., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası İstanbul 1952. 480., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. V. 186.

'İzârî zade Abdülvahhab

Babası 'İzârî Abdülkerim Çelebi'den ilk öğrenimini aldıktan sonra Molla Lutfî, Hatib zade ve Molla Kestelli'den okudu. Kalenderhane müderrisliğinden kadılık mesleğine geçti. Kimi kasabalarda kadılık ettikten sonra Sultan Selim devrinde defterdar oldu. Bu görevden uzaklaştırılınca girü kadılığa döndü. Sultan Süleyman Han'ın padişahlığının ilk günlerinde ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü-l-vekayi.' Moskova 1961. 406 a.

Sinan Hamidi

Kadı zade'nin mu'idi idi. Sonra Hoca zade'nin hizmetine varıp Bursa'da Veliyüddin oğlu Ahmed Paşa medresesi müderrisi oldu. Buradan ayrılınca memleketine gitti. Orada bilimsel araştırmalarla uğraşırken öldü. Gerçi öyle parlak bir zekâ sahibi değildi ama, dürüst bir yaradılışı vardı. Yoksullarla dostluklar kurar, dünya malı kesenkes gözünde yer tutmazdı. Hayatında evlenmemiştir. Seyyid Şerif'-

in Şerh-i miftah'ına haşiye yazmıştır. Şerh-i akaide de bir haşiyesi olduğu söylenir. 911 (M. 1505) yılında ölmüştür.

Tâcî Bey zade Cafer Çelebi

Babası Sultan Bayezid Amasya'da iken onun sancağı yönetmede başlıca yardımcılarından biriydi. Cafer Çelebi, Hoca zade'den, Molla Kestelli'den, Hatîb zade'den okuyarak bilim dallarında ün yapınca Sultan Bayezid onu Mahmud Paşa medresesine getirdi. Sonra nişancılığa yükseltip nüfuz ve şan sahibi olmasını, görkemli bir yaşam sürmesini sağladı. Ama o, Sultan Ahmed'ten yana bir tutum alınca Sultan Bayezid Han saltanatının son günlerinde evi yağmalanıp görevinden uzaklaştırıldı. Kendisine günde yüz akça ödenek verildiyse de bunu kabul etmedi. Sultan Selim tahta çıkınca bu ödeneğe kimi kadılıkların gelirlerini de ekledi. Sonra yeniden Divan-ı hümayun'a nişancı eyledi. Anadolu kaz'askerliğine getirildi. İran seferi dönüşünce yeniçerileri kışkırtarak Pîrî Paşa ile Halîmî Çelebi'nin evlerini baskına verdirmekle suçlanarak öldürüldü. Şiir ve inşada becerisi ile tanınmış, özellikleri ise ülkede bayrak bayrak dalgalanmakla ün yapmıştı.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 204 b, 310 a, b, 392 a, 406 a, 429 a, 440 a, 442 a, 444 a, 448 b, 515 b., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269. I. 335., Âlî Künhü'l-ahbar. T.T.K., Aşık Çeleki. Tezkire. T.T.K., Sehî. Tezkire. İstanbul 1325. 27., Hasan Çelebi Tezkire. T.T.K., Latifî. Tezkire. İstanbul 1914. 117., Riyazî. Riyazü'ş-şüera. T.T.K., Kaf zade Fâizî. Tezkire. T.T.K., Feridun Bey. Münşeât. İstanbul. I. 379, 403., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 782., Müstakim zade S. Sadeddin. Tuhfetü'l-hattatîn. İstanbul 1928. 149., M. Süreyya. Sicill-i Osmanî. İstanbul 1314. II. 69., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 263., M. Tevfik. Kafile-i şüera. İstanbul 1290., M. Mazhar

Fevzi. Haber-i sahih. İstanbul 1291. IV. 275., H. Hüsameddin. Amasya Tarihi. İstanbul 1927. III. 225., S. Nüzhet Ergun. Türk Şâirleri. İstanbul. III. 882., A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1931 .341., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 142, 154, 165, 259, 265, 277, 282, 292, 296, 346, 508, 517., E.J.W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. I. 306, II. 56, 228, 230, 241, 263, 326, 350, 378 III. 47, 48, 118., F. Babinger. GOW. 49., İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kat. I, 89., H.F. Karatay. Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat, İstanbul 1964. II. 262., ve İslam Ansiklopedisi. Madde.

Tâcî Bey zade Sâdî Çelebi

Yukarıda tanıtılan Cafer Çelebi'nin kardeşidir. Kadı zade ile Hacı Hasan zade'nin öğrencisidir. İlk kez Bursa'da Kaplıca'da Sultan Murad Hüdaverdigâr medresesine geçti. Şemaniye müderrisi iken hacca varıp geldi. Bursa'da Sultan Murad müderrisi iken seksen akça ile emekli oldu. 922 (M. 1521) yılında öldü. Bilim ve dürüstlükle parıldayan ve kötü davranışlardan uzakta olan bir kişi idi. Merhum Taşköprü zade'nin babası ömründe yalan söylememiştir desem hata etmiş olmam dermiş. Bilgi ve bilgelikteki özellikleriyle ün yapmıştı. Arapça ve Farsçada şiir ve inşâsı pek zevklidir. Arapça kasidelerini görenler şöhretli Arap şâirlerinin eserleri sanırlar. Kaleminin ürünleri bu alanlardaki olgunluğunun kanıtlarıdır. Şerh-i miftah'a haşiye, Sadrü'ş-şeria'nın Şehitlerle ilgili bölümüne de bir risale yazmıştır. Akaid-i Nesefiye'yi seçik bir üslupla Arapça nazmetmiştir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 406 a., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. 490., Mecdi. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Âşık Çelebi. Tezkire. T.T.K., Hasan Çelebi. Tezkire. T.T.K., Beyanî. Tezkire. T.T.K., Kaf zade Fâizî Tezkire. T.T.K. Kâtib Çelebi. Keş-

fü'z-zünun. İstanbul 1943. 1765, 2075., İsmail Paşa. Esma'ü'l-üellifin. İstanbul 1955. I. 387., Şezeratü'z-zeheb. VIII. 108., Bursalı M.Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 263., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. Istanbul 1952. 479, 487., E.J.W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. London 19 07. II. 263, 269, 271., C. Brockelmann. GAL. g. II. 58., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş. Ankara 1973. 278, 283, 292, 296., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. IV. 217., H.F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. III. 28.

Kadı zade Kutbeddin Mehmed

Ünlü Kadı zade'nin torunudur. Ana yönünden dedesi olan Ali Kuşçu tarafından yetiştirilmiştir. Hoca zade'nin de öğrenciliğinde bulunmuştur. Onun kızı ile evlenmişti. Manastır medresesi müderrisi iken genç yaşta öldü. Bilim alanındaki üstünlüğü, dürüstlüğü, dindarlığı ve temiz ahlakı ile tanınmıştı.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 510 b., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun İstanbul 1943. 867, 899, 1042., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. XI. 198.

Mirim Çelebi Molla Mahmud

Ünlü Kadı zade'nin bir başka torunudur. Hoca zade ile Sinan Paşa'ya öğrencilik etti. Sonra Gelibolu'da müderris oldu. Edirne Taşlık, Bursa Manastır medreselerinde çalıştı. Bu sırada Sultan Bayezid matematik öğrenmek üzere onu kendisine öğretmen olarak seçti. Sözü edilen bilimdeki bilgisi ve yetenekleri o derecede idi ki, çağında kimseyi bu alanda konuşturması söz konusu olamazdı. Sultan Selim padişahlık tahtına oturunca onu Anadolu kaz'askeri eyledi. Görevden alınınca gündelik yüz akça ödenek verildi. Sonra hacca gitti. 931 (M. 1524/25) yılında Edirne de öldü. Yumuşak ve uyumlu bir kimse idi. Zorluklara

karşı sabırlı ve geniş gönüllü olmakla tanınmıştı. Her bilimin yol ve yöntemlerini bilen, Arapça ile ilgili bilimlerde söz sahibi bir bilgindi. Tarih, muhadara, Arapça ve Farsça kasideleri derlemekte üstün yetenekleri vardı. Sultan Bayezid'in fermanı ile Uluğ Beğ'in Ziyc'ine Farsça bir şerh yazmıştır. Ali Kuşçu'nun hey'ette Fethiye adıyla meydana getirdiği yapıta da bir şerhi vardır. kıble doğrultusunun saptanması konusunda bir risale kaleme almıştır.

Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299. I. 492., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 845, 866, 870, 872, 881, 966, 1236, 1343, 1886., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. I. 472., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. III. 298., A. Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. İstanbul 1943. 6, 33, 48, 167., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 81., C. Brockelmann. GAL. s. II. 330., H.F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964 III. 775, Ayn. yaz. Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1964 II. 337., O. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. XII. 191, 196.

Paşa Çelebi Gıyaseddin Kutbî

Ak Şemseddin'in kardeşi Molla Kutbeddin'in oğludur. Hayâli Çelebi ile Hoca zade'den okuduktan sonra kimi şeyhlere de öğrencilik etmişti. İstanbul'da Molla Gurani, Beypazarı, Ankara'da Seyf, Amasya'da Hüseyniye, Edirne'de Halebiye, Bursa'da Sultaniye medreselerinde müderrislik ettikten sonra Sahn müderrisi olmuş iken Hazret-i Ebi Eyyub-i Ensarî medresesine geçti. Andan Amasya medresesi ile müftülüğüne getirildi. Kendiliğinden emekli oldu ve yüz akça ödenek verildi. Sonra Kudüs müderrisliğini istedi. Ataması yapılmak üzere iken 927 (M. 1521) yılında öldü. Bilimin her dalında sorulara yanıt veren pek çok risale yazmıştır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi,. Moskova 1961. 301 b, 406 b. Taşköprü zade. Şakayık un-numaniye. Kahire 1299. I. 495. Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 806., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952, 215., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. III. 34, VIII. 43.

Muzafferüddin Aliyy-i Şirazî

Molla Celal Devvanî'den okumuş ve onun kızı ile evlenmiştir. Bu nedenle Molla Celal damadı sanıyla tanınmıştır. Mir Sadreddin Şirazî'den de okumuştur. Bilim alanında yaşdaşlarından üstün olmakla Molla Celal hastalanınca vakıf şartında en ünlü müderrisin seçilmesi ön görüldüğünden, medresesine Molla Muzafferi vekil olarak göstermişti. Molla Muzaffer böylece o medresede bir süre ders okuttu. Molla Celal ile Mir Sadreddin Muhammed rahmet âlemine göç ettikten sonra İran'da iç kargaşa baş gösterince, güven içinde bulunan Rum diyarına göç etti. O günlerde Müeyyed zade kaz'asker idi. Molla Celal katında Molla Muzaffer'in ondan üstün tutulduğunu biliyordu. Ona karşı davranışlarında bu nedenle tatlılıkla hareket edip Sultan Bayezid'e Molla Muzaffer'i öğerek tanıttı. Molla Muzaffer önce Mustafa Paşa medresesine, sonra da Sahn'e müderris oldu. Sultan Selim devrinde görme gücünün gittikçe azalması üzerine öğretim görevini bırakarak altmış akça ödenekle emekli oldu Bursa'ya yerleşti ve orada 922 (M. 1516) yılında öldü. Ölüm anında söylediği son söz şu dize olmuştur.

Bir acı şarap isterim ki zorda kalan şu düşküne
vereyim ki, bir an bu dünyanın ahından vahından
kendimi kurtarayım

Şafı'î mezhebinde, sofiler yolunda, araştırma ve ibadetle günlerini geçiren, sıkıntıda kalanlara parasını dağıtan bir kimse idi. Yanında dünya malının hiç değeri yoktu.

Pek çok anıları vardır. Bilimde özellikle mantık ve kelama karşı ayrı bir ilgi duyardı. Matematik bilimlerde büyük yetenek sahibi idi. Oklides'in kitabını başından sonuna dek Mir Sadreddin ile birlikte okumuş ve güç kesimlerinin çözümlerini kenarına haşiye biçiminde yazmıştır. İsbat-ı vâcib konusunda bir risalesi ve ulu bilgin Taftazanî'nin Tehzib metnine şerhi vardır.

Hekimşah Muhammed Kazvinî

Babasının adı Mübarek'tir. Molla Celal Devvanî'nin öğrencilerindendir. Ataları da hekim olmakla hekim oğlu hekim sayılır. Öteki bilimlerde ve becerilerdeki yeteneklerî yanında hekimlikte ki becerisi de öğülecek derecede idi. İran'dan Mekke'ye göç etmekle bir süre mücaveret şerefiyle başı yükseldi. Müeyyed zade'nin tavsiyesi üzerine Sultan Bayezid onu İstanbul'a çağırarak yüz yirmi akça ile hekimbaşı etti. Sultan Selim padişah olunca da onun dostluğunu ve yakınlığını kazanarak durumunu korudu. Sultan Süleyman'ın ilk günlerinde öldü. Pek çok eser meydana getirmiştir. Bunların sayılarının saptanmasına olasılık yoktur. En güzel yapıtları arasında Feth suresinden Kur'an'ın sonuna dek yaptığı tefsir sayılır. Sureler ile âyetler arasındaki bağlantıları açıklayan kitabı, Adudiye ile Nesefiye akaid kitaplarının haşiyelerine yazdığı haşiyeler, İsaguci ile Kafiye'ye olan şerhleri, Mu'cez-i tıbb'a yazdığı şerh ve Hayatü'l-hayavan çevirisi bu yapıtlar arasında en önemlileridir.

Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 208, 388, 832, 1144, 1146, 1371, 1893 İsmail Paşa. Esmâ u'l-müellifin. İstanbul 1955. II. 229., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. XI. 170.

Molla Seyyid Mahmud

Babası Sultan Bayezid'in öğretmenlerindendi. Yetim kalınca kimi iyilik sevenlerin yardımı ile yetişti. Molla

Lutfî ile Birgî zade'ye öğrenci oldu. Sonra tasavvuf yolu na girerek ol padişah devrinde nakibü'l-eşraflıkta bulundu. 943 (M. 1536/37) yılında öldü. Bilimsel çalışmalarından başka Türkçe şiir söylemekte beceri sahibi idi. Tatlı ve çekici sohbeti vardı. Elinin açıklığı ile tanınmıştı. İyilik sever ve dindar bir kişi olarak ün yapmıştı.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 111 b.

Tabılbaz Mehmed

Devriye meddeselerini dolaştıktan sonra Bursa'da Yıldırım Bayezid medresesine müderris oldu. Andan Edirne Çiftesine, andan da Semaniye'ye geçtikten sonra öldü. Güzel anlatımı ile tanınmıştı. Tavali-i Beyzavi'ye haşiyesi vardır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 406 b.

Hatib zade kardaşı Molla İbrahim

Devriye medreselerini dolaştıktan sonra İznik, Bursa Sultaniyesi, Sahn, ve Bursa Sultan Murad medreselerinde öğretmenlik etti. 920 (M. 1514) yılında öldü. İncelikten, kibarlıktan, edib ve iyilik severlikten nasibi olan bir kimseydi. Sağlığı sürekli olarak bozuk bulunduğundan eser meydana getirememiştir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 287 b-288 b, 291 a, b, 292 b, 298a, 308 a, 400 b, 503 a., E.J.W. Gibb. A Hostory of Ottoman Poetry. Londra 1907. II. 349.

Kayserili Bahşı oğlu Şeyh Yahya

Karesi ilinde Tuzla medresesine müderris olmuştu. Tasavvufta halka yol gösterecek derecede ileri gitmiş olmakla halkı aydınlatmak için vâz ve nasihatlerle gününü geçirmekteydi. Tefsir bilimi ile olan ilgisi öyle idi ki, Tef-

şir-i Kadî okuyanlara kitaba bakmadan ders verip anlatırdı. Bilimden ya da gizli bilgilerden edinmek isteyenlere yardımcı idi. Şir'atü'l-İslam'a şerhi vardır. Sadrü'ş-şeri'a'ya da bir haşiye yazmıştır. Onuncu yüzyıl başlarında ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 407 a., E. J.W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. III. 171.

Kara Kemal

Karamanlıdır. Asıl adı Kemaleddin İsmail'dir. Hayâlî Çelebi'nin ve de Molla Husrev'in öğrencisi olmuş, giderek Edirne Çiftesine yükselmiştir. Bu medresede müderris iken Edirne kadısı bulunan Müeyyed zade ile bir konuda aralarında anlaşmazlık çıkmıştı. Kara Kemal dediğinde direndi. Ama, Müeyyed zade kaz'asker olunca bu kırgınlıkla onu görevinden aldırarak günde altmış akça ile emekli ettirdi. Kara Kemal bu işlemden memnun olarak Müeyyed zade'ye övgüler düzdü. Ömrünün sonuna dek kendi köşesinde ibadet ve bilimsel çalışmalarla günlerini geçirdi. Keşşaf'a, Tefsir-i Beyzavî'ye, Sadrü'ş-şeri'a'ya. Mevakıf şerhine, Hayâlî'nin Akaid şerhine yaptığı haşiyeler öğrencilerin ellerinden düşmeyen değerli kitaplardır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 407 a., Taşköprü zade. Şakayıku'n-numaniye. Kahire 1299., Mecdî. Şakayık Tercümesi. İstanbul 1269., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 1146, 1481, 1892., İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. I. 141., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. II. 6., C. Brockelmann. GAL. s. I. 647, s. II. 290., H.F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964 II. 466, III. 73., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. II. 287.

Ümmüveled zade

Babasının adı Hüseyin, kendisinin ki Abdülevvel'dir. Bir kayda göre de Hasan oğlu Abdülaziz oğlu Ali'dir. Babasından ve Molla Husrev'den okumuştur. Molla Husrev'in kızını almıştır. Sultan Mehmed Han zamanında Silivri kadısı idi. Sonra bir çok yerlerde kadılık yaptı. Yaşı yüze yaklaştığından dili peltekleşmekle ölümüne dek evinden dışarı çıkmadı. Üstünlüklerle bezenmiş bir kimse idi. Keşşaf'ın pek çok yerini ezberine almıştı. Hele ezberlediği Arapça kasideler sayılamayacak kadar çoktur. Hubeysi'nin Kâfiyesine haşiyesi vardır. Güzel huylu, güzel yüzlü ve sohbeti tatlı bir kimse idi.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 407 a., Katib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 426, 1914., İsmail Paşa. Esmâ u'l-müellifin. İstanbul 1955. I. 584, 748, Ayn. yaz. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. I. 565., E.J.W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. II. 100., C. Brockelmann. GAL. g. II. 430, s. II. 635., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. V. 245, VII. 123., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş Ankara 1973. 133.

Mâşî Şemseddin Ahmed

Kalenderhane ve Darü'l-hadis'te müderrislik ettikten sonra Amasya müderris ve müftüsü iken ölmüştür. Fıkıh ve usulde tam yetkisi vardı.

Hevâyî Mehmed Karamanî

Edirne Çiftesinde müderris iken kendi isteği ile ayrılıp elli akça ödenekle emekli oldu. Sultan Selim'in ilk günlerinde İstanbul'da öldü. Olgunluğu ve bilgisi ile ün yapmıştı.

Yetim Alaaddin

Aydınlıdır. Sultan Murad devrinde çıkan veba salgını sonunda anası ile babası ölmekle halası yanında büyüdüğünden Yetim denmekte tanınmıştır. Tire'de ilk öğrenimine başlayıp yazı sanatını öğrendikten sonra Bursa'ya gidip danişment oldu. Semaniye medreseleri yapıldığında bu medreselerin ilk danişmentlerinden biri olarak derse başlamıştır. Andan Tire'ye varıp, Kadı zade orada müderris iken onun öğrenciliğinde yetişmişti. Sultan Mehmed, Kadı zade'yi Sahn'e atadığı günlerde bilesince geldi. Sonra Bursa kadısı olunca da Kadı zade ile oraya gitti. Hocası bir öneri mektubu ile ona bir görev verilmesi için onu İstanbul'a göndermek isteyince, devletten görev almamak yolunda and içtim diyerek onu bu bu davranışından vaz geçirmişti. Ömrünü Bursa'da küçücük bir hücrede yalnız başına ve ibadetle geçirdi. Ders isteyenleri geri çevirmez Sarftan Hadis ve Tefsire dek her bilimde ders verirdi. Günde yirmi saat ders okuttuğu olurdu. Bu derslerinde ücret almaz, sadece getirilen armağanları geri çevirmezdi. Ömründe devlet kapısından görev almamıştı. Taşköprü zade sarf ve nahvi andan okumuştur. Ömrü boyunca ergenliğinden bu yana bir vakit namazı kaçırmadığı ve her türlü yasaklardan birini etmediği konusunda Taşköprü zade bilgi vermektedir. Yaşı doksanı aşmış olduğu halde bir dişi bile dökülmemişti. En zor yazıları okur, güzel yazar ve her konuda söz söyler bir kimse olarak bilinirdi. Bozuk yazılı ve noksan kitapları alıp bunları tamamlayıp düzenler ve yeniden ciltlerdi. Bu yoldan pek çok kitap toplamıştı. 920 (M. 1514) yılında ölmüştür. Çocuk yaşında iken Sultan Murad'ı görmekle epeyce yaşlı idi.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 407 a.

Zamiri Molla

Sultan Bayezid'in kölesi olup, Padişahın sevgisini kazanmıştı. Gerçi çağında yaşayan öteki bilginlere göre da-

ha geri ölçüde bir bilgin ise de Sultan Bayezid'in etkisiyle Sahn'e dek yükseltilmişti. Öyleki Sahn'e ataması söz konusu olunca kaz'asker bulunan Müeyyed zade ol medresede ders anlatacak yetenekte değildir deyince Padişah, Kâfiye mutavassıtından ders disün diye buyurmuştu.

Sultan Selim padişah olunca günde altmış akça ödenekle emekliye ayrılmıştı. 920 (M.1514) yılında ölmüştür.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 407 a, E.J. W. Gibb. A History of Ottoman Poetry. Londra 1907. II. 369.

Molla Şeyhî

Ebu Eyyub-i Ensarî, Allah ondan hoşnud olsun, hazretlerinin medresesinde müderris iken aşağı yukarı 908 (M. 1502) yılında ölmüştür. Bilimsel çalışmaları yanında Arapça da da yeteneği olan bir kimseydi.

Molla Ömer zade

Babası Molla Ömer Kastamonu'nun yetiştirdiği değerlerden biri olup, Alaaddin-i Kastamonî'den kıraat-i seb'a'yı öğrenmişti. Çok kimseyi Kur'an okumada yetiştirerek olgun kişiler arasına eyregörmüştür. Küçük yaşta iken Ak Şemseddin hazretleri Ömer zade'nin başın sığayıp ona hayır duâ etmişti. Büyüyünce bir ara Şeyhin türbesi önünden geçerken kapının kilitli olduğunu görerek Şeyh'e seslendi "Ya Şeyh beni ziyaretin mutluluğundan yoksun mu göndereceksin?" dedi. O anda kapının kilidi açıldı. O da türbeye girerek pek çok Kur'an okuyup duâ etti ve de ondan sonra gideceği yere doğru yürüyüp gitti.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 407 b.

Şeyh Yavsı Muhyiddin-i İskilibi

Tanrıdan bilge, uyarılık derecelerinin en ulusuna varan, bilim ve din varlığını özünde toplayan, uzun istek ipini koparan, ünü ve sanı ufukları saran bir ulu kişiydi. Molla Aliyy-i Kuşçu'dan belirli bilimleri öğrenmişti. Molla'dan ayrıldıktan sonra tasavvuf yoluna düşüp Kocalı Şeyh Muslihiddin'in halkasına girdi. Oradan Şeyh İbrahim Kayseri yanında tasavvuf kurallarını tamamlayarak onun izniyle halkı uyarma görevini yüklenme durumuna ulaştı. Bilim ve din yolunda baş ve buğ olmak, bilgelik nuru mutlu alnında parıldamak derecesine geldi. Hacca giderken Amasya'da Şehzade Sultan Bayezid Han ile görüştü. Bu görüşmede ona hactan dönüşte sizi padişahlık tahtına oturmuş buluruz demişti ki, öyle oldu. Bilgileri ve bilgeleri seven Padişahın inandığı bir kişi olup, pek derin bağlarla onu kendisine bağlamıştı. Aralarında kurulan özel ilişki öyleydi ki, Şeyh Yavsı Padişah şeyhi sanıyla ün yapmıştı. Bütün şeyhlerin sultanı, sultanların da şeyhi idi. Padişah onun için İstanbul'un en güzel yerinde görkemli bir zaviye yaptırmış, nice bina ve malı buraya vakfeylemişti. Onunla özel sohbetlerde bulunmaktan hoşlandığından çoğu Saray'a çağırtıp iyilik belirtisi öğütlerinden yararlanır ve güzel sözlerinden pay alırdı. Tekkenin kapısı ise büyükler ve ileri gelenlerle dolup taşar, bilginlerle mollaların kesenkes uğrayacakları bir yer olarak bilinirdi. Vezirler, beyler, kaz'askerler ziyaretinde kusur etmezler, küçük büyük her kes ulu kapısından aydınlanmak olanağını bulurlardı. Bu denli ilgiye karşın davranışlarında onun hiç bir değişiklik olmamış, dünya değerlerini önemsememesi, bunlara boş vermesi her zaman üstün gelmişti. Dürüstlük yolunda gösterdiği çabalar halkın gönlünde yer etmişti. Meleği andıran davranışları ile adı pek çok anılara kaynaklık etmiştir. Bu anılardan biri budur ki, Şeyh Hamza Çelebi anlatmıştır. Kardeşim merhum Müeyyed zade ile

kaz'askerlik görevinden ayrılmış bulunduğu sırada Şeyh hazretlerine vardık. Konuşmada ne olursa olsun dünya ile ilişkili görevlerden uzak kalmayı ilke edindiğini ve gönlünde böyle bir istek geçirmediğini Şeyhe anlatmakta idi. Ama, görevden alınma kederinin ve de bu üzüntünün verdiği hüznün belirtileri onun aydın gönül aynasından izlenmekte idi. Bu arada Şeyh onun için güzel bir minder döşetip üzerine de pek süslü bir yastık koydurdu. Buyurdu ki kaz'asker iken niceyse öylece bu mindere otursun ve yastığa da ona göre öylece yaslansın. Müeyyed zade Şeyhin isteğini yerine getirince, Şeyh, görevin kutlu olsun diyerek onu alkışladı. On beş gün geçmeden Sultan Selim'in buyruğu gelerek kaz'askerliğe atandığı ve hemen Edirne'ye gelmesi ona bildirildi. Müeyyed zade sevinç ve coşku içinde Edirne'ye gidip aklından geçmeyen ihsanlarla karşılaştı ve yasal görevlerin en üst kademesine yükselmiş oldu.

Her ne olursa o, insanın çabasıyla olur

Gerçek bilim alanında da bilgi derecesi o denli yüksek idi ki, çağdaşı bilginler onun yanında böyle konulara girmekten çekinirlerdi. Hatta Taşköprü zade merhum der ki, bir gün babam, usulden çok zor bir konuda onu sınadı. Bu konu üzerinde bir inceleme yazısı hazırlayarak onu Şeyh hazretlerine götürdü. Şöyle göz attıkta beğenerek çağımız bilginlerinden kimse bu konuyu böyle bir anlayışla inceleyemez dedi. İçi ve dışı temiz üstünlük ve ululuk anıları pek çoktur. Bir ulu, durağı yüce kişi, ermişlik göğünün de dolun ayı idi. 920 (M. 1514) yılında İskilip kasabasından rahmet âlemine göç etti. Ünlü oğlu yani, Ebu's-suud Efendi fetva makamı için şüphe dallarını kesip atmak üzere bir müşerrefi gibi yetişmiştir. Bu da onun kerâmetine en parlak kanıtlardan biridir. Gerçekten de çağlar boyunca o biricik dehanın kazandığı ün ve üstünlük hiç bir ünlü bilgine ve yücelmiş kişiye ve de zor konuları

çözen kaleminin buyruğuna giren bilim ve bilgelik ülkeleri hiç bir mutlu kimseye nasip olmamıştır.

Kalemiyle zor sorunları bir bir çözer
Olmadı Fetva makamı onun benzerine yer
Bilgelik bahçesine verdi canlılık, kalemi
Şanlı varlığını bezedi üstünlük giyisi
Değerini öğerek kaydetsin devrin hakîmi
Kaleminin ucuyla sulansın Fetva bahçesi
İnceleyici kalem fetvayla hükmü imza eder
Ve de inceleme sorununu cihandan siler
Varlığı versin dâima şeref erdemlik bağına
Yüz süre devlet adamları her zaman ayağına
Kaleminden damlayanlar şan versin yedi iklime
Sadefi olsun devrin kulağı o inciden sözlere

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 407 b, 408 a, b., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 192. Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. IX. 51., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964 II. 619.

Serezli Şeyh Muslihüddin

Şeyh Yavsı'nın halifelerindendir. Onun rahmet ülkesine göç edişinden sonra zâviyesindeki posta oturmuştur. Aydınlatıcı sözlerinden nice kimse yararlanmıştır. 920 (M. 1514) yılında ölmüştür.

Şeyh Seyyid-i Velayet

Hazret-i Peygambere uzanan temiz soyu gerçek biçimde saptanmıştır. Temiz soy bağları kötü yakıştırmalardan uzak olup, Hazret-i Hüseyin'e değin gelmektedir. 833 (M. 1429) yılında Kirmastı kasabasında doğdu. Şeyh Abdüllatif-i Makdisî halifelerinden Âşık Paşa oğlu Şeyh Ahmed'ten tasavvuf bilgilerini edinerek halkı uyarma göre-

vini üstlendi. 874 (M. 1469/70) yılında ise adı geçen Şeyhin kızı ile evlendi, 880 (M. 1475) yılında hacca gidip Mısır'da Seyyid Ebu Bekr oğlu Şeyh Vefa ile arkadaşlık ederek onun görüşlerini de öğrenmiş oldu. Mekke'de Şeyh Abdülmuti' ona pek çok bilgin ve bilge önünde Esma-i hüsna okutmak için icâzet verdi. Bu toplantıda bulunanlar hayırlı ve uğurlu olsun diye duâ ettiler. Kendisi hacta iken annesi İstanbul'da ölmekle evi yanına gömüldü. 861 Muharreminin yirmi ikinci günü (23 Mart 1481) babası Seyyid Ahmed de öldü. Eşinin yanıbaşında toprağa verildi. Onun ölümünden kırk iki gün geçtikten sonra Sultan Mehmed Han da,

Birîn cennetinde boy gösterdi işte
Tamu odu ola ol Şah'a haram

Seyyid-i velayet hazretleri Hadis bilimini Molla Gurani'den okumuştur. Üç kez hacca gitmiştir. Son gidişi Sultan Selim'in tahta oturuşunun ikinci yılına rastlar. Anlatıldığına göre Sultan Selim, keremli babasının çağrısı üzerine İstanbul'a gelmiş ve Yenibahçe'ye görkemle inmişti. Taht ve tacı ona bırakmada Sultan Bayezid'in bir ölçüde tereddüt içinde olduğunu anlayınca bu konuda ulu şeyhlerden yardım isteğinde bulundu. Onlar da Şehzadenin padişahlığını muştuladılar. Sultan Selim Seyyid-i velayet'i çağırttı. Ama o oralı olmayınca getirilmesinde diretti. Padişahlığının gerçekleşmesi konusunda onunla danıştı. Bu sorunun pek yakın zamanda çözüleceğini söyledikten sonra padişahlık süresinin de kısa olacağına işaret etmişti. Genç yaşta iken Şeyh Ahmed'le hacca gidişinde Arafat'ta imamın sağ yanında Şeyh Ayas'ı görmekle Bursa halkına Molla Ayas'ın kutb-i zaman olduğunu haber verince, Molla Ayas onu helâk etmeye niyet etti ise de Seyyid-i velayet'in selam ve salat ona olsun Şah-i Levlâk'in temiz ruhuna sığınması ve onun şefaati sonunda ol vartadan kur-

tuluşu öyküsüne Molla Ayas'ın yaşamını anlatırken özetle deyinmiştik.

Öykü. Bir gece vezir-i âzam Pirî Paşa İstanbul'da yaptırdığı ve Cemal Halife'ye adadığı tekkede mevlid okutup bilgelerden ve bilginlerden pek çok kimseye yemek vermişli. O gece Seyyid-i velayet de bu yemeğe katılmış ve tekkenin Sema' meydanında oturarak mevlidi dinlemişti. Mevlid bitince bir süre murakabaya varıp sonra başını kaldırıp açıkça görüldüki bu tekke Şeyh Cemaleddin'den sonra medrese olur ve öyle de kalır demişti. Bu dediği, buyurduğu gibi oldu.

Başka bir öykü. Tanrının rahmeti üzerine olsun Taşköprü zade şöyle bir öykü anlatmıştır. Seyyid hazretleri ölümünden iki yıl önce hastalanmıştı. Babamla ziyaretine gittik. Babam hatırımı sordu. O da bugün İşrak vaktinde Azrail, Müftü Ali Çelebi kılığında geldi. Canımı alacağını sanıp istiğrak âlemine daldım. Ölüm meleği ziyarete geldim, dedi. Selam verip gitti. O andan beri hastalığım hafifledi demişti.

Bir başka öykü. Seyyid'in sağlığında Sünbül Sinan hastalandı, bir kaç gün sonra da öldüğü haberini ana getirdiler. Bunun üzerine o, bu haber yalandır. Zira, Şeyh Sünbül Sinan benden sonra ölecektir. Benim cenaze namazımda bulunacaktır demişti ki, gerçekten de öyle oldu. 929 Muharreminin ortalarında (1522 Aralık ayının ilk haftası) hasta düştüğünün kırk birinci gününde karaciğer şişmesinden (siroz) öldü. Namazını Müftü Zenbilli Ali Efendi kıldırdı. İstanbul'un tüm bilgeleri, bilginleri cenazesinde bulundular. Vasiyeti üzerine yaptırdığı mescidin karşısındaki evinin bahçesinde gömüldü. Ömrü yetmiş üç yıldır. Ardından eşi Şeyh Ahmed-i Aşıki'nin kızı Rabia Hatun da ölmekle onun yanına gömülmüştür. 948 yılı Saferinde ise tekkede yerini alan oğlu Şeyh Derviş Mehmed de göçmüş ve anası ile babasının yanına toprağa verilmiştir.

M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 383.

Bolulu Şeyh Mehmed Çelebi

Hacı Halife'nin ölümünden sonra yerini alıp pek çok kimseyi uğurlu eliyle tasavvuf yolunda ileri derecelere ulaştırmıştır. Daha önce müderris iken tasavvufa yönelenlerden biriydi. Cezbe, istigrak ve kerâmetleriyle tanınmıştır. 900 yılı başında ölmekle (M. 1494) şeyhinin yanına gömülmüştür.

Çankırılı Şeyh Safiyüddin Mustafa

Hacı Halifeden tasavvufu öğrenip Bolulu Mehmed Çelebi'nin kaymakamı olarak kendi tekkesinde halkı aydınlatmakla görevlendirildi. Kötülüklerden kaçınan, iyiliklere yönelik ve halkı doğru yola ileten bir kişi idi. 914 (M. 1508) yılında ölmüş ve Hacı Halife'nin yanıbaşına gömülmüştür. Bir söylentide 919 (M. 1513) yılında öldüğü belirtilmektedir.

İsmail Paşa. İzahu'l-meknun. İstanbul 1955. I. 571, Ayn. yaz. Esmâ u'l-müellifin. İstanbul 1955. II. 434. Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. XII. 283.

Şeyh Rüstem Halife

Merhum Lami'i Çelebi Nefahat çevirisinde onun Anadolu beylerbeyiliğinin Göynük kasabasından olduğunu ve kendisine biz Göynüklü kullardanız dediğini anlatır. Gerçekten de bu tâifenin en temiz, en sakınan ve de en cömertlerinden biri idi. Zengine olsun, fakire olsun ikramı pek boldu. Her kim ona armağan yollu bir şey getirse iki katını verirdi. Bu yüzden ne malı ne de pulu vardı. Önceleri iş tutar para kazanırmış, sonraları işi oluruna bırakan bir kimse oldu. Sıkı perhiz ehli idi. Önceleri Zeyniye tarikatinde Hacı Halife'nin eğitimine girmişse de davranışları onun

Uveysilere benzediğini gösteriyordu. O sıralarda gözüme bir ağrı saplanmış ve uzunca sürmüştü. Bir gün dedi ki, gençliğimde ben de gözlerimden çok çektim. Ne ilaç yaptımsa yaramadı. İşin sonunda bir gün yolda giderken bir yiğitle karşılaştım bana, oğul gözlerin iyi olmak dilersen müekked sünnetlerin sonundaki rek'atta Muavvizeteyn'i oku. Allah'ın izniyle şifa bulasın dedi. Ben de onun dediğini yaptım, geçti. Siz de öyle eyleyinüz deyince, ben fakir biraz da ileri giderek ol yiğid kimdi diye sordum. Rüstem Halife, ünlü kimsedir bildim ki Hızır aleyhisselam imiş. Onun tarifini uyguladım ulu Tanrının izniyle tam sağlık buldum. Gayet saygılı bir kimseydi. Durumunu her zaman gizlerdi. Gerektikçe konuşurdu. Çocuklara öğretmenlik etmekle hâlini belli etmezdi. Teke ilinde Kızılbaş tâifesi ayaklanarak Anadolu'da büyük kargaşaya yol açınca, bunlar Bursa'ya gelür deyü ürkülü olup mal ve para sahipleri kaçmaya başladılar. Bunun üzerine Rüstem Halife ortaya çıkıp kesinlikle anlardan Bursa'ya korku yoktur ve bunda gelemezler diyerek bu sözleriyle çoğu halka güven vermişti. Dediği gibi de oldu. Kendisi de o yıl Bursa hisarı içinde öldü. Ölüm yılı Hicretin dokuz yüz onyedisinde (M. 1511) olmuştur. Bana oğul diye seslenirdi. Bu nedenle şöyle vasiyet etti. Beni Müslümanların omuzlarına yükletmeyesin. Bir yakınca yere gömesin. Bunun içindir ki Hisar içinde atam Nakkaş Ali'nin yaptırmış olduğu mescit bahçesinde, babam merhum Osman Çelebi'nin yanında toprağa verdim. Allah rahmet eyleye. Ben fakir, Çelebi'nin olağan üstü davranışlar sonunda gönlüne doğan oluşların bir çoğunu bilmekteyim. Ancak bu kitap onun güzel anılarından yoksun kalmasın diye bu denli anlatmakla yetindim. Lami'i Çelebi'nin sözleri burada bitmektedir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 408 b.

Şeyh Ali Dede

Şeyh Vefa'nın halifesi olup onun ölümünden sonra

posta oturmuştu. Nefesi kutlu, duâları kabul olunur bir kimse idi.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 515 a., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966. 282.

Şeyh Kara Ali

Aygutalpın oğludur. Merhum Taşköprü zade'nin kendisinden anlattığına göre, bilgeler seccadesine oturduğu günden rahmet dünyasına göç ettiği ana dek Hacı Halife'nin hizmetinde bulunmuş ve büyük riyazetler ve perhizler çekmişti. Öyleki kemiklerini saran yağlar ve etler üç kez erimişti. Şeyh Hacı Halife ölünce Kocalı Şeyh Muhyiddin'in yanına gitti. Orada kendisinin henüz ABC öğrenen bir çocuk kadar bilgili olduğunu anladı. Kocalı Şeyh'in öbür dünyaya göçüşüne değin yanında kaldı ve ondan yetişti. Bu iki ulu ermişten el aldı. Onlardan sonra bir köşeye çekilip ömrünü ibadet yolunda harcadı. 929 (M. 1523) da rahmet diyarına yolcu oldu.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 12 a, 42 a.

Şeyh Seyyid Aliyy-i Magribi

İşbiliyeli Muhammed'in oğludur. Babası İbn. Meymun diye tanınır. Endülüs diyarında İbn. Arefe ve Şeyh Debbas eliyle yetişerek Mısır'a gitti. Hac görevini yaptıktan sonra Şam'a geldi ve isteklileri eğitmeye başladı. Sonra Bursa'ya gelip bir zaman orada oturdu. Tekrar Şam'a dönerek 917 yılında (M. 1511), bir söylentide de 923 ten (M. 1517) sonra ölmüştür. Dindarlığı baskın gelmekle öğrencilerini yetiştirmedeki titizliğiyle her kesin gönlünü çelmişti. Peygamberin sünnetine aşırı bağlılığı ve de şeriat hükümlerine boyun eğişi o denliydi ki Sultan Bayezid bile gelse sünnet dışında bir davranışta bulunmam derdi.

Bid'atten kaçınmaya can atardı
Ve de iftiradan da hiç korkmazdı

Yasaklanan şeylerde aşırı bağnazlık gösterirdi. Müritlerinde hoşa gitmeyen bir davranış görse döverdi. Öyleki kimi kez kemik kıracak kadar ileri gitmiştir. Katında saygı için ayağa kalkmak yoktu. Kendisi de kimseye ayağa kalkmazdı. Bilginlerden biri gelse altına post döşemekle saygı göstermiş olurdu. Ömründe görev kabul etmedi. Padişah ve beylerin armağanlarını da almadı. Bununla birlikte her gün yirmi kadar müridine yemek çıkartırdı. Pek çok anıları olup saymakla bitmez.

C. Brockelmann. GAL. s. II. 623., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964 III. 568.

Şeyh Elvan

Hama'da müderris iken öğretim üyeliğini bırakıp sözü edilen Seyyid Aliy-i Magribi yanına giderek onun yol göstericiliği ile mertebeleri aşmış ve yükselmiştir. Gizli bilgilerde en yüksek dereceye ulaştığı gibi, Şafı'î fıkhına dayalı olarak fetva da verirdi. 922 (M. 1516) yılında öldü. Hama'da gömülü olup, kabri dilek sahiplerinin ziyaretgâhıdır.

Arak oğlu Şeyh Mehmed

Çerkes kölemenlerinden birinin oğludur. Sipahi ocağından olmakla at koşturan beylerle ulu görkem ve bol parayla yarış ediyordu. Sonra bu dünya görüntülerinin tümünü bırakıp Şeyh Seyyid Aliyy-i Magribi'nin hizmetine girdi. Ulu perhizler çekerek kendisini eğitti. Öyleki en sıcak günlerde yirmi gün su içmez, sıcağın yanında, susuzluk da onu perişan eder, yine de vaz geçmezdi. Şeyhine öleyazmakta olduğunu, Arak oğlu ölüyor diye söylediklerinde, Şeyh, Allah'ın rahmetine ulaşsın der, yine de su verilmesine izin vermezmiş. İşin sonunda buyurdu ki avuçlarına suyu döke-

ler. Öyle ettiler. Aklı başına gelip o perişan hâli ve çılgınca davranışı ile ayağa kalktı. İşte o anda muradı kapısı açılıp dileğine ulaşarak ermişler halkasına girdi. Şeyhinin ölümünden sonra ömrünü Medine'de mücaverette geçirip o kutsal topraklara gömüldü.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 409 a.

Sûfî zade Abdurrahman

Efdal zade'nin oğlu Musa Çelebi Sahn müderrisi iken ona danişment olmuştu. Sonra öğretmenlikten vaz geçip Şeyh Seyyid Aliyy-i Magribî kapısına vardı. Az bir sürede ileri mertebelere çıktı. Şeyh Şam'a döndüğünde onu Bursa'da yerine halife bıraktı. Halk gibi giyinir, fakirlerin yediğini yerdi. Mertebesi yüksekklerde olduğu halde alçak gönüllü dolaşırdı. Alnında takva nuru parlardı 919 (M. 1513) yılında öldü.

Şeyh Cemaleddin İsmail-i Şirvanî-i Halveti

Dünyadan elini eteğini çekmiş, ilişkilerini kesmiş bulunmakla Molla İsmail-i Mücerred denmekle ün yapmıştır. Fahreddin-i Acemî'den özellikle Celaleddin-i Devvanî'den belirli bilimleri öğrenerek parlak bir üstünlük sağlamıştı. Sonra Hâce Ubeydullah-i Semerkandî yanında eğitilerek en olgun kerâmet sahiplerinden biri oldu. Şeyh Ubeydullah-i Nakşbendî'nin Tanrı katına yolcu olmasından sonra Mekke'ye göç edip ömrünün sonuna kadar mücavir olma şerefine ulaştı. 940 (M. 1533) yılı başında öldü. Sultan Bayezit zamanında Rum diyarını uğurlu ayakları ile şereflendirmişti. Olgun ve ömrü uzun bir bilge olup, temiz nefesleri ile canlara can katmıştı. Yapısı ve kılığı ile ağırbaşlı bir kişilikteydi. Hikmet dökülen ağzından bilgelik pınarları akardı. Uzun boylu, ölçülü davranışları, yaygın saygınlığı ve güzel huyları anlatılamayacak ölçüdedir. Gönlü hazinesinde ilahî gizlerin cevherleri saklıydı. Gün-

lük yaşamda gösterişten beri olup, giyim kuşama da öyle meraklı değildi. Büyükle büyük, küçükle küçük, davranışlarında hiç bir değişiklik olmazdı. İnsan oğlu arasında olgunlukları derlemiş pek az kişiler arasında yer almıştı.

Akla dayanan bilimlerde derecesi pek yüksekti. Öğrencileri onun temiz hareminde akan ırmaktan su içerlerdi. Tefsir-i Beyzavî ile Buharî okuturdu. İran ve Arap bilginleri onun kapısından eksik olmazlar sohbetinden yararlanırlardı.

İsmail Paşa. Esmâ u'l-müellifin. İstanbul 1955. I. 217.

Dünya ilişkilerinden el çekmede kişiliğiyle ün yaparak Şam'da toprağa verilen Molla zade-i Otrarî rahmetinden esirgemesin onu yüce Bari, hazretlerinin önünde eğitilmiştir. Şeyh, Molla zade'nin katına vardığımda hazret seksen yaşında idi diye söylemiştir. O da Şeyhi gibi insan oğluyla ilişkileri kesmede son kerteyi eyregörmüştü. Cihan kahramanı Rum ülkesinin sultanı olan Selim Han Suriye topraklarını feth edince Şam'a girdiğinde Şeyhi iki kez ziyaret etmişti. İlk ziyaretinde aralarında tek bir söz bile konuşulmadı. Yanındakiler ne hoş, Sultan-ı Rum ile söz etmediniz diye sorduklarında o, öyle bir Padişah ki, bilinmedik bir şey komamış, ben ana ne diyeyim, her şeyi biliyor demişti. İkinci kez ise halkın bir Tanrı emaneti olduğunu açıkladıktan sonra hilafet, sorumluluğu taşınmaz bir ağır yüktür diyerek Padişahı uyarmak istemişti. Padişahlar da âlemleri yaradan Hazretin güçsüz ve çaresiz kulları ve böyle bir ağır yük altına girmiş, baş ve buğluk sorumluluğunu yüklenmiş acınacak yaratıklarıdır. Bir gerçektir ki, bu helâk olma yolunda yükü az olan kurtuluşa daha yakındır. Bu sorumluluk yükünü taşıyabilen adaletli bir hükümdar, Tanrının sevdiği kişilerden olur. Sana açıkça söylemeliyim ki, taşınılabilen bu emaneti heder etmemen gerekir. Böyle iyiliği öneren öğüt incileriyle Padişahın şanlarla dolan kulaklarına küpeler asmış ve konuşmasını bir hayır duâ ile

tamamlamıştı. Temiz tutumlu ve gerçekten bilge idi. Geçmişten gelen bütün bilgileri özünden derlemişti. Kimi bilimlerde bir şey okumadığı halde bunlar özünde doğmuştu.

Hâce Ubeydullah-i Semerkandî torunlarından Rum diyarını değerli ayakları ile şereflendiren Hâce Abdülhadi'nin oğlu Hace Mehmed Kasım şöyle anlatıyor. Molla İsmail-i Mücerred Şam'da iken bana bilim kitaplarından birini incelesen olmaz mı? deyince, hele şimdi buna ayıracak vaktim yok. İnşa'Allah uygun bir vakit bulunca olur dedim. Gerçi böyle söyledim ama, aslında kitap karıştırmaya hiç de istek duymuyordum. Böylece onun yanından kalktım Molla Mehmed Bedahşî'nin oturduğu yere geldim. Bana, İsmail seni kitap okumaya mı? yöneltmek ister. Sen hemen kendi hâlinle uğraş dedi. Mehmed Bedahşî'nin amcası önünde Ve'l-adiyat'a (30) dek okuyunca, şimdi bilim konusunda Molla İsmail'e gerek mi var? Şu Molla İsmail'in bir tuhaf tutumu vardır. Hiç ben anı bilemedim. Kimi 'illiyyîn'in en üstünde görürüm, kimi de esfeli's-sâfilînde bulurum. Böylece Molla İsmail'in yeniden yanına vardım. Gerçek bu ki, Mehmed Bedahşî yanında idim dedi. Öyle idi dedim. Seni kitap okumaktan alı mı kor? diye sordu. Öyle oldu dedim. Bunun üzerine kitap okumada çok yarar vardır. Ulu atan Hâce Ubeydullah hazretleri son günlerine dek geceleri bile Tefsir-i kadî okumakla saatlerini geçirirdi. Mehmed Bedahşî ile benim tuhaf ilişkilerim vardır. Onunla sohbet etmek dilediğim dem de kendimi ona alâ-yi 'illiyyîn de gösteririm. Andan ayrılmak istediğim anda esfel-i sâfilînde görünürüm, diye söyledi.

Rahmet üzerine olsun Molla Mehmed Bedahşî Sultan Selim Mısır'ı fethettiği yılda yani, 923 (M. 1517) başlarında Şam'da öldü.

Öykü. Rahmet üzerine olsun babam, ol durağı yüce ve adaleti savunan Padişahın en yakın ve en ileri gelen adam-

larından biri olarak tam altı yıl onun yanında bulunmak şerefine ulaşmıştı. Şöyle anlatıyordu. Mısır feth olunduğu günlerde bir sabah ol bahtı aydın Padişah bana şöyle söyledi. Bu gece düş âleminde Molla Mehmed Bedahşî'yi gördük. Yolculuk hazırlığında olup bir beyaz kepenek giymiş, üstüne de bir ip kuşak bağlamış. Bu biçimde gelip, yolculuğa çıkacağını söyleyip bizimle vedalaştı. Ben kulları ise gençlik atılganlığıyla hemen yoruma giriştim ve ol denli yalnızlık ve sessizlik köşesine çekilmiş olan ermişlerin görünüşte edecekleri yolculuk, âhiret seferi olmak gerektir. Eğer ölmemiş se yakında öleceklerine işarettir dedim. Padişah karşılık vermedi. Ben ise düşü böyle yorduğum için pişmanlık duydum. Bir süre sonra Şeyh'in ölüm döşeğinde Şam ileri gelenlerini toplayıp ol yüce Padişahın Tanrı katından öğülmüş olduğunu haber vererek Arap diyarının fethiyle Hakk katından görevlendirildiğini, Tanrının desteğinin ve de, Gayb ricalinin onun güvencesi idüğün bildirerek onlara, orada hazır olanlara ya da olmayanlara Padişahın buyruklarına saygılı olmalarını vasiyet etmişti. Haremeyn-i muhteremeyn hizmetleri ile başlara tac olan Sultana benden duâ ve selamlarımı, sevgilerimi iletirken dünyadan da sefer ettiğimi bildirin diyerek ısmarlamıştı. Şam hâkimi de durumu görkemli Padişahın kapısına duyurmuştu. Bu sırada Padişahın hocası Halimî Çelebi Efendi Sultanın yanına geldi. Konuşurlarken Sultan Selim, böyle bir düş görmemiştim. Hasancan da böyle yorumlamıştı. Çoğunlukla düşün gerçekleşmesi yorumun biçimine bağlıdır. Şimdi ol ermiş ölmüş. Böyle olması kötü yorumlamadan ileri gelmiştir. Siz hakem olun. Bu yönden cezalandırılmaya hak kazanmadı mı? Bu yersiz yorumun da cezası dayak değil mi? dedi. Halimî Efendi ise bana bakıp senden böyle çiğ davranış beklemezken ne garip? böyle atılganlık etmişsin? Bense utancımdan başımı eğip dedim ki, ölüm günü ile düşün görüldüğü tarih saptansın. Eğer düş daha önce ise ferman, devletlu Padişahındır. Eğer iş ters ise gerçek budur ki cezası câize ihsanıdır. Halimî Efendi bu sözlerimi

doğru bulup dedi ki, Hasancan kulunuzun görüşü akla yatkındır. Gerçekte de değerli katınızda hoş karşılanmalıdır. Ol başlara tac olan Padişah Şam'dan gelen mektubu gösterdi. Gördüğü düşün Şeyh'in öldüğü geceye rastladığı meydana çıkınca, bol bir hil'at ile tam ayar iki yüz dinar altın bana ihsan buyurdu. Durumdan memnun olduğu yüzünden belli olunca, onun lutuflarına güvenerek bu ihsan, düşün yorumuna verilen câizedir. Konuyu savunurken söylediğim sözler için de câize gerekmez mi? dedim. Padişah, gerçi savunman yorumundan güzeldir. İskemle üstünde yığılı giysilerden hoşuna gideni al dedi. Ben de buyruğuna uyarak Padişaha özgü giysilerden parlak çukaya kaplı zarif dikimli, pahalı samur bir kürk alıp ayağını öpmek şerefiyle öğünç buldum. Babam, bunca lutuf Şeyh'in kerâmeti eseridir diyerek aziz ruhuna duâlar eyledim diyordu.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 409 a, 469 b.. A. Gölpınarlı. Melamilik ve Melamiler. İstanbul 1943. 241.

Seyyid Ahmed-i Buharî Emir Efendi

Tarikat sırlarını bilen, gerçekler göğünün güneşi olan Şeyhin Bursa'da yatmakta olan Emir Sultan hazretleriyle çok yakından hısımlığı olduğu söylenmektedir. Küçük yaşta Hâce Ubeydullah-i Semerkandî yanında yetişti. Ama, Hâce hazretlerinin ona gösterdiği olağan üstü sevgi, ilgi ve saygıdan huzursuzluk duyarak tedirgin olunca, Hâce, ana nice saygı göstermeyelim ki, hem Şeh-i Levlâk'in temiz soyundan olmak şerefi, öğülmesi, sevilmesi için başımızda tacdır, hem de Hâce Mahmud hazretleri ulu atanızdır demişti. Ama o, bu saygı gösterisinden kaçıp Şeyh İlahî ile Buhara'dan Rum'a göç ederek mal, mülk ve çocuklarını geride bırakmıştı. Şeyh İlahî ona Yâr-i gar derdi. Ziyaretine gelen büyüklerden olsun, mollalardan olsun kimseye onun üstünde yer göstermezdi. Sağ yanı ona özgü idi. Bir nice yıl Simav'da Şeyhin yanında kalıp, ona maddî ve ruhî hizmet-

lerde gereğini yaptıktan sonra İlahî'nin izni ile hacca gitti. Yol parası olarak on akça ve bir eşek vermişti Şeyhi ona. Akşam namazını Şeyhiyle kılıp o öğünün yemeğinden bir tane pirinç aldı, onu da yol da katık edindi. Gönlünü Tanrı'ya bırakıp yola çıktı. On akçadan başka harçlığı yoktu. Sadece bir mushaf-ı şerifle bir Mesnevî kitabı vardı. Mushafı uğruladılar. Mesnevî'yi bir kimsenin sürekli isteği üzerine iki yüz akçaya verdi. Bu yoculukta kimseden armağan almadı. Ama, bir kişiden bir dinar almak zorunda kaldı. O da uluğ Hâceye adak imiş. Çok ısrar edildiğinden almak zorunda kaldı. Yolda sıkıntı hiç görmedik der imiş. Bir süre Kudüs'te, bir yıla yakın zaman da Mekke'de oturdu. Hergün yedi tavaf ve yedi sa'y etmeye niyet etmişti. Bu nedenle her gün kırk dokuz tavaf ve kırk dokuz sa'y eder oldu. Geceleriyse sabaha dek kimi tavaf, kimi de tehecciid edip bir an bile uyumazdı. O denli zayıf ve cılız iken yine de riyâzetler ederdi. İkinci yıl Şeyh İlahî Simav'dan hacca giden tüccarlarla onu geri çağırtıp yolunu gözlediğini bildirdi. Emir Buharî de bu buyruğa uyarak onun değerli katına ihram bağladı. Bir süre daha Şeyh'in hizmetinde bulundu. Şeyh İlahî'nin yakın dostlarından Uzun Muslihüddin Halife şöyle anlatıyor. Şeyh İlahî'den şunları dinledim. Simav'da iken altı yıl boyunca Emir bize sabah namazını yatsı abdesti ile kıldırırdı. Bu durumda Emir'e uykusunun nasıl olduğunu sordum, dedi ki, İşrak vaktinden sonra Şeyh'in katırını, eşeğini sürüp öğle vaktine dek odun taşırım öğleden önce balkanda davarları otlatmağa salıverdiğim saatte bir ağaca dayanarak bir süre uyurum. Öğleye dek kestiğim odunu getirip, öğle namazına imamlık ettikten sonra çift zamanı ise çift sürer, hasad günlerinde de orak çekerim. Öteki boş zamanlarımda arkamla çalı getirip Şeyh'in bağ ve bahçesi çitine yama ederim. Sonra ikindi namazında yine imamlık edip Şeyhimin buyruklarını beklerim. Rahmet olsun canına. Lami'î Çelebi ondan dinlediği bir öyküyü şöyle anlatıyor. Emir Buharî bir gün Kudüs'te iken Mescid-i aksa imamı ona ilgi göstererek Kudüs med-

reselerinden birinden bir hücreyi onun için boşalttırdı. Emir bir süre hücrede oturdu. Medresenin kayyimi her gün iki ekmek getirip bu medresenin tayınıdır derdi. Emir vakıf ekmeği kabul etmeyip ona gereksinmemiz yoktur dedi. Kayyim, imdi seni varlıklıdır diye hücreden atarlar. Al bunu bir fakire ver dedi. O da kayyime al senin olsun yanıtını verdi. Ama, az sonra açlık baskısı kafasına vurunca, şöyle hayal eyledi. Bir helal iş olsa, bu işten günde bir akça alsam, anı nafaka edinsem diye kurarken, o anda içeri bir Arap girdi. Bu denlü yazarsam kâğıdına bir akça, ne denlü yazarsan yaz dedi. Emir de kabul etti. Arap hokka, kalem, kâğıt ve öteki araçları getirdi. Orada bulunduğu sürece yazı yazmakla günlerini geçirdi. Kazandığı bir akça ile beyler gibi geçinerek kimseden bir nesne almadı. Şeyh İlahî, Rumeli kasabalarından Vardar Yenicesinde ölünce Emir Efendi hazretlerinin İstanbul'da halifelik dönemi başlamış oldu. Her yönden gelen istekliler, katında toplanarak bilgelik yolunda haklarını almak için ömürlerinden günlerini gecelerini harcar oldular. Bilginler yanında bilim derleyen softalar, kadi ve mollalar bu kez gönül hazinelerini onun sevgi ve iyi dileklerinden oluşan cevahirlerle doldurup, Emir'in katında gecelerini donatıp bilgelik denizinden inciler çıkartır oldular. İstanbul fâtifi Sultan Mehmed Han camiinin batı yöresinde camie yakın bir yerde küçük bir barınağı vardı. Ziyarete gelenlerin giderek artması sonucu, yine oraya yakın bir yer alıp, bir mescit ve istekliler için hücreler yaptırrdı. Kabri de bu mescidin güney tarafındadır. Yola bakar bir de pencere açmışlardır. Ziyaret edilen ve kutluluk duyulan bir yerdir. Sözü edilen hücreler dervişlere yetmeyince Balat mahallesi yakınlarında denize bakan bir mescit ile nice hücreler daha yaptırdı. Bu yapıların hepsine vakıflar ayırdı. Vakıflarında dervişlerine yemek pişirilmesini ve gereksinmelerinin ön görülmesini şart koştu. Sur dışında Allah ondan hoşnud olsun, Ebi Eyyub kasabasına bakan yamaçta da bir mescit ile tekkesi vardır. Hâlâ bu üç tekke Hâceler tarikatine bağlı dervişlerle do-

lar lâ ve illâ (31) süpürgesi ile dünya zevklerin, pisliklerin süpürmüş saf gönüller gibi, safalar veren sofaları ile parıldamaktadırlar. Doğru yolu bulan dervişlerle ol hücreler nurdan ışıklarla aydın olup huzur ehlinin toplandıkları yerlerdir.

Gerçekleri anlatanlar ondan şöyle söylerler. Şeyh İlahî ile Simav'da iken gönlüme Rum diyarının şeyhlerini görmek isteği düştü. İzin istedim. Müsaade ederek dedi ki, bizi iç illere çağırıp dururlar, ol diyarın ahvalini yazıp bildir. İstanbul'a geldim. Şeyh Vefa hazretlerinin makamını gezip yolunca, ol gurbet diyarında çok yıldım. Ne var ki, camie girdim, ikindi namazını bir köşede kıldım. Gördüm ki Şeyh Vefa hazretleri mihrap içindeki kapıdan çıkıp imamlık etti. Namazdan sonra dervişler evrad okumaya başladılar. Ben se boş oturup ıraktan Şeyhe bakmataydım. Ne zaman ben başımı kaldırıp ol gönülleri okuyan Şeyhe baksam o da başını kaldırıyor bana bakıyordu. Evrad tamam olunca kalktım, diledim ki Şeyh'e varıp elini öpeyim. Şeyh de kalkıp bana karşı yürüdü ve beni kucaklayıp bağrına bastı. Epeyce bir zaman öyle sessiz durdum, O da ağzını açmayıp sessiz sadasız bakıyordu. En son dervişlerine beni göstererek bu konuğumuzdur güzelce ağırlayınız diyerek halvethanelerine geçti. O gice gördüm ki camiin bir bucağında bir çerağ yanar. Ama ışığı pek zayıf olup, benim elimde de bir mum var. İsterim ki ol çerağdan bu mumu tutuşturayım. Yanına varıp yakmağa elim sunduğum gibi söndü. Girü gelip yerime oturdum. Gördüm ki o çerağ yine olduğu gibi yanar. Sözün kısası üç kez aynı niyetle davrandım. Hep aynı sonuçla karşılaştım. Bu hal üzere uyandım. Sonra Şeyhin sohbetleri şerefine eriştim ve gördüm ki üç gün anda durmuşum. Şeyh İlahînin isteği üzerine bir mektup yazıp iç illerin durumunu bu dize ile söze getirdim.

Burda kişi gönül rahatlığında ama, gerçekte
Dostun eteklerine yapışmış kenarı özlemekte

oldu. Emir Efendi'nin güveysi ve uyarı seccadesinde onun yerine oturan halifesi Mahmud Çelebi şöyle anlatmaktadır. Efendi hazretleri rahmet göklerine çekilince bir çadır içinde onun kutlu cesedini yıkıyordum. Bir derviş su döküyor, Bir derviş de utançtan tere battığım için bir mendille durmadan terimi siliyordu. O sırada üç kez kutlu gözlerini sağmışçasına açıp baktı. Kabre indirip temiz toprak üzerine koyduğumuz anda ise, kendiliğinden kıbleden yana sağ tarafa döndü. Orada olanlar, kabre bakanlar, bu hali görünce elde olmayarak tekbir ve salavat getirdiler. Yine onun anlattığına göre, toprağa verildiği yerde bulunan defne ağacını kesmiyesiz diye dört kez vasiyet etmişti. Bu her halde kabrinin bir türbe ile örtülmesine rızası olmadığına bir işaretti. Sonra dostlar üzerinin örtülmesini istediklerinde bu ağacın kesilmesi zorunu doğdu. Benimle konuyu konuştular. Görünüşte izin verdim ama, ben gideyim yokluğumda nice bilürseniz öyle eylen dedim. Gittiğim gibi kesmişler. Kabri üstüne taştan bir türbe yapıp çevresini bitişik taş döşeme kaldırım ve sekiyle çevirmişler. Öyle olduğu halde kesilen ağaç kabirden girü çıkıp güneş ve hava durumu uygun olmadığı halde büyüyerek gelişti. Onun kesildiğini bilenler bu olay karşısında şaşırıp kaldılar. Öteyandan vasiyetine yapılan saygısızlık dostlar arasında büyük kaynaşmalara yol açmıştı. İşte böyle ol hazretin gösterdiği kerâmetler sayısız olup anlatılmakla tükenmeyeceğinden bu kitaba ancak alınabilecek ölçüde bir seçme yapılmıştır.

Yetiştirdiği dervişleri uğraş yolunda çalıştırmakta ve dünya nimetlerinden istek bağlarını kesmekte titizlikle dururdu. Aralıksız zikreder, halk ile kaynaşmaktan, söz söylemekten, çok yemekten kaçınırdı. Gecelerini uyanık geçirir, gündüzleri oruç tutarak, gönlüne heves serpintilerinin düşmesini engellemeye dikkat ederdi. Memleketinden çok uzaklara gezilere çıkar, toplantılardan uzak kalarak halvet eylerdi. Bunun koşullarını yerine getirmeyi başlıca iş bilirdi. Olgunlukları gözlemek başlıca kaygusuydu. Her za-

man büyük yolculuğun hazırlığından söz ederek süresiz uyanık olmak Hak ehlinin tek amacıdır derdi. Toplantıları "Orada boş söz söylemezler" (32) ilkesi üzere dünyaya ilişkin sözlerden uzak olduğu gibi, temiz otağına da huzur ve uyanıklık duvarı çekmişti. Alet bilimleriyle uğraşmaz Arapça tamlamaları 'irab kurallarına göre okumamak gibi gevşek bir tutumda davranırken hafızlar çeşitli âyetler okusalar, bunların her birini üç dört yönlü açıklamalar yaparak susamış kimseleri bilgelik pınarlarından sulardı. Kimi sorunlarla gelenlerin içlerindekileri açıklamalarına fırsat vermeden öğütleriyle doyurur ve teselli ederek gönderirdi. 922 Cemaziyülahiresinde (Temmuz 1516) pazartesi günü dostları ve ahbablarıyla vedalaşarak, bütün vasiyetlerini onların duyarlı kulaklarına emanet edip, kutlu durağa doğru yollandı. Ömrü yetmiş üç yılı bulmuştu. Öldüğü gece ay tutuldu. Anadolu müftüsü Ahmed Paşa oğlu Hızır Bey Çelebi Kaplıca müderrisliğinden vaz geçerek Emir Efendi'nin en sevgili dervişlerinden olmuştu. Onun ölümüne şu tarihi düşürmüştür.

Zorlu imiş ayrılığın, pek zor, âh Şeyh
Kande gitti bilmezem ol Tanrıya eren Şeyh
Bu ayrılık ve hasrete, bu kederle, bu halete
Gönlüme dedimki de Tarih, dedi vâh Şeyh

Lami'i Çelebi de şöyle söylemiştir.

Kani ol gerçekler güneşi, Tanrı lutfu gölgesi
Tarikat yolunda kutup, Padişahlar mürşidi
Işık salmıştı Buhara'dan doğup Rum üstüne
Âl-i âba'nın öğüdü, şah idi din mülküne
Kodu yıldızlar gibi dostların ay örneği batınca
Keder bulutlarıyla dolu yer yüzü olur kap kara
Can damağın çünkü bu sevda buharı kapladı
Dil dedi Tarih, Ey Seyyid-i Buhara âh vâh

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 304 a, 306 b, 409 b, 410 a, 411 b, 508 a, 514 b., M. Fuad Köprülü. İlk Mutasavvıflar. Ankara 1966, 228.

Şeyh Lutfullah-i Üskübî

Beğenilen ve sevilen, müderrisliğe layık görülen bir danişment iken tasavvuf sevgisi gönlünü kaplayınca ol tâifeyle ahbablığa girişmişti. Şeyh ilahi hazretleri ol tarihlerde Zeyrek camiinde bulunuyordu. Lutfullah onun güzel yaradılışını, temiz anlarını işidicek sözü edilen camie varıp bir köşesinde oturdu. Şeyhi sınamayı gönlünden geçirdi. O anda kıble yönünden bir el ortaya çıkıp onu önündeki boşluğa çekti. Bu olay üç kez yinelendi. Lutfullah, bu elin sahibini üçüncü seferinde bile görmek mümkün olmadı der. Bu sırada öğle namazını kılmak vakti geldi. Şeyh hazretleri çıkıp cemaat ile namazı edâ etti. Namazdan sonra varıp ellerini öptüm. Anladım ki ol beni çeken eldir. Elini öperken dedi ki, ne aceb muhkem imtihan ettin. Bir kere imtihan ettin. Bir kere imtihan yetmez miydi? Ben özür diledim ve hizmetinde bulunmayı istediğimi söyledim. Zordur diyerek ürkütmek istedi. Yalvar yakar oldum. Buyurdu, şu testi ile su taşımayı becerebilir misin? Ben de hemen o anda eğnimde olan binişi çıkarıp testiyi doldurarak zaviyeye götürdüm. Şeyh hazreti bu işteki içten çabamı görüp beni eğitimi halkasına aldı. Üstün gayretleriyle mertebeler aştım diyor. Üsküp dağlarının birinde savma'ası vardı. Çevresinde ve yanında koyun otlatan kefereden çoğu dindarlığını, perhizkârlığını görerek İslam dininde olmak isteği gössterdiler ve bu yolla İslam hil'ati giymek mutluluğuna eriştiler.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 411 b.

Bedreddin Baba

Şeyh ilahi'nin önde gelen halifelerindendir. Onun ölümünden sonra Edirne'ye yerleşti ve yalnız bir ömür geçirdi. Nefesi beğenilen ve duâsı kabul yüzü gören bir kişi olarak tanınmıştır.

Baba Nimetullah-i Nakşıbendî

Hâceler tarikatinin bilgelerindendir. Kur'an-ı Kerime başından sonuna dek gerçekleri ve incelikleri açıklayan Arapça bir tefsir yazmıştır. Kutsal kudretin yardımı ile başka tefsir kitaplarına baş vurmadan yazıp, halkın beğendiği ve güzel anlatımı ile sevilen bir kitap olmuştur. Gülşen-i râz'a da noksanı olmayan bir şerhi vardır. Tasavvuf konularında Arapça, Farsça pek çok risale yazmıştır. Güzel yazı yazardı. Tanrısal konular denizinde becerikli bir denizci, sonsuz gizler ummanında iyi bir balıkçı idi. Fakr ve fena yolunu tutmuştu. Acem diyarından Rum'a göçüp, Akşehir'de yaşamıştı. Ölümü 901 (M. 1495) yılındadır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 308 b., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 40., C. Brockelmann. GAL. s. II. 321., H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Arapça Yazmalar Kat. İstanbul 1964 I. 560.

Alaaddin Halife

Asıl adı Aliyy-i Aksarayi'dir. Sipahi iken Şeyh Alaadin-i Abdal yanında Halvetiye yolunu geçtikten sonra sözü edilen Şeyhin halifelerinden Şeyh Sinan-ı Halveti yanına gelmişti. Sonra İstanbul'da bir zâviye yaptırıp müridlerini aydınlatmaya başladı. Cezbesinin uğuru ile çok kimse bu tarikat yolunda ilerledi. Gerçekleri anlatanlardan duyulduğuna göre, kerâmetlerinden biri şöyledir. İksiri elde etmek için pek çok para harcadım. Yüz bin akça kadar borca girdim. Hazret-i Şeyh işi sezinleyip halimi sordu. Ben de iksire duyduğum ilgiyi anlattım. İksir yapmakla olmaz, böyle olur deyip, bir avuç toprak aldı bir süre avucu içinde sakladı. Sonra attı. Gördüm ki halis altın olmuş, alıp kuyumculara gösterdim. Halis altının o günkü en yüksek fiyatını vererek can ve gönülden kapıştılar. Şeyh hazretinin kerâmeti bereketi ben de borcumu ödedim der idi.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 412 a., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 323.

Süleyman Halife

Sultan Mehmed Han'ın kullarından idi. İlahî cezbe erişip Şeyh Mes'ud Halife'nin eğitimi halkasından geçti. İstanbul'da bir tekke yaptırıp bu yolda olan isteklileri ölünceye değin eğitmekle ömrünü geçirmiştir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi'. Moskova 1961. 305 b, 412 a., Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İstanbul 1333. I. 323.

Koğacı Dede Şeyh Sevündük

Ulu cezbe sahibi olmakla tanınmıştı. Bir gün çağın müftüsü Efdal zade'nin yanında İstanbul kadısı Molla Kirmastî ile bir araya gelmişken Molla Kirmati sufilerin sema' ve rakslarından yakınmaya girişmişti. Bu arada onların zikre başlamadan önce yaptıkları uygunsuz davranışları anlatıp, bunların yasaklanması ve yapanların da sürgüne gönderilmesine başlanması gereğine değinmişti. Bunun üzerine Efdal zad Koğacı Dede'yi gösterip başları budur. Bunu yola getirirseniz hepsi ıslah bulur dedi. Molla kalkıp Şeyhi de yanına alarak evine gitti. Müritlerini de çağırarak sofra hazırlatıp ziyafet verdikten sonra oturduğunuz yerde edeb ve vekar üzere zikru'llahı eylen dedi. Onlar da Kadı Efendinin fermanı üzerine oturarak zikre başladılar. Zikrin başlarında Şeyh, Kadı Efendinin kulağına şöyle bir bağırdı. Molla ol anda ayağa kalkıp gecenin üç bölüğü geçinceye dek naralar atıp feryad eyleyerek rakseyledi. Aklı başından gitmiş, sarığı ve cübbesi omuzundan düşmüş garip hareketler yapıyordu. Acısı azalınca tövbe ve istigfar ederek bir daha inkârda bulunmayacağına söz verdi. Şeyhin mezarı İstanbul surları içinde bulunmaktadır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 412 a., M. Tayyib Gökbilgin. Edirne ve Paşa Livası. İstanbul 1952. 490.

Şeyh İmam zade

Halveti şeyhlerinden olup, Aydın'da oturuyordu. İçi dışı onarılmış, katında yetişmiş tarikat yolcuları sayısızdır. Asıl adı Ali oğlu Mustafadır.

Bursalı M. Tahir. Osmanlı Müellifleri. İsstanbul 1333. III. 300. H. F. Karatay. Topkapı Sarayı. Türkçe Yazmalar Kat. İstanbul 1964 I. 87.

Bayezid Halife

Edirne'ye yerleşmişti. Akla dayanan ve gizli bilimlerde bilgi ve yetki sahibi olup, bilgelik nuru alnında parıldardı. Çelebi Halife'nin eğitiminden geçerek olgunluğa erişenlerdendir. Güzel konuşan, tatlı tatlı söyleyen, dindar ve din yolunda savaşan bir kimse idi. Ölümü 905 (M. 1500) tarihindedir.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 412 b., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun İstanbul 1943. 455, 986, 1118, 1263, 1956., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957. III 38.

Sünbül Sinan

Asıl adı Yakub-i Halveti'nin oğlu Sinaneddin Ahmed'tir. Temel bilimleri Rum diyarının bilginlerinden aldıktan sonra Efdal zade'nin danişmendi iken tasavvufa yönelmiş ve Çelebi Halife'nin yanında yetişmiştir. Tasavvuf yolunda ağır riyazetler geçirdikten sonra halkı uyandırmak görevini almıştır. Bir süre Mısır'da isteklilere tarikat yolunu gösterdi. Sonra İstanbul'a gelerek Mustafa Paşa dergâhında halkı aydınlatmaya girişti. Tefsirde olgun bir bilgin, vâz ve nasihatte beceri sahibi idi. Mezarı sözü edilen dergâhtadır.

T. Yazıcı. İstanbul'da İlk Halveti Şeyhleri. İstanbul Enstitüsü Dergisi. 1956. II. 97-104 dışında bk. Sünbül Sinan. Risale-i Silsile-i Halvetiye. Halet Ef., Hüseyin. Beda-

yi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 408 b, 412 b., Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun İstanbul 1943. 864, 996., J. Kissling. Aus der Geschichte des Chalvetijje. ZDGM. 1953. Band, 103. 257., M. Asım Çalıkoğlu. Sünbül Efendi ve Merkez Efendinin Hayatı ve Hüviyetleri. Milli Mecmua. Sayı 256., C. Brockelmann. GAL. s. II 660., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. aŞm 1957. II. 214, IV. 282., A. Sırrı Levend. Türk Edebiyatı Tarihi. Giriş Ankara 1973. 429., ve İslam Ansiklopedisi. Madde. Sünbüliye.

Cemal Halife

Asıl adı Cemaleddin İshak Karamani'dir. Kadı zade'nin ve Molla Kestelli'nin öğrencisi olmuştur. Bilim alanında tanındıktan sonra Sultan Mehmed Han adına İbn. Hacib'in Kâfiyesini kitap haline getirmesi karşılığında aldığı câize ile hacca gitmişti. Kendisinin anlattığına göre, hactan dönüp İstanbul'a geldiği zaman, Hac yolundaki arkadaşlarından birinde Argun Kâtib hattı ile yazılmış bir mushaf vardı. Ben, bu kitabı o günlerde İstanbul kadısı bulunan üstadım Molla Kestelli'ye götürdüm. Molla Kestelli mushafı görünce fiyatını sordu. Altı bin akçaya alınmak mümkündür dedim. Pahalı bularak geri verdi ve o gün bir kaç at ki, her biri binek atlarının en seçkinlerindendi, bunları Mollaya gösterdiler. O da birini on bin akça verip satın aldı. Bu tutumu kalbime şak gelip gönlümden dedim ki, bilim yolunda Molla Kestelli'nin ününe varamayacağım aşikârdır. Anın dahi hali böyle olunca bu yoldan ne dereceye ulaşacağın bellidir. Hemen o yolu bırakıp Şeyh Habib'in katına vardım. Yalnızlık eteğini belime sardım. Şeyh Habibin yol göstermesiyle sıkı riyâzet ve ulu mücahededen sonra onun izniyle bir süre Karaman'da halkı aydınlatmaya çalıştım, der idi. Sonra İstanbul'a geldi. Pîrî Paşa bir zâviye yaptırıp ona verdi. Ömrünün sonuna dek orada oturup halkı uyarmayı sürdürdü. Tefsirde beceri sahibi, nasihatleri ve vâzleriyle halkı etkilerdi. Vâz sırasında çoğu

kez vecde kapılır, minderde kendinden geçmekle dinleyicileri arasında heyecan ve üzüntü yaratırdı. Öğüt yollu sözleriyle halkın katı tutumunu yumuşatırdı. Temel bilimlerde, gizli bilgilerde iyi bir inceleyici ve araştırıcıydı. Minbere çıktığı zamanlar çoğu kez sızıldayıp ağlamaktan, konuşmaya ve konuyu açmaya mecali kalmaz kısa bir duâ okuyup halktan özür dileyerek minberden iner ve ağlaya ağlaya giderdi. Katına gelenler üzerinde ise pek etkili olur, nice sapkınları tevbe ettirip, Tanrının rızasını dileyen kişilerden ederdi. Rahmet canına olsun. Taşköprü zade şöyle anlatıyordu. Bir gün vâz ederken bir kâfir sözlerini uzaktan işitmekle etkilenip mescide girdi ve Şeyh'in telkini ile İslama geldi. Hasta halinde ziyaretine gidip öğüt diledim. Dedi ki, tuttuğunuz bilim yolundan daha doğrusu yoktur. Zemâne şeyhlerine uyup özünüzü nesneye kaptırmayınız. Bilmediğiniz yola güvenilemeyecekler aracılığıyla girmeyiniz. Gerçek sufi günümüzde azdır. Bu zamanda tasavvuftan dem vuranların çoğunun işi gücü sapkınlık ortamında dolaşmaktır. Tevhid ile ilhadın arasını ayıracak güçte mürşid bulmak epeyce zordur. Şimdiki hırkapuşların sohbeti can ve gönlü sıkan sözlerdir. Eğer bir an olurda tasavvufa yönelmek eğilimi baskın gelirse, şeriatı yürüten mürşidin elini tutunuz ve temiz şeriat yolundan bir iğne ucu ayrılmış olanlardan kaçınınız. Tarikati tamamlamak şariate uymak ve de nefsin azgınlıklarından kendini kurtarmakla olur gibi, güzel vasiyetlerinden yararlanmış olmak sevincine kavuşarak ona veda ettim. İkinci gün ölüm haberini duydum. 923 (M. 1526/27) yılında ölmüştür.

Davud-i Mudurni

Ali Bey'in oğlu olup Uzun Davud sanıyla tanınır. Şeyh Habib'in yanında tarikati öğrenmiştir. Söylenir ki, İsfendiyar oğlu Kızıl Ahmed Bey, Şeyhe bir mektup gönderip tarikat yoldaşları arasında söz edilen devriye anlayışını (33) bilmek istemiş. Şeyh de buna uyarak Gülşen-i tevhid adlı kitap yazıp göndermişti. Arapça ve Türkçe şiir-

ferle konuyu açıklayan bu kitabı sufiler dayanak olarak benimsemişlerdir. Anlatılana göre, Ahmed Bey doğduğum andan ergenlik çağıma gelinceye dek dilim çözülüp konuşamamıştım. Kekemelikle söz söylemeye gücüm yoktu. Babam beni Şeyh Davud'a iletti ve duâ etmesi dileğinde bulundu. Şeyh duâ edip ağzından ağzıma okudu. Evimize gelicek anamı görünce anacığım diye sesslendim. İlk konuştuğum bu sözcük oldu, der imiş. Yine Şeyh'in dostlarından biri şöyle anlatmıştır. Kimi yoldaşlarla Karaman diyarına gezmeye gitmiştik. Yolumuz susuz bir bozkıra uğradı. Susuzluk ve sıcak hava halimi perişan etmiş, helâk olayazmıştım. Bu halde iken karşıdan bir kalabalık görünlü. Onlarda su bulunmak olasılığı ile sevindim. Yakına geldiklerinde gördüm ki bir meczup sofu zikredip yürüyor ve elinde suyla dolu bir ibrik taşıyor. Bana doğru bakınca elindeki ibriği havaya attı, yere düştüğü gibi su ağzından aktı ve susuzluğumda geçiverdi. Kim olduğunu soruşturunca Şeyh Davud'un sofularından Şeyh Süleyman adlı meczup olduğunu anladım. Hemen Şeyh'e koştum. Onun kapısında olmayan gönlüme yurt buldum. Şeyh'in ölümü 915 (M. 1509) yılında olmuştur.

Kâtib Çelebi. Keşfü'z-zünun. İstanbul 1943. 1113., Ö. Kehhale. Mucemü'l-müellifin. Şam 1957 I. 141.

Kasım Çelebi

Çelebi Şeyhin eğitimi sonunda tarikat yolunu tamamlamıştır.

Böylece aydınlatma otağına kondu ol

İstanbul'a gelince Ali Paşa zâviyesinde sofuları eğiterek çok kimseyi geçici boş işlerden ayırıp aydınlar safına iletmiştir.

Şeyh Ramazan

Hacı Bayram'ın izinde yetişmiş ve gizli bilgilerin tadını iyice çıkartmış bir kişi olup, pek çok kişiyi aydınlatıcı-

lar yanına iletmiştir. Edirneye yerleşmişti. Sultan Bayezid devrinde bu kentte ölmüştür. Zâhidliği, takva ve edebi özünde toplamıştı. Duâsı Tanrı katında kabul bulurdu. Sözü edilen cennet mekân Sultan çağında yağış olmadığından durum kötüye gidince, Edirne halkı yağmur duâsına çıkmıştı. Ama, duâ sonunda dahi bir damla yağmur düşmeyince, halk Şeyh'ten yardım istedi. Şeyh Ramazan namazgâha varıp minbere çıktı. Yalvarıp ağlayarak duâ etti. Daha minberden inmeden yağmur boşanıp namazgâhtaki halkı sırıl sıklam eyledi ve kıtlık belası onun duâsı bereketiyle kalkıp belde bol bir ürün aldı.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 413 a.

Baba Yusuf

Sivrihisarlıdır. Hacı Bayram yoluna girmiş ve onun ruhaniyetinden nice tatlar almıştı. Şeriat kurallarını korumada titiz ve tarikatin sınırlarını tutmada dikkatliydi. Halka vâz ve nasihatler verir, nefesi de nice nefisleri etkilerdi Sultan Bayezid İstanbul'da yaptırdığı camii tamamlayınca, ilk Cuma namazında Baba Yusuf'u da çağırdı. Namazdan sonra minbere çıkıp vâz ve nasihate başlayıp gizli gerçekleri ortaya döktü. Cemaatin ağlayıp yakarışlarıyla camii inildetti. Ol aydın gönüllü Padişahın bile yüreğini eriterek ağlatıp öğütlerinden pay almasını başardı. Bu yeni camii görmek için gelip dışarıdan bakan üç hıristiyan Şeyh'in güzel sözlerinden etkilenerek cami'e girip Şeyh'in elinden müslüman oldular Mecîd Tanrının rahmeti üzerineolsun Sultan Bayezid kendi adını taşıyan cami'de böyle bir uyanma olayının geçtiğini görünce gayetle sevinç duyarak ol üç yeni müslümana pek çok para verdiği gibi, ayrıca vezirlerinin de para vermelerini buyurdu. Şeyhin kutlu nefesi uğuru onlar, dünya ve âhiret güzelliklerine erişmiş oldular. Bu yönden Sultan Bayezid Şeyh'e pek çok sevgi ile bağlanmış olup, onun sohbetlerinden yararlanmayı âdet edinmişti. İkisi arasında oğulluk atalık bağları pek çok pekiş-

miş ve sevgi ağları biribirlerini sarmalamıştı. Şeyh ile şöyle anlaştılar ki, hacca gideceği sırada Padişah kapısına gelip görüştükten sonra yola çıka. Bu anlaşmadan sonra Şeyh memleketine gidip bir süre oturdu. O sırada düşünde Hacer-i esved yanında şiir biçiminde bir kitap yazması kendisine buyuruldu. Şiir söylemeye gücü yoğ iken buna güç buldu. Anlaşma gereğince İstanbul'a gelip Sultan Bayezid katına vardı. Ol durağı yüce Padişah da Şeyh'e armağanlardan başka halis altınlar verip dedi ki, bu para benim elimin emeğidir. Helal yoldan toplanmıştır. Peygamberin miskler kokan türbesindeki kandillerin yağı için saklamıştım. Muradım oldur ki, ol risâlet bucağına alnınızı koyduğunuz demde bu kul yönünden salat ve selamımı sunup, kulluğumu, köleliğimi belirterek bu küçük armağanımın kabulünün, bu düşkün kullarının en son dileği olduğunu açıklayınız. Umudum oldur ki, şefaatinizin uğuru ile o yüce varlığın kabulüne ulaşa. Yola çıkan Şeyh, menasıkı tamalayıp aldığı buyruk gereğince kitabını Hacer-i esved karşısında nazmettikten sonra Medine'ye gitti. Saygın Harem'e ulaşınca yöntem gereğince yürüyerek en üstün saygılar, selamlar orada yatana olsun, Peygamberin miskler kokan türbesi kapısına gelip, Sidreden örnek eşiğine yüz sürdü. Can gözüyle nice görülmez gizler gördü. Rum padişahının armağanın sunup, emâneti eyregördü. Temiz avlu dışında bir değnek vardı ki, Harem hizmetlileri onu saklarlardı. Salat ve selam üzerine olsun Hazret-i Peygamberin durağından Şeyh'e işaret buyuruldu ki ol asayı alıp, üç parça eyliye Bir parçasını Bursa'da yatmakta olan Hazret-i Emir mezarına, bir parçasını Ankara'da Hacı Bayram mezarına, bir parçasını da Şeyh'in mezarına ki, bu öyküyü anlatan onun adını unutmuştur, koysun. Şeyh de bu işaret üzerine değneği almak isteyince Harem hizmetlileri engel olmak istemişlerse de Şeyhü'l-harem'e de aynı işaret verildiğinden bu kez o, Şeyh'e asayı vermiş. Şeyh yurda dönünce de buyurulan hizmeti yerine getirmişti.

Sultan Selim'in padişahlığının ilk günlerinde aydın ruhunu ruhları derleyene teslim etmiştir. Allah'ın hoşnudluğu üzerinde olsun Ebu Eyyub-i Ensarî mezarı yanında bir rahmet gölgeliği içine bırakılmıştır.

Hüseyin. Bedayi'ü'l-vekayi.' Moskova 1961. 413 a.

Onlarını kabirlerini Allah misk kokularıyla bezesin. Meşhedlerini nurlar ile aydınlatsın. Bizi onlarla kutsasın ve âhirette anların çevresinde bulunmamızı sağlasın. Âmin ey! Âlemlerin Efendisi.

Beş cilt olarak yalınlaştırılması tasarlanan Tâcü't-tevârih yüce Tanrının lutuf ve keremiyle böylece son buldu.

20 Haziran 1978
Ankara

Dip Notları

1. Péripateticiens. Derslerini gezinerek veren Aristo okuluna bağlı filozof ve bilginlere verilen ad. Çoğul olarak kullanılır.

2. Stoiciens. Derslerini bir kapının çatısı altında veren Zenon okuluna bağlı bilgin ve filozoflara takılan ad. Çoğul olarak kullanılır.

3. İsagucî. Porphyrius'un mantıkla ilgili ünlü kitabı olup, Esirüddin Mufaddal b. Ömer el-Ebherî (Ölümü. 1265) tarafından İslam kültürüne kazandırılmış olmakla Risale-i Esiriye adıyle de tanınmıştır. Bu yapıtın en güzel şerhlerinden birisini Şemseddin Ahmed el-Fenarî yapmış ve kitabı 1820 de İstanbul'da yayınlanmıştır.

4. Kur'an. Mü'min. XL. 51

5. Kur'an. Âl-i İmran. III. 21

6. Hâf. Horasan'da bir kasabadır. Yayan notu.

7. İki büyük Tefsir bilgini. Celaleddin el-Mahallî (Ölümü 1459) ile Celaleddin es-Süyuti (Ölümü 1505) el-Mahallî'nin yarım kalan tefsirini 1465 yılında es-Süyuti 40 gün içinde tamamlamakla bu iki ünlü yazarın yapıtları Tefsir el-Celaleyn adıyle tanınmıştır.

8. Kelamü'l-mülûk, mülûkü'l-kelam

9. Kur'an. el-Bekare. II. 10

10. Kur'an. el-Enfal. VIII. 2

11. Karaman oğlu İbrahim Bey ile Zülkadir oğlu Süleyman Bey'in çatışmaları üzerine Sultan II. Murad'ın işe karışması sonunda gelişen olaylar için Bk. Tâcü't-tevârih. C. II. 186-192.

12. Ve huve'llezi ca'alekum..... ve innehu le-gafurün rahîm. Kur'an. el-En'am. VI. 165 Verdikleriyle denemek için sizi yeryüzünde halife kılan ve kiminizi kiminize derecelerle üstün yapan O'dur. Doğrusu Rabbi'nin cezalandırması sür'atlidir. Kuşkusuz O bağışlar, merhamet eder.

13. Bu hadis-i şerifin bir başka anlatımı için Bk. es-Süyutî. Câmi'u's-sagir. Kahire. 1352. 8911

14. Hoca ya da Hâce deyimi burada öğretmen dışında tüccar anlamına gelmektedir.

15. Devlet düzeni.Nizam-ı âlem

16. Kur'an. en-Nisa. IV. 171

17. es-Süyutî. Ayn. esr. 562. 9068

18. Hallâc-ı Mansur'un küfrüne kanıt olarak kullanılan tamlama. Ben Hakk'ım. Buna karşıt olan tümce ene'l-bâtıl yani, ben sapıtmışım anlamındaki söz gelir.

19. Kur'an. el-Enbiya. XXI. 23

20. Ay yılı 360 gün olarak hesaplandığından 360/9=40 gün bir erba'in demektir.

21. Hadis. Başka bir rivayet için Bk. es-Süyutî ayn. esr. 132. 5533

22. Şerefü'l-mekân bi'l-mekîn. Arapça söylenmiş bir öz deyiş.

23. Niyetu'l-mü'min hayrun min'amelihi. Sahîh-i Buharî. Bab. XII.
24. Uktulu'l-esvedeyni bi's-salât. İki karalar, Akreple yılan. es-Süyutî. Ayn. esr. 170. 1322
25. Sözü edilen 1481 de İstanbul'a çağrıldığına göre bütün kaynaklarca aktarılan bu ölüm tarihinde hata vardır.
26. Şakayık'tan alınan bu dizeleri Molla Lutfî İran'dan gelip sözü edilen medreseye müderris olan kimse için söylemiştir. Yayan notu.
27. Din konularındaki titizliğin ve de yaradılışındaki dürüstlüğün ile direnmen ve insaf ve anlayıştaki olgunluğun bilinmekle iki yaka kadılığını bir araya getirdim ve her doğru söze kulağımı kabarttım.
28. Eşi olmayan Padişahımın buyruğuna uymanın başlıca görev olduğu gerçi bilinmekte ve bilginlerin zihinlerine de nakşedilmiş bulunmaktadır. Ne varki, Tanrıyla andlaşmıştım. Dilimden ve kalemimden hükmettim sözcüğü çıkmaya diye. Bu andı korumak için meydana gelen kusuru affuyurmak bu duâcı kulunuzun en büyük dileğidir. Umud ederim ki, Padişahımın affı olmuş ola.
29. 1526 seferi sırasında Anadolu'da baş gösteren Baba Celal kargaşasını ve bunda İbrahim Paşa'nın tutumunu eleştiriyor.
30. Kur'an. el-Âdiyat. C.
31. La ilâhe ill'Allah. Kelime-i tevhidin kısaltılmış biçimi. Ancak O.
32. Kur'an. Meryem. XIX. 62
33. İnsanın Tanrı'dan gelip beş ya da yedi dönemde yeniden Tanrı'ya ulaşması görüşünü getiren Hind felsefesi. Dolayısıyle Burkhan dininden esinlenen tasavvuf anlayışı.

DİZİN

Kişi Adları

Abid Çelebi. 199, 200, 202
Abdal Murad. 11
Abdal Musa. 11
Abdî Molla. 230
Abdülaziz Ebherî. 140
Abdülaziz. Şeyh. 59, 60
Abdülhadi. Hâce. 266
Abdülkadir. Molla. 151. 152
Abdülkadir Cürcanî. Şeyh. 92
Abdülkerim. Molla. 88, 129, 132, 133, 216, 243
Abdüllatif. İzzeddin. Ferişte oğlu. 39, 40, 58
Abdüllatif Makdisî. 23, 59, 60, 61, 99, 100, 143, 188, 201, 257
Abdülmutî. Şeyh. 61, 62, 204, 258
Abdülvâcid. Molla. 41, 58
Abdülvahhab. İzarî zade. 243
Abdullah. Haz. Ebu Bekr oğlu. 177
Abdullah Halife. 191, 206
Abdullah Kırımî. Molla. 69
Abdullah Softa. Hoca zade. 121
Abdullah Semerkandî. 61, 62
Abdullah. Şehzade. 241
Abdullah. Yetim. 253
Abdurrahman Çelebi. 64
Abdurrahman Efendi. bk. Müeyyedzade.
Abdurrahman Halebî. 242
Abdurrahman Erzincanî. Şeyh. 48, 49
Abdurrahman. Sûfî zade. 264
Abdürrahim Merzifonî. Şeyh. 60, 61, 107, 123
Abdürrahim. Şeyh. Mısırlıoğlu. 178, 179, 183
Ahaveyn. bk. Muhyiddin Molla.
Ahî Çelebi. Yusuf. 210
Ahî Evren. 10
Ahî Hasan. 5
Ahmed b. el-Cezerî. 30, 31, 32
Ahmed Bey. Evrenosoğlu. 197
Ahmed Bey. Kızıl. İsfendiyaroğlu. 279, 280
Ahmed Bî-can. 99
Ahmed Câmî. 60
Ahmed Çelebi. 151, 273
Ahmed Dinkoz. 173
Ahmedî. Taceddin Ahmed. 36, 37, 102
Ahmed. Karaca. 173
Ahmed. Karaca. Şeyh. 9

Ahmed Kırımi. Abdullah oğlu. 68, 103, 210, 211
Ahmed. Kutbeddin Herevi. 139
Ahmed Molla. 217
Ahmed Paşa. Anadolu Müftüsü. bk. Ahmed Çelebi.
Ahmed Paşa. Veliyüddin oğlu. 45, 120, 165, 166, 179, 180
Ahmed. Seyyid. 258
Ahmed. Sultan. Şehzade. 211, 225, 244
Ahmed Şah. Kemal Paşa zade. 163
Ahmed. Şeyh. Aşık Paşa oğlu. 257, 258, 259
Ahmed. Rükneddin. Zeyrek zade. 237
Ahmed Yegânî. Eyyuhum Çelebi. 242
Akbıyık Dede. 97, 179
Ak Şemseddin. Şeyh. 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 204, 247, 254
Alaaddin Abdal. 275
Alaaddin Ali. 152, 153, 154, 172
Alaaddin Ali Arabi. 81, 126, 128, 129, 130, 131, 202, 226, 227, 228
Alaaddin Halife. Ali Aksarayî. 275
Alaaddin Halveti. Şeyh. 130, 202, 206, 209
Alaaddin. Kara. 7, 8, 20
Alaaddin Kastamonî. 254
Alaaddin Rumi. 42
Alaaddin. Selçuklu sultanı. 33
Alaaddin. Yetim. 253
Ali b. Abdülaziz b. Hasan. 252
Ali b. Ebi Talib. Hazret. 214, 238
Ali Beşe. bk. Aşık Paşa.
Ali Bey. 279
Ali Bistami. 15, 40, 125, 138, 139, 140, 141
Ali Cemali. Zenbilli Ali Efendi. 217, 218, 220, 221, 259
Ali Çelebi. Fenari zade. 155, 191, 228
Ali Çelebi. İmadüddin. 57
Ali Dede. Şeyh. 261
Ali Efendi. Amasî. 222
Ali Efendi. İmam. 134, 177, 178
Ali Fenarî. bk. Alaaddin Ali.
Ali Halveti. 107
Ali Paşa. Hadım. 173
Ali. Kara. Şeyh. 262
Ali Koçhisarî. 94
Ali Kumranî. Molla. 92
Ali Kuşçu. 14, 135, 136, 137, 147, 211, 213, 217, 246, 247, 255
Ali Magribi. Şeyh. Seyyid. 262, 263, 264
Ali. Molla. 91
Ali. Nakkaş. 261
Ali Semerkandi. Şeyh. Seyyid. 69
Ali. Seydî. 239
Ali. Seyyid. Molla. 91, 112
Ali. Şirazî. 248

Ali Tusî. 55, 86, 87, 88, 89, 90, 115, 127, 132, 137, 151, 171, 172, 186, 195, 238, 240, 241
Ali Yeganî. 213
Altuncu zade. bk. Salih.
Argun Kâtib. 278
Aşık Paşa. 4
Âşık Paşa oğlu. bk. Ahmed Çelebi.
Attar oğlu. bk. Muslihuddin. Şeyh.
Ayas Rumî. Molla. 87, 93, 132, 143, 144, 258, 259
Ayasulug Çelebisi. Kadısı. Molla Mehmed. 87, 111, 143
Aydoğmuş. 173
Aygutalp. 262
Ayşe el-Cezerî. 30
Baba İlyas. 10
Baba Nahhas. 64
Baba Nimetullah-i Nakşıbendî. 203, 275
Baba Yusuf. 281, 282
Babek Çelebi. Abdürrahim. 227
Bahaeddin. Molla. 115, 120, 161, 230
Bahaeddin Nakşıbendî. 195, 196
Bahşâyiş Fakih. 94
Bahşâyiş Hoca 100
Bâlî. Kara. Aydınî. 226
Bayezid I. Yıldırım. 19, 28, 32, 38, 43, 46, 51, 57
Bayezid Halife. 277
Bayezid II. 75, 78, 79, 117, 120, 125, 128, 131, 133, 135, 146, 148, 151, 153, 155, 157, 161, 162, 163, 164, 168, 169, 170, 172, 177, 189, 190, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 213, 218, 222, 231, 232, 233, 236, 237, 238, 240, 241, 242, 244, 246, 247, 248, 249, 253, 254, 255, 258, 262, 264, 281, 282
Bedreddin Ahmer. 64
Bedreddin Baba. 274
Bedreddin Dakik. 64
Bedreddin. Simavna kadısı oğlu. 32, 33, 34, 36, 52, 53, 130
Beyzavî. Kadı. 29, 36, 66, 67, 105
Bezzazî. Hafızüddin. 24, 25, 58, 67
Birgî zade. bk. Durak Çelebi.
Börklüce Mustafa. 34
Buldan. Molla. 163, 164
Bulkinî. Celal. 58
Bukinî. Siraceddin. 28, 29
Ca'berî. 74
Cafer Çelebi. Tâcî Bey zade. 207, 208, 244, 245
Cafer. Hazret-i Ebu Bekr oğlu. 177
Câmî. Molla 196
Celaleddin Evbihî. 139
Celaleddin Devvanî. 120, 129, 222, 238, 248, 249, 264
Celaleddin Rumî. 139, 177, 199, 202

Cemal Halife. 259, 278
Cemalî. Şeyh Mehmed. 206, 207, 208, 217, 218, 277, 280
Cemaleddin Aksarayî. 7, 15, 16, 20, 25, 26, 206
Cem Sultan. 196, 207, 208
Cengiz Han. 106
Cezerî. Şemseddin Muhammed 28, 29, 30, 31, 33
Cihanşah Mirza. 203
Cüneyd Tokadî. 210
Çagminî. 13, 96, 147, 172
Çandarlı Halil Hayreddin Paşa. bk. Halil Paşa.
Çelebi Halife. bk. Cemalî Şeyh Mehmed.
Davud Kayserî. 6, 7
Davud Mudurni. Uzun. 279, 280
Davud Paşa. 75, 78, 164, 165
Debbâs. Şeyh. 262
Duğlu Baba. bk. Toklu Baba
Durak Çelebi. Birgî zade. 225, 250
Ebu Ali Sina bk. İbn Sina.
Ebu Bekir Çelebi. 120
Ebu Bekr. Hazret. Sıddîk. 14, 138, 177, 204
Ebu Eyyub-i Ensarî. 181
Ebu Hanife bk. İmam-ı âzam
Ebu İshak. İmam. 29
Ebussuud Efendi. 256, 257
Ebü'l-Beka İsmail el- Cezerî. 30
Ebü'l-Fazl Efendi. 239
Ebü'l-Fazl İshak el-Cezerî. 30
Ebü'l-Feth Muhammed eş-Şafi'î. 29
Ebü'l-Hayr Muhammed el-Cezerî. 30
Ebü'l-Leys Semerkandî. 173
Ebü'l-Vefa. Şeyh. 10, 148
Edebalı. Şeyh. 1, 2, 7
Efdalüddin Huseynî. 145, 227
Efdal zade Hamidüddin. 118, 119, 128, 145, 146, 214, 218, 223, 227, 264, 276, 277
Eflatun zade. 119, 165
Ekmelüddin. Şeyh. 16, 20, 33, 36, 145
Elvan Çelebi. 5
Elvan. Şeyh. 263
Emir Buharî. bk. Şemseddin Ahmed.
Emir Efendi bk. İbrahim Acemi.
Emir Kayserî. 204
Emir Sultan. bk. Şemseddin Buharî.
Emrullah Ak Şemseddin oğlu. 187
Endülüsî. 9
Erdebilî. Hace Ali. 43
Erdebilî. Şeyh Safiyüddin. 48, 49
Eşrefoğlu Abdullah Rumî. 171, 241
Evhadüddin. Molla. 169
Eyyuhum Çelebi. bk. Ahmed Yegânî
Fahreddin Âcemî. 53, 54, 106, 158, 159, 264

Fahreddin Râzî. 14, 19, 36, 138, 139
Fahreddin Rumî. 42
Fasihüddin Alâ. 140
Fatıma el-Cezerî. 30
Fazlullah. Kadı. Fazlı Paşa. 57
Fazlullah Molla. 33
Fazlullah. Şeyh. Ak Şemseddin oğlu. 186
Fazlullah Tebrizî. 39, 54
Fenarî Alisi. bk. Alaaddin Ali.
Fenarî. Molla Şemseddin Muhammed. 7, 15, 16, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 37, 40, 41, 43, 44, 51, 52, 58, 65, 66, 80, 95, 152, 172
Fenarî zadeler. 66, 127, 128, 191
Ferec. Memluk sultanı. 32, 33
Ferişte oğlu. bk. Abdüllatif.
Fethullah Şirvanî. 95, 210
Feyzullah. Molla. 33
Gavri. Kansu. Memluk sultanı. 237
Gazali. Huccetü'l-İslam. İmam. 89, 140
Gazi Hoca. Gazi Halife. bk. Şeyh Ramazan.
Germiyan oğlu. 37
Geyikli Baba. 9, 11
Gıyaseddin Cemşid. 14, 135
Gûranî. Molla. Şehabeddin Ahmed. 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 80, 82, 83, 104, 127, 129, 148, 149, 152, 153, 174, 188, 230, 258
Gümüşlü oğlu. bk. Abdurrahman Çelebi.
Habib Karamanî. 204, 205, 278, 279
Hacı Baba. 172
Hacı Bayram-ı Veli. 22, 47, 64, 65, 97, 98, 102, 108, 161, 177, 178, 204, 280, 281
Hacı Bektaş-ı Veli. 18
Hacı Çelebi. 255
Hacı Halife. 121, 153, 167, 168, 192, 241, 260, 262
Hacı İvaz Paşa. 23
Hacı Hasan zade. Molla Mehmed. 82, 121, 124, 132, 134, 223, 224, 244, 245
Hacı Paşa. 36, 37
Halil Paşa. Çandarlı. 8, 97, 125, 167, 168, 178
Halil. Sarı. Halili. 237
Halimî Çelebi. 244, 267
Hamdî. Şeyh Hamdullah. 186
Hâmid Kayserî. Şeyh. 22, 43, 45, 64
Hamîdî. Molla. 45
Hâmid Tebrizi. 159
Hamîdüddin Huseynî. 193
Hamza Fenarî. Molla. 22
Hamza. Derviş. Hacı. 204
Hamza Karamanî. Molla. 84, 90, 217
Hasan Can. 266, 267, 268
Hasan Çelebi. Fenarî zade. 96, 120, 141, 150, 155, 156, 230

Hasan Hoca. Şeyh. 101, 109, 110
Hasan Samsunî. Molla. 132, 134, 192, 226, 233
Hasan Paşa. 25, 26
Hasan Bey. Nişancı. 205
Hasan Bey. Uzun. 136, 137, 142, 203
Hassan b. Sabit. Arap şairi. 23
Hatem Tâyî. 23
Hatîb zade Muhyiddin Mehmed. 21, 85, 86, 115, 116, 122, 125, 127, 128, 129, 132, 158, 202, 214, 222, 226, 227, 229, 237, 242, 243, 244
Hatîb zade Taceddin İbrahim. 85, 122
Hayâlî Çelebi. 81, 82, 121, 122, 123, 124, 247, 251
Haydar Karahisarî. Ebü'l-Kasım oğlu. Hattab. 3
Haydar Herevî. Bürhaneddin Molla. 34, 52, 53, 58, 103
Haydar. Cüneyd oğlu. Şeyh. 49
Hayreddin Halil. Molla. 106, 107
Hayreddin Hoca. 106, 118, 119, 144
Hayreddin Kadî. 7
Hekimşah Muhammed Kazvinî. 249
Hevâyî Mehmed. 252
Hızır Bâlî. Balıkçı oğlu. 203
Hızır Bey Çelebi. 31, 80, 81, 82, 83, 103, 111, 121, 123, 127, 130, 144, 146, 150, 151, 157, 161, 163, 166, 188, 273
Hızır Şah. 86, 108, 237
Hoca Paşa. bk. Sinan Paşa.
Hoca zade Molla Muslihüddin. 53, 81, 87, 88, 89, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 120, 123, 124, 125, 126, 129, 136, 137, 143, 152, 156, 161, 162, 163, 165, 169, 170, 171, 229, 233, 237, 240, 244, 246, 247
Husrev Kaynı. bk. Husrev Molla.
Husrev Molla. Feramurz oğlu. 76, 102, 103, 104, 106, 108, 109, 134, 157, 158, 211, 212, 217, 251, 252
Hubeysî. Allâme. 252
Hüsameddin Bidlisî. Şeyh. 238
Hüsameddin Molla. 64
Hüsameddin Tokadî. 92, 209
Hüsamî. bk. Abdurrahman Çelebi.
Hüsam Kâtf. 173
Hüsam zade Muslihüddin. 147, 156, 217
Hüseyin Ahlatî. 33, 34
Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib. Hazret. 165, 257
Irakî. 'Allâme. 30, 31
Isfahanî. 146
İbn. Arefe. 262
İbn. Beşir. bk. Mehmed Beşir oğlu.
İbn. Bezzazî. bk. Bezzazî.

İbn. Ganim. bk. Abdüllatif Makdisî.
İbn. Hacer. 16, 21, 70, 74, 155
İbn. Hacib. 19, 57, 118, 129, 134, 278
İbn. Kesir. İsmail. 28
İbn. Mâlik. 29
İbn. Manyas. bk. Mehmed Manyas kadısı.
İbn. Midas. bk. Hüsameddin Tokadî.
İbn. Melek. bk. Abdüllatif Feriştе oğlu.
İbn. Meymun Muhammed İşbili. 262
İbn. Sina Ebu Ali. 126, 140
İbn. Vefa. 76
İbnü'l-Hatîb. bk. Hatib zade.
İbnü't-Temcîd. 91
İbrahim Acemî. 231, 232, 233, 234, 235
İbrahim Amasi. Şeyh. 175, 183, 184, 185, 204
İbrahim Bey. Karamanoğlu. 185, 189
İbrahim. Hasan oğlu. 209
İbrahim Kayseri. 255
İbrahim Molla. Hatib zade kardaşı. 250
İbrahim Paşa. Çandarlı. 125, 128, 129, 167, 168, 169, 170, 178
İbrahim Paşa. Makbul. Vezir-i âzam. 234, 235
İbrî. Seyyid. 142
İbrî zade. Molla. 242
İdris Bidlisî. 238
İdris. Molla Abdullah oğlu. 56
İlâhî. Şeyh Abdullah. 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 268, 269, 271, 274
İlyas. Pir. Şeyh. 62, 63, 64
İlyas Sinobî. Molla. 92, 93
İmam-ı âzam Ebu Hanife. 24, 104, 189
İmam zade Mustafa. 277
İsfendiyar Bey. Candar oğlu. 34, 64, 106
İshak Bey. Arap. Hekim. 176
İsmail Bey. Candar oğlu. 91, 96, 106, 209
İsmail Mücerred. bk. İsmail Şirvanî.
İsmail Safevî. Şah. 238
İsmail Şirvanî. Şeyh. 264, 266
İzarî Abdülkerim. Molla. 115, 243
İzarî. bk. Kasım Germiyanî.
Kadı Bürhaneddin Ahmed. 16, 17
Kadı zade babası. bk. Kasım Molla.
Kadı zade Mehmed. 125, 155, 191 192, 243, 245, 246, 253, 278
Kadı zade-i Rumî. 12, 13, 14, 96, 105, 106, 147, 210, 246
Kâfiyeci Muhyiddin. 21, 57, 58
Kara Hoca. bk. Alaaddin Kara.
Kasım Çelebi. 217, 280
Kasım-ı Envâr. Şeyh. 61

Kasım. Hatîb. 211
Kasım Molla. Kadı zade babası. 157, 217, 225
Kayıtbay. Memlûk sultanı. 72, 73, 236
Kebelü zade Mehmed Muhyiddin. 163
Kemal. Kara. 251
Kemal Paşa zade. bk. Ahmed Şah.
Kerez. Sarı. Nureddin Yusuf. 228, 229
Kerez Karamanî. 228
Kestelli Molla. bk. Muslihüddin Kastalanî.
Kirmanî. 74
Kirmanî. Ataullah. Hekim. 174
Kirmanî. Kutbeddin. Hekim. 174
Kırımî. bk. Abdullah.
Kirmastî Molla. 167, 169, 170, 276
Koğacı Dede Sevündük. 276
Korkud. Şehzade. 224, 233, 236
Kudurî. 93
Kutbeddin. Ali Kuşçu'nun torunu. 137
Kutbeddin İznikî. 27
Kutbeddin Molla. 247
Kutbî. 90
Küpeli zade. bk. Kebelü zade.
Küşterî Mehmed. Şeyh. 18
Lala Şahin. 7
Lâmi'î Çelebi. 260, 261, 269, 273
Lârî Abdülhamid. 175
Leys Çelebi, Nureddin Hamza. 240
Lutfî. Molla, Tokadi. 125, 126, 147, 213, 214, 216, 243, 250
Lutfullah Çelebi. 185
Lutfullah Bey. Candar oğlu. Şeyh. 64, 65
Lutfullah. Şeyh. 161
Lutfullah Üskübî. Şeyh. 274
Mahmud Çelebi. 272
Mahmud. Hâce. 268
Mahmud Herevî. 139
Mahmud. Kadî. 236
Mahmud. Kadî. Koca Efendi. 12
Mahmud Koca Efendi oğlu. 12
Mahmud Paşa. Veli. Vezir-i âzam. 15, 54, 68, 75, 88, 109, 112, 114, 121, 126, 132, 133, 134, 138, 141, 143, 152, 158, 163
Mahmud. Seyyid. 249
Mahmud Sindî. 61, 62
Manisa Çelebisi. 125, 157, 158, 159, 161, 162, 163, 196
Manisa zade. bk. Manisa Çelebisi.
Mansur. Hallac. Şeyh. 190
Manuel Komnenos. 57
Maşi Ahmed. 252
Mecdüddin Kayserî. 9
Mecdüddin Molla. 80
Mehemmed Mirza. 29
Mehmed Ağa. 132
Mehmed. Şeyh. Arakoğlu. 263
Mehmed Bedahşî. 266, 267, 268

Mehmed. Beşir oğlu. 67, 106
Mehmed b. Ömer Halebî. 142, 242
Mehmed Bey. Aydın oğlu. 25, 39
Mehmed Çelebi. Beğlük oğlu. bk. Buldan Molla.
Mehmed Çelebi. Sinan Paşa oğlu. 163
Mehmed Çelebi. Sultan. 32, 51, 57, 81
Mehmed Çelebi. Şeyh. Bolulu. 260
Mehmed. Derviş. 86
Mehmed. Derviş. Hızır Şah oğlu. 142, 143, 237
Mehmed. Derviş. Şeyh. 259
Mehmed II. Fâtih. 21, 53, 54, 68, 71, 72, 73, 75, 76, 78, 80, 81, 82, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 96, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 121, 122, 124, 127, 130, 131, 132, 134, 136, 137, 140, 142, 143, 144, 145, 147, 151, 152, 153, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 174, 175, 176, 179, 180, 196, 202, 208, 209, 217, 222, 237, 240, 243, 252, 258, 270, 276, 278
Mehmed. Hace. Kasım. 266
Mehmed Kocavî. 230
Mehmed Bey. Karaman oğlu. 22, 84, 85
Mehmed. Manyas kadısı oğlu. 93
Mehmed Molla. 95, 157
Mehmed Paşa. Karamanî. 115, 116, 118, 124, 175, 207, 208, 217, 218, 233
Mehmed Paşa. Pirî. 244, 259, 278
Mehmed Paşa. Şah Muhammed. Molla Yegân oğlu. 66
Mehmed Samsunî. 82, 226
Mehmed. Seydî. 230
Mehmed. Şeyh. 25, 236
Mehmed. Hoca zade. Şeyh. 121
Mehmed. Tabılbaz. 250
Mehmed. Yazıcı oğlu. Şeyh. 98
Mes'ud Halife Halvetî. 276
Mes'ud Halvetî. 209
Mes'ud Râzî. 139
Mes'ud Rumî. 173
Mevlana. bk. Celaleddin Rumî.
Mısırlı oğlu. bk. Abdürrahim.
Mîrîm Çelebi. 246
Molla Arap. 160
Molla Celal damadı. bk. Şirazî. Muzafferüddin.
Molla Fenarî Şemseddin Mehmed. bk. Fenarî.
Mollo Guranî. bk. Gurani Molla.
Molla Kadıcık. 94
Molla Münşî. 129
Molla Pirî. 207
Molla Yegân. bk. Yegân Molla.
Molla zade. 120, 152

Molla zade-i Otrarî. 265
Muarrif zade. 161, 236
Muhammed Alâ. bk. Fasihüddin Alî.
Muhammed. Hazret-i Ebu Bekr oğlu. 177
Muhammed. Ferişte oğlu. 39
Muhammed Halebî. 142
Muhammed Herevî. 139
Muhammed Mecdüddin Râzî. 139
Muhammed Pârsâ. Hâce. 93
Muhammed Râzî. 139
Muhammed Şah Fenarî. 20, 21, 42, 51, 53, 127, 132, 155, 158
Muhlis Baba. 3, 4
Muhsin Kayserî. 9
Muhyiddin Âcemî. 230
Muhyiddin Efendi. Fenarî zade. 127
Muhyiddin. Kocalu. Şeyh. 190, 193, 214, 262
Muhyiddin Mehmed Niksarî. 209
Muhyiddin. Molla Kasım. 157, 161
Mu'id zade. 242
Murad I. Hüdavendigâr Gazi. 12, 19, 32, 53, 61, 71, 130, 145, 218
Murad II. Sultan. 53, 61, 68, 71, 84, 86, 87, 88, 91, 94, 102, 111, 132, 142, 145, 153, 164, 167, 178, 187, 211, 253
Musa Çelebi. Yıldırım Han oğlu. 33, 57
Musa Çelebi. Efdal zade. 264
Musannifek. bk. Ali Bistamî.
Musa Paşa. bk. Kadı zade-i Rumî.
Muslihüddin Halife. 187, 269
Muslihüddin Kastalani. 81, 124, 125, 126, 132, 162, 223, 243, 244, 278
Muslihüddin. Kocailili. Şeyh. 99, 190, 192, 193, 255
Muslihüddin Mustafa. Molla. 64
Muslihüddin Mustafa. 64
Muslihüddin Mustafa. bk. Durak Çelebi.
Muslihüddin. Şeyh. Attaroğlu. 186
Muslihüddin. İpsalalı. Şeyh. 193
Muslihüddin. Sirozi. Şeyh. 257
Muslihüddin. Uzun. Küreli. 199, 200, 201
Muslihüddin Yarhisarî. Molla. 115, 169, 170
Mustafa. Hüsam zade. 156, 217
Mustafa. Şehzade. Yıldırım oğlu. 32
Mustafa. Şehzade. Fatih'in oğlu. 130
Muzafferüddin Larendeli. Şeyh. 64
Mübarek. Molla. 249
Mübarek Şah Mantıkî. 33, 36

Müeyyed zade. Abdurrahman. 120, 134, 222, 223, 224, 248, 249, 251, 254, 255, 256
Müferrid Şücâ. bk. Şücâeddin İlyas.
Nasrullah. Hazret-i Ebu Bekr oğlu. 174
Necm. Şeyh. 203
Nefisüddin. Molla. 174
Niyazî Şücaeddin. Şeyh. 240
Nureddin Halife. 199
Nurü'l-Hüdâ. Hacı Bayram'ın oğlu. 182
Orhan Gazi. 6, 7, 8, 10, 11, 12
Osman Bey. Karayülük. Tur Ali oğlu. 17
Osman Çelebi. 261
Osman Gazi. 1, 2, 3, 10
Öklides. 249
Ömer b. el- Hattab. Hazret. 14, 138, 204
Ömer Dede Bursavî. 64
Ömer Molla 254
Ömer Nesefî. 3
Ömer zade. 254
Paşa Çelebi. 178, 247
Pezdevî. 19, 140
Pîrî Halife. 99, 100, 193
Pîrî Paşa. bk. Mehmed Paşa. Pîrî.
Pustin-pûş Dede. 19
Râbia Hatun. 259
Ramazan. Şeyh. 39, 280, 281
Rumî. bk. Abdurrahim Merzifonî.
Rumî. bk. Celaleddin Rumî.
Ruşenî. Dede Ömer. 203
Ruşenî Molla. 202
Rüstem Halife. 260, 261
Rüstem Hoca. 100
Sâdî Çelebi. Taci Bey zade. 245
Sâdî. Şeyh. Şair. 240
Sadreddin Konevî. 22, 44, 95
Sadreddin Şirazî. 238, 248, 249
Sadreddin Şirvanî. Pir. 62, 63
Sadrü'ş-şeri'a Ubeydullah. 39, 93, 140, 145, 245, 251
Sadullah. Ak Şemseddin oğlu. 186
Safer Şah. 26
Safiyüddin Mustafa Çankırılı. 260
Salahaddin Molla. 151, 211
Salahaddin Boluvî. Şeyh. 64
Salih. Pinti. Hoca zade babası. 123
Salih. Altuncu zade. Şeyh. 176
Salih. Yazıcı. 94
Sehâvî. Şeyh. 174
Selcik Hatun. Uzun Hasan'ın eşi. 203
Selim I. Sultan. Yavuz. 207, 219, 220, 221, 223, 225, 228, 229, 230, 233, 237, 238, 239, 242, 243, 244, 246, 248, 249, 252, 254, 256, 258, 265, 266, 267, 268, 283
Selma el-Cezeri. 30
Seydi Çelebi. Kara. Hamîdî. 156, 218, 227, 228, 229

Seyyid İbrahim. bk. Emir Efendi.
Seyyid Şerif Cürcanî. 13, 15, 16, 21, 33, 34, 36, 42, 52, 53, 67, 88, 90, 91, 94, 95, 108, 117, 118, 136, 140, 146, 152, 156, 226, 228, 241, 243
Seyyid-i velâyet. Şeyh. 257, 258, 259
Seyyid Yahya Şirvanî. 202, 203, 204, 206, 207, 209
Sinan Âcemî. 132, 211, 231
Sinan. Fereli. 192
Sinan Halvetî. Sinaneddin Ahmed Süşnbül. 259, 275, 277
Sinan Hamîdî. 243
Sinan. Kara. Molla. 172
Sinan Paşa. Sinaneddin Yusuf. 116, 125, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 163, 188, 192, 213, 217, 218, 226, 229, 237, 241, 242, 246
Sinan Rumî. 209, 232
Siraceddin Molla. 115, 158, 162, 163
Siraceddin Urmevî. 6
Sirke Şücâ. bk. Şücaeddin İlyas.
Sivasî. Şehabüddin. 25
Sofu Bayezid. bk. Ali Çelebi İmadüddin.
Somuncu Baba. bk. Hâmid Kayserî.
Söhreverdî. Necibüddin. 177
Söhreverdî. Şehabeddin. Şeyh. 177
Süleyman Çelebi. Çandarlı zade. 97, 178
Süleyman Çelebi. Kemal Paşa oğlu. 163
Süleyman. Emir. Yıldırım Han oğlu. 37, 38, 39
Süleyman Halife. 194, 253
Süleyman. Sultan. Kanunî. 221, 234, 235, 239, 243
Süleyman. Şeyh. 280
Sünbül Sinan. bk. Sinan Halvetî.
Süyutî. Celaleddin. 21, 57, 59
Şafi'î. Muhammed. İmam. 140
Şâhidî Çelebi. 33
Şahrûh. Timur Han oğlu. 77
Şakîk-i Belhî. 177
Şâmî Hamza. Şeyh. 186
Şehinşah. Şehzade II. Bayezid'in oğlu. 205
Şemseddin Ahmed Buharî. 197, 268, 269, 270, 271, 272, 273
Şemseddin Buharî. Emir Sultan. 44, 46, 101, 120, 188, 268
Şemseddin Efendi. 192
Şemseddin Hasan Fenarî. 51
Şemseddin Veli. 101, 110, 114
Şerefeddin Kırımî. Kemal oğlu. 67, 68
Şeyh-i ekber. 6, 98
Şeyhî Molla. 254
Şeyhî. Sinaneddin Sinan. 102
Şeyhî Şâir Sinan. 212, 216
Şirazî. Muzafferüddin Ali. 248
Şirvanî. Şükrullah Hekim. 174
Şücâeddin Halife. 64

Şücâeddin İlyas. 96, 240
Şücâ Molla. 212
Şüca. Uslu. Amasî. 212
Şükrullah Molla Şirvanî. 84, 85, 95, 174
Tabduk Emre. 49, 50
Taceddin İbrahim. Üstad zade. 241
Taceddin Kürdî. 6, 7
Taceddin Molla. 127
Taceddin Karamanî. Şeyh. 100, 143, 191, 192
Tâcî Bey. 207, 208
Taftazanî. Sadeddin. 23, 42, 52, 53, 69, 77, 78, 90, 92, 93, 94, 103, 118, 136, 156, 173, 241, 249
Tahir oğlu. 206
Tahirî. Hafızüddin Ebu Tahir Muhammed. 93
Taşköprü zade. 21, 47, 159, 175, 214, 221, 245, 253, 256, 259, 262, 279
Taşyüzlü. bk. Muhyiddin Molla.
Timur. Emir. Han. 27, 28, 29, 30, 32, 33, 37, 39, 46, 47, 62, 76, 77, 142
Toklu Baba. 12
Turgutalp. 10
Tursun Fakih. 2
Ubeydullah-i Nakşıbendî. 90, 195, 196, 264, 266, 268
Ulug Beğ. 13, 14, 105, 136, 247
Uzun Hasan Bey. bk. Hasan Bey Uzun.
Ümmüveled Hüseyin. Molla. 159, 160, 252
Ümmüveled zade. Abdülevvel. 252
Üsküp Şeyhi. bk. Şücaeddin İlyas.
Üstad zade. bk. Taceddin İbrahim.
Vefa. Şeyh. 187, 188, 189, 207, 208, 210, 215, 218, 258, 261, 271
Vildan. Molla. 133, 164, 240
Yahya. Bahşı oğlu. Şeyh. 250
Yahya Efendi. 93
Yahya. Seyyid. bk. Seyyid Yahya Şirvanî.
Yakub Amasî. 211
Yakub Çelebi. Hekim. 175
Yakub. Kara. 22, 56, 183
Yakub Halvetî. 277
Yakub. Küçük. 55, 56
Yakub Mirza. 203
Yakub Molla. 239
Yakub Paşa. 31, 150
Yakub. Sarı. 22
Yavsı Muhyiddin İskilibî. 201, 205, 255, 256
Yegân. Molla. Armağan oğlu. 55, 56, 65, 66, 70, 71, 80, 85, 87, 106, 134, 145
Yunus Emre. 50
Yusuf Bâlî. Fenarî zade. 52, 106, 152, 209

Yusuf Bâlî. Sinaneddin. Molla Yegân oğlu. 52, 67, 106
Yusuf el-Huseynî. Kıvamüddin. 238
Yusuf Molla. 33, 152
Zamirî Molla. 253
Zekeriyya Halvetî. 64
Zekeriyya Molla. 173
Zenbilli Ali Efendi. bk. Ali Cemalî.
Zerkeşî. 58
Zeyla'î. 33
Zeynüddin Hâfî. 23, 25, 59, 60, 61, 63, 141, 177, 194
Zeynüddin Kadî. 86
Zeyrek Molla Mehmed. 108, 109, 110, 112, 113, 114, 237
Zeyrek zade. bk. Ahmed Rükneddin.
Zimahşerî. 222
Ziyaeddin. Şeyhülislam. 28
Züfer. İmam. 66

Acem bk. İran.
Adalya bk. Antalya.
Agras. Agrade. bk. Vezirhanı.
Akçahisar. 9
Akkoyunlu. 17, 174
Akmedrese. Ankara. 236
Aksaray. Niğde. 43
Akşehir. Konya. 275
Ali Paşa Medresesi. İstanbul. 226, 243, zaviyesi 280
Amasya. 5, 48, 62, 63, 64, 168, 169, 178, 205, 207, 211, 216, 218, 222, 225, 230, 231, 233, 236, 237, 241, 242, 244, 247, 252, 255
Anadolu. 32, 34, 80, 124, 134, 164, 172, 185, 221, 224, 228, 229, 230, 236, 237, 246, 260, 273
Ankara. 28, 47, 64, 65, 165, 178, 204, 236, 241, 247, 282
Antakya. 40
Antalya. 189
Arabistan. 177, 265, 267, 270
Arafat. Mekke. 258
Arap. 28, 137, 270
Arzodası. Topkapı Sarayı. 145, 219
Ayasofya. İstanbul. 103, 104, 107, 137, 157, 160, 210
Ayasulug. Selçuk. 25
Aydın ili. 36, 65, 165, 203, 205, 239, 253, 277
Azerbaycan. 9, 99, 136
Babi's-saade. 10, 54, 71, 75
Bağdat. 238
Bakır küresi. bk. Küre.
Baku. 203
Balat. Miletos. 86, 94
Balat mahallesi. İstanbul. 270
Balıkesir. 64, 65, 161
Basra. 29
Bayezid Camii. İstanbul. 210, 228, 237, 240, 281
Berda'a. 203, 231
Beypazarı. 184, 247
Bilâd-i selâse. İstanbul. 129
Bimaristan. Bursa. 167
Bistam. 139
Bidlis. 33
Bizans. 57
Buhara. 44, 93, 152, 195, 196, 268, 273
Bursa. 5, 7, 10, 11, 12, 18, 19, 20, 24, 28, 32, 40, 43, 44, 45, 48, 52, 55, 60, 65, 66, 67, 72, 74, 86, 87, 91, 92, 93, 97, 100,

104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 114, 117, 119, 120, 121, 124, 129, 130, 134, 142, 143, 144, 145, 150, 151, 153, 156, 157, 161, 164, 165, 167, 168, 170, 172, 173, 187, 191, 192, 201, 202, 203, 211, 213, 217, 218, 226, 228, 229, 231, 232, 236, 237, 238, 239, 241, 242, 243, 245, 246, 247, 248, 250, 253, 258, 261, 262, 264, 282
Bursa dağı. bk. Uludağ.
Cam. Horasanda bir kent. 60
Çankırı. 204
Çelebi Sultan Mehmed Medresesi. Bursa. 87, 107
Çendik Medresesi. Bursa ili. 121
Çerkes. 263
Çifteler Medresesi. Edirne. 151, 216, 226, 240, 241, 250, 251, 252
Çoban Köprüsü. Amasya. 223
Çorum. 236
Çubuk. Ankara. 241
Dârü'l-Hadis. Bursa. 24
Dârü'l-Hadis. Edirne. 130, 147, 148, 213, 216, 217, 229, 230, 252
Dârü't-talim. İstanbul. 228
Debbaglar. Bursa. 24
Debbaglar Medresesi. Edirne. 99, 187
Dimetoka. 96, 124, 134, 240, 241
Ebu Eyyub-i Ensarî türbesi. bk. Eyüp
Edirne. 33, 39, 54, 55, 68, 88, 91, 99, 103, 106, 112, 114 123, 130, 140, 142, 147, 148, 149, 151, 155, 161, 162, 164, 165, 167, 178, 187, 209, 211, 213, 216, 217, 220, 221, 223, 225, 228, 230, 237, 240, 241, 246, 247, 250, 251, 252, 256, 274, 277, 281
Edirne kapısı. İstanbul. 159
Eğridir. 9
Emir Buharî türbesi. İstanbul. 273
Emir Sultan türbesi. Bursa. 120, 282
Endülüs. 262
Erdebil sofuları. 49, 184
Eretna devleti. 16
Erzincin. 16, 207
Esediye Medresesi. Bursa. 111
Eski Saray. İstanbul. 145
Evlek köyü. İskilip. 185
Eyüp. Kasabası, Medresesi, Türbesi. 126, 129, 137, 141, 175, 181, 216, 223, 233, 236, 247, 254, 270, 283
Fatih Camii. İstanbul. 170, 270
Fener köyü. Bursa. 21
Filibe. 121, 241
Freng. 179, 189
Galata. İstanbul. 103
Gebze. 57
Gelibolu. 98, 99, 121, 134, 163, 242, 246

Gence. Azerbaycan. 203, 231
Germiyan ili. 36, 102, 194
Germiyan oğlu Medresesi. Kütahya. 237
Göynük. 181, 182, 184, 186, 260
Gümüş. Gümüşçacıköy? 64, 236
Hacı Bayram Türbesi. Ankara. 254, 282
Hâf. Horasan'da bir kent. 60
Halep. 16, 33, 129, 142, 178, 222
Halebiye Medresesi. Edirne. 103, 142, 155, 241, 247
Hama. 263
Hamîd ili. 99, 151, 193
Hamza Bey Medresesi. Bursa. 239
Harem-i Şerîf. Mekke. Haremeyn-i muhteremeyn. 29, 77, 122, 267, 282
Hatiboğlu mahallesi. Bursa. 12
Hwand Hatun Medresesi. Kayseri. 183
Hayavan mahallesi. Herat. 139
Herat. Horasan'da bir kent. 29, 138, 139, 140, 152, 196
Hicaz. 60, 155
Horasan. 13, 29, 60, 63, 139, 195
Hoy. 9, 99
Hürmüz denizi. Umman denizi 136
Hüseynîye Medresesi. Amasya 241, 242, 247
Irak. 139
Irak-ı Acem. Cibal 137
İbn. Melek Medresesi. Aydın 239
İbrahim Paşa Medresesi. İstanbul 230
İnebahtı. Mora 169
İnegöl. Bursa 10, 153, 237
İpsala. Çanakkale 193
İran. 7, 9, 12, 13, 18, 19, 28, 32, 41, 57, 86, 87, 89, 91, 94, 100, 106, 121, 137, 141, 144, 147, 154, 195, 203, 204, 213, 222, 223, 231, 238, 244, 248, 249, 265, 275
İshak Bey Medresesi. Üsküp. 96
İskenderiye. 28
İskilip. 185, 186, 201, 205, 256
İsparta. 151
İstanbul. 68, 69, 74, 78, 87, 88, 103, 105, 107, 108, 112, 114, 115, 122, 124, 125, 126, 132, 136, 137, 141, 144, 145, 146, 147, 158, 169, 170, 179, 181, 182, 185, 193, 194, 196, 197, 202, 208, 209, 210, 211, 217, 218, 222, 223, 226, 227, 228, 229, 230, 233, 237, 242, 247, 252, 253, 255, 258, 259, 270, 271, 276, 277, 278, 280, 281
İşbiliye. 262
İznik. 6, 7, 33, 85, 115, 116, 117, 122, 127, 147, 155, 218, 228, 230, 233, 237, 240, 250
Kâbe. Mekke. 62

Kahire. 20, 32, 33, 36, 42, 56, 58, 70, 173
Kalenderhane Medresesi. İstanbul. 211, 216, 222, 228, 243, 252
Kaplıca Medresesi. Bursa. 71, 130, 145, 202, 213, 218, 228, 245, 273
Karaağaç. Azerbaycan. 203
Karacalarköyü. Çankırı. 204
Karaferya. 223
Karahisar-ı Sahip. Afyon. 3, 183
Karahisar. Şebin. 233
Karaman ve ili. 1, 2, 3, 4, 15, 16, 22, 56, 163, 173, 202, 204, 205, 206, 207, 251, 278, 280
Karesi. 101, 250
Kastamonu. 91, 96, 106, 157, 191, 209, 240, 254
Kâş ya da Keş Uygur ili'nde bir kent. 30
Kavaklı Mescid. Bursa. 12
Kayseri. 183, 184, 185, 204
Kazaz hanı. Bursa. 204
Keskin. Ankara. 186
Kestel. Bursa. 111
Keşişdağı. bk. Uludağ.
Kırım. 68, 69
Kırşehir. 4
Kızılbaş. Şi'î. 261
Kirman. İran. 135, 195
Kirmastı. 7, 257
Kite. Bursa. 121
Konya. 33, 34, 60, 99, 100, 140, 183
Kubbe altı. Topkapı Sarayı. 218
Kudüs. 24, 59, 60, 247, 269
Kurşunlu. Çankırı. 204
Küşterî mahallesi. Bursa. 18
Küre. Kastamonu. 106, 107, 199
Kütahya. 41, 102, 237, 243,
Larende. Karaman. 56, 66, 202
Magrib. Batı kuzey Afrika ve İspanya. 61, 155
Mahmud Paşa Medresesi. İstanbul. 158, 163, 211, 226, 227, 244
Makam-ı İbrahim. Kâbe. Mekke. 61
Malkara. 134, 230
Manastır Medresesi, mahallesi. Bursa. 21, 24, 153, 211, 246
Manavgat. 100
Manisa. 71, 130, 236
Mardin. 238
Maveraünnehr. 13, 28, 29, 90, 142
Medine. 29, 264, 282
Mehmed Paşa imâreti. Amasya. 205
Mekke. 29, 32, 33, 61, 62, 77, 128, 204, 208, 218, 238, 249, 258, 264, 269
Menteşe. 86
Merzifon. 60, 61, 68, 93, 210, 230, 233
Mescid-i aksâ. Kudüs. 269

Merkez Efendi dergâhı. İstanbul. 277
Mısır. 6, 16, 20, 28, 30, 32, 33, 56, 60, 72, 86, 155, 174, 218, 230, 236, 237, 262, 266, 267, 277
Molla Fenari, Medresesi. Bursa. 24
Molla Gûranî Medresesi. İstanbul. 247
Molla Husrev Medresesi. Bursa. 211, 226, 231
Mudurnu. 42, 124
Muradiye Medresesi, İmareti. Bursa. 86, 108, 121, 130, 134, 145, 153, 164, 165, 187, 211, 213, 218, 237, 238, 240, 245, 250
Murad Paşa Medresesi. İstanbul. 115, 169
Mustafa Paşa Medresesi. İstanbul. 230, 233, 248
Muzafferiye Medresesi. Merzifon. 106
Müderris köyü. İstanbul. 88
Namazgâh meydanı. Edirne. 55
Niğde. 56, 204
Osmancık. 177, 178
Orhan Gazi Medresesi. İznik. 6, 7, 85, 117, 122, 127, 218, 228, 230, 233, 237, 240, 250
Ortaköy. Niğde. 204
Pınarbaşı. Bursa. 24
Rodos. 189
Rum. Diyarı. Ülkesi. Denizi. 7, 9, 10, 15, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 27, 28, 30, 31, 32, 36, 37, 44, 48, 51, 53, 60, 61, 68, 70, 72, 75, 80, 86, 87, 89, 91, 94, 96, 103, 104, 106, 129, 135, 136, 137, 140, 142, 155, 158, 174, 177, 178, 196, 197, 198, 204, 207, 222, 231, 238, 248, 264, 265, 268, 271, 273, 275, 277, 282
Rum Beylerbeyiliği. bk. Sivas.
Rumeli. 32, 34, 124, 134, 154, 221, 223, 224, 228, 229, 270
Rum vilayeti. Amasya-Sivas. 205
Sahn-ı seman Medreseleri. 88, 106, 108, 115, 116, 124, 127, 131, 134, 145, 151, 153, 155, 157, 158, 159, 161, 169, 170, 172, 196, 211, 212, 213, 216, 217, 218, 223, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 237, 238, 240, 241, 247, 248, 250, 253, 254, 264
Sakarya. 49
Sakız. 33
Saraclar mescidi. Amasya. 63
Saray-i hümâyûn. Bursa. 5, 10, 75
Sarı Gürz. İstanbul. 229
Savma'a. 168
Seferihisar. 80
Selçuk bk. Ayasulug.
Semaniye Medreseleri. bk. Sahn-i seman

Semerkand. 13, 14, 28, 62, 95, 105, 152, 195, 196
Serez. 34
Sevâdiye mahallesi. Amasya. 63
Seyf Medresesi. Ankara. 247
Sırcanîye Medresesi. Bursa. 7
Silivri. 252
Sinan köy. İstanbul. 209
Simav. 194, 196, 268, 269, 271
Simavna. 32
Sivas. 25, 186, 205, 228
Sivrihisar. 81, 147, 148, 213, 281
Sofular yaylağı. Bursa. 100
Solfasol. Ankara. 47
Sultan Bayezid Medresesi. Amasya. 231
Sultan Bayezid Medresesi. Edirne. 228, 237, 240, 241
Sultaniye Medresesi. Bursa. 51, 67, 81, 93, 107, 108, 111, 114, 117, 121, 124, 142, 143, 150, 151, 156, 211, 212, 213, 217, 218, 228, 231, 237, 238, 240, 247, 250
Sultanönü. Eskişehir. 12
Sultan Selim Camii. İstanbul. 125
Suriye. 1, 247
Şah Melek Medresesi. Edirne. 103
Şahrûd. 139
Şam. 1, 2, 9, 28, 31, 32, 33, 34, 56, 60, 177, 262, 264, 265, 266, 267, 268
Şeyhuniye Meşihati. Medresesi. Kahire. 58
Şeyh Vefa zâviye ve türbesi. İstanbul. 210, 215, 271
Şiraz. 29, 30, 31, 222, 238
Şirvan. 62, 63, 207
Taşköprü. 106, 107
Taşlık Medresesi. Edirne. 211, 217, 226, 246
Tatar diyarı. Kırım. 34
Tebriz. 33, 89, 136, 203, 223
Teke ili. 261
Tırhala. 101
Tire. 33, 39, 157, 165, 253
Tokat. 92, 185, 206, 228
Tosya. 172
Turgut ili. 10
Tuzla Medresesi. Karesi. 250
Türk. 7, 180, 200
Türkmen. 17, 18, 206
Ulucami. Bursa. 43, 232
Uludağ. 11, 12, 100
Üsküdar. 103, 136
Üsküp. 96, 151, 176, 229, 242, 274
Vâiziye Medresesi. Bursa. 237
Vardar Yenicesi. 197, 270
Veliyüddin oğlu Ahmed Paşa Medresesi. Bursa. 243
Vezirhanı. 87, 109
Yakub Paşa zâviyesi. Amasya. 64
Yenibahçe. İstanbul. 258
Yeni cami. Edirne. 54, 123
Yenice köyü. Amasya. 231
Yenişehir. Bursa. 19

Yezd. İran. 29
Yıldırım Camii, Medresesi, Vakfı. 32, 67, 71, 106, 129, 161, 162, 167, 173, 229, 237, 239, 250
Zağra. 34
Zeyrek Camii. İstanbul. 87, 88, 108, 194, 196, 199, 201, 274
Zincirli Medresesi. Karaman. 15

Deyimler ve Sözlük

Tâcü't-tevârîh'in yalınlaştırılmasında yerinde bırakılması zorunlu olan, bugün için unutulmuş eski Türkçe ya da yabancı kökenli sözcüklerden, önceki ciltlerde anılan ve açıklananlar ötedenberi yapıldığı gibi, bu cilde de alınmamışlardır. Bu ciltte ilk kez geçen deyimlerin öteki ciltlerdeki açıklamaları ile bağlantıları belirtilmiştir.

aba Yünden yapılmış kaba kumaş ve ondan dokunulan giysi. Dünya malına değer vermeyenlerin bu anlayışlarını belirtmek için yeğledikleri giysi biçimi. 141, 142, 155, 193

âc Genellikle Hindistan'da yetişen ve kerestesi ömürlü olan bir ağaç türü. Ilgın ağacı. 46

'akl-ı selîm Sağ duyu. Hızır Bey Çelebi'nin Hoca zade'ye verdiği san.

Âl-i aba Hazret-i Peygamber'in soyu. Hazret-i Fatıma ve Ali'nin çocukları ile onlardan türeyen torunları. Ehl-i beyt. Peygamberi, damadları ve torunları. En geniş anlamıyla ise Hâşimî ailesi. Ancak bu kavramı Abbasîler benimsemiş, başkalarınca yadsınmıştır. Şi'îler ise sadece Fatıma'dan türeyen soyunu kabullenirler. 273

'amel İş, Niyet, İslam dininde yerine getirilmesi gereken ibadet ve davranışların tümü.

'allâme En çok bilen. İslam bilimlerinin tümünü belleyen kişi. Bilgin. 252

'arakçîn Sarık ya da dolama altına giyilen takke. 103

'arakıyye Tarikate giren kişilerin giydikleri başlık.

Arasat 235, bk. C. I. Not. 14. Sa. 341.

arpalık Osmanlı devletinde ilmiye sınıfından olanlara yani, müderris, kadî, kaz'asker v.b. ulemaya görevlerinden uzaklaştırıldıklarında geçimlerini sağlamak için verilen zeâmet ve has değerinde tarımsal gelir kaynağının adı. Söz gelimi, Mihallıççık arpalığı, gibi. 153, 233

'arefe Dinî bayramların bir önceki günü. 143

'ârif bi'llah Bilgeliğiyle Tanrı'ya ulaşan kişi. Veli. Ermiş.

'arş Dokuzuncu kat gök. Taht.

'aruz Arap dilcilerinden Halil'in hecelerin uzunluğu, kısalığı temeline dayandırarak şiir için meydana getirdiği kalıplara verilen ad. Daha sonra bir bilim olarak gelişmiştir.

'arza çıkmak Osmanlı devletinde Kubbe altında toplanan sorumluların aldıkları kararları açıklamak üzere Padişahın katına çıkmaları. 164

'aşure günü Hazret-i Hüseyin'in Kerbela'da şehit edildiği Muharrem ayının 10. günü. 143

Bâbü's-saâde Topkapı Sarayında Üçüncü yer'e açılan kapının adı. 10, 54, 71, 75

bahr Aruzda temel kalıplarla onlardan türetilen tüm kalıpların ortak adı. 11 temel kalıp vardır.

Baltacı Osmanlı devletinde kapukulu ocaklarında Saray'a bağlı bir örgüt. Teberdar. 145

Bârî Tanrı'nın adlarından biri. Yaradan, yaratıcı.

bedî' Sözün güzel söylenmesi kuramlarını öğreten bilim. 154

belagat Sözün düzgün, kusursuz ve yerinde söylenmesini öğreten bilim.

Berat Müminlerin ibadetleri sonucu kusurlarının affedildiği gece. 15 Şaban.

butûn-i seb'a Kur'an-ı kerim'in tefsirinde ayrı ayrı yöntem ve ilkeler getiren yedi Tefsir imamına verilen ad.

Bunlar, Abdullah b. Abbas, Kays b. Müslim el-Cedelî, İbn. İshak Muhammed b. Muhammed, Ebü'n-Nasr Muhammed el-Kelbî, Mukatil b. Süleyman ve Ebu İbn. Ka'b el-Ekber'dirler. 149

câiz Yapılmasında sakınca görülmeyen iş.

can Gönül, Ruh, Sevgili, Tarikatte derviş.

damagı Manevî zevkleri tadan ve gönülde yer aldığı sanılan uzuv. 222

gözü Kalp gözü. Gerçekleri özden sezme yeteneği. 45, 115, 282

katmak Yeniden canlanmışçasına hoş olmak. Bir dervişe tasavvuf neş'esi vermek. 192, 262

cebr Zor, zorlama, düzeltme, onarma, Cebir bilimi. 191

cemaât günleri Cemaâtle kılınması farz namazlar. Bayram ve Cuma namazları gibi. 104

cezbe Ruhun neş'e ve hayret içinde tenden çıkma hali. İnsanın tutkuyla özünden geçmesi.

cifr Gayıbdan bilgiler derleyen bilim adı.

cima' İnsanların çiftleşmesi. 165

cüz'i irade İnsanların kendi yettiği kavrama, yapma, anlama gücü. Elindelik. 191

Çavuş Osmanlı devletinde Padişah ve hükümet buyruklarını duyurmakla görevli kişi. 60

çille Nefsin isteklerini körletmek için 40 gün dünya ile ilişkileri kesme. Eziyet. Sıkıntı. 154

çillehane Çille çıkarılan yer. Savma'a.

Dâire Çenber. Çalışma yeri. Ev. Zilli tef. Büyü çeşitlerinden biri.

Dârü's-saâde bk. C. I. Not. 137, 349.

Dârü's-saltana Saltanat durağı. Osmanlı devletinde taht-kenti.

Defterdar Osmanlı devletinde parasal işlerden ve Dış hazineden sorumlu olan görevli. 174, 241, 243

dergâh Ermiş kişinin durağı. Tekke.

ders-i âm Herkese açık konferans. Sonraları camilerde ders biçiminde programlı vâz ve öğütlerde bulunan din adamlarına verilen san. bk. C. II. Not. 47, 314.

ders şeriki Bir medresede aynı hücrede kalan, aynı müderristen okuyan softa, molla ya da öğrenci. 151

Ders vekili Şeyhü'l İslam kapısında medreselerdeki eğitim ve öğretimden sorumlu olan ilmiye sınıfından kişi. Aynı zamanda İstanbul Sultan Bayezid medresesi baş müderrisliği ile de görevli idi. 200

destûr vermek Bir dervişe bağlı olduğu tarikat törelerince halkı uyarma, aydınlatma yetkisi vermek. İzin vermek. Müsaade etmek.

Devriye medreseleri Sahn-i seman, Süleymaniye ve Ayasofya dışında kalan küçük dereceli medreseler. İbtida-i hâric, İbtida-i dâhil, Musile-i Sahn ya da Tetimme medreselerine verilen genel ad. 170, 172, 217, 226, 227, 229, 250

Divan-ı âli/hümâyûn Osmanlı devletinde yönetimin en üst kuruluşu. Padişahın danışma organı. 104, 128, 133, 145, 147, 151, 152, 163, 168, 169, 218, 219, 244

divan tutmak Saygı göstermek üzere ayak üstünde elleri bağlayıp durmak. 198

Doğancı bk. C. I. Not. 154. 350. Bu ciltte 135

dolama Tülbentin burularak kat kat başa sarılmasıyla elde olunan başlık.

ebâdile Bedil'in çoğulu. Abdallar. Tanrı'ya bağlanmış, dünya ile ilişkilerini kesmiş kişiler. 61

ecel kadısı Ölüm meleği. Azrail. 103

emmâre 141. bk. C. II. Not. 13, 311.

ene'l-Hakk Hallac-ı Mansur'un küfrüne kanıt olarak kullanılan deyim. Ben Hakk'ım.

ene'l-batıl Ben sapıtmışım anlamında söz.

erba'in Dervişlerin çille çıkarmak için dünyadan uzaklaştıkları kırk günlük süre, 22 Aralık - 31 Ocak günlerine rastlayan kırk günlük soğuk süresi. 60, 65, 129, 156, 195

esfelü's-sâfilîn Yaşamın iyice yaşlılık dönemi. Cehennem. 266

evrad Virdin çoğulu. İslam dininde günde yinelenen duâlar. 271

Fahr-i âlem Âlemlerin öğüncü olan Hazret-i Peygamber'in sanı. 235

fakîh Din hukukunda yetişmiş bilgin.

fakr ü fena Dervişlikte iki temel ilke. Dünya malından ve yaşamından uzaklaşma. Yoksulluğu zevk, unutulmuşluğu da mutluluk bilme hali.

fetva Müftünün, halktan birinin ya da bir yöneticinin toplumsal ya da kişisel konuda sorduğu soruya kitap, sünnet, icma' ve kıyas kuramlarına uygun olarak verdiği

yanıtın adı. 65, 73, 75, 103, 105, 115, 130. Makamı. Fetvahane. 211, 212, 254, 258, 264

fıkıh Din kuramlarını inceleyen bilim.

fidye Ölümden ya da tutsaklıktan kurtulmak için ödenen para. 189

futa Belden dize ya da topuklara değin takılan önlük.

füru' Fıkıh biliminde ikinci derece de saptanan sorunlar. Bir de bk. C. II. Not. 64. 316.

gaza Din ve Tanrı aşkına yapılan savaş.

gusül abdesti Cünüblük, hayız ve nifastan sonra dinin buyruğu gereğince yıkanıp arınma ibadeti.

hâce Öğretmen, hoca, tüccar, çelebi.

Hâceler tarikati Bk. Nakşibendilik. 195, 196, 270, 275

Hacer-i esved Kâbe'de bulunan kara taş. Göktaşı. 282

hadis Peygamberin söylediklerini derleyen, inceleyen, yorumlayan bilim.

halife Peygamberin görevlerini üstlenen kişi. Bir ermişin yerini alan ya da onu temsil eden kişi.

halvethâne Kişinin özel dairesi. Yalnız başına oturulup ibadetle vakit geçirilen yer. 271

Halvetiye Şeyh Ebu Abdullah Siracüddin Ömer b. Ekmelüddin'in kurduğu tarikatin adı. 61, 125, 199, 202, 206, 275, 277

Hanefiye Ebu Hanife Numan b. Sabit el-Kûfî'nin kurduğu mezhebin adı. 40, 57, 148, 184, 188, 189

haram Kutsal olan. Dince yasaklanan her türlü nesne, davranış ve söz.

haşiye Bir yapıtın metnini açıklayan, zor kesimlerini aydınlatan ek kitap.

havass Hass'ın çoğulu. Nitelikler, özellikler. Osmanlı devletinde açılan topraklardan Padişahça kullanılması için ayrılan, Hazine emrine verilen topraklar. 103

-ı huruf Harflerin büyü bakımından taşıdıkları özellikler, hasseler. 37

Hazine-i âmire Osmanlı devletinin baş hazinesi. Dış hazine. 147, 213, 219

hekim İnsan hastalıkları üzerinde bilgisi olan kişi.

Dergâh-ı âli Osmanlı devletinde görev alan hekim.

başı Dergâh-ı âli hekimlerinden sorumlu olan hekim. 246

helal Dince yasaklanmayan bütün nesne ve davranışlar. 270, 282

hırkapûş Kimi tarikatlerde muhiplikten dervişliğe yükselmede o tarikate özgü giysiyi giyen kişi.

hicv Yerme, Şiir yoluyla bir kimseyi kötüleme. Gülünç hale koyma.

hulûl Tanrı'nın insan biçimine gireceğine inanma.

hurufilik Tanrı'nın söz biçiminde kendini gösterdiği ve harflerle belirlendiği inancını taşıma. 37, 48

hutbe Cuma ve bayram namazlarında hatibin minberden eylediği öğüt.

nikâh Evlenme töreninden sonra okunan duâ.

hünkâr Hükümdar, Padişah.

ışık bk. C. I. Not. 85. 346.

iç-il 271. bk. C. Not. 134. 320.

ictihad Din bilginlerinin Kur'an, sünnet, icma' ve kıyas kuramlarına dayanarak, bir davranış, konu ya da açıklama yönünden koydukları ilke.

ihtisap Hesap sorma. Osmanlı devletinde çarşı ve pazarlarda esnafı, fiyat ve nark ücretlerini kontrolle görevli kişi. 167

iksîr Orta çağda kimyagerlerin çok etkili olduğuna ve her hangi bir madeni altına dönüştüreceğine inandıkları madde. Şifa veren madde. 275

İlhad Tanrı'nın varlığına inanmama. 49, 279

illiyyîn 266. bk. C. I. Not. 48. 343.

imâret Bayındırlık. İslam devletlerinde medrese öğrencileri başta olmak üzere yoksulları, yolcuları ve özel ayrıcalıklı kişileri doyurup barındırmak için kurulan sosyal kurum. 55, 147, 208

ipek eminliği İran'dan alınan ipek kumaş ve ibrişim işlerini, tüccarlarını kontrol eden kuruluş. 220

i'rab Arapça sözcüklerin tümce içinde okunuş kuramlarını saptayan bilim. Bir Arapça sözcüğün özne, tümleç ve takı durumunda okunuşlarını saptama olayı. 172, 273

istigfar Tövbe etme. Tanrıdan bağışlanmayı dileme. 193

istigrak Bk. C. III. Sözlük. Âlem-i istigrak. 259, 260

istinsah Bir yapıtın el yazısı ile örneğini çıkarma.

işa'eyn Akşam ile yatsı namazları arası.

işrak Güneşin doğuşu.

namazı Güneşin doğuşundan sonra kılınan namaz. 76

vakti Güneşin doğuş anı. 222, 260, 271

kadî Yargıç. Din hukukuna göre yargı görevlisi.

kadırga İki bodoslaması arası 50 arşın olan bir savaş gemisi. 300 tayfalıdır.

kâfir Tanrı'ya eş koşan. İslam dininde olmayan.

kalender bk. C. III. Sözlük. Kalender. 171

kanaat Kısmetine razı olma. Fazlasını istememe. Olanı yeterli bulma.

Kapıcı Osmanlı devletinde Saray görevlilerinden olup, Padişah buyruklarını, çağrılarını ilgililere iletmekle yükümlü idi. 112

başı Dergâh-ı âlî kapıcılarından sorumlu bulunan görevli. 76, 134

Karamanoğlu Kargaşası Karamanoğlu İbrahim Bey'in 1463 te ölümü üzerine çocukları arasında baş gösteren taht kavgasına Fatih'in de karışmasıyla gelişen olaylar zinciri. 211

kavs-ı kuzeh Ehem kuşağı.

kayyim Cami ve mescitlerin eşyalarını korumakla görevli kişi. 270

kaz'asker Kadi-asker. Ordu kadısı. Osmanlı devletinde en üst kademede bulunan yargıç. Divan'da hukuk davalarına bakar, kendi bölgesindeki kadı ve nâiplerin atama, görevden alma ve denetleme işlerini yürütürdü. Metinde anlatıldığı gibi önceleri tek iken Karamani Mehmed Paşa'nın önerisi ile sayıları Anadolu ve Rumeli olmak üzere ikiye çıkmıştır.

kefere Kâfirin çoğulu.

kelam Tanrıdan ve Tanrının birliğini ispatlamadan söz eden bilim.

Kelîm Hazret-i Musa'nın sanı. Tûr-i Sina'da Cenab-ı Hakk ile konuştuğu için bu sanı almıştır.

kelime-i zikr Bir şeyhin bir muhibbi eğitmek için ona zikretmek üzere verdiği sözcük. Ahad, Samed v.b. gibi.

kerâmet Ermişlerin davranışları, sözleri ve tanımları sonunda görülen olaylar ya da elde edilen gerçekler.

keşf Olacak bir şeyi önceden sezinleme.

Kıble Namaz kılarken Mekke'ye doğru yönelme.

kılıç kuşanmak Osmanlı devletinin kuruluş ilkeleri gaza ve cihada dayanmakla Osmanlı tahtına çıkan her hükümdarın yasallaşma törenlerinin ikincisi de kılıç kuşanma töreni idi.

kıraat Kur'an-ı kerimi kuram ve metodlarına göre okuma bilgisi veren bilim.

kirpas Keten ile pamuk karışımı bir kumaş. 193

kitâbe Yazıt.

Kölemen Eyyubilerden itibaren özellikle Kafkasya ve Kıpçak bozkırından satın alınarak Mısır'da yetiştirilen köle asker. Daha sonra Türk ve Çerkes kölemenler olarak Mısır'da egemen olmuşlar ve bir iktidar oluşturmuşlardır. Memlûk.

Kubbe vezirleri Osmanlı devletinin en üst yönetim kurulu olan Divan-ı hümayunda görev alan vezirlerin özel adı. 218, 219

kutb-i zaman Zamanındaki ermişlerin en büyüğü. 143, 198, 258

küre-i müdahrece Yuvarlak küre.

kürsî Oturulacak yer. Taht. Arş-i âzamın altında, levh-i mahfuz'un bulunduğu düzlük yer. 234

lata İmam, müderris ve molların giydikleri siyah renkli, geniş yenli ve haydarî yakalı cübbe. 155

lazım Gerek. Dil bakımından geçişsiz fiil. 82

lugaz Dize biçiminde yazılan bilmece.

macun-i müferrah Keyif verici kimi maddelerle şeker karışımı sonunda elde edilen macun. 125

madag Çiynenti. Yemek sofrası.

makta' Bir gazel ya da kesidenin son dizesi.

Malikilik İmam Malik b. Enes'in kurmuş olduğu Sünnî mezhebin adı.

mantık Gerçekleri bulmak için zihnin çalışma metodlarını öğreten bilim.

matla' Bir gazel ya da kasidenin uyaklı ilk dizesi.

mebde ve me'ad Felsefede varlıkların başlangıç ve sonları üzerindeki tartışma konusu.

mecmuatü'r-resâil Seçilmiş makale ve risalelerden oluşturulan yazma.

meczup Tanrı sevgisiyle özünden geçen kişi. 182

mef'ul Tümlec. 83

mehter Osmanlı Saray orkestrası takımı ve bu takımda icracı kişi.

mekân Yer, yöre.

menâsık Hac törelerinin tümüne verilen ad. Mikat, ihram, tavaf, vakfe, say, cemre, kurban gibi ibadet biçimlerinin tümü. 282

menkıbe Çoğu ün yapmış kişilerin yaşamlarının olağan üstü davranışlar içinde anlatan öykü çeşidi.

meşhed Ünlü kişinin şehit edildiği ya da gömüldüğü yer. 283

meşihat Şeyhlik makamı.

mevâli Mollalık derecesine ulaşan bilgin.

mil Kızgın demir çubuk ve bununla göz kapaklarının dağlanarak gözün kör edilmesi.

mirza Soylu kişi, beyzade. Adın önünde söylendiğinde bir kimseye saygıyı, sonunda söylendiğinde ise, o kişinin gerçek soylulardan olduğuna işaret eder. Mirza Ali ya da Haydar Mirza gibi.

Muavvizeteyn Kur'an'ın 113 ve 114. sureleri. Felek ve Nas surelerine verilen ad. İki koruyucu, sakınıcı sure. 261

muhadara Güzel konuşma ve anlatmayı öğreten bilim.

mu'id Müderrisin verdiği dersi softalara yineleyen müderris yardımcısı.

mukarrer Tahta çıkan yeni padişahın babası tarafından verilen görevleri olduğu gibi benimsediğini belirten ilk buyruldusunun adı.

murakabe Mutasavvıfların özüne dönerek olacakların gönlüne doğuşunu bekleme hali. 131

mücahede Nefsi yenme çabası.

mücaveret Mekke'de Kâbe, Medine'de Ravza-i Nebî çevresinde bir süre oturma hali. 264

müctehid Kitap, sünnet, icma' ve kıyasa dayanarak bir konuda yeni bir hüküm getirecek güçteki din bilgini.

müekked Gereği Hazret-i Peygamber tarafından bir kez daha belirtilmiş sünnet.

mükerrer Yinelenmiş. Yazma kitaplarda bir yapıtın birden artık nüshası.

münâcât Tanrıya yakarışları içeren dizelerden oluşan şiir.

münazara Bilimsel tartışma.

mürşid Gafletten uyandıran, doğru yolu gösteren, müridleri ve halkı gerçeklere yönelten pîr ya da şeyh.

mürüvvet Cömertlik. İyilik severlik.

müstezad Hecez bahrinden olan ölçeklerle yazılan şiir. 166

müşerreifî Çağında Mısır'da yapılan ünlü bir kılıcın adı. 256

müteaddi Geçişli fiil. 82

nahv Söz dizimi bilimi. Syntaxe.

nakib Bir tekkede Şeyhin en yakını olan dede ya da baba.

ü'l-eşraf Peygamberin soyundan gelenlerin kayıtlarını tutan, bunlara ayrılan gelirleri aralarında üleştiren ve devletçe görevlendirilen seyyid.

Nakşıbendilik Şeyh Muhammed Nakşıbendi'nin zühd, hafî zikr ve murakabe ilkelerine dayalı olarak kurduğu tarikat. 195, 196, 202, 265, 269

namazgâh Kentlerin girişlerinde, atıcılık, koşuculuk, güreş alanları ya da gezi yerlerinde yaptırılan açık hava mescidi. 55, 281

nazire Bir ozanın çoğu kez gazeline ya da bir şiirine başka bir ozanın aynı uyak ve ölçüyle yazdığı şiir biçimi.

nevale Bağış. Kısmet. Yiyecek - içecek şey.

Nişancı Osmanlı devletinde Padişahın hükümlerine, ferman ve buyruldulara Padişah imzası anlamına gelen tugrayı çekmek görevli kişi. Tugraî. 158, 163, 205, 207, 232, 244

orda Ordunun konakladığı yer. Ordugâh.

öndin Önce.

post-nişin Bir tekkede şeyhlik makamına geçen halife.

riyazet Nefsin atılganlıklarını kırmak için dervişin vücudünü aç ve susuz bırakarak eğitme hali. 200

remed Bir çeşit göz hastalığı.

Ruhü'l-kuds Hazret-i İsa'yı Meryem ananın rahminde canlandıran kutsal ruh. Cebrail.

rü'yet Hazret-i Allah'ı dünya gözüyle görme konusu.

sabuhî Bir şarap çeşidi. 133

Safî seyyidi Erdebil sofuları arasına katılan seyyid yada Safiyüddin-i Erdebilî soyundan olan kimse. 231

sahabe bk. C. I. Not. 202. 352.

sâdât Seyyid'in çoğulu. Hazret-i Hasan'ın soyundan olan kişiler.

sarf Dil bilgisi. Grammaire.

sa'y Kâbe'de gerek umre, gerek hac tavafında Safa ile Merve arasında yedi kez koşarcasına gidip gelme. 269

sefer Yolculuk.

e eşmek Savaşa gitmek. 10

seyyid Efendi. Bey. Bir de Bk. Sâdât.

Sidretü'l-münteha 282. bk. C. II. Not. 5. 311.

sipahi Osmanlı devletinde toprağa bağlı atlı asker. 28, 72, 181, 263, 275

sirsam Sersemlik. Bir beyin hastalığı. 178

siyaset etmek İslam hukuku kurallarına göre toplum düzeni için suçluların cezalandırılması ya da öldürülmeleri. Bu ceza kesinlikle fetvaya bağlıdır.

softa Fatih medreselerinde Tetimme ve Hâric medreseleri öğrencisine özgü ad.

sünnet Hazret-i Peygamberin söz ve davranışlarının tümü.

sufiler kesimi Mutasavvıfların seçtikleri giysi biçimi. 96

Şafi'ilik İmam Muhammed eş-Şafi'i'nin kurduğu Sünni mezhep. 184, 263

Şah-ı Levlâk Hazret-i Peygamberin sıfatlarından biri. bk. C. I. Not. 7. 258, 268

şahnişin Cumba. Odanın sokağa ya da bahçeye açılan örtülü balkonu.

şemle keffiye Başlık türü. 142, 155

şerh Bir kitabın sözcüklerini bir bir eleştirip açıklayarak yazılan ve aynı kitaba dayanan ikinci kitap.

şerm-sâr Utangaç. Mahcup.

Şeyhü'l-harem Harem-i şerif'in, Kâbe'nin bakımı ile görevli kurulun başkanı. 29, 282

Şeyhü'l-İslam Osmanlı devletinde din ve kültür sorunlarını yürüten, geliştiren, ilmiye sınıfının en yüksek görevlisine özgü bir rütbe olmadan önceki çağda, İslam bilimlerinde başkanlık derecesine ulaşmış bilgin anlamınadır burada.

ta'ât Tanrının buyruklarını yerine getirme. İbadet.

tabakat Bilim, bilgelik, şiir ve siyaset alanlarında ün yapmış kişilerin yaşam öykülerinin yazılış yöntemlerini öğreten bilim ve kitaplar.

tâc Terek. Dervişlerin giydiği başlık.

-ı Türkî Yaşam boyunca dünyayı bırakma ilkesini benimseyen kişinin bunu anlatmak amacıyla giydiği başlık. 149

ta'likat Bir yapıt üzerindeki eleştiri ve açıklamaları içeren kitap.

tama' Doymazlık. Aç gözlülük.

tavaf Kâbe'yi ya da kutsal bir yeri ziyaret sırasında çevresinde dolanma. 269

tazarruât Yalvarmalar, yakarmalar

tecerrüd Evlenmek de içinde olmak üzere dünyadaki her türlü zevkten kendini sıyırıp Tanrıya yönelme.

tecvîd Kur'anı yöntemine göre okumayı öğreten bilim.

tefsir Kur'anın anlamını öğreten bilim.

teheccüd namazı Gece uyanılarak kılınan namaz. 269

tevhîd Tanrının birliği ilkesini benimseme.

tevliyet Vakıf işlerini yönetme. 167

tok-tavk Belâ. Boyuna asılan tutsaklık lalesi.

'ulum-i garibe Falcılık, büyücülük v.b. occultique bilgiler.

ulü'l-emr Buyruk sahibi. Padişah.

usturlab Yıldızların yere göre yüksekliklerini ölçen araç.

usul Bilimlerde araştırma ve incelemeyi kolaylayan yöntem bilgisi. Méthode.

usulüddin Fıkıh bilimi ve usulü.

usul-i sitte Müridin uygulayacağı altı yöntemin adı. Tövbe, irâde, halvet, kanaat, zikr ve uzlet. 149

Üçler Rical-i gayb'in en ulu üç ereni.

uzlethâne Müridin halk ile ilişkileri kesmek için çekildiği köşe. 188

Uveysî Veys el-Karanî hazretlerinin yöntemini ilke olarak benimseyen ve onun gibi giyinen derviş. 196, 261

vakfe Hacıların Arafat'ta duraklamaları anı.

vakur Ağır başlı, temkinli kişi.

vecd Kendini yitirme hali.

velâ Azadlı köle ya da câriye ile eski efendisi arasındaki hukuksal bağ.

veli-evliya Ermiş kişi, kişiler. Eren.

vuslat kapısı Tanrıya ulaşma yeri. Tekke, zâviye, dergâh. Pîr ya da Şeyh.

yâr-i gar Hazret-i Ebu Bekr'in sanı. Hicrette Hazret-i Peygambere mağarada gizlenirken, arkadaşlık ettiği için bu sanla anılmıştır. 268

Yedi iklim Heft iklim. Ekalim-i seb'a. bk. C. II. Not. 140. 320

yeniçeri Osmanlı devletinde Kapu kulu ocaklarının en kalabalık kesimine kayıtlı yaya askeri. 223

Zâviye Köşe. Tekkenin küçüğü.

zemâne Güncel yaşamdan başka konularla ilgilenmeyen kişi. Vakit. Baht. Talih.

Zeyniye Şeyh Zeynüddin Hâfî'nin Söhreverdiyenin kollarından biri olarak kurduğu tarikat. 191, 204, 260

Zeyrek/zîrek Uyanık. Keskin zekâ sahibi.

zikr-i cemîl Güzelliğini, iyiliğini anma. Tasavvufta Tanrının adlarını anarak zikretme.

u'llah Tanrının adıyla duâ etme.

zîyc Yıldızların yerlerini, devinmelerini açıklayan çizelge. bk. C. II. Not. 100. 318.

zulümat âlemi Karanlıklar dünyası. Tasavvufta kişilerin yaşadıkları basit dünya. Gelenekte yaşam suyunun - Ab-ı hayatın bulunduğu Kaf dağı ya da Sedd-i İskenderi'nin ötesindeki karanlık alem.